

ปฐมสมโพธิกถา ปริจเฉทที่ ๒๔-๓๐ :
การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์

พระมหาวิชราวุธ วชิรเมธี (หนองสูง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ปจฺมสมุโพธิกถาย จตุวิสติม - ตีสติมปริจฺเจเท :
วิจารณ์ยุตฺตปริโสธนญฺเฏว วิจฺเฌทายตฺตวิมฺสา จ

วชิรเมธีภิกขุณา รจิตา

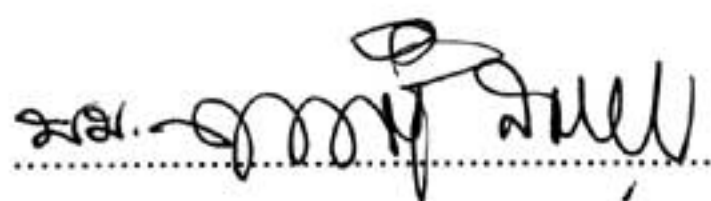
อัย รจนาวิสโย

พุทธสตฺถมหาปณฺทิตภูจิติวตฺถาย ปาลิภาสาสิกฺขาปริปุริยา
รจิตโต

ทญฺยรรณฺเฏ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย – มหาวิทยาลัยตนฺสฺส
ปณฺทิตสภาย ปกาสิโต

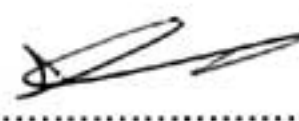
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มหาวิทยาลัยตนสฺส ปณฺทิตสภาย อัย รจนาวิสโย
พุทธศตมมหาปณฺทิตฎฺฐิตีวตฺถาย ปาลิภาสาสิกฺขาปริปุรียา อนุมโต.

(พระมหาสมจินต์ สมุมาปณฺโณ)

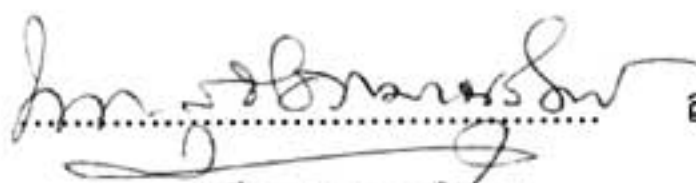
วิชฺชายตนปติ

รจนาวิสยวิมฺสาย สมฺปาทกสภาย

สภাপติ

(พระมหาจิริระพันธ์ จันทร์สี)

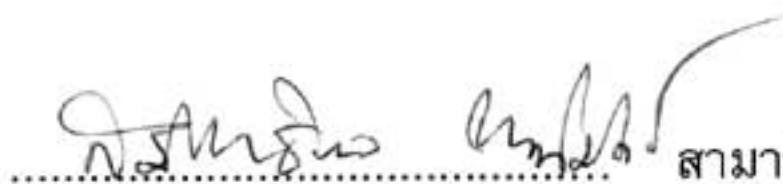
สามาชิโก

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

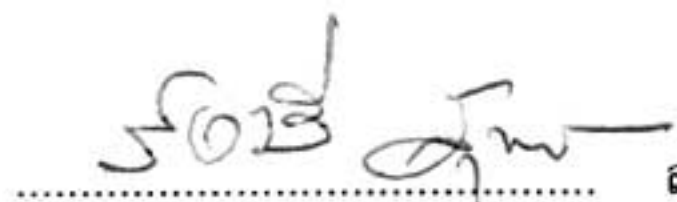
สามาชิโก

(ดร.ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย)

สามาชิโก

(ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร)

สามาชิโก

(นายรังษี สุทนต์)

รจนาวิสยปริपालนาย สมฺปาทกสภาย

พระสุธีธรรมานุวัตร

สภাপติ

ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

สามาชิโก

นายรังษี สุทนต์

สามาชิโก

รจนาวิสยนาม จตุวีสติม - ตีสติมปริจเจเท ปจมสมุโพธิกถาย วิจารณยุตตปริ-
โสธณญเจว วิจเจทายตตวีมสา จ

อนุวิจารณ์โก วชิรเมธีภิกขุ

จิตติ พุทธสตถุภมพาปณฺธิโต (ปาลี)

รจนาวิสยปริपालนาย สมุปาทกสภา

พระสุธีธรรมานุวัตร ปาลี IX, M.A., Ph.D.

ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ปาลี IX, B.A., M.A., Ph.D.

นายรังษี สุทนต์ ปาลี IX, M.A.

อุปาลิลาภทิน ๒๕๔๘ พุทธสเก ปุสฺสสมาเส ๑๙ ทิน

สงฺเขปตฺโต

ออยญจ พุทฺธปฺปาวตฺติวณฺณนาสงฺขาตา ปจมสมุโพธิกถา วาจาสิลฺลิกฺกา มชฺฐา ปาลี-
ภาสารจิตาวสวตารภูตา โหติ. สกุกจํ ทยฺยรฏฺเฐปิ ลาวรฏฺเฐปิ มรฺมมรฏฺเฐปิ กมฺโพชฺรฏฺเฐปิ
รามณฺณรฏฺเฐปิ พุทฺธสาสนิกา อิมํ ปจมสมุโพธิกถํ สิกฺขนฺติ. ทยฺยรฏฺเฐ ลานนารฏฺเฐ ปากฺกฺวา
ปจมสมุโพธิกถา สพุพฺโปราณกภูตา โหติ. ตสฺสา นว ปริจเจทาเยว โหณฺติ. อปรภาเค อยฺชฌมฺย-
รตนโกสินฺทรฏฺเฐ อาจริเยหิ เตปิฏกฏฺจกถาอณฺณปกรณํ สาปเทสํ นิสฺสาย รจิตา. ตสฺสา ตีส
ปริจเจทาเยว โหณฺติ.

อยํ รจนาวิสโย วิเสสตุเถ ปาลิภาสาโวหารลกฺขณํ วิรุทฺธโปตฺถกสฺสจิวฺชณนลกฺขณํ
ฉนฺทลกฺขณวฺยาकरणวีมฺสาย จ อณฺณปจมสมุโพธิกถาคนฺเถน จตุวีสติมปริจเจทโต ปฏฺจาย ยาว
ปริโยสานตีสติมปริจเจทา ปรมานุชิตฺติโนรเสน มหาสมณฺเณน รจิตปจมสมุโพธิกถํ ปริโสชฺชิตฺตญฺจ
วีมฺสิตฺตญฺจ สิกฺขิตฺตญฺจ สํสนฺหิตฺตญฺจ กโต โหติ. ปริโสชฺชิตฺวา วีมฺสิตฺวา จ ปน ทยฺยกฺขรสงฺขาตา มคฺธภาสา-
ภูตา วฺยาकरणสมฺปนฺนา ปจมสมุโพธิกถา นาม ลพฺภติ.

อธิปฺเปตฺรจนาวิสโย ปเนตฺถ ทฏฺฐพฺโพ “อเนกา ปจมสมุโพธิกถา อาจริเยหิ พุทฺธ-
สาสนสฺส วุทฺธมฺหิ วิรุทฺธี เวปฺพลํ อิจฉนฺเตหิ นานาคนฺเถสฺส ปากฺกํ อติทฺถกํ พุทฺธปฺปาวตฺติสิกฺขนํ
ทิสฺวา สโมชาเนตฺวา รจิตา. ตตฺถ ปรมานุชิตฺติโนรเสน มหาสมณฺเณน รจิตปจมสมุโพธิกถา เยภฺยฺเยน
ปาลิภาसानิเยเมน อนฺวตฺตติ. โส หิ พหุสฺสโต โปราณกปจมสมุโพธิกถํ สโมชาเนตฺวา เตปิฏกฏฺจกถา-
อณฺณปกรณํ สาปเทสํ นิสฺสาย วิรุทฺธปาเจ วิโสชฺเตตฺวา ตเมว รจยิ. กตฺถจิปิ เอเกกปจมสมุโพธิกถาย
อตฺถโก จ ปาจา จ ภาสาโวหารลกฺขณญฺจ น สเมนฺติ. “ปจฺจตฺตํ กิริยาปทวจเนน อสมํ โหติ ภกาโร จ
กการํ ปปฺโปตฺติติ อาทิกํ ปน วิรุทฺธปาจโปตฺถกสฺสจิวฺชณนํ เยภฺยฺเยน ปณฺณายติ. “เลขโก ปาลิภาสา
อโกวิทฺโห ปมตฺโต เลขนวิธี อกาสิ, สเจ อิมาย ปาลิภาสาย โกวิทฺโห ภเวยฺย, วิรุทฺธปาเจ วิโสชฺเตตฺวา

สทุทญฺเจว วากุยญฺจ รจยิ, ตทา ปน กตานุรูปเณ ตเมว อกาสีติ สนฺนิฏฺฐานํ กโรมิ. เอวํ อนุกฺกเมน
ปาลิภาสวตฺตมณานวตฺตมํ ทฏฺฐพฺพํ.

ชื่อวิทยานิพนธ์	ปฐมสมโพธิกถา ปริจเฉทที่ ๒๔-๓๐ : การตรวจชำระและ ศึกษาเชิงวิเคราะห์	
ผู้วิจัย	พระมหาวิชราวุธ วชิรเมธี (หนองสูง)	
ปริญญา	พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บาลี)	
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระสุธีธรรมานุวัตร	ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.
	ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร	ป.ธ.๙, พ.ม., พธ.บ., พธ.ม., Ph.D.
	นายรังษี สุนันต์	ป.ธ.๙, พธ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา	๑๙ มกราคม ๒๕๕๘	

บทคัดย่อ

คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา เป็นคัมภีร์ที่รจนาแสดงถึงประวัติของพระพุทธเจ้า พรรณาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้า เป็นคัมภีร์ที่ได้รับความนิยมศึกษากันมาก เป็นวรรณคดีที่ไพเราะใช้ภาษาได้สละสลวย มีแพร่หลายอยู่ในประเทศไทย ลาว พม่า เขมร และมอญ คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา ฉบับล้านนา เป็นสำนวนที่เก่าที่สุด มีเพียง ๙ ปริจเฉท ต่อมาสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ มีการแต่งเพิ่มเติมขึ้นหลายสำนวน โดยอาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และปกรณ์อื่นๆ มาเทียบเคียงแต่งขึ้น มีถึง ๓๐ ปริจเฉท

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจชำระศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา ปริจเฉทที่ ๒๔-๓๐ ฉบับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส โดยศึกษาเปรียบเทียบกับฉบับต่าง ๆ ในด้านเนื้อหาที่ต่างกัน ลักษณะภาษา สำนวนโวหาร วิจัยารตัวเขียนต้นฉบับ ข้อผิดพลาดที่พบในการจาร ตรวจฉันทลักษณ์ และไวยากรณ์ เพื่อให้ได้คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา ฉบับภาษาบาลี อักษรไทย ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด

ผลของการวิจัยพบว่า คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถาฉบับต่างๆ ที่บันทึกทั้งหลายเล็งเห็นความลำบากของผู้ที่สนใจในการศึกษาประวัติของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ ได้รวบรวมแต่งขึ้นนั้น ฉบับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ถือว่าถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด ตามหลักภาษาบาลีนิยม เพราะพระองค์ได้รวบรวมฉบับต่างๆ ปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมส่วนที่สำคัญ โดยอาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และปกรณ์อื่นๆ แต่งให้สมบูรณ์ขึ้น ในส่วนของเนื้อหา ลักษณะภาษา สำนวนโวหาร มีความแตกต่างกันไม่มากนัก แต่วิธีจารตัวเขียน

ต้นฉบับนั้น มีความแตกต่างกันมาก เช่น จารผัดไวยากรณ์ อาทิ ปฐมวิภัตติเป็นเอกวจนะ กิริยา เป็นพหุวจนะ จารผัดศัพท์ อาทิ จาร ก อักษร เป็น ภา อักษร สันนิษฐานว่า ผู้จารมีความรู้ภาษาบาลีไม่เพียงพอ ขาดความรอบคอบในการจาร ถ้ามีความรู้ภาษาบาลีดี ก็แก้ไขปรับปรุงและเพิ่มเติมเอง หรืออาจจะมีการจารภาษาบาลีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแต่ละสมัย เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการการจารภาษาบาลีแต่ละยุคแต่ละสมัยได้เป็นอย่างดี

อนุโมทนากถา

อวยงหิ รจนาวิสโย เย ปรีปาเลตาโร พหุสสุตา พยดดา ปฏิพลา นานาสิปปการคู
โอวาทกานุสาสกา “พระสุธีธรรมานุวัตร ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร อาจารย์รังษี สุนต์ อาจารย์เสรี
อาจสาคร อาจารย์รุ่งอรุณ จันทรสังคราม อิติ ทฤษฎาสาชย ลัทธนามา โหนดิ อิมสส วิจยลิขเน
มคคเทศกาปี คณถทานกาปี. เตส อุกมโป นิสสาชย สุกฺขจฺ ปรีนิญจโตะ โหติ.

อปเร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย – มหาวิทยาลัยตนสส ทฤษฎาสาชย “พระมหาสมจินต์
สมมาปญฺเอยติ ลัทธนามโก คณปติโก เถโร เจว อาจริยา จ โหนดิ เต เมตฺตาทิสมนนาคตา มยฺหํ
นานาสิปฺปานิ โอวาทิสฺ อุกสาสนิสฺ. เตสฺ คุณํ อุกฺกสฺรามิ.

โย หิ มหาเถโร “พระพุทฺธิวงศมุนี” อิติ ราชทินนนาโม วรมหาวิหารสส จกุกวตฺติ-
ราชาวาสสส อธิปติ อโหสิ มยฺหํ อุปชฺฌาโย. โย มหาเถโร อาจารย์สมฺปนฺโน เปสโล “พระราชรัตนดิลก”
อิติ ราชทินนนาโม กมฺมวาจาจริโย อุปตฺถมฺภิกโก อโหสิ. โย มหาเถโร เมตฺตาทิกุณสมฺปนฺโน
“พระพรหมวชิรญาณ” อิติ ราชทินนนาโม อุกสาชนาจริโย ยานนาวารามสส อธิปติ อโหสิ อิสฺสโร.
โย มหาเถโร ทฤษฎาสาชย “วัดอุดมพิชย จังหวัดร้อยเอ็ด” อิติ สงฺขาเต อาราม “พระมหาชนินท์
ชวณปญฺเอย” อิติ ลัทธนามาโม อโหสิ. เต สพุเพ มยฺหํ พหุปการาย ยถารหํ สิปฺปคฺคหณตฺถาย
กปฺปิยภณฺฑานิ อทฺสฺ. อติการเวน เตสฺ คุณํ อุกฺกสฺรามิ ปุเชมิ.

เย ภิกฺขุ กลยาณมิตฺตภูตา สหสิฏฺฐกา อิมสส วิจยสิฏฺฐนตฺถาย อุกฺกปาลกา โหนดิ. เย
นครวาสีสาชารณปณฺณาคาเร ราชภฺญา วิจยสิฏฺฐเน คณเถ ททฺหติ เจว สํวิทฺหนฺติ จ. เตสฺ ปสนฺน-
จิตฺเตน อุกฺกมทาไม.

เย อุกฺกาสกา เจว อุกฺกาสิกา จ พุทฺธสาชเน ปสนฺนจิตฺตา มยฺหํ สมณสารูปฺปานิ กปฺปิย-
ภณฺฑานิ อทฺสฺ. โสตฺถิ เตสฺ โหตุ สพุพทา.

เย ทฤษฎาสาชย “โยมพ่อสมจิต – โยมแม่สำเภา หนองสูง” อิติ ลัทธนามา มาดาปิตโร
เจว ฅาตกา จ พหุปการาย พุทฺธมฺวิหารธมฺมิกา หุตฺวา มํ อุกฺกปาลนฺติ เจว โปเสนฺติ จ, ปุณฺณปุณฺณ ปน
เตสฺ คุณํ อุกฺกสฺรามิ.

อนุโมทนากถาปริโยสาเน อิมินา รตนตฺยานุกาเวน สพุเพ เต ฅาสูกา โหนดุ สุขิตา
นิตฺทุกฺขา, สพุพทา เตสฺ อายุ วณฺโณ สุขํ พลนฺติ จตฺตาโร ธมฺมา วทฺธนฺติ.

วชิรเมธินา ปกาสิตา

๒๕๔๘ พุทฺธสเก ปุสฺสมาเส ๑๙ ทิน

สงขัตตกฺขรวิญญาปณํ

อิทํ ปเนตถ สงขัตตกฺขรํ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสฺส มหาจุฬาเตปิฏกโต เจว
 มหาจุฬาอฏฺฐกถาย จ มหาจุฬาฎีกาย จ ปาลิปกรณ์วิเสสสฺส จ กมฺโพชกฺขรลิตฺติ-
 โปตถกคณฺถสฺส จ วิเทศภาสาลิตฺติปัสสูกุลานิสฺสสฺส จ อนุกฺกเมน คหิตํ.

๑. เตปิฏกํ

วินยปิฏกํ

วิ.มหา.	(บาลี) =	วินยปิฏก มหาวิภงฺคปาลิ.
วิ.ม.	(บาลี) =	วินยปิฏก มหาวคฺคปาลิ.
วิ.จุ.	(บาลี) =	วินยปิฏก จุฬวคฺคปาลิ.

สุตตนฺตปิฏกํ

ที.ม.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ทีฆนิกาย มหาวคฺคปาลิ.
ม.อ.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก มัชฌิมนิกาย อุปฺปิณฺณาสกปาลิ.
สํ.ส.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก สํยุตฺตนิกาย สคาถวคฺคปาลิ.
องฺ.เอกก.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก องฺคฺคตฺตรนิกาย เอกกนิปาตปาลิ.
ขุ.ธ.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย ฌมฺมปทปาลิ.
ขุ.อ.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย อุทานปาลิ.
ขุ.สุ.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย สุตตนิปาตปาลิ.
ขุ.เถร.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย เถรคาถापาลิ.
ขุ.ชา.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย ชาดกปาลิ.
ขุ.ม.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย มหानิทฺเทสปาลิ.
ขุ.จุ.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย จุฬนิทฺเทสปาลิ.
ขุ.พฺทฐ.	(บาลี) =	สุตตนฺตปิฏก ขุทฺทกนิกาย พฺทฐวํสปาลิ.

อภิธมฺมปิฏกํ

อภิ.ป.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฏก ปญฺจานปาลิ.
--------	----------	-------------------------

ปกรณ์วิเสสํ

เปฏฺโง.	(บาลี) =	เปฏฺโงปเทส.
วิสุทฺธิ.	(บาลี) =	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ์.

๒. อฏฐกถา

วินยปิฎกอฏฐกถา

วิ.อ. (บาลี) = สมณุตปาสาทิกา วินยปิฎกอฏฐกถา.

สุตตหนตปิฎกอฏฐกถา

ที.ม.อ. (บาลี) = ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี มหาวคฺคกอฏฐกถา.
 ส.ข.อ. (บาลี) = สํยุตตนิคาย สารตฺถปฺปกาสินี ขนฺธวาวคฺคกอฏฐกถา
 อง.เอกก.อ. (บาลี) = องคฺคตฺตรนิคาย มโนรตฺตปุรณิ เอกกนิปาตกอฏฐกถา.
 ขุ.ธ.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิคาย ฌมฺมปทกอฏฐกถา.
 ขุ.อิติ.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิคาย ปรมตฺถทีปนี อิติวุตฺตกอฏฐกถา.
 ขุ.ม.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิคาย สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา มหานิทฺเทสกอฏฐกถา.
 ขุ.จู.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิคาย สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา จูฬนิทฺเทสกอฏฐกถา.
 ขุ.ป.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิคาย สทฺธมฺมปฺปกาสินี ปฏิสมฺภิทามคฺคกอฏฐกถา.
 ขุ.อป.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิคาย วิสฺสุทฺตชนวิลาสินี อปทานกอฏฐกถา.
 ขุ.พทุธ.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิคาย มรฺตฺตตฺถวิลาสินี พทุธวํสกอฏฐกถา.

อภิธมฺมปิฎกอฏฐกถา

อภิ.สง.อ. (บาลี) = อภิธมฺมปิฎก อฏฺฐสาสินี ฌมฺมสงฺคณิ อฏฐกถา.

ปกรณวิเสสอฏฐกถา

เนตฺติ.อ. (บาลี) = เนตฺติอฏฐกถา.
 สงฺคห. (บาลี) = อภิธมฺมตฺถสงฺคห.

๓. ฎีกา

วินยปิฎกฎีกา

สารตฺถ.ฎีกา (บาลี) = สารตฺถทีปนีฎีกา.
 วิมติ.ฎีกา (บาลี) = วิมติวิโนทนีฎีกา.

สุตตหนตปิฎกฎีกา

อง.ทูก.ฎีกา (บาลี) = องคฺคตฺตรนิคาย ทูกนิปาตฎีกา
 ขุ.ธ.ฎีกา (บาลี) = ขุทฺทกนิคาย ฌมฺมปทมหาฎีกา.

๔. อัญญาปกรณานิ

ก.	(पालि) =	กัจจายนพุยาकरण.
ฉนโท.	(पालि) =	ฉนโทมณฺชรี.
ชิน.	(पालि) =	ชินจริต.
ชินมหา.	(पालิ) =	ชินมหานิทาน.
ชินกาล.	(पालิ) =	ชินกาลมาลีปकरण.
นีติ.ธาตุ.	(पालิ) =	สทฺทนีติธาตุมาลา.
นีติ.ปท.	(पालิ) =	สทฺทนีติปทมาลา.
นีติ.สูตร.	(पालิ) =	สทฺทนีติสูตรมาลา.
รูป.	(पालิ) =	รูปสัทฺธิปकरण.
วุตฺโต.(สูตร)	(पालิ) =	วุตฺโตทยมณฺชรี.(สูตร)
วุตฺโต.มณฺชรี	(पालิ) =	วุตฺโตทยมณฺชรี.(หน้า)
สงฺคห.	(पालิ) =	อภิธมฺมดถสงฺคห.
สุจิ.	(पालิ) =	อภิธานปฺปทีปิกาสุจิ.
อภิธาน.	(पालิ) =	อภิธานปฺปทีปิกา.
ชินา.ฎีกา	(पालิ) =	ชินาลงฺการฎีกา.

๕. ปจฺมสมุโพธิกถาคณฺถปาฬิ

น.	(पालि) =	ปจฺมสมุโพธิ (อักษรขอม ภาษาบาลี) ฉบับทองน้อย ร.๓ (๑) เลขที่ ๒๒๒๖.
ท.	(पालิ) =	ปจฺมสมุโพธิ (อักษรขอม ภาษาบาลี) ฉบับทองน้อย ร.๓ (๒) เลขที่ ๒๓๒๖.
ร.	(पालิ) =	ปจฺมสมุโพธิ (อักษรขอม ภาษาบาลี) ฉบับรดน้ำดำไท เลขที่ ๒๓๘๒.
ล.	(पालิ) =	ปจฺมสมุโพธิ (อักษรขอม ภาษาบาลี) ฉบับล่องชาด ร.๔ เลขที่ ๒๓๓๒.
พ.	(पालิ) =	ปจฺมสมุโพธิ (อักษรขอม ภาษาบาลี) ฉบับวัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม.

สงฆ์ตตสณณลกขณ สงเกตน์

คนโถ นาม : โปตถก / มาติกา / ปิฎจ.

อุทาหรณ :

๑. ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๑๓๔.

สตุตตปิฎก ทีฆนิกาย มหาจุลปาลิ.๑๐ โปตถก / ๒๑๖ มาติกา / ๑๓๔ ปิฎเจ.

๒. ส.ข.อ. ๓/๓๗๔/๒๘๗.

สยุตตนิกาย สารตถปฺปกาสินี ขนฺธวาวคฺคอุจฺจกถา. ๓ โปตถก / ๓๗๔ มาติกา / ๒๘๗ ปิฎเจ.

๓. เหนตฺติ.อ. ๗๖/๒๐๓.

ขุทฺทกนิกาย เหนตฺติอุจฺจกถา. ๗๖ มาติกา / ๒๐๓ ปิฎเจ.

๔. อง.ทุกฺ.ฎีกา ๒/๓๔/๓๕๕.

องคฺตตรนิกาย ทุกฺนิปาตฎีกา. ๒ โปตถก / ๓๔ มาติกา / ๓๕๕ ปิฎเจ.

๕. ชินา.ฎีกา ๓๐๗.

ชินาลงการฎีกา. ๓๐๗ ปิฎเจ.

๖. ชินมหา. ๒๒๓.

ชินมหานิทาน. ๒๒๓ ปิฎเจ.

๗. วุตฺโต. ๑๒๑-สตุเต.

วุตฺโตทยปฺปกรณ. ๑๒๑-สตุเต.

กิตติชนปดุต

มาติกา

ปิฎุเจ

สงเขปดโต

ก

บทคัตยอ

ค

อนุโมทนากถา

จ

สงขิตตทขรวิญญาปน

ฉ

กิตติชนปดุต

ญ

ปจโม ปริจุเจโท : นิทานกถา

๑.๑ วิจัยารมโก

๑

๑.๒ วิจัยวิสโย

๓

๑.๓ วิจัยปริจุเจโท

๓

๑.๔ วิจัยวิธี

๓

๑.๕ อธิปเปตพพดโต

๓

ทุตติโย ปริจุเจโท : ปจมสมุโพธิกถา สสโรนวิมสา

๒.๑ วิจัยสสโรนวิมสตุลลิตโตปดกกคณปปวตติ

๔

๒.๒ วิรุตโตปดกกสจวิชฌนลกขณ

๗

๒.๓ เอเกกปจมสมุโพธิกถา วิเสสโต

๓๒

๒.๔ ปาลิภาสาโวหารลกขณ

๓๔

๒.๕ จนนทลกขณวิมสา

๔๙

ตติโย ปริจุเจโท : จตุวิสตติม - ติสตติมปจมสมุโพธิกถา ปริโสธิตา

๓.๑ เทสนาปริวตต (๒๔)

๗๒

๓.๒ เทโวโรหนปริวตต (๒๕)

๘๕

๓.๓ อคคสาวกนิพพานปริวตต (๒๖)

๙๗

๓.๔ มหาปริณิพพานสตุตตปริวตต (๒๗)

๑๑๘

๓.๕ ธาตุวิภชชนปริวตต (๒๘)

๑๓๗

๓.๖ มารพนุชนปริวตต (๒๙)

๑๖๐

๓.๗ ปญจอนุตรธานกถาปริวตต (๓๐)

๑๘๐

จตุตถุโถ ปรีจุเจโท : นิคมกถาปรีกุปฺปนกถา

๔.๑	นิคมกถา	๑๙๑
๔.๒	ปรีกุปฺปนกถา	๑๙๒

ปณฺณานุกฺกโม	๑๙๓
ภาคผนวก	๑๙๗
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๗

ปจโม ปริจเฉโท

นิทานกถา

๑.๑ วิจารณ์โก

อิมสมึ หิ โลกสนธิวาเส นานาสาสนสฺส สตถาโร ปตฺถิตนนานาอุปาเยน อตฺตโน สิสฺเส โอวทนต์ติ เจว อญฺสาสนนต์ติ จ. เต สาสนานิ อุกฺคณฺหิตฺวา อญฺปฏิปชฺชิตฺวา ยถารหํ อตฺถหิต-
สฺสํ อธิคจฺจนฺติ. พุทฺธสาสนเน ปเนเต ยถาญฺสิญฺจํ ฐมฺมานุสฺสมฺมปฏิปณฺนา นิพฺพานสงฺฆาตปรมตฺถสฺส
สจฺฉิกรณตฺถาย สกฺโกณฺติ. สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เทสิตปญฺจตตฺถมฺมวินยํ สิกฺขณํ อติทฺถกฺร. ตสฺมา
ปจมํ พุทฺธสาสนนิเกหิ สิกฺขาగాเมหิ พุทฺธปฺปวตฺติอาทิกํ สิกฺขิตฺุ วฏฺฏติ. สา หิ วสฺวตารลทฺธิชฺชีวิต-
ปาฏิหาริยสาสนมฺมสมฺปณฺนา สิกฺขกามานํ สทฺธาปสาทมาวหา โหติ. เต สทฺธาปสาทสมฺปณฺนา
สการวํ อตฺตโน อตฺตโน อชฺฌาสเยน สุเชน พุทฺธสาสนํ อุกฺคณฺหิตฺุ สกฺโกณฺติ.

อิทานิ ปณฺหา ยถารหํ พุทฺธปฺปวตฺติกถํ ปวทฺขามิ. โย โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
เยหิ อเนเกหิ พุทฺธคฺคณฺเหหิ สมฺปณฺโน โหติ อสโม อสมสโม อปฺปฏิโม อปฺปฏิปฺคฺคโล, เต ปญฺญา-
ปาริสฺสทฺธิมหารุณฺหาธิคฺคณฺวเสน ติปฺปเกทา ว โหณฺติ. เอวเมหิ โส ภควา ยถาวุตฺเตหิ อนุตฺตรคฺคณฺเหหิ
สมปฺปิโต อโหสิ. ตสฺมา คามนิคฺคมาทิสฺส จาริกํ วิจริตฺวา ปฺคฺคลาธิญฺจํวเสน วา ฐมฺมาธิญฺจํวเสน
วา ตตฺถ ตตฺถเว พหุชนานํ สาสนมฺมํ เทเสสิ. กิณฺจาปิ สมฺมาสมฺพุทฺธเ อเนกวสฺสณมจฺเจเยน
ปรีนิพฺพุเต, ตสฺส ปน สาสนมฺโม ติฏฺฐติ. วุตฺตณฺเหตํ ภควตา ปรีนิพฺพานกาเล “โย โว อานนฺท
มยา ฐมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺจตฺโต โส โว มมจฺเจเยน สตฺถา”ติ.^๑ ตตฺถ วุตฺตา ตทฺถภา
พุทฺธสาสนเมว อญฺกเมน มหาเถเรหิ สงฺคายิตฺวา อาภตํ ปญฺจมสงฺคีตียํ โปตฺถกานิ อโรเปตฺวา
จปีตา. เอตฺเรหิ ตีณิ ปิฏฺฏกานิ วินยปิฏฺฏกญฺจ สุตฺตนฺตปิฏฺฏกญฺจ อภิธมฺมปิฏฺฏกญฺจติ ปณฺณายิสฺส.

พุทฺธสาสนํ อาทิกลฺยาณํ มชฺฌเมกฺลฺยาณํ ปรีโยสานกฺลฺยาณํ เกวลปรีสุทฺธํ ปรีปฺพณฺณํ
พฺรหฺมจริยํ ปกาเสสิ. โลกานํ อนุตฺตรํ โหติ เสฏฺฐํ. ยาวชฺชตฺตนา โลเก ผริตฺวา ปากฺกํ อญฺจาสิ.
พุทฺธสาสนญฺจ นาม สพฺเพเหว พุทฺธสาสนนิเกหิ สทฺธาปสนฺเนหิ สการเวหิ สกฺกาทพฺพํ โหติ
ครุฑาทพฺพํ มานิตพฺพํ ปุชิตพฺพํ อปฺจิตพฺพํ. พุทฺธสาสนปฺปวตฺติยา สิกฺขณํ อติวิย สิกฺขกามานํ
สทฺธาปสาทมาวหณฺเจว อตฺถาวหณฺจ โหติ.

ตตฺถ พุทฺธปฺปวตฺติกถา จ ปน ปาลิยมฺปิ อญฺจกถายมฺปิ อญฺจปกรณฺเปี ทิสฺสติ.
ปาลิยํ นิทฺสฺสนํ ทญฺจพฺพํ : ที่ฉนิกายมหาวคฺเค มหาปทานสฺสุตฺเต^๒ มาตฺถกพฺพานิกฺขมณฺ, อญฺจตฺตร-

^๑ ที.ม. ๑๐/๒๑๖/๑๓๔.

^๒ ที.ม. ๑๐/๒๔-๓๒/๑๒-๑๓.

นิกายะ ติกนิปาเต^๓ ตสฺส โยพพนกาโล, มุลปณฺณาสเก มชฺฌิมนิกายะ ปาสราสีสุตเต^๔ ตสฺส
มหาภิกขุขมฺมํ ยาว ปณฺจวคฺคิยานํ อรหตฺตา ปณฺณายติ. อฏฺฐกถายํ นิตฺตสฺสนํ ทฏฺฐพฺพํ :
ชาตกฏฺฐกถาย^๕ อปทานฏฺฐกถาย จ อภิธมฺมปิฎกสฺส อฏฺฐสาลินิยา นาม อฏฺฐกถาย นิตานกถาย,
สีลขนฺธวคฺเค ทิฆนิกายะ จ มหาวคฺคสฺส สุมงฺคลวิลาสินิยา^๖ ปณฺณายติ. อณฺณปกรณํ นิตฺตสฺสนํ
ทฏฺฐพฺพํ : สมุทวารวิปาเก ชินมหานิทานํ ชินจรีเต ปจฺจสมฺโพธิกถาย ชินกาลมาลีปกรณํ
ปณฺณายติ.

ททยฺยรฏฺฐเจปิ ลาวรฏฺฐเจปิ มรฺมมรฺมฏฺฐเจปิ กมฺโปชฺชรฏฺฐเจปิ พุทฺธปฺปวตฺตํ จ พุทฺธสาวกํ จ
สาสนธมฺมํ จ สิกฺขิตฺตูกามา ปจฺจสมฺโพธิกถํ อุกฺคณฺหนฺติ. อยฺมปณฺ สาดฺธิกา สพฺพณฺชนา ภาสา-
ลงฺการา วาจาสีลวิญฺญกา มชฺฐา โหติ. ตสฺมา วิตฺถารโต พุทฺธปฺปวตฺตํ สิกฺขิตฺตูกาเมหิ โยนิโส
มนสิกาตพฺพา. อุกฺคณฺหนฺติว ภาสารสํ เจว สารตถํ จ ปฏฺฐิลภนฺติ. सा हि पृक्कलाविज्ञानवसेन
ज ऋमाविज्ञानवसेन इति पाण्डित्यवसेन ज पण्णायति. พุทฺธปฺปวตฺตติกาสงฺฆาตา ปจฺจ-
สมฺโพธิกา ภควโต ปรีนิพฺพุตกาลโต ปฏฺฐาย ลานฺนาอฺยฺยชฺฌิยารตนโกสินฺทนครวาสีหิ วา
ลาวมรฺมมกมฺโปชฺชรฏฺฐวาสีหิ วา สาสนจิริฎฺฐิติกาเมหิ อัจจริเยหิ ปาลิอฏฺฐกถํ นิสฺสาय กตฺถจิ
อตฺตโน มตี ปกฺขิปิตฺวา อนุกฺกมานุกฺกเมน รจิตา. ปจฺจสมฺโพธิกา สรฺูปเณปิ วิตฺถาเรณปิ
มคฺชภาสโต จ ททยฺยภาสโต จ อณฺณภาสโต จ ปณฺณายติ.

เยภฺยฺเยน ททยฺยรฏฺฐเจ ททยฺยชฺนา พุทฺธสาสนํ สทฺธา โหนฺติ ปสฺนฺนา. เย พุทฺธสฺส เจว
สาวกสฺส จ ปวตฺตํ วา โอวาทานุสาสนํ วา สิกฺขิตฺตูกามา โหนฺติ, เต อิมํ ปจฺจสมฺโพธิกถํ สิกฺขนฺติ
อุกฺคณฺหนฺติ. อุกฺคณฺหนฺติว จ ปณฺ อภิปฺปสฺนฺนา พุทฺธสาสนํ คนฺถํ การยฺยํ. เอวํ สนฺเตปิ ตสฺสา
วิสทิสกถา โหนฺติ.

อิมาย หิ ปจฺจสมฺโพธิกถาย ตีส ปรีจฺเฉทา โหนฺติ. ตสฺสา ปจฺจปรีจฺเฉท – สดฺตม-
ปรีจฺเฉโท “พระมหาสุรพล สิงคิรฺตน์” อิติ ลทฺธนาเมน วิจยการินา ปรีวตฺติโต เจว ปรีโสธิตโต จ.
อฏฺฐมปรีจฺเฉท – ปณฺณรสมปรีจฺเฉโท “พระมหาบุญเทียม ญาณินฺโท” อิติ ลทฺธนาเมน วิจย-
การินา ปรีวตฺติโต เจว ปรีโสธิตโต จ. โสฬสมปรีจฺเฉท – เตวีสติมปรีจฺเฉโท “พระมหาดุสิตคํภ
ติภฺขปณฺโณ” อิติ ลทฺธนาเมน วิจยการินา ปรีวตฺติโต เจว ปรีโสธิตโต จ. เสสา จตฺตวีสติม – ตีสติม-
ปรีจฺเฉทสงฺฆาตา สดฺต ปรีจฺเฉทา อปรีวตฺติตา เจว อปรีโสธิตา จ. ตสฺมา เตสุ โสธิตฺเตสุ
ปจฺจสมฺโพธิกา ปาริปุรํ ปาปฺพนฺติ. อนาคเตปิ สิกฺขากามา อิมํ สิกฺขิตฺตํ อิจฺจนฺตา น กิลมิสฺสนฺติ.

^๓ อัง.ติก. ๒๐/๓๔/๑๓๙-๑๔๑.

^๔ ม.ม. ๑๒/๒๗๒-๒๘๗/๒๓๔-๒๕๑.

^๕ ข.ชา.อ. ๑/๗๓-๑๓๙.

^๖ ที.ม.อ. ๒/๒๑-๗๗.

๑.๒ วิจารณ์

- ๑.๒.๑ จดวิสติม – ตีสติมปริจเฉทเยว ปจมสมุโพธิกถาย ปรีวตุนน์ กริสสามิ.
- ๑.๒.๒. ปจมสมุโพธิกถาย ปโตถกสุจิวิชฌนํ สารตถํ ภาสาโวหารลกขณํ จ อุกคหํ กริสสามิ.
- ๑.๒.๓. กมุโพชกขรททยกขรสงฆาตาย มคธภาสาย รจิตปจมสมุโพธิกถาย สันนทนิวิโสธนํ กริสสามิ.

๑.๓ วิจารณ์

จดวิสติม – ตีสติมปริจเฉทเยว ปโตถกสุจิวิชฌนํ สารตถํ ภาสาโวหารลกขณํ ททยกขรททินานตถํ จ ฌาตุํ ปรมานุชิตชิโนรเสน มหาสมณราชทินนนาเมน มหาเถเรน รจิต-ปจมสมุโพธิกถาย ปรีวตุนนิวิโสธนํ กริสสามิ.

๑.๔ วิจารณ์

๑.๔.๑. กมุโพชกขรททยกขรมคธภาสาลิขิตาย ปจมสมุโพธิกถาย ปวีจยํ กริสสามิ, ยตถ นครวาสีสาธารณปณณาคาราทิกเก ปจมสมุโพธิกถาคณโถ อโหสิ. ตตถ ปวีจิตวา ททยภาสาย ปรีวตุนน์ สารุกํ กริสสามิ. วุยากรณน วา ภาสานियเมน วา ปจมสมุโพธิกถาย วิคคหํ กริสสามิ.

๑.๔.๒. โสธิตํ ปจมสมุโพธิกถํ ลภนโถ เตปิฏกฏจกถาย ปากฎาย ตาย ลกขณรสปจจุปปฎจानภาสาย ตาลปณณเณ ลิขิตปณณเณน ภาสานियเมน ปจมสมุโพธิกถาย กริสสามิ.

๑.๔.๓. โสธิตปจมสมุโพธิกถาย สโมธานํ กริสสามิ.

๑.๔.๔. สโมธานเตวา มคธภาสาย ปวีจยํ กริสสามิ.

๑.๕ อธิปเตตพุทธโถ

๑.๕.๑. จดวิสติม – ตีสติมปริจเฉทเยว ปจมสมุโพธิกถาย ปฎิลาโก โหติ.

๑.๕.๒. ปจมสมุโพธิกถาย มคธภาสานियเมน อตถพยุณชนภาสาลกขณปโตถก-สุจิวิชฌนวุยากรณโวหารชานนตถาย ปฎิลาโก โหติ.

๑.๕.๓. ปจมสมุโพธิกถาย ปฎิลาโก โสตุณํ ปวีจยตถาย โหติ.

ทฤติโย ปริจฺเจโท
ปจฺมสมุโพธิกถาย สํโสธนวิมฺสา

๒.๑ วิจัยสํโสธนวิมฺสตุลลิตโปตฺถกคณฺณปฺปวตฺติ

เย หิ วิจัยการินา วิจัยกรรมสํสนฺทนตถาย จตุวีสติม - ตีสติมปริจฺเจทสงฺฆาตาย ปจฺมสมุโพธิกถาย ปจฺจิมภาคคณฺณ อาเนตฺวา. สพฺเพ เต ปริปฺปณฺณา วา อปริปฺปณฺณา วา ปาลิภาษา-
กมฺโพชกฺขเรน ลิตฺตา นครวาสีสาธาณปณฺณาการโต เจว เชตฺวนวิมฺงฺคลารามโต จ อเหสฺสุ.
ตตฺถเววามฺปน วิตฺถาโร.

๑.๑ ทยฺยภาสาย “ฉบับรดน้ำดำโท” อิติ ลทฺธนาโม ปจฺมสมุโพธิกถาคณฺโถ
“เกล็ดหอย” อิติ ทยฺยภาสาวิสฺสุดสนฺทานทฺวิกฺกฺจโก เทวอสฺตยฺยตฺตรติสตาธิกเทวสฺหสฺสเลข-
นิมิตฺตโก ทสมมณฺฑุสํ ปกฺขโต. อยมฺปน จกฺกิวํสิกสฺส ตติยรณฺโณ กาเล รจิตฺ. คณฺณสฺส
การกปณฺฑิตสฺส นามํ ปากฏํ น โหติ กตคณฺณสฺส จ วสฺสํ ปากฏํ น โหติ. นครวาสีสาธาณ-
ปณฺณาการเ ปเนส ปณฺณรสปนฺธิโก. เอเกกํ โปตฺถกสฺสจิวฺชณฺณํ ปณฺจเลขยฺยตฺตํ โหติ. เอเกโก
โปตฺถโก आयามโต เอกวีสตยฺงคฺลุปฺปมาโน วิตฺถารโต ทวฺยงคฺลุปฺปมาโน. เอเกกสฺมี เลข
ปมาเนน สดตฺติ อกฺขรานิ โหนฺติ. เยภฺยเยน คณฺณเวจนวตฺถํ อปริปฺปณฺณํ. โปตฺถโก ปริปฺปณฺณ.
อยมฺปน “ร.” อิติ สงฺเขปนาโม คณฺโถ.

อิมสฺมี “ร.” อิติ คณฺเ โปตฺถกสฺสจิวฺชณฺณนลกฺขณํ ทฏฺฐพฺพ.

อณฺณวคฺเค พุยฺยชนา อณฺณวคฺเค โหนฺติ. กถํ ? ฎกาโร ตการํ ปปฺโปติ : ปฏฺิปนฺนกา
– ปติปนฺนกา, ปฏฺิลภิตฺวา – ปติลภิตฺวา, สมฺปฏฺิจฺฉามิ – สมฺปติจฺฉามิ, จกาโร ทการํ ปปฺโปติ :
จตฺวา – ทตฺวา, ยถาจาเน – ยถาถาเน, มหาปจฺวี – มหาปถวี. สมวคฺเค พุยฺยชนา สมวคฺเค
โหนฺติ. กถํ ? ฬกาโร ลการํ ปปฺโปติ : ลุฬิตํ – ลูลิตํ, กวฬิงการาหารปฏฺิพทฺธํ – กวลิงการาหาร-
ปฏฺิพทฺธํ, ทกาโร ฐการํ ปปฺโปติ : อติหารุณํ – อติธารุณํ, โลหิตปฺกฺชนฺทิกา – โลหิตปฺกฺชนฺธิกา.
ททกาโร ททการํ ปปฺโปติ: จทฺเทสิ - จทฺเทสิ, ทฺสิตฺวา – ทฺสิตฺวา.

๑.๒ ทยฺยภาสาย “ฉบับทองน้อย (๑)” อิติ ลทฺธนาโม ปจฺมสมุโพธิกถาคณฺโถ
“ลายทองจีน” อิติ ทยฺยภาสาสนฺทานทฺวิกฺกฺจโก จพฺพีสตยฺยตฺตรเทวสตาธิกเทวสฺหสฺสเลขนิมิตฺตโก
ทสมมณฺฑุสํ ปกฺขโต. อยมฺปน จกฺกิวํสิกสฺส ตติยรณฺโณ กาเล ปรมานฺชิตฺติโนรเสน มหา-
สมเนน นาม รจิตฺ. กตคณฺณสฺส วสฺสํ ปากฏํ น โหติ. นครวาสีสาธาณปณฺณาการเ ปเนส
ปณฺณรสปนฺธิโก. เอเกกํ โปตฺถกสฺสจิวฺชณฺณํ ปณฺจเลขยฺยตฺตํ โหติ. เอเกโก โปตฺถโก आयามโต
ทวาวีสตยฺงคฺลุปฺปมาโน วิตฺถารโต ทวฺยงคฺลุปฺปมาโน. เอเกกสฺมี เลข ปมาเนน สดตฺติปิ อสฺติปิ

อกุขรานิ โหนติ. เยภุยุเยน คนฺถเวจนวตฺถํ ปริปฺพุณฺณ. โปตฺถโก ปริปฺพุณฺโณ. อยมฺปน “น.” อิติ สงฺเขปนาโม คนฺโถ.

“น.” อิติ คนฺเถ โปตฺถกสฺสจิวฺชณฺนลฺกฺขณํ ทฏฺฐพฺพํ.

อิมสฺมี คนฺเถ เยภุยุเยน อณฺณวคฺเค พฺยณฺชนา อณฺณวคฺเค โหนติ. กถํ ? ตฺถกาโร ฏฺฐการํ ปปฺโปติ : ปตฺถนํ – ปฏฺฐนํ, หตฺถา – หฏฺฐา, วุตฺถวสฺโส – วุตฺถวสฺโส, ฌกาโร ฌการํ ปปฺโปติ : ปมาณํ – ปมานํ, ภณฺนโต – ภณฺนโต, ฌกาโร ฌการํ ปปฺโปติ : สึเนรฺมฺมฺทฺธนิ – สึเนรฺมฺมฺทฺธนิ, อมตฺปานํ – อมตฺปานํ. สมวคฺเค พฺยณฺชนา สมวคฺเค โหนติ. กถํ ? ฌกาโร ทการํ ปปฺโปติ : ตถารูปาย – ตถารูปาย, ตถาคตฺสฺส – ตถาคตฺสฺส. ทกาโร ทการํ ปปฺโปติ : ปทสา – ปนสา. อสณฺโณคฺคฺคาเน สณฺโณคฺคฺการณํ โหติ : ปวชฺฌติ-ปวชฺฌติ, สณฺโณคฺคฺคาเน อสณฺโณคฺคฺการณํ โหติ : ตฺสฺสิตฺถวณํ – ตฺสฺสิตฺถวณํ, วิตฺติกฺกมํ – วิตฺติกฺกมํ, ปริวฺโต – ปริวฺตฺโต. พฺยณฺชโน วิปตฺตี ปปฺโปติ : อภิชฺฌโม – ภิชฺฌโม, วิภงฺคปฺการณํ – วิภงฺคปฺการณํ. อีกาโร อิการภาวํ ปปฺโปติ. กถํ ? : ปณฺเฑน – ปณฺเฑน, ขีรฺมฺลํ – ขีรฺมฺลํ, จตฺตฺวิสฺติภาณวารปฏฺิณฺณทิตฺ – จตฺตฺวิสฺติภาณวารปฏฺิณฺณทิตฺ.

๑.๓ ทยฺยภาสาย “ฉบฺบํทอญฺโถ (๒)” อิติ ลทฺธนาโม ปจฺมสมฺโพธิกถาคนฺโถ สพฺพสฺวณฺณสนฺทานทฺวิกฺกโก จพฺพิสฺตยฺตฺตรติสฺตาทิกเทวสหสฺสเลขนิมิตฺตโก ทสมฺมณฺชฺสา ยํ ปกฺขิโต. อยมฺปน จกฺกิวิสฺกสฺส ตติยรณฺโณ กาเล รจิโต. คนฺถสฺส การกปณฺฑิตสฺส นามํ ปากฺกํ น โหติ กตคนฺถสฺส จ วสฺสํ ปากฺกํ น โหติ. นคฺรวาสีสาธารณปณฺณาคาเร ปเนส ปณฺณรสปนฺธิโก. เอเกกํ โปตฺถกสฺสจิวฺชณฺนํ ปณฺจเลขยฺตฺตํ โหติ. เอเกโก โปตฺถโก อายาโมโต ทฺวาวิสฺตยงฺคฺลিপฺ- ปมาณเ วิตฺถารโต ทวยงฺคฺลিপฺปมาณเ. เอเกกสฺมี เลเช ปมาณเณ สตฺตติปิ อสฺสีติปิ อกุขรานิ โหนติ. เยภุยุเยน คนฺถเวจนวตฺถํ ปริปฺพุณฺณ. โปตฺถโก ปริปฺพุณฺโณ. อยมฺปน “ท.” อิติ สงฺเขปนาโม คนฺโถ.

ทยฺยภาสาย “ฉบฺบํทอญฺโถ (๑)” อิติ คนฺถํ คเหตฺวา ปเนส รจิโตติ สนฺนิฏฺฐาณํ กถํ. ตสฺมา “ท.” อิติ คนฺเถ โปตฺถกสฺสจิวฺชณฺนลฺกฺขณํ “น.” อิติ คนฺเถณ สทิสํ โหติ.

“ท.” อิติ คนฺเถ โปตฺถกสฺสจิวฺชณฺนลฺกฺขณํ ทฏฺฐพฺพํ.

อิมสฺมี คนฺเถ อณฺณวคฺเค พฺยณฺชนา อณฺณวคฺเค โหนติ. กถํ ? ตฺถกาโร ฏฺฐการํ ปปฺโปติ : ปตฺถนํ – ปฏฺฐนํ, หตฺถา – หฏฺฐา, วุตฺถวสฺโส – วฏฺฐวสฺโส, ฏฺฐกาโร ตฺถการํ ปปฺโปติ : ตฺตฺถี – ตฺตฺถี, อณฺณกถนฏฺฐาเน – อณฺณกถนตฺถาเน. อสณฺโณคฺคฺคาเน สณฺโณคฺคฺการณํ โหติ : ปุณฺณชฺชนา – ปุณฺณชฺชนา, อฺปฺปชฺชิตฺวา – อฺปฺปชฺชิตฺวา, ชฺฐรฺจฺจณํ – ชฺฐรฺจฺจณํ, สณฺโณคฺคฺคาเน อสณฺโณคฺคฺการณํ โหติ : วิตฺติกฺกมํ – วิตฺติกฺกมํ, ปริวฺโต – ปริวฺตฺโต. พฺยณฺชโน วิปตฺตี ปปฺโปติ : ฌาณปรีปฺกํ – ฌาณปรีปฺกํ, ปณฺณาย – ปณฺณาย. อีกาโร อิการภาวํ ปปฺโปติ. กถํ ? : สฺกมฺภีรา – สฺกมฺภีรา, อฺปฺปาทินฺนกสฺสรี – อฺปฺปาทินฺนกสฺสรี , ปฺสฺกฺกฺลจิวฺวํ – ปฺสฺกฺกฺลจิวฺวํ.

๑.๔ ทฤษฎาสาขาย “ฉบับล่องชาด” อิติ ลทุชนาโม ปจมสมโพธิกถาคณโธ ฐมมตา-
สนุทานทวิกฏโก เตตตีสัตตตติสตาธิกเทวสหสสเลขนิมิตตโก ทสมมณฺชฺสาโย ปกฺขิโต. อยมฺปน
จกฺกิวํสิกสฺส จตฺตตฺตรณโย กาเล รจิโต. คณฺณสฺส การกปณฺทิตสฺส นามํ ปากฺกํ น โหติ กตคณฺณสฺส
จ วสฺสํ ปากฺกํ น โหติ. นครวาสีสาธารณปณฺณาคาเร ปเนส ปณฺณรสปนฺธิโก. เอเกกํ โปตถก-
สุจิวิชฺฌนํ ปณฺจเลขยฺยตํ โหติ. เอเกโก โปตถโก อายามโต ทวาวีสตยงฺคฺลিপฺปมาโน วิตถารโต
เอกงฺคฺลিপฺปมาโน. เอเกกสฺมี เลเช ปมาเนน สตฺตติ อกฺขรานิ โหนฺติ. เยภฺยเยน คณฺณเวจนวตฺถํ
ปรีปฺพณฺ. โปตถโก ปรีปฺพณฺ. อยมฺปน “ล.” อิติ สงฺเขปนาโม คณฺโณ.

“ล.” อิติ คณฺเณ โปตถกสุจิวิชฺฌนลฺกฺขณํ ทฏฺฐพฺพ.

อิมสฺมี คณฺเณ อณฺณวคฺเค พฺยณฺชนา อณฺณวคฺเค โหนฺติ. กถํ ? คคฺกาโร ตตฺถการํ
ปฺปโปติ : สคฺคํ – สดฺดํ, มคฺคํ – มดฺดํ, คคฺกาโร ตการํ ปฺปโปติ : ครุผลํ – ตรุผลํ, ตถาคโต –
ตถาดโต, สมวคฺเค พฺยณฺชนา สมวคฺเค โหนฺติ. กถํ ? มคฺกาโร ปการํ ปฺปโปติ : นิมนฺเตสฺสามิ –
นิมนฺเปสฺสามิ, มคฺคํ – ปดฺดํ, อีคฺกาโร อิการํ ปฺปโปติ : กิการณฺา – กิการณฺา, เอกสฺมี – เอกสฺมิ.
อติเรกพฺยณฺชนโน ทิสฺสติ. กถํ ? ฌาติคณฺ – วิญฺญาติคณฺ, โทณฺียเยว – โทณฺิณฺียเยว, มหา-
มายาเทวี – มหาโมคฺคฺลยาเทวี. สโร วิปตฺตี ปฺปโปติ. กถํ ? : สพฺพณฺณตฺตณฺณํ –
สพฺพณฺณตฺตณฺณํ, ปพฺพชฺชูปสมฺปทํ - ปพฺพชฺชูปสมฺปทํ, อพฺภณฺณีสฺ – อพฺภณฺณิสฺ. อุคฺกาโร
อุการภาวํ ปฺปโปติ. กถํ ? : ภิกฺขุ – ภิกฺขุ, นานาทารุณิ – นานาทารุณิ, มหาสาชฺชูปมา – มหา-
สาชฺชูปมา.

๑.๕ ทฤษฎาสาขาย “ฉบับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” อิติ ลทุชนาโม ปจม-
สมโพธิกถาคณโธ จสฺมี มหาวิหารเร ปณฺทิตฺเตหิ สทฺธี ภิกฺขุสงฺฆเมว นานาคณฺถํ นิสฺสาโย ปรีวตฺติโต.
ปรีวตฺติตฺวา จ ปน สตฺตตีสัตตตติสตาธิกเทวสํวจฺจรสหสสสงฺขาเต พุทฺธสเก มุทฺทาปีตา โหติ.
อยมฺปน “พ.” อิติ สงฺเขปนาโม คณฺโณ. อิมสฺส ปจมสมโพธิกถาคณฺณสฺส ลิกฺขเน วิรุทฺธปาโจปิ อตฺถิ.
นิตฺสสนฺณเจตฺถ ทฏฺฐพฺพ. ททฺทกาโร ททฺธการํ ปฺปโปติ : สทฺทหสิ – สทฺทหสิ, ทลิตฺททา – ทลิตฺททา,
ธกาโร ทการํ ปฺปโปติ : สโมธาเนตฺวา – สโมทาเนตฺวา. ฎกาโร ตการํ ปฺปโปติ. ปฏฺธิเสธนํ – ปติ-
เสธนํ สมปฏฺธิจฺณามิ – สมปติจฺณามิ, ปฏฺธิโจเทนโต – ปติโจเทนโต. อสณฺโณคณฺจฺจาเน สณฺโณคกรณฺ
โหติ. กถํ ? อปฺปตฺวา - อปฺตฺวา, สาสนญฺจิตฺติยา – สาสนจิตฺติยา, อนเภาวฺจฺจฺจํ – อนเภาวฺจฺจํ.

๒.๒ วิรุทธโปตถกสูจิวิขุณณลกขณ

อญฺเวยคฺเค พุยฺยชฺษา อญฺเวยคฺเค โหณฺติ. กถํ ? ตตฺถเวย นิตฺตสฺสนํ.

- ตถกาโร ฐการํ ปปฺโปติ.

- ปตฺถนํ	=	ปฏฺจณํ (ท.,ร.,น.,พ.)
- ปตฺถยมาโน	=	ปฏฺจยมาโน (ท.,น.,ร.)
- วุตฺถวสฺสโ	=	วฏฺจวสฺสโ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- หตฺถา	=	หฏฺฐา (ท.,น.,ล.)
- ปตฺถเณติ	=	ปฏฺจเณติ (ท.,น.,ร.)
- วิเวกตฺถาย	=	วิเวกฏฺฐาย (พ.)

- คคกาโร ตตฺการํ ปปฺโปติ.

- คณฺทามพฺรุกฺขอคฺคโต	=	คณฺทามพฺรุกฺขอตตโต (ล.)
- สคฺคํ	=	สตฺถํ (ร.,ล.)
- มคฺคํ	=	มตฺถํ (ล.)
- ปุฏฺคคํ	=	ปุฏฺตตฺถํ (น.,ล.)
- ภินฺนมคฺคา	=	ภินฺนมตฺตา (ล.)

- ตตฺกาโร คคการํ ปปฺโปติ.

- โยชนมตฺเต	=	โยชนมคฺเค (ท.,น.,ร.,ล.)
-------------	---	-------------------------

- มกาโร สการํ ปปฺโปติ.

- ตสฺมา	=	ตสฺสา (ท.,น.,ร.,ล.)
---------	---	---------------------

- จกาโร ถการํ ปปฺโปติ.

- จตฺวา	=	ถตฺวา (ท.,น.,ร.)
- จาเน	=	ถาเน (ท.,น.,ร.,ล.)
- ยถาจาเน	=	ยถาถาเน (ท.,น.,ร.,ล.)
- จิโต	=	ถิโต (น.)
- ปจฺมเมว	=	ปถฺมเมว (ล.)
- ปจฺมทสฺสนํ	=	ปถฺมทสฺสนํ (น.)

- จิตเต	=	จิตเต (น.)
- มหาปจวี	=	มหาปถวี (ท.,น.,ร.,ล.)
- ปจมาภิสมพุทฺโธ	=	ปถมาภิสมพุทฺโธ (น.)
- ปจวิตลโต	=	ปถวิตลโต (ท.,น.,ร.)
- ปจวีสณฺณินิโย	=	ปถวีสณฺณินิโย (ท.,น.,ล.)
- จานํ	=	ถานํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- จปีตํ	=	ถปีตํ (น.)
- อภิเสกปิฏโก	=	อภิเสกปิถโก (พ.)

- กกาโร ภการํ ปปฺโปติ.

- กาดุกาโม	=	ภาตูกาโม (ล.)
- มาตฺตคฺคณฺปติการํ	=	มาตฺตคฺคณฺปติการํ (ล.)

- กกาโร กการํ ปปฺโปติ.

- ทูลลภํ	=	ทูลลภํ (ล.)
- โสภติ	=	โสภติ (ล.)

- กกาโร คการํ ปปฺโปติ.

- ฌานวิภงฺโก	=	ฌานวิกงฺโก (ร.)
--------------	---	-----------------

- ฌกาโร ฌการํ ปปฺโปติ.

- ปมาณํ	=	ปมานํ (ท.,น.,ร.)
- มณฺโณสฺปาณํ	=	มณฺโณสฺปานํ (ท.,น.,ร.)
- เทโวโรหณสมเย	=	เทโวโรหนสมเย (พ.,ล.)
- ติโยชนปฺปมาณํ	=	ติโยชนปฺปมานํ (ท.,น.,ร.)
- ปริมาณํ	=	ปริมาณํ (ท.,น.,ร.,ล.)
- ภณฺนโต	=	ภณฺนโต (น.)

- ฌกาโร ฌการํ ปปฺโปติ.

- สีนฺรุมฺพุทฺธิ	=	สินฺรุมฺพุทฺธิ (น.)
- คุณฺปกาสนตฺตถญฺจ	=	คุณฺปกาสนตฺตถญฺจ (ท.,น.,ร.)

- อมตปาน = อมตปาน (ท.,น.)
- เอกุณตีสวสุธานี = เอกุณตีสวสุธานี (น.)

- ฎกาโร ตการํ ปปปุโปติ.

- เตรสภานวารปฏิมณฺหิตํ = เตรสภานวารปฏิมณฺหิตํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปฏิสมภิทาวิภงฺโก = ปฏิสมภิทาวิภงฺโก (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปฏิโลเม = ปฏิโลเม (ท.,น.,ร.,ล.)
- ปฏิชคฺคิตฺวา = ปฏิชคฺคิตฺวา (ท.,น.,ร.,ล.)
- ปฏิปนฺนกา = ปฏิปนฺนกา (ท.,น.,ร.,ล.)
- ปฏิพฺพชฺฌิตํ = ปฏิพฺพชฺฌิตํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปฏิลภิตฺวา = ปฏิลภิตฺวา (ท.,น.,ร.,ล.)
- เกลาสสิขรปฏิกาคํ = เกลาสสิขรปฏิกาคํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปฏิเสธนํ = ปฏิเสธนํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- สมปฏิจฺฌามิ = สมปฏิจฺฌามิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปฏิโจเทนฺโต = ปฏิโจเทนฺโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- พุทฺธปฏินฺนํ = พุทฺธปฏินฺนํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปฏิปฺคฺคโล = ปฏิปฺคฺคโล (ท.,น.,ร.,ล.)

- กกาโร ตการํ ปปปุโปติ.

- ดิกิจฺจโก = ดิกิจฺจโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปกมฺปิตจลิตทโย = ปกมฺปิตจลิตทโย (ล.)
- วิตุถาริกา = วิตุถาริตา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- กตฺถ = ตตฺถ (ท.,น.,ร.)

- ธกาโร จการํ ปปปุโปติ.

- ฐาริตํ = จาริตํ (น.)

- คกาโร ตการํ ปปปุโปติ.

- ครุผลํ = ตรุผลํ (พ.)
- คโต = ตโต (ท.,น.,ล.)
- คินฺนชกาฬสถาคาเรน = คินฺนชกาฬสถาคาเรน (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ตถาคโต = ตถาคต (น.)
- ฌกาโร ฌการํ ปปปุโปติ.
 - ปญโห = ปณโห (ล.)
- ฎจกาโร ตฎการํ ปปปุโปติ.
 - อีณกณฏจาเน = อีณกณตฎาเน (ท.,ล.,น.)
 - ตุฎจี = ตุตุถิ (ท.,น.,ร.,ล.)
 - ปติฎจาเปตฺวา = ปติตฎาเปตฺวา (น.)
 - ตุฎจมานโส = ตุตุถมานโส (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
 - วาตวุฎจี = วาตวุตุถิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
 - วุฎจาเปตฺวา = วุตฎาเปตฺวา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
 - ปหฎจโลมหํสชาโต = ปหตฎโลมหํสชาโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
 - ปุริสฆาตกกมมํ = ปุริสฆาฏกกมมํ (ท.,น.,ร.,ล.)
- รกาโร ทการํ ปปปุโปติ.
 - สฺเสริตเวตฺตงฺกุโร = สฺเสทิตเวตฺตงฺกุโร (ท.,น.)
- ตกาโร ฎการํ ปปปุโปติ.
 - รชตโสปาณน = รชฏโสปาณน (ท.,ร.,น.,ล.)
 - ปติฎจาสิ = ปฏิฎจาสิ (ล.)
 - อหตฺวตฺถนินฺวตฺถานิ = อาหฏวตฺถนินฺวตฺถานิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
 - สฺวณฺณรชตมเย = สฺวณฺณรชฏมเย (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ฌณกาโร ฌนการํ ปปปุโปติ.
 - เทวนาคยภฺขสฺสพณฺณาทโย = เทวนาคยภฺขสฺสพณฺนาทโย (พ.)
 - อุณฺณตปฺปเทเส = อุณฺนตปฺปเทเส (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- พกาโร วการํ ปปปุโปติ.
 - พินฺทุนิ = วินฺทุนิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
 - สาสปฬิชมตฺตา = สาสปฬิชมตฺตา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ปกาโร ทการํ ปप्โปติ.

- อปสฺสนฺโต = อทสฺสนฺโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- วกาโร พการํ ปप्โปติ.

- วาลุกา = พาลุกา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- วาลุกวสฺสํ = พาลุกวสฺสํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- จกาโร ปการํ ปप्โปติ.

- มหาภูมิจาโล = มหาภูมิปาโล (ท.,น.,ร.)

- จาริตํ = ปาริตํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- จกาโร ธการํ ปप्โปติ.

- เวเจตฺวา = เวเขตฺวา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- วิเหเจสิ = วิเหเขตฺสิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ปกาโร จการํ ปप्โปติ.

- ปฺจุฉิ = จุฉิ (ล.)

- ผกาโร ธการํ ปप्โปติ.

- ผาเลตฺวา = ธาเลตฺวา (ล.)

- ยกาโร นการํ ปप्โปติ.

- นฺหายิตฺวา = นฺหานิตฺวา (น.)

- ฏฏกาโร ตตการํ ปप्โปติ.

- อาวฏฏนฺติ = อาวตตฺนฺติ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- วิวฏฏนฺติ = วิวตตฺนฺติ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- รกาโร ภการํ ปप्โปติ.

- รวติ = ภวติ (ท.,น.)

- ปกาโร ชการํ ปปโปติ.

- ปชชลติ = ชชชลติ (ร.,น.,ล.)

- นกาโร มการํ ปปโปติ.

- นียาเมเนว = นียาเมเมว (น.)

- รกาโร ธการํ ปปโปติ.

- ปวารสิริเก = ปวารสิริเก (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- หกาโร ทการํ ปปโปติ.

- อาหंसุ = อาทंसุ (ล.)

สมวकुเค พุยณฺชหา สมวकुเค โหนฺติ. กถํ ? ตตฺเถว นิตฺสฺสนํ.

- มกาโร ปการํ ปปโปติ.

- นิมนฺเตสฺสามิ = นิปนฺเตสฺสามิ (ล.)

- ปจฺฉิมทสฺสนํ = ปจฺฉิปทสฺสนํ (ล.)

- มคฺคํ = ปตฺตํ (ล.)

- ปจฺฉิมสาวโก = ปจฺฉิปสาวโก (ล.)

- วุปฺสเมตฺวา = วุปฺสเปตฺวา (ล.)

- ปกาโร มการํ ปปโปติ.

- ปกฺขนฺทิ = มกฺขนฺทิ (ล.)

- วกาโร รการํ ปปโปติ.

- ตเถวาปี = ตเถราปี (น.)

- ธกาโร ธการํ ปปโปติ.

- ปฏฺชถฺริ = ปฏฺชธฺริ (ล.)

- พกาโร ลการํ ปปโปติ.

- กวลิงฺการาหารปฏฺธิพฺพทฺธํ = กวลิงฺการาหารปฏฺธิพฺพทฺธํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ปญฺจุพคามธารกเวเสน = ปญฺจุลคามธารกเวเสน (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- เกสกพาวเน = เกสกลาวเน (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ลุฬิตํ = ลูลิตํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- อาพารสฺส = อาลารสฺส (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- อาพวกปฺจุฉา = อาลวกปฺจุฉา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ทุทกาโร ทุธการํ ปปฺโปติ.
 - สทุทหฺสี = สทุธหฺสี (ท.,พ.)
 - ทลิตฺททา = ทลิตฺทา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
 - กทฺทมปิฏฺเจ = กทฺธมปิฏฺเจ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ธกาโร ทการํ ปปฺโปติ.
 - สโมธานเฑวา = สโมทาเฑวา (พ.)
 - อจุจาทาย = อจุจาทาย (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ทกาโร ธการํ ปปฺโปติ.
 - อติธารุณํ = อติธารุณํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
 - โลหิตปฺกฺชนฺธิกา = โลหิตปฺกฺชนฺธิกา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ภกาโร พการํ ปปฺโปติ.
 - ปภาลมยา = ปพาลมยา (ท.,น.,ร.)

- ถกาโร ทการํ ปปฺโปติ.
 - ตถารูปาย = ตถารูปาย (ท.,น.)
 - ตถา = ตทา (ท.,น.,ร.)
 - อณฺณตตฺตํ = อณฺณตตฺตํ (น.)
 - ตถาคตสฺส = ตทาคตสฺส (น.)

- จกาโร ฌการํ ปปฺโปติ.
 - ปญฺจสตา = ปญฺจสตา (ท.,น.)

- ธกาโร นการํ ปप्โปติ.

- อาพาโธ = อาพาโน (น.)

- ทุฒกาโร ฒถการํ ปप्โปติ.

- อากตุฒนภาวํ = อากตุฒนภาวํ (ล.)

- วุฑโฒ = วุฑโฒ (ล.)

- ทุทธกาโร ทุทธการํ ปप्โปติ.

- ฉินฺทิตุทฺธิปาโท = ฉินฺทิตุทฺธิปาโท

- ลกาโร รการํ ปप्โปติ.

- สิริถิลาณี = สิริธารณี (พ.)

- รกาโร ลการํ ปप्โปติ.

- ปพฺพตฺตกุฏฺฐปฺปชาเรณสมตฺถํ = ปพฺพตฺตกุฏฺฐปฺปชาเรณสมตฺถํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- กุกกาโร กุขการํ ปप्โปติ.

- ทุกฺกฏํ = ทุกฺขตํ (น.)

- ปกาโร พการํ ปप्โปติ.

- ปหฺมุตญฺจ = ปหฺมุตญฺจ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- สมฺปริวินฺดา = สมฺปริวินฺดา (ล.)

- ทกาโร นการํ ปप्โปติ.

- เอตาทิสํ = เอตานิสํ (ล.)

- ปทสา = ปนสา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- หริจนฺทนาทิมาย = หริจนฺทนาทิมาย (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ยกาโร รการํ ปप्โปติ.

- ปาวาย = ปาวาร (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- ปิฎจिटโต	=	ปิฎจिटโต (ล.)
- อปโปสสุโก	=	อปโปสสุโก (ท., น., ร., ล.)
- โอสสฏฺโง	=	โอสสฏฺโง (ท., น., ร., พ., ล.)
- อุปฺปชฺชิตฺวา	=	อุปฺปชฺชิตฺวา (ท., น., ร., พ., ล.)
- สมุตฺเตเชสิ	=	สมุตฺเตเชสิ (ท., ร., ล.)
- ปวทฺตติ	=	ปวทฺตติ (น.)
- จตุคฺคณํ	=	จตุคฺคณํ (ท., น., ร., พ., ล.)
- จุนฺทเถโร	=	จุนฺทเถโร (ท., น., ร., พ., ล.)
- เสสเถรสฺส	=	เสสเถรสฺส (พ., ล.)
- อุชฺชงฺคณนฺครํ	=	อุชฺชงฺคณนฺครํ (ท., น., ร., ล.)
- อตฺตคฺคหณเมว	=	อตฺตคฺคหณเมว (ท., น., ร., พ., ล.)
- เวนฺสณฺณานาสณฺณายตฺนชฺฌานํ	=	เวนฺสณฺณานาสณฺณายตฺนชฺฌานํ (น., พ., ล.)
- จตฺตถฺชฌานา	=	จตฺตถฺชฌานา (น., พ.)
- ปชฺโชตสฺเสว	=	ปชฺโชตสฺเสว (ท., น., ร., พ., ล.)
- ปฏิกฺกชฺชิตฺวา	=	ปฏิกฺกชฺชิตฺวา (ท., น., ร., พ., ล.)
- วิสฺสมิตฺวา	=	วิสฺสมิตฺวา (ท., น., ร., พ., ล.)
- วุทฺตปพฺพชฺชิตโต	=	วุทฺตปพฺพชฺชิตโต (ท., น., ร., ล.)
- ททฺธเม	=	ททฺธเม (ท., น., ร., พ., ล.)
- อายฺวทฺตโน	=	อายฺวทฺตโน (ท., น., ร., ล.)
- คชฺเชนฺติ	=	คชฺเชนฺติ (ท., น., ร., พ., ล.)
- ฐรฺฐจฺฉานํ	=	ฐรฺฐจฺฉานํ (ท., น., ร., พ., ล.)
- อทฺตโยชนปริมาณํ	=	อทฺตโยชนปริมาณํ (ท., น., ร., ล.)
- อเนกรตฺนสมุชฺชเล	=	อเนกรตฺนสมุชฺชเล (ท., น., ร., พ., ล.)
- สกจฺฉานํ	=	สกจฺฉานํ (ร.)
- อปฺปตฺวา	=	อปฺปตฺวา (ท., น., ร., พ., ล.)
- สาสณฺนิจิตฺยา	=	สาสนนิจิตฺยา (ท., น., ร., พ., ล.)
- ลชฺชโน	=	ลชฺชโน (ท., น., ร., พ., ล.)
- จตฺตปทิกคาคาถาปิ	=	จตฺตปทิกคาคาถาปิ (ท., น., ร., พ., ล.)
- โอวฏฺฐิกํ	=	โอวฏฺฐิกํ (ท., น., ร., พ., ล.)
- อลฺลียาเปนฺติ	=	อลฺลียาเปนฺติ (ท., น., ร., พ., ล.)
- อเนกวุทฺธี	=	อเนกวุทฺธี (ท., น., ร., พ., ล.)

- หิมสขโต	=	หิมสขโต (ท.,น.,ร.,ล.)
- สงฆาตธมมา	=	สฆาตธมมา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- อพุกตญเจวิทานิ	=	อพุกตเจวิทานิ (ท.,น.,ร.)
- อายุสงฆาโร	=	อายุสฆาโร (ท.,น.,ร.,ล.)
- สงฆาฏี	=	สฆาฏี (ท.,น.,ร.,ล.)
- ปฏิสงขริตวา	=	ปฏิสขริตวา (ล.)
- สงขุพุภิ	=	สขุพุภิ (ท.,น.,ร.)
- สมปริวตฺเตนฺตานิ	=	สปริวตฺเตนฺตานิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- สงฺคเหตุ	=	สคเหตุ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

พยุชนานํ อญฺณมญฺญปริวตฺตํ โหติ. กถํ ? ตตฺถเว นิตฺสสนํ.

- ปกิริย	=	ปรักขิย (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- วิสารทา	=	วิสาโท (ท.,น.,ร.,ล.)

พยุชนํ น นิตฺสสฺสตี. กถํ ? ตตฺถเว นิตฺสสนํ.

- สหสฺสนยนฺธโร	=	สหสฺสนยฺธโร (ล.)
- ติทฺทํ	=	ทิว (น.)
- สมาคฺคานมนฺตเร	=	สมาคฺคานมนฺต (น.)
- สมารกสฺส	=	มารกสฺส (น.)
- สโลกสฺส	=	โลกสฺส (ท.,น.,ร.,ล.)
- สเทวมนฺุสฺสาย	=	สเทวมนฺุสฺส (น.)
- อภิชฺมุโม	=	ภิชฺมุโม (น.)
- โปสวานิกมฺูลํ	=	โปสวานิมฺูลํ (ล.)
- โพชฺฌนฺุคฺวิภงฺโก	=	โพชฺฌนฺุค (ล.)
- วิภงฺคปฺกรณํ	=	วิภงฺคปฺรณํ (น.)
- กถาวตฺถุปฺกรณํ	=	กถาวตฺถุปฺรณํ (ท.,น.,ร.)
- ฌาณปฺริปกํ	=	ฌาปฺริปกํ (ท.,น.)
- สมฺปตฺติยา	=	สมฺปตฺติ (น.)
- เอกงฺคณา	=	เองฺคณา (น.)
- ปญฺญา	=	ปญฺญา (ท.,น.,ร.,ล.)
- ภควนฺฺตํ	=	ภค (ล.)
- อาพาหนสฺส	=	อาหพฺน (ท.,น.,ร.,ล.)

- ผีตมฺจ	=	ผิตมฺ (ท., น., ร., ล.)
- ตถาคตํ	=	คตํ (ร.)
- โภคนครวาสินํ	=	โภคนครสินํ (น.)
- สสฺสมณพฺรหฺมณียา	=	สสมณพฺรหฺมณียา (น.)
- ปริภุญชิตฺวา	=	ภุญชิตฺวา (ท., น., ร., พ., ล.)
- มหานิสฺสตรา	=	มหานิสฺสตรา (ล.)
- อนุสฺสรณสมตายปี	=	อนุสฺสรสมตายปี (ท., น., ร., พ., ล.)
- สุขสํวตฺตนิกมฺจ	=	สุขสํวตฺตนิกมฺจ (พ.)
- อาธิปเตยฺยสํวตฺตนิกมฺจ	=	อาธิปเตยฺยสํวตฺตนิกมฺจ (ท., น., ร., พ., ล.)
- ปิวตฺ	=	ปีตฺ (ล.)
- ปาริมตีรํ	=	ปาริตีรํ (ท., น., ร., พ., ล.)
- ขุทฺทกนคฺรํ	=	ขุทฺททนคฺรํ (ท.)
- อภิกฺขมถ	=	อภิกฺขมถ (ท., น., ร.)
- นิยุยานิกํ	=	นิกํ (ล.)
- อคฺคสสฺสทานํ	=	อคฺคสสฺสทานํ (ล.)
- นีหริตฺวา	=	หริตฺวา (ท., น.)
- มาทิสฺส	=	มาทิสฺส (ล.)
- จตฺราสีติธมฺมกฺขนนฺสหสฺसानิ	=	จตฺราสีติธมฺมกฺขนนฺสหสฺसानิ (น.)
- เอตฺตกา	=	เตตฺตกา (ท.)
- สาสนปฺปฏิสาสนํ	=	สาสนเมว (ท., น., ร., พ., ล.)
- รตนมยภาริเต	=	รตนยภาริเต (ร.)
- สุวณฺณกรณฺฑเทสุ	=	วณฺณกรณฺฑเทสุ (ท., น., ร., พ., ล.)
- โลหิตงฺคกรณฺฑเท	=	โลหิตงฺคกณฺฑเท (น.)
- นิโครธสามเณรํ	=	นิโครธสามเณรํ (ท., น., ร.)
- ปาสาณญฺปิณฺจ	=	ปาสาณฺปิณฺจ (น.)
- อนุทการวสฺสํ	=	อนุทการวสฺสํ (พ.)
- นิมฺมินิตฺวา	=	นิมฺมิตฺวา (ท., น., ร., พ., ล.)
- มหาพฺรหฺมานเมตทโวจ	=	มหาพฺรหฺมาเมตทโวจ (น.)
- กุกฺกุรฺกณฺเปน	=	กุกฺกุณฺเปน (ล.)
- ปุริสาชณฺเณ	=	ปุริสาชณฺ (ล.)
- อนาถานํ	=	อนานํ (ท., น., ล.) , อถานํ (ร.)
- ปุณฺณนฺตราโย	=	ปุณฺนฺตราโย (ล.)

- อณฺณตรํ	=	อณฺตรํ (ล.)
- สุวากุขาโต	=	สุวากุขาโต (ล.)
- อุโปสถขนฺธกมตฺตเมว	=	อุโปสถขนฺธเมว (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- มตฺตํ	=	กปฺปมตฺตํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- สมตฺตีสปริจฺเจทปริปฺพณฺณํ	=	สมตฺตีสปริจฺเจทปริปฺพณฺณํ (ท.,ร.)
- นาคลตาทนต์กฏฺจํ	=	นาคลตาทนต์กฏฺจํ (น.)
- อติเรกตรํ	=	อติเกตรํ (ท.,น.,ร.,ล.)
- อณฺเณสํ	=	อณฺเณส (ล.)
- สุวณฺณโสปาณํ	=	สุวณฺณโสปาณ (ร.)
- วสุสํ	=	วสุส (ล.)
- ปลฺลงกํ	=	ปลฺลงก (ล.)
- เอตฺตกํ	=	เอตฺตก (ล.)
- ฐมฺมํ	=	ฐมฺม (ล.)
- ยโตหํ	=	ยโตห (ล.)
- สุวณฺณามณฺฑุสํ	=	สุวณฺณามณฺฑุส (ท.,น.,ร.)
- เอวํ	=	เอว (พ.,ล.)
- สรีรานํ	=	สรีราน (ท.,น.)

อติเรกพฺยณฺชนํ ทิสฺสติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺถสฺสนํ.

- สนนินฺสินโน	=	นินฺสินินฺสินโน (ล.)
- ยมกปาฏิเหรฺสส	=	ยมกปาฏิเหรฺสส (ล.)
- สุปภสฺสธรรณามกา	=	สุปภสฺสธรรณามกา (ท.,น.,ร.)
- จกฺกกวาพสฺสสฺสานิ	=	จกฺกจกฺกวาพสฺสสฺสานิ (ท.,น.,ร.)
- นิกฺขณายหิ	=	นิกฺขณายหิ (พ.,ล.)
- อานนฺทเมตฺตทโวจ	=	อานนฺทเมตฺตทโวจ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ตทา	=	ตทานิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ฃาติคณํ	=	วิญฺฃาติคณํ (ล.)
- โทณิยฺเยว	=	โทณิยฺเยว (พ.,ล.)
- มหามายาเทวี	=	มหาโมคฺคัลลยาเทวี (ล.)
- จตุราสีตฺติวิหารสฺสสฺสานิ	=	มหาจตุราสีตฺติวิหารสฺสสฺสานิ (ล.)
- มารานํ	=	มารานํ (ร.)

อकारี อकारภาวํ ปप्โปติ. กถํ ? ตตฺถเว นิตฺถสฺสนํ. (อ = อา)

- สหนีปติตปริสาย = สหนีปาติตปริสาย (พ.)
- อปรภาเค = อปรภาเค (ล.)
- สมสมผลา = สมสมผลา (ท., น., ร., พ., ล.)
- เดนหานนฺท = เดนหาอานนฺท (ล.)
- ตมฺพโลหทวารํ = ตามพโลหทวารํ (ท., น., ร., พ., ล.)
- ปติฏฺจเปสิ = ปติฏฺจาเปสิ (น.)
- ปกรณาวसानเ = ปการณาวसानเ (ท., น., ร., ล.)

อकारี อकारภาวํ ปप्โปติ. กถํ ? ตตฺถเว นิตฺถสฺสนํ. (อา = อ)

- ลาโก = ลภา (น.)
- นาคุมนฺติ = นคุมนฺติ (ท., น., ร., พ., ล.)
- มหาปวารณาทิวเส = มหาปวารณทิวเส (ท., น., ร., ล.)
- สมฺนฺนาคตา = สมฺนฺนคตา (ล.)
- พุราหฺมณคามา = พุรหฺมณคามา (ท., น., ร.)
- นิกฺขิเปยฺยามหํ = นิกฺขิเปยฺยมหํ (ท., น.)
- ชานาถ = ชานถ (ท., น., ร., ล.)
- พาหุชฌณํ = พหุชฌณํ (ท., น., ร., พ., ล.)
- อากาสฏฺจกเทวตา = อากาสฏฺจกเทวตา (ล.)
- อสฺสาเสสิ = อสฺสเสสิ (พ., ล.)
- มาลาคนฺเชหิ = มालคนฺเชหิ (น.)
- วาเสฏฺฐ = วาเสฏฺฐา (ท., น., ร., พ., ล.)
- พุราหฺมโณ = พุรหฺมโณ (ล.)
- สํมาการเวน = สัมการเวน
- รูปารูปปริจฺเจทํ = รูปรูปปริจฺเจทํ (ท., น., ร.)
- คมนปทานตฺถํ = คมนปทนตฺถํ (ท., น.)
- สมฺปนฺนปาฏิโมกฺขสํวรสํวุตา = สมฺปนฺนปฏฺฏิโมกฺขสํวรสํวุตา (ล.)
- อามนฺตยา มิ = อามนฺตยมิ (ล.)
- สญฺญาเวทยิตฺถโรธสฺมาปตฺติ = สญฺญเวทยิตฺถโรธสฺมาปตฺติ (ท., น., พ.)
- เนวสญฺญานาสญฺญายตฺถ- = เนวสญฺญานสญฺญายตฺถ- (ท., น.)

อิการอ อิกการภาว ปปโปติ. กถ ? ตตฺเถว นิตฺสสนฺ. (อิ = อี)

- อฏฺฐสฏฺฐิโยชนสฺตสฺสเส = อฏฺฐสฏฺฐิโยชนสฺตสฺสเส (พ.,ล.)
- ทฺวาวีสตฺติเกสฺ = ทฺวาวีสตฺติเกสฺ (ล.)
- ปุเนหิตฺติ = ปุเนหิตฺติ (ท.,ร.,พ.,ล.)
- มณฺเฑรตเน = มณฺเฑรตเน (พ.)
- สารีปฺตฺโต = สารีปฺตฺโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- พุทฺธสิริภุติยา = พุทฺธสิริภุติยา (พ.)
- พาราณสีนคฺร์ = พาราณสีนคฺร์ (น.)
- สาวตฺถินคฺร์ = สาวตฺถินคฺร์ (พ.)
- มหามุณี = มหามุณี (ท.,น.,ร.,พ.)
- คิลานุปฺภูจฺาโก = คิลานุปฺภูจฺาโก (พ.,ล.)
- โสติณฺทฺริยสฺส = โสติณฺทฺริยสฺส (น.)
- จตฺตทนต์ตฺตฺติราชา = จตฺตทนต์ตฺตฺติราชา (น.)
- จิรํ = จิรํ (ล.)
- ทิวเส = ทิวเส (ท.,น.)
- สฏฺฐิมตฺตานิ = สฏฺฐิมตฺตานิ (ล.)
- นาฬิโย = นาฬิโย (น.)
- สิริสา = สิริสา (พ.,ล.)
- ปาวีสิ = ปาวีสิ (ร.)
- ปารมีโย = ปารมีโย (ร.)
- ชีวิตกฺขเยน = ชีวิตกฺขเยน (ล.)
- ตมฺพปณฺณทึเป = ตมฺพปณฺณทึเป (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

อิการอ อิกการภาว ปปโปติ. กถ ? ตตฺเถว นิตฺสสนฺ. (อิ = อี)

- อตฺติตฺตพฺุทฺธา = อตฺติตฺตพฺุทฺธา (น.)
- วิตฺติกฺกมิตฺวา = วิตฺติกฺกมิตฺวา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- นิสฺสีทฺสฺ = นิสฺสีทฺสฺ (ท.,น.,ร.)
- ปิตฺติภริตฺตทฺยา = ปิตฺติภริตฺตทฺยา (น.)
- ลีลา = ลีลา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- คมฺภีราติเรเกน = คมฺภีราติเรเกน (ท.,น.,ร.,ล.)
- ปณฺเฑเตน = ปณฺเฑเตน (ท.,น.,ร.)
- ขีรณฺมฺลํ = ขีรณฺมฺลํ (ท.,น.,ร.)

- จตุวิสติภาณวารปฏิมณฺฑิตํ	=	จตุวิสติภาณวารปฏิมณฺฑิตํ (ท.,น.,ร.)
- ทฺวาวิสตติเกสุ	=	ทฺวาวิสตติเกสุ (ท.,น.)
- สุขุมภีรา	=	สุขุมภีรา (ท.,น.,ร.,ล.)
- อุปฺปาทินฺนทสรีรํ	=	อุปฺปาทินฺนทสรีรํ (ท.,น.,ร.)
- ปัสสกุลจิวรํ	=	ปัสสกุลจิวรํ (ท.,ร.)
- อโนตตตทหตีเร	=	อโนตตตทหตีเร (ท.,น.,ร.,ล.)
- อสฺสตรี	=	อสฺสตรี (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปทวิทิตหารสฺส	=	ปทวิทิตหารสฺส (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ปเวณิ	=	ปเวณิ (ท.,น.,ร.)
- นิสิตทาเปตฺวา	=	นิสิตทาเปตฺวา (ท.,น.,ร.)
- อสฺสิตโกฏินํ	=	อสฺสิตโกฏินํ (ท.,น.,ร.)
- สีสฺเสน	=	สีสฺเสน (น.)
- โสปาณสีสฺซานิ	=	โสปาณสีสฺซานิ (ท.,น.,ร.)
- นีลา	=	นีลา (ท.,น.,ร.)
- อวิจฺจโต	=	อวิจฺจโต (ท.,น.,ร.,ล.)
- วิณํ	=	วิณํ (ท.,น.,ร.,ล.)
- อินฺทนิลมโย	=	อินฺทนิลมโย (ท.,น.,ล.)
- วิชฺชยมาณา	=	วิชฺชยมาณา (ท.,น.,ร.)
- ปจฺจวิตฺลโต	=	ปจฺจวิตฺลโต (น.)
- กรณียํ	=	กรณียํ (น.)
- ธีรา	=	ธีรา (ท.,น.,ร.,ล.)
- สีนฺนาทํ	=	สีนฺนาทํ (ท.,น.,ร.)
- ขีเย	=	ขีเย (ท.,น.,ร.)
- อสฺสิตอายุกุ	=	อสฺสิตอายุกุ (ท.,ร.,ล.)
- วสฺสฺซานิตี	=	วสฺสฺซานิตี (พ.)
- จินฺนเตนฺตี	=	จินฺนเตนฺตี (ล.)
- ปิตฺติโสมนสฺสํ	=	ปิตฺติโสมนสฺสํ (ท.,น.,ล.)
- นิสิตทาเปหิ	=	นิสิตทาเปหิ (ล.)
- สรวิรฺนิกฺเขปํ	=	สรวิรฺนิกฺเขปํ (น.)
- สาธุกิพฺ	=	สาธุกิพฺ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- กิพฺสีสุ	=	กิพฺสีสุ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- สมฺมเป	=	สมฺมเป (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

- พลวสมิรดา	=	พลวสมิรดา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- วิมสิทฐิปาโท	=	วิมสิทฐิปาโท (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- วินีดา	=	วินีดา (ท.,น.,ร.,ล.)
- ทุกุขี	=	ทุกุขี (ท.,น.,ร.,ล.)
- ผิตตญจ	=	ผิตตญจ (ท.,น.,ร.,ล.)
- สติมนุโต	=	สติมนุโต (ท.,น.,ร.,ล.)
- สุสีลา	=	สุสีลา (ล.)
- ขาทนีย	=	ขาทนีย (น.)
- โภชนีย	=	โภชนีย (น.)
- ปิปาสปริปีพิโต	=	ปิปาสปริปีพิโต (ล.)
- สิต	=	สิต (น.,พ.,ล.)
- ชาติภูพานียะ	=	ชาติภูพานียะ (น.)
- กิรณสีตลธาราย	=	กิรณสีตลธาราย (น.)
- สามิจิปปนโน	=	สามิจิปปนโน (ล.)
- ขีรสปิผาณิเตน	=	ขีรสปิผาณิเตน (น.)
- นิหริตวา	=	นิหริตวา (ล.)
- ทิปสิกขาสู	=	טיפสิกขาสู (น.,ล.)
- อวิสหนฺติ	=	อวิสหนฺติ (น.)
- กาลมกริ	=	กาลมกริ (น.)
- อสลฺลีนเน	=	อสลฺลีนเน (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- วิสติสทหตุพฺเพ	=	วิสติสทหตุพฺเพ (ล.)
- ทิปฐูปคณฺฐมาลาทีหิ	=	טיפฐูปคณฺฐมาลาทีหิ (ล.)
- สุวฏฺฐิตงฺกุลิหิ	=	สุวฏฺฐิตงฺกุลิหิ (ล.)
- ชมฺพุทฺธิปตเล	=	ชมฺพุทฺธิปตเล (ท.,น.,พ.)
- เวฏฺฐทฺธิปโก	=	เวฏฺฐทฺธิปโก (ล.)
- วิตินาเมนุโต	=	วิตินาเมนุโต (ท.,น.,ร.,ล.)
- วิมฺสิสฺสามิ	=	วิมฺสิสฺสามิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- สมิปคตสฺส	=	สมิปคตสฺส (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- อนฺตฺติเร	=	อนฺตฺติเร (ร.)
- ทิปาน	=	טיפาน (น.,ร.)
- คีว, คีวาย	=	คิว , คิวาย (ท.,ร.)
- อิทฺติโส	=	อิตฺติโส (ท.,น.,ร.,พ.)

- วินีเต	=	วินีเต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ดีณิ	=	ดีณิ (ล.)
- ภิกขุณี	=	ภิกขุณี (ร.)
- มหาชีณาสวา	=	มหาชีณาสวา (ร.)
- ปริหิเน	=	ปริหิเน (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- สิลเภเทน	=	ซิลเภเทน (ล.)

อุกาโร อูการภาวํ ปปโปติ. กถํ ? ตตฺเถว นิตฺสฺสนํ. (อุ = อุ)

- ปมุขํ	=	ปมุขํ (ท.,ร.)
- ปุเรชาตปจฺจโย	=	ปุเรชาตปจฺจโย (ล.)
- อโธมุขจปีต -	=	อโธมุขจปีต - (ท.,ร.)
- ปารุปีตวา	=	ปารุปีตวา (ท.,ร.)
- สุปณฺณา	=	สุปณฺณา (ท.,น.,ร.)
- มหพฺภุโต	=	มหพฺภุโต (ท.,น.,ร.,ล.)
- ปุรโต	=	ปุรโต (ท.,น.,ร.)
- มหาชมฺพฺรฺกฺโข	=	มหาชมฺพฺรฺกฺโข (พ.)
- ชมฺพฺรฺกฺโข	=	ชมฺพฺรฺกฺโข (น.)
- สพฺพณฺณุตโปธิสฺสทฺตสฺส	=	สพฺพณฺณุตโปธิสฺสทฺตสฺส (น.)
- พหุปฺตฺตนิโครธฺมฺมฺเล	=	พหุปฺตฺตนิโครธฺมฺมฺเล (ท.,น.,ร.)
- โคตรภฺวโน	=	โคตรภฺวโน (ท.,น.,ร.)

อุกาโร อูการภาวํ ปปโปติ. กถํ ? ตตฺเถว นิตฺสฺสนํ. (อุ = อุ)

- พหุปการา	=	พหุปการา (ล.)
- ปาริจฺจตฺตกมฺมฺเล	=	ปาริจฺจตฺตกมฺมฺเล (ท.,น.,ร.)
- ปมุขานํ	=	ปมุขานํ (น.,ล.)
- มาตาปิตฺตุนํ	=	มาตาปิตฺตุนํ (ท.,ร.)
- สมฺมฺภุตา	=	สมฺมฺภุตา (ท.,น.,ร.)
- สพฺพลภฺกฺขณภฺวสนเทโห	=	สพฺพลภฺกฺขณภฺวสนเทโห (พ.,ล.)
- ตถารูปาย	=	ตถารูปาย (ร.)
- เอกุณฺตีสวสฺสฺซานิ	=	เอกุณฺตีสวสฺสฺซานิ (น.) เอกุณฺตีสวสฺสฺซานิ (ล.)
- ภิกฺขุ	=	ภิกฺขุ (ล.)
- นานาทารุณี	=	นานาทารุณี (พ.,ล.)

- มหาสาขุปมา	=	มหาสาขุปมา (พ.,ล.)
- กุฎาคารสาलय	=	กุฎาคารสาलय (ล.)
- สุกรมททว	=	สุกรมททว (ท.,น.,ร.,ล.)
- ฉายุกทสมปนฺน	=	ฉายุกทสมปนฺน (ท.,น.,ร.,ล.)
- ภูมิจาโล	=	ภูปิจาโล (ล.)
- ชาติดุหิ	=	ชาติดุหิ (ล.)
- ปุชฺชนฺตราย	=	ปุชฺชนฺตราย (ท.,น.,ร.)
- มหาญฺปปุช	=	มหาญฺปปุช (น.,ล.)
- ภิกฺขุณ	=	ภิกฺขุณ (ล.)

อกาโร อิกการภาว ปปปโตติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อ = อี)

- ปิณฺทปาต	=	ปิณฺทปาต (ท.)
- ปหฺริตฺวา	=	ปหฺริตฺวา (ท.,น.,ร.)
- อจฺินฺตฺยาย	=	อจฺินฺตฺยาย (ท.,น.,ร.,ล.)
- สกฺทาคามิอนาคามิอาทึน	=	สกฺทาคามิอนาคามิอาทึน (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- วสิ	=	วสิ (ล.)
- อวสฺสโย	=	อวสฺสโย (ท.,ร.,ล.)
- อุปฺสงฺกมิตฺวา	=	อุปฺสงฺกมิตฺวา (พ.)
- อสีติมหาเถเร	=	อสีติมหาเถเร (ล.)
- ยกฺขทาสเก	=	ยกฺขทาสเก (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ภริยาเยว	=	ภริยาเยว (ร.,พ.,ล.)

อิกาโร อการภาว ปปปโตติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อี = อ)

- อภิสฺมพฺพชฺฌิ	=	อภิสฺมพฺพชฺฌ (ล.)
- ติตฺถเก	=	ติตฺถเก (น.)
- ปติฏฺจเปสิ	=	ปติฏฺจาเปสิ (ล.)
- สนฺตฺสโต	=	สนฺตฺสโต (ท.,น.,ร.,ล.)
- ปาวิส	=	ปาวิส (พ.)
- ปรีวาริต	=	ปรีวาริต (ท.,น.,พ.,ล.)

อกาโร เอการภาว ปปปโตติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อ = เอ)

- คีตฺสฺสร	=	คีตฺสฺสร (ล.)
------------	---	---------------

- ฐมฺมเทสนาย = ฐมฺเมเทสนาย (ท.,น.)

อกาโร อํการภาวํ ปปปุโปติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อ = อํ)

- ปณฺจทฺสสยฺคตฺตานิ = ปณฺจทฺสสยฺคตฺตานิ (ท.,ร.)
- ปุณฺณกชาตํ = ปุณฺณกชาตํ (ล.)
- เอตทโวจ = เอตทโวจํ (ร.)
- อุมฺมตฺตกเวเสน = อุมฺมตฺตกเวเสน (ท.,น.)

อกาโร อุการภาวํ ปปปุโปติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อ = อุ)

- นเพรฺปปุจิมฺณทฺมฺล = นเพรฺปปุจิมฺณทฺมฺล (น.)
- ปวตฺตี = ปวตฺตี (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- วิสฺสกมฺมํ = วิสฺสกมฺมํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ครุกาปตฺตี = ครุกาปตฺตี (ท.,น.)

อกาโร อีการภาวํ ปปปุโปติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อ = อี)

- นิกฺขมฺติ = นิกฺขมฺติ (ท.,ร.,น.,พ.,ล.)

อากาโร อีการภาวํ ปปปุโปติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อา = อี)

- ยมกปาฏิหาริย์ = ยมกปาฏิหาริย์ (ท.,น.,ร.,พ.)
ยมกจาฏิหาริย์ (ล.)

อากาโร โอการภาวํ ปปปุโปติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อา = โอ)

- ทสฺสนวิสยา = ทสฺสนวิสโย (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ชาตา = ชาโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- อนฺเตวาสิกา = อนฺเตวาสโก (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- กโรนฺดา = กโรนฺโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ขตฺติยา = ขตฺติโย (ร.)
- อาคตา = อาคโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

อิการอ อํการภาวํ ปปปุโปติ. กถํ ? ตตฺถเภาว นิตฺตฺสนฺ. (อิ = อํ)

- วิธฺรฺสโย = วิธฺรฺสโย (น.)

อีการ อีการภาว ปบุโปติ. กถ ? ตตฺเถว นิตฺสสนฺ. (อี = อี)

- อคฺคิ = อคฺคิ (พ.)
- สทฺธิวาทิกา = สทฺธิวาทิกา (ท., น., ร., พ., ล.)
- คณฺฐกฺโขภิมฺโข = คณฺฐกฺโขภิมฺโข (ท., น., ร., พ., ล.)
- มหาภุมฺมิจาโล = มหาภุมฺมิจาโล (ล.)
- ปรีวิส = ปรีวิส (ท., ร., ล.)

อีการ อการภาว ปบุโปติ. กถ ? ตตฺเถว นิตฺสสนฺ. (อี = อ)

- ทสฺสทฺสสฺสโลกธาตฺ = ทสฺสทฺสสฺสโลกธาตฺ (ท., น., ร., พ., ล.)

อีการ อีการภาว ปบุโปติ. กถ ? ตตฺเถว นิตฺสสนฺ. (อี = อี)

- หตฺถิ = หตฺถิ (ล.)
- ปจฺวีสณฺณินิโย = ปจฺวีสณฺณินิโย (พ.)

อีการ อีการภาว ปบุโปติ. กถ ? ตตฺเถว นิตฺสสนฺ. (อี = อี)

- กิการณา = กิการณา (ล.)
- เอกสฺมิ = เอกสฺมิ (ล.)
- ปรมภิสฺนโก = ปรมภิสฺนโก (ล.)
- ปฏฺิปปชฺชีสุ = ปฏฺิปปชฺชีสุ (ล.)
- ทยฺหิสุ = ทยฺหิสุ (ล.)
- อณฺชลิ = อณฺชลิ
- มหาเทวี = มหาเทวี (ท., น., ร., ล.)
- สิริโสฺตถิ = สิริโสฺตถิ (ท., ร.)
- ทวตฺติสฺมหาปฺริสฺลกฺขณานิปี = ทวตฺติสฺมหาปฺริสฺลกฺขณานิปี (น.)

อีการ อีการภาว ปบุโปติ. กถ ? ตตฺเถว นิตฺสสนฺ. (อี = อี)

- นิสฺสีทฺสุ = นิสฺสีทฺสุ (ล.)

อีการ อการภาว ปบุโปติ. กถ ? ตตฺเถว นิตฺสสนฺ. (อี = อ)

- กิ = กิ (น.)
- วิเรจฺยิ = วิเรจฺยิ (ท., น., ร., พ., ล.)

อุกาโร อูการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (อุ = อู)

- โหตุ = โหตุ (พ.,ล.)

เอกาโร อาการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (เอ = อา)

- มหาอุปาสิกเก = มหาอุปาสิกา (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- ยมกปาฏิหารสฺส = ยมกปาฏิหารสฺส (พ.)

เอกาโร โอการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (เอ = โอ)

- วิจฺรณฺเต = วิจฺรณฺโต (ล.)

เอกาโร อูการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (เอ = อู)

- วิสเย = วิสยํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- กหาปณ = กหาปณํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

โอกาโร เอกการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (โอ = เอ)

- ทิฏฺฐปุพฺโพ = ทิฏฺฐปุพฺเพ (ล.)
- คนฺธกุฎฺฐิอภิมุข = คนฺธกุฎฺฐิอภิมุখে (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- โว = เว (ล.)

โอกาโร อุการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (โอ = อุ)

- โสวณฺณมยํ = สุวณฺณมยํ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

โอกาโร อาการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (โอ = อา)

- เวเนยฺโย = เวเนยฺยา (ล.)

อูกาโร โอการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (อู = โอ)

- วิคตกถํ = วิคตกโถ (ท.,น.,ร.,ล.)
- อนฺตรหิตํ = อนฺตรหิโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

อูกาโร อูการภาวํ ปปปิตติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (อู = อู)

- สุวณฺณรชฺชํ = สุวณฺณรชฺชํ (ท.,น.)

อํการโ อการภาวํ ปปโปติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (อํ = อ)

- อิมิสฺสาหํ = อิมิสฺสาหิ (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

อํการโ เอกการภาวํ ปปโปติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (อํ = เอ)

- อากาสํ = อากาเส (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)

อุํการโ อการภาวํ ปปโปติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (อุํ = อุ)

- อุปฺปชฺเชยฺยํ = อุปฺปชฺเชยฺยํ (น.)

อุํการโ อการภาวํ ปปโปติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ. (อุํ = อ)

- อสฺสิสฺสํ = อสฺสิสฺส (ท.,น.)
- ปาเหสฺสํ = ปาเหสฺส (ร.)

สโร น ทิสฺสติ. กถํ ? ตตฺถเภา นิตฺตฺสนฺ.

- จินฺเตตฺวา = จินฺเตตฺวา (น.)
- คุณฺปะจฺจุปการํ = คุณฺปะจฺจุปการํ (น.)
- สุขฺปะปฺตฺตา = สุขฺปะปฺตฺต (ล.)
- ปณฺทกฺกมฺพลสิลาตฺเต = ปณฺทกฺกมฺพลสิลาตฺเต (ล.)
- จุติปฺปฏิสฺนฺธิวเสน = จุติปฺปฏิสฺนฺธิวเสน (ล.)
- สพฺพณฺณตฺตณฺณานิ = สพฺพณฺณตฺตณฺณานิ (ล.)
- ปพฺพชฺชุปสมฺปทํ = ปพฺพชฺชุปสมฺปทํ (ล.)
- อพฺภณฺณิสฺสํ = อพฺภณฺณิสฺส (ล.)
- ปุณฺณกรณกาเล = ปุณฺณกรณกาเล (น.,ล.)
- ทฺตฺสฺสกตฺตฺติ = ทฺตฺสฺสกตฺตฺติ (ล.)
- อเหสฺสํ = อเหสฺส (ท.,ร.,ล.)
- สนฺนยฺยหิตฺวา = สนฺนยฺยหิตฺวา (ล.)
- เวเทหิปฺตฺโต = เวเทหิปฺตฺโต (ท.,น.,ร.,พ.,ล.)
- อชาตฺตตฺตํ = อชาตฺตตฺต (ล.)
- อลภิตฺวา = อลภิตฺวา (ล.)
- อหฺวตฺตํ = อหฺวตฺต (ล.)
- ททฺนฺตํ = ททฺนฺต (ล.)

๒.๓ เอเกกปจมสมุโพธิกถาย วิเสสตุโถ

วิเสสตุโถ เจตถ “วินญจอนฺตปจมสมุโพธิกถาคณฺตฺโถปิ อติเรกปจมสมุโพธิ-
กถาคณฺตฺโถปิ”ติ ทูริโห โหติ.

๑. วินญจอนฺตปจมสมุโพธิกถาคณฺตฺโถ วิจยการินา มยา วินญจญฺจาเน อตฺถสฺส
สงฺเกตเนน เจว คณฺณนาเมน จ ปริทีปิตฺโต. นิตฺตฺสนฺนญฺเจตถ ทญฺจพฺพ.

เต โมคฺคฺลลนํ อโวจํ “สตฺถารํ อทิสฺวา น คมิตฺตฺสามา”ติ ตตฺถเวย ชนฺธาวารํ พนฺธิสฺส.
อากาสเมว กิร เนสํ จทนํ อโหสิ. สพฺพตฺถ ปริสุทฺธเมว ภูมิตลํ อโหสิ.” สตฺถา ปจมเมว มหา-
โมคฺคฺลลนํ อโวจ “โมคฺคฺลลนํ ตวํ เอติสฺสา ปริสาย ฆมฺมํ เทเสยฺยาสี, จุลอนาถปิณฺฑีโก อาหารํ
ทสฺสตุ”ติ.

(เทโวโรหนปริวตฺต./๘๖)

สาริปุตฺตตฺถเวยโรปิ อาคณฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา “ยสฺมา เตน ตถารูปาย พุทฺธสิริยา
โอตรนฺโต สตฺถา อิตฺโต ปุพฺพเพ น ทิฏฺฐปุพฺโพ ตสฺมา

“น เม ทิฏฺฐอ อิตฺโต ปุพฺพเพ น สุตฺโต อุตฺ กสฺสจ
เอวํ วคฺควโท สตฺถา ตฺสิตา คณฺนิมากโต”ติ

อาทึหิ อตฺตโน ตฺวญฺจํ ปกาเสตฺวา “อชฺช ฆนฺเต สพฺเพปิ เทวมนุสฺสา ตุมฺหากํปิ โอโลเกตฺวา”
พุทฺธภาวํ ปตฺถเนตฺตี”ติ อาห.

(เทโวโรหนปริวตฺต./๘๐-๘๑)

สตฺถา อาคณฺตฺวา “กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺจิตฺวา “อิมาย
นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว อิทาเนว โมคฺคฺลลนํ มม สนฺติเก สมฺมานํ ลภี, ปุพฺพเพปิ ลภี,
อาพาหเน ปนฺสฺส ปุพฺพวสฺสํ วสฺสํ ปุพฺพเพปิ วสฺสํเยวา”ติ วุตฺวา สรภงฺกชาดกํ คากํ กเถสิ. เอวํ
ปริณิพฺพุเตสฺส ทูริสฺส อคฺคฺสาวเกสฺส สาริปุตฺโต กตฺติกปฺนฺณมิตฺทวเส ปริณิพฺพุโต มหาโมคฺคฺลลนํ
กตฺติกมาสสฺส กาลปฺกฺเข อามาวสํทิวเส ปริณิพฺพุโต.”

(อคฺคฺสาวกนิพฺพานปริวตฺต./๑๐๘-๙)

* พ.,ล. : “สตฺถารํ อทิสฺวา น คมิตฺตฺสามาติ ตตฺถเวย ชนฺธาวารํ พนฺธิสฺส. อากาสเมว กิร เนสํ จทนํ
อโหสิ. สพฺพตฺถ ปริสุทฺธเมว ภูมิตลํ อโหสิ”ติ อิมํ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

* พ. : “อชฺช ฆนฺเต สพฺเพปิ เทวมนุสฺสา ตุมฺหากํปิ โอโลเกตฺวา”ติ อิมํ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

* ล. : “มหาโมคฺคฺลลนํ กตฺติกมาสสฺส กาลปฺกฺเข อามาวสํทิวเส ปริณิพฺพุโต”ติ อิมํ ปาจา น
ทิสฺสนฺติ.

อสฺโสสุ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี “ภควา กิร กุสินารายํ ปรินิพฺพุโต”ติ. อถ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี โกสินารกานํ มลฺลานํ ทูตํ ปาเหสุ “ภควาปิ ชตฺติโย, มยฺปิ ชตฺติยา, มยฺปิ อรหาม ภควโต สรรานํ ภาคํ,^๔ มยฺปิ ภควโต สรรานํ ญฺปนฺนํ มหฺนฺจ กริสฺสามา”ติ. เปเสตฺวา จ ปน “สเจ ทสฺสนฺติ สุนฺทโร โน เจ ทสฺสนฺติ, อหฺรณฺญาเยน อหฺริสฺสามา”ติ จตฺตฺรํคฺฉี เสนํ สนนฺยํหิตฺวา สยฺปิ นิฏฺชนฺดาเยว.

(ชาตฺวิภชฺชนปริวตฺต. / ๑๔๙)

๒. อติเรกปจฺมสมุโพธิกถาคณฺถโตปิ วิจยการินา มยา อติเรกญฺจาเน อตฺถสฺส สงฺเกตเนน เจว คณฺถนาเมน จ ปริทีปิตฺโต. นิทสฺสนณฺเจตฺถ ทฏฺฐพฺพ.

กสฺมา มาตาปิตูนํ คุณฺโณ ชานนฺโต ปุพฺพโพธิสฺสเดเนน สทิสฺโส นาม นตฺถิ.^๕ ยถา อามลกตฺครุผลํ เลณฺฑทฺทณฺฑาทํปํ ปนฺตํ น ปตฺติ. ภินฺนวิภินฺนํ กตฺวา สาขาทิ กทาจิ นิปตฺติ กทาจิ ยถา ปน ปริปกฺกํ ฺครุผลํ มณฺทวาเดริตํ นิปตฺติ. เอวํ ภควา รมฺเณ ฌาณปริปกฺกํ อากมฺยมาโน ตสฺมา สนิกํ คจฺเจยฺย.

(เทสฺนาปริวตฺต./๘๓)

ตํ จุทฺทสสฺมาปตฺติโอสเถหิ อตฺตโน โรคํ สุกฺนโชทกธารากิสิตชฺลิตา นพฺสมภวํ วิย วรฺมนฺตานุภาวสมุปฺสนฺตสิงฺฆมฺขรวิสสนฺนิปาตํ วิย สุกฺกาทโกชนวิโนทิตอทฺธานมคฺคปฏฺธิปนฺนชฺุปปิ- ปาสํ วิย จ วุปฺสเมตฺวา วุฏฺฐวสฺโส ภิกฺขุสํฆเอหิ สทฺธิ ปวาเรตฺวา สาริปฺตฺตเมตฺทโวจ สาริปฺตฺต^๖ เยน สาวตฺถิ เตเนน คจฺฉามา”ติ. เถโร “สาธุ ภนฺเต”ติ ภควโต วจนํ ปฏฺฐิสุณฺนิ.

(อคฺคสาวกนิพฺพานปริวตฺต. / ๙๘)

ปรินิพฺพานสมตฺตาย จ สมฺมาปตฺติสมตฺตาย จ อนุสฺสรสมตฺตาย จ ภควา หิ สุกฺขตฺตาย ทินฺนํ ปิณฺฑปาทํ ปริภุญฺชิตฺวา สอฺปาทิสฺเสสาย นิพฺพานชาตฺยา ปรินิพฺพุโต, จุนฺเทน ทินฺนํ

^๔ น. : “มยฺปิ อรหาม ภควโต สรรานํ ภาคณฺ”ติ อิมํ ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

^๕ ท.,น.,ร. : “ยสฺมา ปน โส อปรปฺกุกญฺญาเณ รมฺเณ ฌาณสฺส ปริปกฺกํ อากมฺยมาโน ตสฺมา นิมนฺตินา ปเทเสน สนิกํ สนิกํ คจฺฉตฺติ”ติ อิมํ ปาจา ทิสฺสนฺติ.

^๖ ท.,ร.,ล. : “นจิริสฺเสว ตถาคโต ปรินิพฺพานยิสฺสตีติ วตฺวา อายาม สาริปฺตฺตา”ติ อิมํ ปาจา ทิสฺสนฺติ.

ภุณฺชิตฺวา อนุปาทิสฺสาย นิพฺพานธาดุยา ปรินิพฺพุโตติ. ” เอวํ ปรินิพฺพานสมตายปี สมสมฺผลา. อภิสมฺพุทฺธมนทิวเส จ จตุวิสฺติโกฏิสฺตสทฺสสงฺฆาตา สมาปตฺติโย สมาปชฺชิ, ปรินิพฺพานทิวเสปิ สพุพา ตา สมาปชฺชตฺติติ เอวํ สมาปตฺติสมตายปี สมสมฺผลา.

(มหาปรินิพฺพานสฺตฺตปรีวตฺต. /๑๒๑-๒)

ราชา อสโสก สดฺต ทิวเส อตฺตโน สรีเรน มหาญฺญปฺปชฺชํ กตฺตกาโม อตฺตโน สรีรํ กปฺปาสิกปิฏฺหิ เวเจตฺวา ยาว ปาทโต ตาลปฺปมาณํ กตฺวา ปญฺจสฺตมฺภุสฺตคณฺธเตเลน เตเมตฺวา จิตฺโกเยว มหาญฺญเป ปุโรโต อญฺชลี สิริสิ ปตฺติฏฺฐเปตฺวา ” พุทฺธานุคตานุสฺสติยา สรีรํ อุชฺชาลาเปสิ.

(มารพนฺธนปรีวตฺต. /๑๗๗)

๒.๔ ปาลิภาษาโวหารลกฺขณ.

วิจยการินา हि ปจฺมสมฺโพธิกถาย ปาลิภาษาโวหารลกฺขณํ วุยากรณตฺตฺตฺติยา วิจย- สํสนฺทํ นิสฺสาย วิคฺคเหตฺวา วิภชิตฺวา ทสฺสิตํ. สุเขน ชานิตฺพุพา สทฺทา เจว โวหาโร จ ยุตฺตา. เอตฺถ ปุพฺเพ วา ปจฺฉา วา เลขกสฺส ปมาเทน วา โปตฺถกสฺสจิวฺชมนฺเนน วา กตฺถจิ วิรุทฺธปาโจ อุปฺปชฺชิตฺติ สนฺนิฏฺฏจํ กโรมิ. ตตฺถเว นิตฺสสนํ.

(๑) ปจฺจตฺตวจํ กิริยาปทวจเนน อสมํ โหติ. อิทมฺปนฺเตถ นิตฺสสนํ.

- “ อิตฺถนฺนาโม ฆนฺเต มลฺลราชาโน [มลฺลราชา] สปุโต สกรียํ สอมจฺโจ ภควโต ปาทํ สิริสา วนฺทตี”ติ. (ท.,น.,ร.,ล. มหาปรินิพฺพานสฺตฺตปรีวตฺต./ ๑๒๙)

- กปิลวตฺถุวาสิกา สกฺยา กปิลวตฺถุสมิ ภควโต สรีรํ ญฺปิณฺจ มหญฺจ อกาสิ [อํส]. (ล. ธาตุวิภชฺชนปรีวตฺต. / ๑๕๗)

- สัมเณรสฺส ภิกฺขุสํฆสฺส จ เทว ภิกฺขุ สพุเพสํ วจํ คเหตฺวา นิมุชฺชิ [นิมุชฺชีสุ] ปจฺวิยํ สมฺพุทฺธมชฺเฌ มโหณคฺมภีเร ปาสาทญฺจเณ อุมฺมุชฺชิ [อุมฺมุชฺชีสุ]. (ท.,น.,ร.,ล. มารพนฺธนปรีวตฺต./๑๖๘)

“ ท.,น.,ร.,พ.,ล. : “ปรินิพฺพายิสฺสติ อิมํ เทว ปิณฺทปาทา สมสมฺผลา สมวิปากิโนติ นนฺ จายํ สฺฐาตาย ทินฺนํ ปิณฺทปาทํ ภุณฺชิตฺวา ตถาคโต อภิสมฺพุทฺโธ,อนุปาทิสฺสาย นิพฺพานธาดุยา”ติ อิมํ ปาจา ทิสฺสนฺติ.

“ น.,ล. : “จิตฺโกเยว มหาญฺญํ ปุโรโต อญฺชลี สิริสิ ปตฺติฏฺฐเปตฺวา”ติ อิมํ ปาจา ทิสฺสนฺติ.

(๘) นามสททสฺส ปจฺจตฺตวณฺํ อุปโยควณฺตเถ โหติ. อิทมฺปเนตฺถ นิตฺสสนฺ.

- ตทา เทโวโรหเน ปจวีกมฺปนาทิกเนกานิ อจฺฉริยานิ ปาตุภูตานิ.
อวิจิมฺหิ อคฺคิ [อคฺคิ] นิพฺพายิ. (ท.,น.,ร.,พ.,ล. เทโวโรหณปรีวตฺต./๙๕)

(๙) สพฺพนามสททสฺส ปจฺจตฺตวณฺํ สมฺปทานวณฺตเถ โหติ. อิทมฺปเนตฺถ นิตฺสสนฺ.

- ตุมฺหากํ [ตุมฺเห] “อมฺนุสฺสา มหาราช กุปิตา ขิปปํ ชาติโย
อาหาราเปถา”ติ วเทยฺยาถ. (ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชาติวิภวชนปรีวตฺต. / ๑๕๖)

(๑๐) ตฺวาปจฺจโย วากฺเย กิริยาปทํ โหติ. อิทมฺปเนตฺถ นิตฺสสนฺ.

- กิณฺจาปี ภควโต ตาวดีเส ฌมฺมํ เทเสนฺตสฺส มนุสฺสโลเก กาลํ
โอโลเกนฺตสฺส ภิกฺขุจารเวลาย สลฺลภฺเขตฺวา นิมนฺิตพฺพุทฺธํ มาเปตฺวา “อิมสฺมี จีวรคหณ-
ปตฺตคหณสรีรสฺมี เอวรูปํ นาม โหตุ เอตฺตํ ฌมฺมํ เทเสสฺสุติ อธิฏฺฐาย ปตฺตจีวรมาทาย
อโนตฺตตทหํ คนฺตฺวา [คจฺฉติ]. (ท.,น.,ร.,พ.,ล. เทสนาปรีวตฺต. /๘๐)

- พฺราหฺมณํ ตสฺมี สมเย เตสํ ปมตฺตภาวํ ฌตฺวา ภควโต ทกฺขิณทาจํ
คเหตฺวา เวฏฺฐนฺนตเร จเปตฺวา [จเปสิ]. (ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชาติวิภวชนปรีวตฺต. /๑๕๔)

- อฏฺฐ โลหิตงฺคณฺเเป อฏฺฐสฺส มสสารคฺคฺคณฺเฑสฺส, อฏฺฐมสสารคฺคฺคณฺเฑ
อฏฺฐสฺส มสสารคฺคฺคณฺเเปสฺส, อฏฺฐ มสสารคฺคฺคณฺเเป อฏฺฐสฺส ผลิกมยกรณฺเฑสฺส, อฏฺฐ ผลิกมยกรณฺเฑ
อฏฺฐสฺส ผลิกมยณฺเเปสฺส ปกฺขิปีตฺวา [ปกฺขิปี]. (ท.,น.,ร.,พ.,ล. มารพนฺธชนปรีวตฺต. /๑๖๑)

- “ภควโต สรีรํ อาหารนฺดี”ติ สุตฺวา อตฺตโน สามิกสฺส กาลกิริยโต
ปฏฺฐาย อปรีภฺวณฺชิตฺวา จปีตํ วิสาชาปสาธนสทิสํ มหาลตาปสาธนํ นีหฺราเปตฺวา “อิมินา สดฺถารํ
ปฺปูเชสฺสามิ”ติ ตํ มชฺชาเปตฺวา คนฺโธทเกน โรหิตฺวา ทวาเร จิตฺวา [จิตา]. (พ.,ล. ชาติวิภวชน-
ปรีวตฺต./๑๔๐)

(๑๑) อตฺตีกาโล ปจฺจุปฺปนฺกาลตฺเถ โหติ. อิทมฺปเนตฺถ นิตฺสสนฺ.

- สกฺโก เทวราชา สฏฺฐิสกฺกฏฏารากฺรณภริตคฺคโต สดฺถุ ปตฺตํ คเหตฺวา
สฺวณฺณโสปาณน โอตฺรติ [โอตฺริ]. (ท.,น.,ร.,ล. เทโวโรหณปรีวตฺต. /๙๑)

(๑๒) ตฺวาปจฺจโย วากฺยกิริยาปทตฺเถ โหติ. อิทมฺปเนตฺถ นิตฺสสนฺ.

- “อนาคเต กาลे ลงฺกาทีเป มหาวีหारे มหาเจตฺติยมฺหิ นิตฺหิสฺสนฺตีติ ตา
นาหริตฺถ [อนาหริตฺวา] เสเสหิ สดฺดหิ นคเรหิ อาหริตฺวา ราชคหสฺส ปาจันทกฺขิณทิสากาเค

จเปตวา “อิมสฺมี จาเน โย ปาสาโน อตฺถิ, โส อนฺตรธายตุ, ปัสสู วีย สุตฺธา โหตุ อุกกั มา
อญฺจุหตุ”ติ อธิฏฺฐาสิ. (ท.,น.,ร.,พ.,ล. มารพนฺธนปรีวตฺต. /๑๖๐)

(๑๓) ปาลิภาษาโวหารโร รจกสฺส ติปิฏกญฺจกถาทีสุ วจนานิ ออาหารเนน อิมาย ปจฺม-
สมโพธิกถาย เยภุญฺเยน ปณฺณายิ. อิทมฺปเนตฺถ นิตฺสสนฺ.

- ภควโต หิ ปาฏิหาริย์ กตฺวา ตาวตีสกมนกाले महाशनिपि दंष्ट्रमध्वे
सदुगारं ओलगेन्दो नातुत्स. जन्तुसु अञ्जुमित्तालो विय सुयिस्स अञ्जुमित्तालो विय ज
ओहสิ.

(เทโวโรหนปรีวตฺต. /๘๕)

- ดสฺมี ปน ปรีนิพฺพุเต เทวอคฺคสาวเก ภควา วิคตอคฺคสาวโก อโหสิ.
ยถา ปน มหาชมฺพุรฺกฺโข ปรีชิตฺโณ ปณฺณผลสมฺพนฺธวิญฺโญ เทว มหาสาขา ปจฺมํ ภคฺคา,
เอวเมว ภควา ปรีชิตฺถมฺมหาชมฺพุรฺกฺขูปโม, เทว อคฺคสาวกา มหาสาชูปมา, จุตฺติ ปน พลว-
สฺมีริตา ปจฺมํ ปตฺนฺติ. ปตฺนฺเต ปน ทฺวอคฺคสาวเก มหาสาขาสงฺขาเต ภควา วิคตโสโก อโหสิ.
ยถา วา ปน จกฺกวตฺติราชา วิคตปรีนายโก, ตถา ภควา วิคตอคฺคสาวโก อโหสิ.

(อคฺคสาวกนิพฺพานปรีวตฺต./๑๐๙)

- ภควา เตสํ อนุกมฺปาย ตฺถุหิภาเวน ปฏิกฺคเหตฺวา ปาโต วุญฺจาย
รมฺมณียจฺทฺทนต์ทเห มหานุภาเวน ปฏิมณฺฑิตาสีตินาคนิกฺรสหสฺสปรีวาริโต จตฺทนต์หตฺธิ-
ราชา วีย อเนกหตฺถิกณฺปรีวาริโตอุโปสธนาคราชา วีย พหุคตฺรวาตเวคฺราชาคณปรีวฺโต
อเนกลกฺขณจิตฺพลาหอสฺสราชา วีย จ ปณฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ ปรีวฺโต เวสาลีนครํ ปวิสิตฺวา
อนฺโตนฺนเร ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา กตภตฺตกิจฺจํ เตสํ ฐมฺมํ เทเสตฺวา โอวาทํ ทตฺวา ภิกฺขุสํมปรีวฺโต
นคฺรโต นิภฺขมิตฺวา นคฺรทฺวาเร จตฺวา..... (อคฺคสาวกนิพฺพานปรีวตฺต./๑๑๑)

- อถ นํ สตฺถา “สาริปฺพุตฺต เอวฺรุเปหิ คุณฺเหสิ สมฺนฺนาคตา พุทฺธา นาม
เทวมนุสฺसानํ ปิยา โหนฺติเยวา”ติ วตฺวา สนฺนิปตฺติตปรีสาย ฐมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

“เย ฉานปฺปสฺสุตา ชีรา เนกฺขมฺมุปสฺเม รตา
เทวาปิ เตสํ ปิหยนฺติ สมฺพุทฺธานํ สตีมตฺนุ” ติ.

(เทโวโรหนปรีวตฺต. /๙๒)

- ตทา ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส สาริปฺพุตฺตตฺเถโร
ตถาคตสฺส สนฺติกา อปรีนิพฺพุตฺตตา พุทฺธานํ สนฺติกา มหนฺตํ สมฺมานํ น ลภิ, มหาโมคฺคัลลฺลานต-

เถโร สมเป ปรินิพพุตตดา มหาสมมานัน ลภติ, อาพาหเน ปนสฺส ปุပ္ผวสฺสํ วสฺสตีติ. สตุถา อากนฺตฺวา “กาย นฺตถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กาย สนนฺนินฺนา”ติ ปุจฺจิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว อิทาเนว โมคฺคัลลาโน มม สนนฺนิกะ สมมานัน ลภิ, ปุပ္ผเปปิ ลภิ, อาพาหเน ปนสฺส ปุပ္ผวสฺสํ วสฺสํ ปุပ္ผเปปิ วสฺสียะวา”ติ วุตฺวา สรภงฺกชาตกํ คากํ กเถสิ. เอวํ ปรินิพพุเตสฺสุ ทวีสุ อคฺคสาวเกสฺสุ สาริปุตฺโต กตฺตีกปฺปณฺณมีทิวเส ปรินิพพุโต มหาโมคฺคัลลาโน กตฺตีกมาสสฺส กาลปเกฯ อามาวสีทิวเส ปรินิพพุโต.

(อคฺคสาวกนิพฺพานปรีวตฺต. /๑๐๘)

- อถโข ภควา มารเมตทโวจ “มาร มา ทุกฺขี ทุมฺมนโนสิ, น จิรํ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสตี, อีโต ตินฺณํ มาसानมจฺเจเนน ปรินิพฺพายิสฺสามิ”ติ.

(อคฺคสาวกนิพฺพานปรีวตฺต. /๑๑๓)

- เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “ติฏฺฐตฺถ ภนฺเต ภควา, ติฏฺฐตฺถ สฺวโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสฺสชาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สฺสชาย เทวมนุสฺसानนฺ”ติ. - “อัสฺทานิ อานนฺท มา ตถาคตํ ยาจิ, อกาโลทานิ อานนฺท ตถาคตํ ยาจนาเย”ติ. ทุตฺติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ฯ เป ฯ ตุตฺติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “ติฏฺฐตฺถ ภนฺเต ภควา, กปฺปํ ติฏฺฐตฺถ สฺวโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสฺสชาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สฺสชาย เทวมนุสฺसानนฺ”ติ.

(อคฺคสาวกนิพฺพานปรีวตฺต. /๑๑๕)

อถวา เอเกกปจฺมสมฺโพธิกกาย สทฺททวจนฺโต นานตฺตํ กเถสฺสามิ. กถํ. นามสทฺท-
ลกฺขณโต สนนฺนิกฺขณโต สมาสลกฺขณโต ตทฺฐิตลกฺขณโต อาชฺยาดลกฺขณโต กิริยาภิณฑลกฺขณโต
นามกิตลกฺขณโต.

นามสทฺทลกฺขณโต

- ตํ ชาทิตฺวา อโนตฺตตฺตทเห สริริ ปฏฺิษคฺคิตฺวา มโนสิลาตเล จิโต สฺวตฺตํ
ทูปฏฺํ นิวาเสตฺวา ปัสสูกจิวรํ ปารุปีตฺวา จตฺตฺหิ โลกปาเลหิ ทินฺนํ เสลมยํ ปตฺตํ อาทาย อุตฺตรกฺขุ-
คจฺจตี.

สริริ อิติ พ.— คณฺเถ ทิสฺสตี. สริริ อิติ ท.,น.,ร.— คณฺเถสฺสุ ทิสฺสตี. สริริ อิติ ล.—
คณฺเถ ทิสฺสตี.

สรีรนิติ เอตถ สรีร อิติ จิต “ลึงคตเถ ปจมา”^๙ติ ปจเมกัจฉ ส, “สิน”^{๑๐}ติ
 นปุสกลิงคอกการนโต สิวจนสส อมาเทส กตวา “สรโลโปมาเทสปปจยยาติมहि สรโลเป ตุ
 ปกตี”^{๑๑}ติ สรโลปปกตีภาว กตวา ปรณนญจ กตวา รูป. (อปโร นโย “ยํ กโรติ ตํ
 กมมน”^{๑๒}ติ กมมสณฺณํ กตวา “กมมตเถ ทุตียา”^{๑๓}ติ ทุตียะกัจฉ อํ, “สรโลโปมาเทส-
 ปจยยาติมहि สรโลเป ตุ ปกตี”^{๑๔}ติ สรโลปปกตีภาว กตวา ปรณนญจ กตวา รูป.)

- น ภิกขเว อิทาเนว โมคคัลลาโน มม สนฺติเก สมฺมานํ ลภิ, ปุพฺเพปิ ลภิ,
 อาพาหเน ปนสส ปุปฺปาวสสํ วสฺสี, ปุพฺเพปิ วสฺสีเยว.

อาหพเน อิติ ท.,น.,ร.,พ.,ล. - คนฺเถสุ ทิสฺสติ. อาพาหเน อิติ ชินฺมหานิทาเน
 ทิสฺสติ. สมฺมานํ อิติ ท.,น.,ร.,พ.,ล. - คนฺเถสุ ทิสฺสติ. สมฺมานํ อิติ ชินฺมหานิทาเน ทิสฺสติ.

อาพาหเนติ อาพาหน อิติ จิต “โยธาโร ตโมกาสน”^{๑๕}ติ โอภาสสณฺณํ
 กตวา “โอภาเส สดตฺตม”^{๑๖}ติ สดตฺตมเยกัจฉ สมิ, “สฺมาสมินํ วา”^{๑๗}ติ สมิวจนสส เอการาเทสํ
 กตวา “สรโลโปมาเทสปปจยยาติมहि สรโลเป ตุ ปกตี”^{๑๘}ติ สรโลปปกตีภาว กตวา ปรณนญจ
 กตวา รูป. (อปโร นโย “ยํ กโรติ ตํ กมมน”^{๑๙}ติ กมมสณฺณํ กตวา “กมมตเถ ทุตียา”^{๒๐}ติ
 ทุตียาพหุจฺฉ นโย, “อโต นิจฺจน”^{๒๑}ติ อการนโต นปุสกลิงคฺมหา ทุตียาโยวจนสส นิการาเทสํ
 กตวา “สพฺพโยนินฺมาเอ”^{๒๒}ติ นิการสส เอการาเทสํ กตวา “สรโลโปมาเทสปปจยยาติมहि
 สรโลเป ตุ ปกตี”^{๒๓}ติ สรโลปปกตีภาว กตวา ปรณนญจ กตวา รูป.)

^๙ ก. ๒๘๔ : สุตฺเต, ร. ๒๘๓ : สุตฺเต.

^{๑๐} ก. ๒๑๙ : สุตฺเต, ร. ๑๙๕ : สุตฺเต.

^{๑๑} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

^{๑๒} ก. ๒๘๐ : สุตฺเต, ร. ๒๘๕ : สุตฺเต.

^{๑๓} ก. ๒๙๗ : สุตฺเต, ร. ๒๘๔ : สุตฺเต.

^{๑๔} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

^{๑๕} ก. ๒๗๘ : สุตฺเต, ร. ๓๒๐ : สุตฺเต.

^{๑๖} ก. ๓๐๒ : สุตฺเต, ร. ๓๑๙ : สุตฺเต.

^{๑๗} ก. ๑๐๘ : สุตฺเต, ร. ๙๐ : สุตฺเต.

^{๑๘} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

^{๑๙} ก. ๒๘๐ : สุตฺเต, ร. ๒๘๕ : สุตฺเต.

^{๒๐} ก. ๒๙๗ : สุตฺเต, ร. ๒๘๔ : สุตฺเต.

^{๒๑} ก. ๒๑๘ : สุตฺเต, ร. ๑๙๖ : สุตฺเต.

^{๒๒} ก. ๑๐๗ : สุตฺเต, ร. ๙๖ : สุตฺเต.

^{๒๓} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

- ปาฏิหาริย์ ทสฺสนตฺถํ อากเตหิ เตหิ ปุณฺโง ปณฺโห เตน วิสซุชิตฺโต.

ปาติหิริยํ อิติ ท.,น.,ร.— คณฺเณสุ ทิสฺสติ. ปาฏิหิริยํ อิติ พ.ล.— คณฺเณสุ ทิสฺสติ.

ปณฺโห อิติ ท.,น.,ร.,พ.— คณฺเณสุ ทิสฺสติ. ปณฺโห อิติ ล. - คณฺเณ ทิสฺสติ.

ปาฏิหาริยนฺติ เอตถ ปาฏิหาริย อิติ จิตฺเต “ลึงฺกตฺเถ ปจฺมา”^{๒๔}ติ ปจฺเมกวจนํ
 สฺสิ, “สินฺ”^{๒๕}ติ นปุสฺสกลิงฺกคอกการนฺตโต สิวจนฺตสฺส อมาเทสํ กตฺวา “สรโลโปมาเทสปฺปจฺจยาติมฺหิ
 สรโลเป ตฺว ปกตฺี”^{๒๖}ติ สรโลปปกตฺิภาวํ กตฺวา ปฺรณยนฺนจ กตฺวา รูปํ. (อปโร นโย
 “ยํ กโรติ ตํ กมฺมณฺ”^{๒๗}ติ กมฺมสณฺณํ กตฺวา “กมฺมตฺเถ ทฺุตฺติยา”^{๒๘}ติ ทฺุตฺติเยกวจนํ อํ, “สร-
 โลโปมาเทสปฺปจฺจยาติมฺหิ สรโลเป ตฺว ปกตฺี”^{๒๙}ติ สรโลปปกตฺิภาวํ กตฺวา ปฺรณยนฺนจ กตฺวา
 รูปํ.) (“สรีรณฺ”ติ ปทสฺส รูปสฺสิทฺถณฺนํ วีย.)

สนฺธิลक्षणโต

- อโห พหุปการา เม มาดาติ จินฺเตตฺวา ตาวเทว คณฺทามพฺรฺกฺขอกฺคโต
 วุฏฺฏาย เทวมนุสฺसानํ ปสฺสนฺตานํเยว ทกฺขิณปาทํ อุกฺกชิปิตฺวา.....

พหุปการา อิติ ล. — คณฺเณ ทิสฺสติ. พหุปการา อิติ ท.,น.,ร.,พ. — คณฺเณสุ
 ทิสฺสติ.

พหุปการาติ เอตถ พหุ + อุปการาติ ปทจฺเจทํ กตฺวา “สรา สเร โลปนฺ”^{๓๐}ติ
 ปุพฺพอุปการสฺส โลปํ กตฺวา “ทิมฺน”^{๓๑}ติ ปฺรอุการสฺส ทิมฺตตํ กตฺวา “นเย ปรี ยุตฺเต”^{๓๒}ติ
 ปฺรณยนฺนจ กตฺวา รูปสฺสิทฺถณฺนํ โหติ.

- เทวา มนุสฺสา อญฺญมณฺญํ สมฺปสฺสนฺตา สวิมฺหยา
 ทูลลโก หิ โลกสฺมี พุทฺธุปฺปาโท มหพฺภโต.

อญฺญอญฺญํ อิติ ท.,น.,ร. - คณฺเณสุ ทิสฺสติ. อญฺญอญฺญํ อิติ ล. — คณฺเณ ทิสฺสติ.

^{๒๔} ก. ๒๘๔ : สุตฺเต, ร. ๒๘๓ : สุตฺเต.

^{๒๕} ก. ๒๑๕ : สุตฺเต, ร. ๑๕๕ : สุตฺเต.

^{๒๖} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

^{๒๗} ก. ๒๘๐ : สุตฺเต, ร. ๒๘๕ : สุตฺเต.

^{๒๘} ก. ๒๘๗ : สุตฺเต, ร. ๒๘๔ : สุตฺเต.

^{๒๙} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

^{๓๐} ก. ๑๒ : สุตฺเต, ร. ๑๓ : สุตฺเต.

^{๓๑} ก. ๑๕ : สุตฺเต, ร. ๑๗ : สุตฺเต.

^{๓๒} ก. ๑๑ : สุตฺเต, ร. ๑๔ : สุตฺเต.

อณฺณมณฺณนฺติ เอตถ อณฺณ + อณฺณนฺติ ปทจฺเฑทํ กตฺวา “ยวมนทฺตรลา
จาคมมา”^{๓๓}ติ มการาคมํ กตฺวา รูป.

- จนฺทสฺส อฏฺฐจฺจมิตกาโล วีย สฺริยสฺส อฏฺฐจฺจมิตกาโล วีย จ อโหสิ
อฏฺฐจฺจมิตกาโล อิติ ท.,น.,ร. - คนฺเณสุ ทิสฺสติ. อฏฺฐจฺจมิตกาโล อิติ ล.- คนฺเณสุ
เจว ฐมฺมปทฏฺฐกกาย จ ทิสฺสติ.

อฏฺฐจฺจมิตกาโลติ เอตถ อฏฺฐ + จมิตกาโลติ เฑทํ กตฺวา “วคฺคนฺตํ วา
วคฺเค”^{๓๔}ติ นิคฺคหิตสฺส กวคฺคนฺตตฺตํ กตฺวา รูป.

- อิมํ สํสมฺปิณฺหิตฺวา ตถาคโต คิหิกาลเ เอภฺนตีสวสฺसानิ มหาปธาน-
กालเ จ วสฺसानิ พุทฺธตฺตกาเล ปณฺจจตฺตาทิส วสฺसानีติ สพฺพานิ ตานิ อสฺสีติอายุโก ภควา อโหสิ.

วสฺसानีติ อิติ พ. - คนฺเณ ทิสฺสติ. วสฺसानีติ อิติ ท.,น.,ร.,ล. - คนฺเณสุ ทิสฺสติ.

วสฺसानีติ เอตถ วสฺसानิ + อิตฺตีติ เฑทํ กตฺวา “สรา สเร โลปน”^{๓๕}ติ ปุพฺพ-
อิการสฺส โลปํ กตฺวา “ทิมฺน”^{๓๖}ติ ปริอิการสฺส ทิมฺนตฺตํ กตฺวา รูป.

สมาสลกฺขณโต

- เอวํ ภควา อนฺุโลมปฏฺิโลมวเสน วิเทสํ คจฺจนฺโต ฃาติคณํ อาลึงฺคิตฺวา
วีย สพฺพํ ฃนํ สฺมาปชฺชิตฺวา จตฺตถชฺฃานา วุฏฺฐหิตฺวา สมนนฺตรา ปรินิพฺพายิ.

วิญฺฃาติคณํ อิติ ล. - คนฺเณ ทิสฺสติ. ฃาติคณํ อิติ ท.,น.,ร.,พ. - คนฺเณสุ เจว
ชินมฺหานิทาเน จ ทิสฺสติ.

ฃาติคณนฺติ ปทสฺส “ฃาตึนํ คณ”ติ อตฺเถ “นามานํ สฺมาโส ยุตฺตตฺโต”^{๓๗}ติ
สฺมาสสณฺณํ กตฺวา “เตสํ วิภตฺติโย โลปา จา”^{๓๘}ติ วิภตฺติโลปํ กตฺวา “ปกติ จสฺส สรณฺตสฺสา”^{๓๙}ติ
ปกติภาวํ กตฺวา “อมาทโย ปรรปเทภี”^{๔๐}ติ ตปฺปฺริสสณฺณํ กตฺวา “ตทฺฐิตสฺมาสกิตฺกา นาม-

^{๓๓} ก. ๓๕ : สุตฺเต, ร. ๓๔ : สุตฺเต.

^{๓๔} ก. ๓๑ : สุตฺเต, ร. ๔๔ : สุตฺเต.

^{๓๕} ก. ๑๒ : สุตฺเต, ร. ๑๓ : สุตฺเต.

^{๓๖} ก. ๑๕ : สุตฺเต, ร. ๑๗ : สุตฺเต.

^{๓๗} ก. ๓๑๖ : สุตฺเต, ร. ๓๓๑ : สุตฺเต.

^{๓๘} ก. ๓๑๗ : สุตฺเต, ร. ๓๓๒ : สุตฺเต.

^{๓๙} ก. ๓๑๘ : สุตฺเต, ร. ๓๓๓ : สุตฺเต.

^{๔๐} ก. ๓๒๗ : สุตฺเต, ร. ๓๕๑ : สุตฺเต.

วาทเวตุนาที่สุ จา"^{๔๑}ติ นามพยุปเทศ กตฺวา ตโต "ยํ กโรติ ตํ กมฺมน"^{๔๒}ติ กมฺมสณฺณํ
กตฺวา "กมฺมตฺเถ พุติยา"^{๔๓}ติ พุติเยกวจนํ อํ, "สรโลโปมาเทศปฺปจฺจยาติมฺหิ สรโลเป ตุ
ปกฺติ"^{๔๔}ติ สรโลปปกฺติภาวํ กตฺวา ปฺรณยนฺนจ กตฺวา รูปี.

- **เทศนาวसानเน** ตีสมตฺตานํ ปาณโกฏีเน ฐมฺมาภิสมโย อโหสิ. เถรสฺส
สทฺธิวิหาริกา ปณฺจสตา ภิกฺขุ อรหตฺตา ปติฏฺฐหีสุ.

เทศนาปริโยसानเน อิติ พ. – คนฺเถ ทิสฺสติ. **เทศนาวसानเน** อิติ ท.,น.,ร.,ล.–
คนฺเถสุ เจว ฐมฺมปทฺฏจกฺกาย จ ทิสฺสติ.

เทศนาวसानเนติ ปทฺสส "เทศนาย อวसानน"^{๔๕}ติ อตฺเถ "นามานํ สมาส
ยุดฺดตฺโต"^{๔๖}ติ สมาสสณฺณํ กตฺวา "เตสํ วิภตฺติโย โลปา จา"^{๔๗}ติ วิภตฺติโลปี กตฺวา
"ปกฺติ จสฺส สรณฺตสฺสา"^{๔๘}ติ ปกฺติภาวํ กตฺวา "อมาทโย ปฺรปเทภี"^{๔๙}ติ ตปฺปฺริสสณฺณํ
กตฺวา "ตทฺธิตสฺมาสกิตฺกา นามวาทเวตุนาที่สุ จา"^{๕๐}ติ นามพยุปเทศ กตฺวา ตโต "โยชาโร
คโมกาสน"^{๕๑}ติ โโอกาสสณฺณํ กตฺวา "โอกาเส สดฺดม"^{๕๒}ติ สดฺดมฺเยกวจนํ สมี, "สฺมาสมินํ
วา"^{๕๓}ติ สมีวจนฺตสฺส เอการาทฺส กตฺวา "สรโลโปมาเทศปฺปจฺจยาติมฺหิ สรโลเป ตุ ปกฺติ"^{๕๔}ติ
สรโลปปกฺติภาวํ กตฺวา ปฺรณยนฺนจ กตฺวา รูปี.

- **คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต** กาลे **ปาจิตฺตียถุลฺลจฺจยานิ** อาปชฺชนฺติ.

ปาจิตฺตียานิ **ถุลฺลจฺจยา** อิติ ท.,น.,ร. – คนฺเถสุ ทิสฺสติ. **ปาจิตฺตียานิ**
ถุลฺลจฺจยานิ อิติ พ.,ล. – คนฺเถสุ ทิสฺสติ. **ปาจิตฺตียถุลฺลจฺจยานิ** อิติ มโนรธปฺรณฺิยา องฺคฺตฺตร-
นิกายกฺกาย เอกกนิปาตวณฺณนาย ทิสฺสติ.

^{๔๑} ก. ๖๐๑ : สุตฺเต, ร. ๓๓๔ : สุตฺเต.

^{๔๒} ก. ๒๘๐ : สุตฺเต, ร. ๒๘๕ : สุตฺเต.

^{๔๓} ก. ๒๘๗ : สุตฺเต, ร. ๒๘๔ : สุตฺเต.

^{๔๔} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

^{๔๕} ก. ๓๑๖ : สุตฺเต, ร. ๓๓๑ : สุตฺเต.

^{๔๖} ก. ๓๑๗ : สุตฺเต, ร. ๓๓๒ : สุตฺเต.

^{๔๗} ก. ๓๑๘ : สุตฺเต, ร. ๓๓๓ : สุตฺเต.

^{๔๘} ก. ๓๒๗ : สุตฺเต, ร. ๓๕๑ : สุตฺเต.

^{๔๙} ก. ๖๐๑ : สุตฺเต, ร. ๓๓๔ : สุตฺเต.

^{๕๐} ก. ๒๗๘ : สุตฺเต, ร. ๓๒๐ : สุตฺเต.

^{๕๑} ก. ๓๐๒ : สุตฺเต, ร. ๓๑๕ : สุตฺเต.

^{๕๒} ก. ๑๐๘ : สุตฺเต, ร. ๙๐ : สุตฺเต.

^{๕๓} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

“สรโลโปมาเทศปจฺจยาติมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกฺติ”^{๖๘}ติ สรโลปปกฺติภาวํ กตฺวา ปฺรณยนฺนจ กตฺวา รูปํ.

- อถโข ภควา มารเมตทโวจ มาร มา **ทฺกฺขี** ทฺมมโนสิ, นจิรํ ตถาคตสฺส ปฺริณิพฺพานํ ภวิสฺสติ, อิตฺโต ติณฺณํ มาसानมจฺจเยน ปฺริณิพฺพายิสฺสามีติ.

ทฺกฺขี อิติ ท., น., ร., ล. - คนฺเถสุ ทิสฺสติ. **ทฺกฺขี** อิติ พ. - คนฺเถสุ ทิสฺสติ.

ทฺกฺขีติ ปทสฺส “ทฺกฺขํ อสฺส อตฺถิ”ติ อตฺเถ “ทณฺหาทิตฺโต อิกฺกั”^{๖๙}ติ อสฺสตฺถิอตฺเถ อีปจฺจยํ กตฺวา “เตสํ วิภตฺติโย โลปา จา”^{๗๐}ติ วิภตฺติโลปํ กตฺวา “ปกฺติ จสฺส สรณฺตสฺสา”^{๗๑}ติ ปกฺติภาวํ กตฺวา “วตฺตตฺตณฺณมปฺปโยโค”ติ ตสฺสทฺทอตฺถิสทฺททณฺณํ อปฺปโยคํ กตฺวา สรโลปปกฺติภาวํ กตฺวา “ตทฺธิตสฺมาสภิกตกา นามํวาทเวตฺตุนาทีสุ จา”^{๗๒}ติ นามพฺยปเทสํ กตฺวา ตโต “ลึงฺกตฺเถ ปจฺมา”^{๗๓}ติ ปจฺเมกวจนํ สี, “เสสโต โลปํ คสิปปี”^{๗๔}ติ สีโลปํ กตฺวา รูปํ.

อาขฺยatatลกฺขณโต

- ปฺริณิพฺพุเต ภควติ, ตตฺถ เย ภิกฺขุ อวีตฺราคา, อปฺเปกฺจฺเจ พาทา ปคฺคยฺห กนฺทนต์ติ จินฺนปาทํ วิย **ปฺปตฺนฺติ**.

ปฺตฺนฺติ อิติ ท., น., ร., พ., ล. - คนฺเถสุ ทิสฺสติ. **ปฺปตฺนฺติ** อิติ สุตฺตนฺตปิฎกเก ทิฆนิกายเ มหาวคฺคปาลิยา เจว ชินฺมหานิทฺทาเน จ ทิสฺสติ.

ปฺปตฺนฺติติ เอตฺถ ปฺปฺพุโพ ปตฺ ปตฺเนติ จิตฺเต “ภฺวาทโย ชาตโว”^{๗๕}ติ ชาตฺ- สณฺณํ กตฺวา “ชาตฺสสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺสา”^{๗๖}ติ ชาตฺวณฺตสฺสรสฺส โลปํ กตฺวา “วตฺตมาณา ปจฺจุปฺปนฺเน”^{๗๗}ติ วตฺตมาณาปฺรสฺสปทปจฺมปฺริสพฺหวจนํ กตฺวา “ภฺวาทิตฺโต อ”^{๗๘}ติ อปจฺจยํ กตฺวา สรโลปปกฺติภาวญฺจ กตฺวา รูปํ.

^{๖๘} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

^{๖๙} ก. ๓๖๖ : สุตฺเต, ร. ๔๐๐ : สุตฺเต.

^{๗๐} ก. ๓๑๗ : สุตฺเต, ร. ๓๓๒ : สุตฺเต.

^{๗๑} ก. ๓๑๘ : สุตฺเต, ร. ๓๓๓ : สุตฺเต.

^{๗๒} ก. ๖๐๑ : สุตฺเต, ร. ๓๓๔ : สุตฺเต.

^{๗๓} ก. ๒๘๔ : สุตฺเต, ร. ๒๘๓ : สุตฺเต.

^{๗๔} ก. ๒๒๐ : สุตฺเต, ร. ๗๔ : สุตฺเต.

^{๗๕} ก. ๔๕๗ : สุตฺเต, ร. ๔๒๔ : สุตฺเต.

^{๗๖} ก. ๕๒๑ : สุตฺเต, ร. ๔๒๕ : สุตฺเต.

^{๗๗} ก. ๔๑๔ : สุตฺเต, ร. ๔๒๘ : สุตฺเต.

^{๗๘} ก. ๔๔๕ : สุตฺเต, ร. ๔๓๓ : สุตฺเต.

- กปิลวตถุวาสิกา สกยา กปิลวตถุสมิ ภควโต สรีรान्ญ ญูปญจ มหญจ
อํส.

อกาสี อิติ ล. - คนฺเถ ทิสฺสติ. อํส อิติ ท.,น.,ร.,พ. - คนฺเถสุ เจว ชินมหา-
นินทาเน จ ทิสฺสติ.

อํสฺติ เอตถ กร กรณฺติ จิตฺเต “ภูวาทโย ชาตโว”^{๗๙}ติ ชาตฺสณฺณํ กตฺวา
“ชาตฺสสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺสา”^{๘๐}ติ ชาตฺวณฺตสฺสรสฺส โลโป กตฺวา “สมิเปชฺชตฺนี”^{๘๑}ติ อชฺชตฺนี-
ปรสฺสปทปจฺมปริสพฺพหฺวณฺ อํ, “อการากโม หิยฺยตฺตฺนีอชฺชตฺนีกาลาติปตฺตีสฺสุ”^{๘๒}ติ อการากมํ
กตฺวา “กรสฺส กาสตฺตมชฺชตฺนินฺหิ”^{๘๓}ติ เอตถ “กรสฺส กา”ติ โยคฺวิภาเคน กรชาตฺสส กาเทสํ
กตฺวา “กฺวจิ ชาตฺวิภตฺติปจฺจยानํ ทิฆวิปริตฺตาเทสโลปาคมา จา”^{๘๔}ติ อํวจนฺสส อํสฺวาเทสํ
กตฺวา สรโลปปรนยฺนญจ กตฺวา รุป.

กิริยาภิตลภฺชนโต

- “ภควโต สรีรํ อหฺรณฺตีติ สุตฺวา อตฺตโน สามิกสฺส กาลกิริยโต ปฏฺจาย
อปริภฺยชิตฺวา จปิตํ วิสาขาย ปสฺสณฺชนสทิสํ มหาลตาปสาชนํ นีหฺราเปตฺวา อิมินา สตฺถารํ
ปฺุเชสฺสามีติ ตํ มชฺชาเปตฺวา คนฺโชนเกน ไรฺวิตฺวา ทฺวาเร จิตา.

นินฺหิตฺวา อิติ ท.,น.,ร.,พ.,ล. - คนฺเถสุ ทิสฺสติ. นีหฺราเปตฺวา อิติ ชินมหา-
นินทาเน ทิสฺสติ. จิตฺวา อิติ พ.,ล. - คนฺเถสุ ทิสฺสติ. จิตา อิติ ท.,น.,ร. - คนฺเถสุ เจว ชินมหา-
นินทาเน จ ทิสฺสติ

นีหฺราเปตฺวาติ เอตถ นีปฺพุโพ หร หรณฺติ จิตฺเต “ภูวาทโย ชาตโว”^{๗๙}ติ
ชาตฺสณฺณํ กตฺวา “ชาตฺสสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺสา”^{๘๐}ติ ชาตฺวณฺตสฺสรสฺส โลโป กตฺวา “ชาตฺหิ
ณฺณยณฺนาเปณฺยาปยา การิตานิ เหตุวตฺถเ จา”^{๘๑}ติ ณาเปปจฺจยํ กตฺวา “ฉฺฐาทินํ วา”^{๘๒}ติ

^{๗๙} ก. ๔๕๗ : สุตฺเต, ร. ๔๒๔ : สุตฺเต.

^{๘๐} ก. ๕๒๑ : สุตฺเต, ร. ๔๒๕ : สุตฺเต.

^{๘๑} ก. ๔๑๙ : สุตฺเต, ร. ๔๖๙ : สุตฺเต.

^{๘๒} ก. ๕๑๙ : สุตฺเต, ร. ๔๕๗ : สุตฺเต.

^{๘๓} ก. ๔๙๑ : สุตฺเต, ร. ๕๒๓ : สุตฺเต.

^{๘๔} ก. ๕๑๗ : สุตฺเต, ร. ๔๘๘ : สุตฺเต.

^{๘๕} ก. ๔๕๗ : สุตฺเต, ร. ๔๒๔ : สุตฺเต.

^{๘๖} ก. ๕๒๑ : สุตฺเต, ร. ๔๒๕ : สุตฺเต.

^{๘๗} ก. ๔๓๘ : สุตฺเต, ร. ๕๔๐ : สุตฺเต.

^{๘๘} ก. ๔๘๔ : สุตฺเต, ร. ๕๔๒ : สุตฺเต.

วทุธินิเสธ, “การิดานัน โณ โลปน”^{๘๙}ติ ฌการานุพนฺธสฺส โลปํ กตฺวา ปฺรณยนํ กตฺวา ตโต
 “ปฺพพกาเลกกตฺตูกานํ ดุนฺตฺวานตฺวา วา”^{๙๐}ติ ตฺวาปจฺจยํ กตฺวา สยฺยุปฺปตฺตี กตฺวา “สพฺพปา-
 สฺมาวุโสปสฺสคฺคณิปาตาทีหิ จา”^{๙๑}ติ วิภตฺติโลปญฺจ กตฺวา รูปํ.

จิตฺตาติ เอตฺถ จา คตฺตินิวดตฺติยนฺติ จิตฺเต ชาติสฺสญฺญํ กตฺวา “พุทฺธคฺมาทิตฺถเ
 กตฺตริ”^{๙๒}ติ ตปจฺจยํ กตฺวา “ยถาคมฺมิกาโร”^{๙๓}ติ อิการาคมํ กตฺวา สรโลปปฺรณยนํ กตฺวา
 นามพฺยุปฺปะทสฺส กตฺวา ตโต “ลึงฺกตฺถเ ปจฺมา”^{๙๔}ติ ปจฺมาพหฺวจฺนํ โย, “สพฺพโยนินฺมาเอ”^{๙๕}ติ
 โยวจนฺตฺส อาการาทสฺส กตฺวา “สรโลโปมาเทสฺสปจฺจยาทีมฺหิ สรโลเป ตฺว ปกฺตี”^{๙๖}ติ สรโลป-
 ปกฺตีภาวํ กตฺวา ปฺรณยนญฺจ กตฺวา รูปํ.

- พุราหฺมณฺปิ ชาติโย วิภชิตฺวา ทาจํ อปฺสฺสนฺโต จีริกาย คหิตฺตฺตา เกน
 เม ทาจา คหิตฺตาติ ปุจฺฉิตฺตํ นาสกฺขิ.

อทฺสฺสนฺโต อิติ ท.,น.,ร.,พ.,ล. – คนฺถสฺส ทิสฺสติ. อปฺสฺสนฺโต อิติ ชินฺมหานิทฺทาเน
 ทิสฺสติ.

อปฺสฺสนฺโตติ เอตฺถ นสทฺทูปฺปโท ทิสฺ เปกฺขเน จิตฺเต “ภูวาทโย ชาติโว”^{๙๗}ติ
 ชาติสฺสญฺญํ กตฺวา “ชาติสฺสสนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺสา”^{๙๘}ติ ชาติวณฺตสฺสรสฺส โลปํ กตฺวา
 “วตฺตมาเน มานนฺตา”^{๙๙}ติ อนฺตปจฺจยํ กตฺวา “ภูวาทิโต อ”^{๑๐๐}อิตฺติ อปจฺจยํ กตฺวา “ทิสฺสส
 ปสฺสทิสฺสทกฺขา วา”^{๑๐๑}ติ ทิสฺสชาติสฺส ปสฺสาเทสํ กตฺวา สรโลปปฺรณยนํ กตฺวา “อตฺตํ นสฺส

^{๘๙} ก. ๕๒๓ : สุตฺเต, ร. ๕๒๖ : สุตฺเต.

^{๙๐} ก. ๕๖๔ : สุตฺเต, ร. ๖๔๐ : สุตฺเต.

^{๙๑} ก. ๒๒๑ : สุตฺเต, ร. ๒๘๒ : สุตฺเต.

^{๙๒} ก. ๕๕๗ : สุตฺเต, ร. ๖๐๖ : สุตฺเต.

^{๙๓} ก. ๖๐๕ : สุตฺเต, ร. ๕๔๗ : สุตฺเต.

^{๙๔} ก. ๒๘๔ : สุตฺเต, ร. ๒๘๓ : สุตฺเต.

^{๙๕} ก. ๑๐๗ : สุตฺเต, ร. ๖๙ : สุตฺเต.

^{๙๖} ก. ๘๓ : สุตฺเต, ร. ๖๗ : สุตฺเต.

^{๙๗} ก. ๔๕๗ : สุตฺเต, ร. ๔๒๔ : สุตฺเต.

^{๙๘} ก. ๕๒๑ : สุตฺเต, ร. ๔๒๕ : สุตฺเต.

^{๙๙} ก. ๕๖๕ : สุตฺเต, ร. ๖๔๖ : สุตฺเต.

^{๑๐๐} ก. ๔๔๕ : สุตฺเต, ร. ๔๓๓ : สุตฺเต.

^{๑๐๑} ก. ๔๗๑ : สุตฺเต, ร. ๔๘๓ : สุตฺเต.

ตปฺปริเส"^{๑๐๒}ติ นสทฺทสฺส อตฺตํ กตฺวา นามพฺยปเทสํ กตฺวา ตโต สีวณํ โอการาเทสาทิณฺจ
กตฺวา รูปํ.

- สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐो อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิณฺญฺหิ.

สุวากฺขาโต อิติ ล. – คนฺเถ ทิสฺสติ. สุวากฺขาโต อิติ ท.,น.,ร.,พ. – คนฺเถสุ เจว
ชินฺมหานิทาเน จ ทิสฺสติ.

สุวากฺขาโตติ เอตฺถ สุ-อาปฺพุโพ ขา ปกาสเนติ จิตฺเต ธาตุสณฺณํ กตฺวา
“พฺรคฺมาทิตฺเต กตฺตริ”^{๑๐๓}ติ ตปฺจจยํ กตฺวา “วคฺเค โฆสาโฆसानํ ตตฺติยปจฺมา”^{๑๐๔}ติ อสทิส-
เทวภาวํ กตฺวา “รสฺสนํ”^{๑๐๕}ติ อการสฺส รสฺสตฺตํ, “วโมทฺทหนฺตานํ”^{๑๐๖}ติ อการสฺส วการาเทสํ
กตฺวา “ทิมฺนํ”^{๑๐๗}ติ พฺยณฺชนํ ปเร อการสฺส ทิมฺภาวํ กตฺวา นามมिव กตฺวา ตโต สีวณํ
โอการาเทสาทิณฺจ กตฺวา รูปํ.

นามกิตลกฺขณโต

- โย โกจิ อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุณี วา อฺปาสโก วา อฺปาสิกา วา ธมฺมา-
นุทฺตมมปฺปฏิปन्नโน วิหริติ สามิจิปปปฏิปन्नโน อนุทฺตมมจาริ.

อนุทฺตมมจาริ อิติ ท.,น.,ร.,พ.,ล. – คนฺเถสุ ทิสฺสติ.

อนุทฺตมมจาริติ เอตฺถ อนุทฺตมมสทฺทูปฺปโท จร จรเณติ ธาตุสณฺณยาธาดวณฺตโลปํ
กตฺวา “อนุทฺตมํ จรติ สีเลนา”ติ อตฺเถ “ตสฺสสีลาทิสฺส ณีตฺวาวิ จา”^{๑๐๘}ติ ณีปจฺจยํ กตฺวา “การิตํ
วีย ณฺนาณฺพนฺโ”^{๑๐๙}ติ การิตพฺยปเทสํ กตฺวา “การิตานํ โณ โลปนํ”^{๑๑๐}ติ ฌการานฺณพฺพนฺทสฺส
โลปํ กตฺวา “อสฺโยคนฺตสฺส วุฑฺธิ การิตะ”^{๑๑๑}ติ อการสฺส วุฑฺธิ กตฺวา นามพฺยปเทโส, “นามานํ

^{๑๐๒} ก. ๓๓๓ : สุตฺเต, ร. ๓๔๖ : สุตฺเต.

^{๑๐๓} ก. ๕๕๗ : สุตฺเต, ร. ๖๐๖ : สุตฺเต.

^{๑๐๔} ก. ๒๙ : สุตฺเต, ร. ๔๒ : สุตฺเต.

^{๑๐๕} ก. ๒๖ : สุตฺเต, ร. ๓๘ : สุตฺเต.

^{๑๐๖} ก. ๑๘ : สุตฺเต, ร. ๒๐ : สุตฺเต.

^{๑๐๗} ก. ๒๕ : สุตฺเต, ร. ๓๗ : สุตฺเต.

^{๑๐๘} ก. ๕๓๒ : สุตฺเต, ร. ๕๙๐ : สุตฺเต.

^{๑๐๙} ก. ๖๒๑ : สุตฺเต, ร. ๕๕๓ : สุตฺเต.

^{๑๑๐} ก. ๕๒๓ : สุตฺเต, ร. ๕๒๖ : สุตฺเต.

^{๑๑๑} ก. ๔๘๓ : สุตฺเต, ร. ๕๒๗ : สุตฺเต.

สมาโส ยุตตโต^{๑๑๒}ติ สมาสสณฺณํ กตฺวา “เตสํ วิภตฺติโย โลปา จา”^{๑๑๓}ติ วิภตฺติโลปํ กตฺวา “ปกฺติ จสฺส สรณฺตสฺสา”^{๑๑๔}ติ ปกฺติภาวํ กตฺวา “อมาทโย ปรปเทภี”^{๑๑๕}ติ ตปฺปฺริสสณฺณํ กตฺวา “ตทฺธิตสมาสกิตฺกา นามํวาทเวตฺตนาทีสุ จา”^{๑๑๖}ติ นามพฺยปเทสํ กตฺวา ตโต “ลึงฺคตฺเถ ปจฺมา”^{๑๑๗}ติ ปจฺเมกวจนํ สิ, “เสสโต โลปํ คสิปี”^{๑๑๘}ติ สิลोปปํ กตฺวา รูปํ.

- ภควา สพฺพพณฺณํ นนฺ อิมสฺมี จาเน นิสํหิตฺวา มม ฌมฺมํ เทสยิตฺถ.

สพฺพพณฺณํ อิติ ท., น., ร., พ. – คนฺเถสุ เจว ชินฺมหานิทาเน จ ทิสฺสติ.

สพฺพพณฺณํติ เอตฺถ สพฺพสทฺทูปปโท ภา อวโพชนฺติ ธาตุสณฺณํ กตฺวา “สพฺพํ ชานาตี”ติ อตฺเถ “ภิกฺขาทีโต จา”^{๑๑๙}ติ รูปจฺจยํ กตฺวา “รมฺหิ รนฺโต ราที โน”^{๑๒๐}ติ รการมฺริยาทํ อนฺตโลปํ กตฺวา ปรนยฺนณฺจ นามพฺยปเทโส, “นามานํ สมาโส ยุตตโต”^{๑๒๑}ติ สมาสสณฺณํ กตฺวา “เตสํ วิภตฺติโย โลปา จา”^{๑๒๒}ติ วิภตฺติโลปํ กตฺวา “ปกฺติ จสฺส สรณฺตสฺสา”^{๑๒๓}ติ ปกฺติภาวํ กตฺวา “อมาทโย ปรปเทภี”^{๑๒๔}ติ ตปฺปฺริสสณฺณํ กตฺวา “ตทฺธิต-สมาสกิตฺกา นามํวาทเวตฺตนาทีสุ จา”^{๑๒๕}ติ นามพฺยปเทสํ กตฺวา ตโต “ลึงฺคตฺเถ ปจฺมา”^{๑๒๖}ติ ปจฺเมกวจนํ สิ, “เสสโต โลปํ คสิปี”^{๑๒๗}ติ สิลोปปํ กตฺวา รูปํ.

^{๑๑๒} ก. ๓๑๖ : สุตฺเต, ร. ๓๓๑ : สุตฺเต.

^{๑๑๓} ก. ๓๑๗ : สุตฺเต, ร. ๓๓๒ : สุตฺเต.

^{๑๑๔} ก. ๓๑๘ : สุตฺเต, ร. ๓๓๓ : สุตฺเต.

^{๑๑๕} ก. ๓๒๗ : สุตฺเต, ร. ๓๕๑ : สุตฺเต.

^{๑๑๖} ก. ๖๐๑ : สุตฺเต, ร. ๓๓๔ : สุตฺเต.

^{๑๑๗} ก. ๒๘๔ : สุตฺเต, ร. ๒๘๓ : สุตฺเต.

^{๑๑๘} ก. ๒๒๐ : สุตฺเต, ร. ๗๔ : สุตฺเต.

^{๑๑๙} ก. ๕๓๕ : สุตฺเต, ร. ๕๕๓ : สุตฺเต.

^{๑๒๐} ก. ๕๓๙ : สุตฺเต, ร. ๕๕๘ : สุตฺเต.

^{๑๒๑} ก. ๓๑๖ : สุตฺเต, ร. ๓๓๑ : สุตฺเต.

^{๑๒๒} ก. ๓๑๗ : สุตฺเต, ร. ๓๓๒ : สุตฺเต.

^{๑๒๓} ก. ๓๑๘ : สุตฺเต, ร. ๓๓๓ : สุตฺเต.

^{๑๒๔} ก. ๓๒๗ : สุตฺเต, ร. ๓๕๑ : สุตฺเต.

^{๑๒๕} ก. ๖๐๑ : สุตฺเต, ร. ๓๓๔ : สุตฺเต.

^{๑๒๖} ก. ๒๘๔ : สุตฺเต, ร. ๒๘๓ : สุตฺเต.

^{๑๒๗} ก. ๒๒๐ : สุตฺเต, ร. ๗๔ : สุตฺเต.

๒.๕ จันทลักษณ์วิมสา

อิโต ปรี ปจมสมโพธิกถาย ปากฏ์ เอเกกั คากั คเหตุวา ดสสา นามั กตวา
 สัสนทิสสามิ. เอตุถ หิ เอกนวุติ คากาโย ลทฐนามา โหนติ. ตา สพฺพา คากาโย “ปจมนการวิปฺลา
 คากา ปถยวตฺตคากา ปจมมการวิปฺลาคากา ปจมสการตติยนการวิปฺลาคากา อุปชาติคากา
 ตติยมการวิปฺลาคากา ปจมรการวิปฺลาคากา ตติยนการวิปฺลาคากา ตติยสการวิปฺลาคากา
 ตติयरการวิปฺลาคากา ตติยภการวิปฺลาคากา ปจมสการวิปฺลาคากา อุภยมการวิปฺลาคากา
 ปณฺจมสการวิปฺลาคากา ปจมภการวิปฺลาคากา ปจมรการตติยสการวิปฺลาคากา อุภยชการวิปฺลา
 คากา ปจมนการตติยชการวิปฺลาคากา ปจมภการตติยมการวิปฺลาคากา ปจมชการวิปฺลาคากา
 สามณฺณคากา ปณฺจมชการวิปฺลาคากา อุเปนฺทวชิราคากา ปภทฺทกคากา วัสฏฺจคากา”ติ เอว
 นาเมหิ ทิสฺสนฺติ.

เทสนาปริวตฺต [๒๔]

“ปฺตฺตํ ลภถ วรทํ	ยาจโยคํ อมจฺจรี	
ปฺชิตํ ปติราชูภิ	กิตฺติมนฺตํ ยสฺสสินฺน”ติ. ^{๑๒๘}	[๑]

อัย คากา ปจมนการวิปฺลาคากา โหติ. นคโณ หิ ปจมปาเท ทิสฺสติ. อยณฺจ คากา
 อนุฏฺจภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โนณฺณวา เจ นวิปฺลา”ติ.^{๑๒๙}

“ชนนียา ปมุขานํ	เทวานํ หิตการณา	
วิตฺติกุกมํ กริตฺวาน	ดาวตีสมฺปาคมิ.	[๒]

อัย คากา ปถยวตฺตคากา โหติ. ปจมตติยปาทสงฺขาเต หิ วิสมปาเท ยคโณ
 สงฺคยฺหติ. ทุตฺติยจตุตฺตปาทสงฺขาเต สมปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. อยณฺจ คากา อนุฏฺจภาณนฺทสิ
 สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสฺ สินฺธุโต เซน ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตน”ติ.^{๑๓๐}

สมาคตานํ เทวานํ	มชฺฌเม ปณฺทุสฺสิลาดเล	
ปารินตฺตกมุลสมิ	นิสฺสีทิ ปุริสาสโก.	[๓]

^{๑๒๘} พ.ชา.๒๘/๑๖๖๑/๓๐๘.

^{๑๒๙} วุตฺโต. ๑๒๖-สฺตฺเต.

^{๑๓๐} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺตฺเต.

อัย คาถา ปจम्मการวิปุลาคาถา โหติ. มคโณ हि ปจम्ปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คาถา
อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “มวิปฺลา โมมฺโกธิมหา”ติ.^{๑๓๑}

สพฺเพ เทเว อติคยฺห	สมฺพุทฺโธ हि วิโรจติ	
ชเนนฺติยา สฺพหํ	คมฺภีรตฺตวิตฺถตํ.	[๔]

อัย คาถา ปจมสการตติยนการวิปุลาคาถา โหติ. สคโณ हि ปจम्ปาเท ทิสฺสติ.
นคโณ हि ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คาถา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โสณฺณวา
สวิปฺลา”^{๑๓๒} เจว โนณฺณวา เจ นวิปฺลา จา”ติ.^{๑๓๓}

อจฺโจจฺจํ คุณวณฺตานิ	อณฺเณสํ คุณอจฺจยา	
ปสฺสมาโน สมาสินฺโน	วามทกฺขิณปฺพุพฺเพ	
มาตรํ คุณพาหุลยํ	มานมาโน हि นายโก.	[๕]

อัย คาถา ปญฺยาวตฺตคาถา โหติ. ปจมตติยปาเท हि ยคโณ สงฺคยฺหติ. ทุตฺติยจตฺตต-
ปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. อยฺยจ คาถา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺส สินฺธุโต เชน
ปญฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๓๔}

“มาตรํ ปมุขํ กตฺวา	ตสฺสา ปณฺณาย เตชสา	
อภิชมฺมกถา มคฺคํ	เทวานํ สมฺปวตฺตยิ” ^{๑๓๕}	
กุสลา ฐมฺมา อกุสลา	ฐมฺมา อพฺยากตา ฐมฺมา”ติ	[๖]

อัย คาถา อุปฺชาติคาถา โหติ. นานาคาถาลกฺขณฺเห हि จ มิสฺเสติ. เตน วุตฺตํ

“อนนฺตโรทรีตลกฺขณา เจ
ปาทา วิมิสฺสา อุปฺชาติโย दा
เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
วทนฺติ ชาติสฺสวิตฺตเมว นามน”ติ.^{๑๓๖}

^{๑๓๑} ฉนฺโท. ๒๗๖-สฺสฺเต.

^{๑๓๒} ฉนฺโท. ๒๗๘-สฺสฺเต.

^{๑๓๓} วุตฺโต. ๑๒๖-สฺสฺเต.

^{๑๓๔} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺสฺเต.

^{๑๓๕} อภ.สง.อ.๑/๕/๑.

^{๑๓๖} วุตฺโต. ๖๕-สฺสฺเต.

“ติกณฺจ ปฏฺจณวรี ทุคฺคตมํ
 ทุคฺคติกณฺเจว ติกทุคฺคณฺจ
 ติกติกณฺเจว ทุคฺคทุคฺคณฺจ
 ฉ อนฺุโลมมฺหิ นยา สุขมฺภีรา”ติ.^{๑๓๗}

[๗]

อัย คาถา **อุปชาติคาถา** โหติ. นานาคาถาลกฺขณฺเหหิ จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจฺมปาเท **ช-ต-ช-รคณ** ทิสฺสนฺติ. ทุติยตติยปาเท **ครุหิ สทุธิ น-ต-นคณ** ทิสฺสนฺติ. จตุตฺตปาเท
น-ต-ช-มคณ ทิสฺสนฺติ. เตน วุตฺตํ

“อนนฺตโรทิตลกฺขณฺา เจ
 ปาทา วิมิสฺสา อุปชาติโย दा
 เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
 วทन्ตุติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ”ติ.^{๑๓๘}

“สํ หตฺถิ สํ อสฺสา	สํ อสฺสตรึ ภา
- สํ กณฺณาสหสฺसानิ	อามุคฺคตมณฺิกุณฺทลา
เอกสฺส ปทวิทิตฺหารสฺส	กลํ นาคณฺนฺติ โสฬสํ”ติ. ^{๑๓๙}

[๘]

อัย คาถา **ปญฺยาวตฺตคาถา** โหติ. ปจฺมตติยปาเท หิ ยคโณ สงฺกยฺหติ. ทุติยจตุตฺต-
 ปาเท **ชคโณ** สงฺกยฺหติ. อยฺเมจ คาถา อนฺุฏฺฐภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺ สนิชฺฐโต เชน
ปญฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตนฺ”ติ.^{๑๔๐}

“กสฺมา คจฺจติ เจ พุทฺโธ	ดาวตีสฺสราลเย
สจฺจตสฺส ปเท โสภาทิ	กึ นฺ วา ตสฺส ปาสฺสา
พุทฺธา นรา ตสฺส ปาสฺสา	พุทฺธา น สจฺจตสฺส ปตฺถนา. [๙]

อัย คาถา **ตติยมการวิปฺลาคาถา** โหติ. มคโณ หิ ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ คาถา
 อนฺุฏฺฐภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “มวิปฺลา โมมโกธิมฺหา”ติ.^{๑๔๑}

^{๑๓๗} อภ.ป.๔๐/๔๑/๑๔, อภ.อ.๑/-/๑๗.

^{๑๓๘} วุตฺโต. ๖๕-สฺตฺเต.

^{๑๓๙} วิ.จ.๗/๓๐๕/๗๔, ส.ส.๑๕/๒๔๒/๒๕๔, พ.อิตฺ.อ.๙๐/๓๒๔, อัง.ฎีกา ๒/๓๔/๓๕๙.

^{๑๔๐} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺตฺเต.

^{๑๔๑} ฉนฺโท. ๒๗๖-สฺตฺเต.

ยสฺมา ตสฺมา หิ สพฺเพสํ เอสา พุทฺธาน ฌมฺมตา
กตฺวาน ปาฏีເໝຈ ปทສເສຕີ ปทຕຸຕຍ໌. [๑๐]

อัย คาลา **ปถฺยาวตฺตคาลา** โหติ. ปจฺมตฺติยปาเท หิ ยคโณ สงฺคยฺหติ. ทฺติยจตฺตถ-
ปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. อยฺเมจ คาลา อญฺญจฺภาจฺนหฺสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สິนฺหุโต เชน
ปถฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๔๒}

ปทສເສຕຸວາ ปາຜີເໜີ ตาวตීສມຸປາຄມີ
ມາຕຣ໌ ປມຸ໋ ກຕຸວາ ອກິຣມຸມເສຍີ. [๑๑]

อัย คาลา **ปจฺมการวิปฺลาคาลา** โหติ. รคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ คาลา
อญฺญจฺภาจฺนหฺสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เอวฺมณฺเณ วโร จตฺตถา”ติ.^{๑๔๓}

ອກິຣມຸມຄາ ກສຸມາ ຟຸຖຸຮານເຈ ວິໂສຣກາ
ຄາ ອຍ໌ ສຸຕຸຕາ ຕຸມເ ເວ໌ ຈິນເຕຄ ສາຮໂວ. [๑๒]

อัย คาลา **ตฺติยมการวิปฺลาคาลา** โหติ. มคโณ หิ ตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ คาลา
อญฺญจฺภาจฺนหฺสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “มวิปฺลา โມມໂກຣິມຸหา”ติ.^{๑๔๔}

ຜານເນຸວາ ພິ ມຍ໌ ສພຸເພ ມາຕາປິຕູສຸ ມາຣິສາ
ອຸຊຸມ ເຕສ໌ ຝລ໌ ສພຸພ໌ ພນທ ທສສາມ ເກ ຝລນຸຕີ. [๑๓]

อัย คาลา **ปถฺยาวตฺตคาลา** โหติ. ปจฺมตฺติยปาเท หิ ยคโณ สงฺคยฺหติ. ทฺติยจตฺตถ-
ปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. อยฺเมจ คาลา อญฺญจฺภาจฺนหฺสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สິนฺหุโต เชน
ปถฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๔๕}

ເສສນາປຣິວຕ໌ໂຕ ນິຖຸຈິໂຕ.

เทวโรหณปรีวต [๒๕]

“คโต นุ จิตฺตญฺญํ วา เกลาສ໌ วา ຍຸຄນຸຮ໌
น โน ทกฺເໝ ສມຸພຸຖຸຣ໌ ໂລກເຊມຸຈ໌ ນຣາສກນຸ”ติ^{๑๔๖} [๑๔]

^{๑๔๒} วุตฺโต. ๑๑๙-ສຸຕເຕ.

^{๑๔๓} วุตฺโต. ๑๒๕-ສຸຕເຕ.

^{๑๔๔} ฉน໌ໂທ. ๒๗๖-ສຸຕເຕ.

^{๑๔๕} วุตฺโต. ๑๑๙-ສຸຕເຕ.

^{๑๔๖} ข.ธ.อ. ๖/-/๘๓, ชินา.ฎีกา ๓๐๗.

“ปริเวกรโต ชีโร

นิมน์ โลภํ ปุเนหิติ

น โน ทกฺขเมมุ สมพุทฺธํ

โลกเชฏฺฐํ นราสภน”ติ.^{๑๔๗} [๑๕]

อิมํ เทว คากาโย ปถยวตฺตคากา โหติ. ปจฺมตฺติยปาเท หิ ยคโณ สงฺกยฺหติ. พุทฺธิยจตฺตถปาเท ชคโณ สงฺกยฺหติ. อนุภูจฺภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๔๘}

“ยมกปาฏิเหรสฺส

ณฺเณ จตฺวา ตถาคโต

อากาสิ พุทฺธวิสัยํ

อิทฺธีเนกปฺปการํ. [๑๖]

อโย คากา ตตฺติยนการวิปฺลาคากา โหติ. นคโณ หิ ตตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อโยจฺจ คากา อนุภูจฺภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โนณฺณวา เจ นวิปฺลา”ติ.^{๑๔๙}

สตฺถุ กายา สมฺมูหฺมุตฺตา

นีลา ปิตา จ โลหิตา

โอทาทาปิจ มณฺเฑเชฏฺฐา

สุภสฺสสรนามกา. [๑๗]

อโย คากา ปจฺมการวิปฺลาคากา โหติ. รคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อโยจฺจ คากา อนุภูจฺภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เอวมณฺเฑวา โร จตฺตถา”ติ.^{๑๕๐}

อาชาวนฺติ วิธาวนฺติ

วิปฺพรนฺติ ปราปรํ

โชตยนฺติ ทิสฺสา สพุพา

จพฺพณฺณา วิธฺรฺสีโย. [๑๘]

อโย คากา ปถยวตฺตคากา โหติ. ปจฺมตฺติยปาเท หิ ยคโณ สงฺกยฺหติ. พุทฺธิยจตฺตถ-
ปาเท ชคโณ สงฺกยฺหติ. อโยจฺจ คากา อนุภูจฺภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน
ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๕๑}

สตฺถา ตสฺมี นภะ ติฏฺฐํ

นิสีทํ วิจฺรํ สยํ

อุโป จนฺทญฺจ สุริยญฺจ

หตฺถเณนาปิ ปรามสิ. [๑๙]

อโย คากา ตตฺติยสการวิปฺลาคากา โหติ. สคโณ หิ ตตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อโยจฺจ คากา อนุภูจฺภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โสณฺณวา สวิปฺลา”ติ.^{๑๕๒}

^{๑๔๗} ขุ.ธ.อ. ๖/-/๘๓, ชินา.ฎีกา ๓๐๗.

^{๑๔๘} วุตฺโต. ๑๑๙-สุตฺเต.

^{๑๔๙} วุตฺโต. ๑๒๖-สุตฺเต.

^{๑๕๐} วุตฺโต. ๑๒๕-สุตฺเต.

^{๑๕๑} วุตฺโต. ๑๑๙-สุตฺเต.

^{๑๕๒} จนฺโท. ๒๗/๘-สุตฺเต.

อัย คากา ปญฺยาวตฺตคากา โหติ. ปจฺมตติยปาเท หิ ยคโณ สงฺคยฺหติ. ทฺวติยจตฺตค-
 ปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. อยฺยจ คากา อนุญฺจฏาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺส สินฺธุโต เชน
 ปญฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๕๗}

สิเนรมุทฺธนิ พุทฺโธ	จิโต ตตฺถ มหายโส	
โส โลกวิวรณฺนาม	ปาฏิเหรมการยิ.	[๒๖]

อัย คากา ปจฺมสการวิปฺลาคากา โหติ. สคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คากา
 อนุญฺจฏาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โสณฺณวา สวิปฺลา”ติ.^{๑๕๘}

เทวา มนุสฺเส ปสฺสีสุ	เทเว ปสฺสีสุ มานุสา	
นिरยา จ ตเถวาปิ	ปสฺสีสุ เทวามนุเส.	[๒๗]

อัย คากา ปจฺมมการวิปฺลาคากา โหติ. มคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คากา
 อนุญฺจฏาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “มวิปฺลา โมมโกธิมฺหา”ติ.^{๑๕๙}

เต อญฺญมณฺณํ ปสฺสิตฺวา	มหานาทำ นทิสฺส เต	
อโห มหพฺภุโต โลเก	อจฺฉริยาโลมหฺสโน.	[๒๘]

อัย คากา อุกฺขมการวิปฺลาคากา โหติ. มคโณ หิ ปจฺมตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ
 คากา อนุญฺจฏาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “มวิปฺลา โมมโกธิมฺหา”ติ.^{๑๖๐}

เทวา มนุสฺสา อญฺญมณฺณํ	สมฺปสฺสนฺตา สวิมฺหยา	
ทูลฺลโก หิ โลกสฺมี	พุทฺธูปาโท มหพฺภุโต.	[๒๙]

อัย คากา ปจฺมรการวิปฺลาคากา โหติ. รคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คากา
 อนุญฺจฏาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เอวมนฺญา โร จตฺตค”ติ.^{๑๖๑}

ลภิตฺวาทานิ สมฺพุทฺธํ	เอตํ ลาภานมุตฺตมํ	
โส เทโวโรหนํ กตฺวา	ปาฏิเหรํ มหพฺภุตํ	
สงฺกสฺสนคเร รเม	โอตฺริ โลกนายโก.	[๓๐]

^{๑๕๗} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺสฺเต.

^{๑๕๘} ฉนฺโท. ๒๗๘-สฺสฺเต.

^{๑๕๙} ฉนฺโท. ๒๗๖-สฺสฺเต.

^{๑๖๐} ฉนฺโท. ๒๗๖-สฺสฺเต.

^{๑๖๑} วุตฺโต. ๑๒๕-สฺสฺเต.

ปโมเจสิ ชล่ กายา	ดโต อคฺคิ ปโมจยิ	
อุทฺธกกายา อโรกกายา	สตฺถา ตํ ปริวตฺตยิ.	[๒๐]
ยโต กายา ชล่ มุณฺจิ	ดโต อคฺคิ ปมุณฺจยิ	
ยโต อคฺคิ ปโมเจสิ	ดโต ชล่ ปโมจยิ.	[๒๑]

อิมมา เทว คากาโย ปญฺยาวตฺตคากา โหนฺติ. ปจฺมตฺติยปาเท हि ยคโณ สงฺคยฺหติ. ทฺติยจตฺตฺตปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. ตา จ อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหนฺติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน ปญฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๕๓}

ลหุ ชลฺลจ อคฺคิณฺจ	ชายนฺติ ยมกา วีย	
ยมกํ ปาฏิหาริยนฺติ	เตน วทฺนฺติ ปณฺชิตา”ติ.	[๒๒]

อยํ คากา ตฺติยการวิปฺลาคากา โหติ. รคโณ हि ตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อยณฺจ คากา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เอวมนฺญา โร จตฺตฺตปา”ติ.^{๑๕๔}

จกฺกวาพสฺสเสสฺสุ	ทสฺสุ สนฺติ เทวตา	
สตฺถารํ ทสฺสสนฺตฺถาย	สมฺปตฺตนฺติ อิธาคตา.	[๒๓]

อยํ คากา ปญฺยาวตฺตคากา โหติ. ปจฺมตฺติยปาเท हि ยคโณ สงฺคยฺหติ. ทฺติยจตฺตฺตปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. อยณฺจ คากา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน ปญฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๕๕}

ฉณเวสฺสรา เทวา	ยกฺขา คณฺธพฺพกิณฺนรา	
นาคา สุปฺณฺณา อสุรา	สิทฺธิวิชาชรา จ เย.	[๒๔]

อยํ คากา ตฺติยการวิปฺลาคากา โหติ. ภคโณ हि ตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อยณฺจ คากา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “ภณณฺณวา ภพฺพิปฺปลา”ติ.^{๑๕๖}

สงฺคมฺม เอกโต สพฺเพ	อนฺยนฺติ ตถาคตํ	
หตฺถา วทฺนฺติ โถเมนฺติ	ปฺุเชนฺติ จ นิรฺนตฺร.	[๒๕]

^{๑๕๓} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺตฺเต.

^{๑๕๔} วุตฺโต. ๑๒๕-สฺตฺเต.

^{๑๕๕} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺตฺเต.

^{๑๕๖} วุตฺโต. ๑๒๕-สฺตฺเต.

อัย คาถา ปถยวตตคาถา โหติ. ปจมตติยปาเท หิ ยคโณ สงคยหติ. ทุตติยจตุตถ-
ปาเท ชคโณ สงคยหติ. อยญจ คาถา อนญฺจุภาณนทสิ สงคยหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺส สินฺธุโต เชน
ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๖๒}

“น เม ทิฏฺฐโง อโธ ปุพฺเพ น สฺสโต อุต กสฺสจ
เอวํ วคฺควโท สตฺถา ตฺสิตา คณิมาคโต”ติ.^{๑๖๓} [๓๑]

อัย คาถา ปถยวตตคาถา โหติ. ปจมตติยปาเท หิ ยคโณ สงคยหติ. ทุตติยจตุตถ-
ปาเท ชคโณ สงคยหติ. อยญจ คาถา อนญฺจุภาณนทสิ สงคยหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺส สินฺธุโต เชน
ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๖๔}

“เย ฌมานปฺปสฺสุตา ธีรา เนกขมมฺบุปฺสเม รตา
เทวาปิ เตสํ ปิหยนฺติ สมพฺพุธานํ สตีมตฺน”ติ.^{๑๖๕} [๓๒]

อัย คาถา ตติยสการวิปฺลาคาถา โหติ. สคโณ หิ ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยญจ คาถา
อนญฺจุภาณนทสิ สงคยหติ. เตน วุตฺตํ “โสณฺณวา สวิปฺลา”ติ.^{๑๖๖}

“เย จ สงฺฆาตธมฺมา เส เย จ เสชา ปุญฺญ อิท
เตสํ เม นิปโก อิริยํ ปุญฺญโง ปพฺรุหิ มาริสสา”ติ.^{๑๖๗} [๓๓]

อัย คาถา ตติยภการวิปฺลาคาถา โหติ. ภคโณ หิ ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยญจ คาถา
อนญฺจุภาณนทสิ สงคยหติ. เตน วุตฺตํ “ภณณฺณวา ภพฺพิปฺลา”ติ.^{๑๖๘}

“คงฺคาย วาลุกา ขีเย อุกํ ขีเย มหณฺณเว
มหิยา มตฺติกา ขีเย น ขีเย มม พฺพุริยา”ติ.^{๑๖๙} [๓๔]

^{๑๖๒} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺสฺสฺส.

^{๑๖๓} พ.ม. ๒๙/๑๙๐/๓๗๖, พ.ส. ๒๕/๙๖๒/๕๒๐, พ.ร.อ. ๖/-/๙๐, ชินา.ฎีกา ๓๑๐.

^{๑๖๔} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺสฺสฺส.

^{๑๖๕} พ.ร. ๒๕/๑๙๑/๔๙, พ.ร.อ. ๖/-/๙๐-๑.

^{๑๖๖} ฌนฺโท. ๒๗๘-สฺสฺสฺส.

^{๑๖๗} พ.ส. ๒๕/๑๐๔๕/๕๓๒, พ.จ. ๓๐/๗/๓๖, พ.ร.อ. ๖/-/๙๒.

^{๑๖๘} วุตฺโต. ๑๒๔-สฺสฺสฺส.

^{๑๖๙} พ.ร.อ. ๖/-/๙๒-๓.

อัย คากา ปถยวตตคากา โหติ. ปจมตติยปาเท หิ ยคโณ สงคยหติ. ทุตติยจตุตถ-
ปาเท ชคโณ สงคยหติ. อยญจ คากา อนุญจฎาณนทสิ สงคยหติ. เตเน วุตตัม “สเมสฺส สินฺธุโต เชน
ปถยวตตัม ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๗๐}

“โลกนาถํ จเปตฺวาน เย จญฺเเย อตฺถิ ปาณินโน
ปญฺญาเย สาริปุตฺตสฺส กลนฺนาคมนฺติ โสฬสินฺ”ติ.^{๑๗๑} [๓๕]

อัย คากา ปถยวตตคากา โหติ. ปจมตติยปาเท หิ ยคโณ สงคยหติ. ทุตติยจตุตถ-
ปาเท ชคโณ สงคยหติ. อยญจ คากา อนุญจฎาณนทสิ สงคยหติ. เตเน วุตตัม “สเมสฺส สินฺธุโต เชน
ปถยวตตัม ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๗๒}

เทโวโรหณปริวิตุโต นิฏฺฐิตो.

อคฺคสาวกนิพฺพานปริวตฺต [๒๖]

“ฉินฺโนทานิ ภวิสฺสามิ	โลกนาถ มหามุณี	
คมนาคนนํ นตฺถิ	ปจฺจิมมา วนฺทนา อัย.	[๓๖]
ชีวิตํ อปฺปกํ มยฺหํ	อิโต สตฺตาหฺมจฺจเย	
นิฏฺฐิเปยฺยามหํ เทหํ	ภารโวโรปนํ ยถา.	[๓๗]

อิมมา เทว คากาโย ปถยวตตคากา โหติ. ปจมตติยปาเท หิ ยคโณ สงคยหติ.
ทุตติยจตุตถปาเท ชคโณ สงคยหติ. อนุญจฎาณนทสิ สงคยหติ. เตเน วุตตัม “สเมสฺส สินฺธุโต เชน
ปถยวตตัม ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๗๓}

อนฺุชานาตุ เม ภนฺเต	(ภควา) อนฺุชานาตุ สุกโต	
ปรินิพฺพานกาโล เม	โอสฺสฏฺฐโจ อายุสงฺขารอ”ติ. ^{๑๗๔}	[๓๘]

อัย คากา อุปฺชาตคากา โหติ. นานาคากาลกฺขณเหหิ จ มิสฺเสตฺติ. เตเน วุตตัม

“อนนฺตโรทฺทิตฺตลกฺขณา เจ
ปาทา วิมิสฺสา อุปฺชาตโย ตา

^{๑๗๐} วุตฺโต. ๑๑๕-สฺสฺเต.

^{๑๗๑} วิสฺสุทฺธิ. ๒/๗, ข.ป.อ. ๒/๔/๓๐๐, ข.ม.อ. -/๖๔/๒๕๗.

^{๑๗๒} วุตฺโต. ๑๑๕-สฺสฺเต.

^{๑๗๓} วุตฺโต. ๑๑๕-สฺสฺเต.

^{๑๗๔} ที.ม.อ. ๒/๑๖๖/๑๕๒.

เอวํ กิรณณาสุปิ มิสฺสิตาสุ
วทนฺติ ชาติสฺสวิทเมว นามนฺ"ติ.^{๑๗๕}

“ทหาราปิ จ เย วุฑฺฒา เย พาลา เย จ ปณฺธิตา
อทุธา เจว ทลิตฺทา จ สพฺเพ มจฺจุปรายนา.”^{๑๗๖} [๓๙]

อัยํ คาถา ปถยวตฺตคาถา โหติ. ปจฺมตติยปาเท หิ ยคโณ สงฺคยฺหติ. ทฺวติยจตุตฺถ-
ปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. อยฺเมจ คาถา อญฺญจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน
ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตนฺ”ติ.^{๑๗๗}

ยถาปิ กุมฺภการสฺส กตํ มตฺติกาภาชนํ
ขุทฺทกญฺจ มหฺนตฺตญฺจ ยํ ปกุกํ ยญฺจ อามกํ
สพฺพํ เกทปริยฺนตํ เอวํ มจฺจาน ชีวิตฺ.”^{๑๗๘} [๔๐]

อัยํ คาถา ปญฺจมสการวิปฺลาคาถา โหติ. สคโณ หิ ปญฺจมปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ
คาถา อญฺญจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โสณฺณวา สวิปฺลา”ติ.^{๑๗๙}

อนิจฺจา วต สงฺขารา อูปฺปาทวยธฺมมिโน
อูปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วุปฺสโม สฺวโข”ติ.”^{๑๘๐} [๔๑]

อัยํ คาถา ปถยวตฺตคาถา โหติ. ปจฺมตติยปาเท หิ ยคโณ สงฺคยฺหติ. ทฺวติยจตุตฺถ-
ปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. อยฺเมจ คาถา อญฺญจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน
ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตนฺ”ติ.^{๑๘๑}

“ปริปกฺโก วโย มยฺหํ ปริตฺตํ มม ชีวิตํ
ปหาย โว คมิสฺสสามิ กตํ เม สรณมตฺตโน. [๔๒]
อูปฺมตฺตา สตีมนฺโต สฺวสีลา โทถ ภิกฺขโว
สฺสมาหิตสงฺกปฺปา สจฺจิตฺตมนฺรฺกฺขณ. [๔๓]

^{๑๗๕} วุตฺโต. ๖๕-สฺสฺสฺเต.

^{๑๗๖} ที.ม.๑๐/๑๘๕/๑๐๗.

^{๑๗๗} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺสฺสฺเต.

^{๑๗๘} ที.ม.๑๐/๑๘๕/๑๐๗, ชินมหา.๒๒๒.

^{๑๗๙} ฉนฺโท. ๒๗๘-สฺสฺสฺเต.

^{๑๘๐} ที.ม.๑๐/๒๒๑/๑๓๗, ชินมหา. ๒๑๗.

^{๑๘๑} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺสฺสฺเต.

อิมมา เทว คากาโย ปถยวตุดคากา โหนติ. ปจมตติยปาเท หิ ยคโณ สงคยหติ.
 ทุตติยจตุตถปาเท ชคโณ สงคยหติ. ตา จ อนุญจฎาณนุทสิ สงคยหนติ. เตน วุตตัม “สเมสฺส สินฺธุโต
 เชน ปถยวตุดตัม ปกิตฺติตณฺ”ติ.^{๑๘๒}

โย อิมสฺมี ฐมฺมวินเย อปฺปมตฺโต วิหิสฺสติ
 ปหาย ชาติสฺสาร์ ทุกฺขสฺสนตฺตํ กริสฺสตี”ติ.^{๑๘๓} [๔๔]

อยัม คากา ปจมนการวิปฺลาคากา โหติ. นคโณ หิ ปจมปาเท ทิสฺสติ. อยญจ คากา
 อนุญจฎาณนุทสิ สงคยหติ. เตน วุตตัม “โนณฺณวา เจ นวิปฺลา”ติ.^{๑๘๔}

อคฺคสาวกนิพฺพานปรีวตฺโต นิฏฺฐิตฺโต.

มหาปริณิพฺพานสฺสุตฺตปรีวตฺต [๒๗]

“ติกฺกิจฺจโก อหํ อาสี เสฏฺฐิปฺตฺตํ วิเรจยี้
 เตน กมฺมวิปาเกน โหติ ปกฺขนฺทิกกา มมา”ติ.^{๑๘๕} [๔๕]

อยัม คากา ปถยวตุดคากา โหติ. ปจมตติยปาเท หิ ยคโณ สงคยหติ. ทุตติยจตุตถ-
 ปาเท ชคโณ สงคยหติ. อยญจ คากา อนุญจฎาณนุทสิ สงคยหติ.

“ททโต ปุณฺณํ ปวทุตฺตติ สัมมโต เวรํ น จียติ
 กุสโล จ ชหาติ ปาปกํ รากโทสโมหกฺขยา ส นิพฺพุโต”ติ.^{๑๘๖} [๔๖]

อยัม คากา อุปฺชาตคากา โหติ. นานาคากาลกฺขณฺเหหิ จ มิสฺสเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจมปาเท ส-ต-รคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตติยปาเท ภ-ม-ชคณา ทิสฺสนฺติ. ตติยปาเท ส-ส-ชคณา
 ทิสฺสนฺติ. จตุตถปาเท ร-ย-ช-รคณา ทิสฺสนฺติ.

มหาปริณิพฺพานสฺสุตฺตปรีวตฺโต นิฏฺฐิตฺโต.

^{๑๘๒} วุตฺโต. ๑๑๙-สฺสุตฺเต.

^{๑๘๓} ที.ม.๑๐/๑๘๕/๑๐๗-๑๐๘, ชินมหา. ๒๒๓.

^{๑๘๔} วุตฺโต. ๑๒๖-สฺสุตฺเต.

^{๑๘๕} ข.อป.อ. ๑/๘๒/๑๕๐, ชินมหา. ๒๒๘.

^{๑๘๖} ที.ม.๑๐/๑๙๗/๑๒๐, ข.อ.๒๕/๗๕/๒๑๙, เปฏฺโก.-/๑๖/๒๑๖, เนตฺติ.อ.๗๖/๒๐๓.

ธาตุวิภชชนปริวตต [๒๘]

“สพเพ ว นิกฺขิปปิสฺสนฺติ ยตฺถ เอตาทีโส สตุฏา ตถาคโต พลปฺปโต	ภูตา โลเก สมฺมสุสยํ โลเก อปฺปปฏิปฺปคฺคโล สมฺพุทฺโธ ปรินิพฺพุโต”ติ. ^{๑๘๗}	[๔๗]
“อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ	อุปฺปาทวยธมฺมิโน เตสํ วุปฺสโม สุโข”ติ. ^{๑๘๘}	[๔๘]
“นาหุ อสฺสาสปฺสสาโส อนนฺโต สนฺติมารพฺภา อสนฺนิเนน จิตฺเตน ปชฺโชตสฺเสว นิพฺพานํ	จิตฺตจิตฺตสฺส ตาทีโน ยํ กาลมกริ มฺนิ. เวทนํ อชฺฌวาสยิ วิโมกฺโข เจตโส อหุ”ติ. ^{๑๘๙}	[๔๙] [๕๐]

อิมํ คาทาโย ปถยวตฺตคาทา โหนฺติ. ปจฺมตฺติยปาเท หิ ยคณฺเ สงฺคยฺหติ. ทุตฺติย-
จตฺตตฺถปาเท ชคณฺเ สงฺคยฺหติ. ตา จ อนุภฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหนฺติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน
ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๑๙๐}

“ตทาสิ ยํ ภิสํสกํ สพฺพาการวรูเปเต	ตทาสิ โลมหํสนํ สมฺพุทฺโธ ปรินิพฺพุเต”ติ. ^{๑๙๑}	[๕๑]
--------------------------------------	--	------

อัยํ คาทา ปจฺมภการวิปฺลาคาทา โหติ. ภคณฺเ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยญฺจ คาทา
อนุภฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “ภณณฺณวา ภพฺพิปฺปลา”ติ.^{๑๙๒}

“สุณฺนตฺถ โภณฺโต มม เอกวากุยํ
อมฺหาก พุทฺโธ อหุ ชนฺติวาโท,
น หิ สาธุ, ยํ อุตฺตมปฺคคฺคสฺส
สรีรภาเค สยิ สมฺปหาโร.”^{๑๙๓}

[๕๒]

^{๑๘๗} ที.ม. ๑๐/๒๒๐/๑๓๖-๗, ชินมหา. ๒๗๐.

^{๑๘๘} ที.ม. ๑๐/๒๒๑/๑๓๗, ชินมหา. ๒๗๐.

^{๑๘๙} ที.ม. ๑๐/๒๒๒/๑๓๗, ชินมหา. ๒๗๐.

^{๑๙๐} วุตฺโต. ๑๑๙-สุตฺเต.

^{๑๙๑} ที.ม. ๑๐/๒๒๓/๑๓๗, ชินมหา. ๒๗๑.

^{๑๙๒} วุตฺโต. ๑๒๔-สุตฺเต.

^{๑๙๓} ที.ม. ๑๐/๒๓๗/๑๔๕, ชินมหา. ๒๘๔-๒๘๘.

อัย คาลา อุปชาตคาลา โหติ. นานาคาลาลกขณเหหิ จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจฺมปาเท ครุหิ สหฺวริ ช-ต-ชคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตฺติยาปาเท ครุหิ สหฺวริ ต-ต-ชคณา ทิสฺสนฺติ. ตตฺติยา-
 ปาเท ส-ย-ส-ยคณา ทิสฺสนฺติ. จตฺตตฺตปาเท ครุหิ สหฺวริ ช-ต-ชคณา ทิสฺสนฺติ. เตเน วุตฺตํ

“อนนฺตโรทิตฺตลกขณา เจ
 ปาทา วิมฺสฺสา อุปชาตโย ตา
 เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
 วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ”ติ.^{๑๔๔}

สพฺเพว โภณฺโต สหิตา สมคฺคา
 สมโมทมานา กโรมฺภูจ ภาเค,
 วิตถาริกา โหนฺตุ ทิสาสฺ ญฺปา
 พหุ ชนา จกฺขมฺโต ปสนฺนา”ติ.^{๑๔๕}

[๕๓]

อัย คาลา อุปชาตคาลา โหติ. นานาคาลาลกขณเหหิ จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจฺมตตฺติยาปาเท ครุหิ สหฺวริ ต-ต-ชคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตฺติยาปาเท ครุหิ สหฺวริ ต-ต-ตคณา ทิสฺสนฺติ.
 จตฺตตฺตปาเท ครุหิ สหฺวริ ช-ต-ชคณา ทิสฺสนฺติ. เตเน วุตฺตํ

“อนนฺตโรทิตฺตลกขณา เจ
 ปาทา วิมฺสฺสา อุปชาตโย ตา
 เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
 วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ”ติ.^{๑๔๖}

“อุณฺหิสํ จตฺสฺโส ทาจา
 อสมฺภินฺนา อีมา สดฺต

อกฺขกา เทว จ ชาตฺโย
 เสสา ภินฺนาว ชาตฺโย.”^{๑๔๗} [๕๔]

อัย คาลา ปจฺมมการวิปฺลาคาลา โหติ. มคฺเณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คาลา
 อนฺนฺจฺจฺภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตเน วุตฺตํ “มวิปฺลา โมมฺโกธิมฺหา”ติ.^{๑๔๘}

^{๑๔๔} วุตฺโต. ๖๕-สฺตฺเต.

^{๑๔๕} ที.ม.๑๐/๒๓๗/๑๔๕, ชินฺมฺหา.๒๘๔-๒๘๘.

^{๑๔๖} วุตฺโต. ๖๕-สฺตฺเต.

^{๑๔๗} ขุ.พฺพุ.๓๓/๖/๕๗๙.

^{๑๔๘} ฉนฺโท. ๒๗๖-สฺตฺเต.

มหันตา ภันฺนมุคฺคา จ

มชฺฌิมา ภันฺนตณฺฑุลา

ขุทฺทกา สาสปรมตฺตา

เอวํ ธาตุปรมาณิกา. [๕๕]

อัยํ คาถา ตตฺติยสการวิปฺลาคาถา โหติ. สกฺโณ หิ ตตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ คาถา
อนุญฺจุภาจนฺทสฺสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โสณฺณวา สวิปฺลา”ติ.^{๑๙๙}

มหันตา สุวณฺณวณฺณา

มชฺฌิมา ผลิกปฺปภา

ขุทฺทกา มกุลวณฺณา

ตีณิ วณฺณานิ ธาตุโย. [๕๖]

อัยํ คาถา ปจฺมการตตฺติยสการวิปฺลาคาถา โหติ. รคฺโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ.
สกฺโณ ตตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ คาถา อนุญฺจุภาจนฺทสฺสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เอวมนฺณวา โร
จตุตฺถา”^{๒๐๐} เจว โสณฺณวา สวิปฺลา จา”ติ.^{๒๐๑}

เอตฺตกา ธาตุโย สพฺพา

สมฺปิณฺฑเต อฏฺฐ โทณกํ

โทณฺเฏกํ นาฬิ เทว จ

โสฬส นาฬิโย มิตา. [๕๗]

อัยํ คาถา ตตฺติยมการวิปฺลาคาถา โหติ. มคฺโณ หิ ตตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ คาถา
อนุญฺจุภาจนฺทสฺสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “มวิปฺลา โมมฺภอริมฺหา”ติ.^{๒๐๒}

มหันตา ปญฺจ นาฬิ จ

มชฺฌิมา ปญฺจ นาฬิกา

ขุทฺทกา จ ฉ นาฬิ จ

โสฬส ธาตุโย มิตา. [๕๘]

อุทฺธํ ทกฺขิณทาจญฺจ

ดาวดีเส ปติฏฺฐิตํ

อโร ทกฺขิณทาจญฺจ

กาลิงฺเก สุปติฏฺฐิตํ. [๕๙]

อึมา เทว คาถาโย ปญฺยาวตฺตคาถา โหติ. ปจฺมตตฺติยปาเท หิ ยคฺโณ สงฺคยฺหติ.
ทุตฺติยจตุตฺถปาเท ชคฺโณ สงฺคยฺหติ. อนุญฺจุภาจนฺทสฺสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน
ปญฺยาวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๒๐๓}

วามทาจญฺจ อุทฺธํปี

คณฺธารรฏฺฐเจ ปติฏฺฐิตํ

วามทาจญฺจ อโรปี

นาคโลเก ปติฏฺฐิตํ. [๖๐]

^{๑๙๙} ฉนฺโท. ๒๗๘-สุตฺเต.

^{๒๐๐} วุตฺโต. ๑๒๕-สุตฺเต.

^{๒๐๑} ฉนฺโท. ๒๗๘-สุตฺเต.

^{๒๐๒} ฉนฺโท. ๒๗๖-สุตฺเต.

^{๒๐๓} วุตฺโต. ๑๑๙-สุตฺเต.

อัย คามา ตติยสการวิปุลาคาภา โหติ. สคโณ หิ ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คามา
อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โสณฺณวา สวิปฺลา”ติ.^{๒๐๔}

ทกฺขิณอกฺขชาตุ จ	ดาวตฺตีสเ ปติฏฺฐิตา
วามอกฺขนอนฺนุหิสสา	พฺรหฺมโลเก ปติฏฺฐิตา. [๖๑]

อัย คามา อุกฺยชการวิปุลาคาภา โหติ. ชคโณ หิ ปจฺมตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ
คามา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เสตวสฺสาขิเลสฺวปี”ติ.^{๒๐๕}

จตุตฺตาสีสมมา ทนฺดา	เกสา โลมา นขาปิ จ
เทวา หรณฺติ เอเกกํ	จกฺกวาพปฺปรมฺปรา. [๖๒]

อัย คามา ปถฺยวตฺตคามา โหติ. ปจฺมตติยปาเท หิ ยคโณ สงฺกยฺหติ. ทุตฺติยจตุตฺต-
ปาเท ชคโณ สงฺกยฺหติ. อยฺยจ คามา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺ สินฺธุโต เชน
ปถฺยวตฺตํ ปกิตฺติตนฺ”ติ.^{๒๐๖}

ปาฏฺฐลิปฺตฺตนฺนเร	สตฺถุโน กายพฺนฺธนํ
ปญฺจาโลทกฺสากฺกํ	จมฺมชฺนฺธญฺจ โกสฺเส. [๖๓]

อัย คามา ปจฺมนการตติยชการวิปุลาคาภา โหติ. นคโณ หิ ปจฺมปาเท
ทิสฺสติ. ชคโณ ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คามา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ
“เสตวสฺสาขิเลสฺวปี”ติ.^{๒๐๗}

อรณฺเ จ มิถิลายํ	เวเทเห ปฺริสาวนํ
วาสี สฺจุจฺมรณฺจาปิ	อินฺทปตฺเต ปติฏฺฐิตํ. [๖๔]

อัย คามา ปจฺมสการวิปุลาคาภา โหติ. สคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คามา
อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “โสณฺณวา สวิปฺลา”ติ.^{๒๐๘}

^{๒๐๔} ฉนฺโท. ๒๗๘-สุตฺเต.

^{๒๐๕} วุตฺโต. ๑๒๓-สุตฺเต.

^{๒๐๖} วุตฺโต. ๑๑๙-สุตฺเต.

^{๒๐๗} วุตฺโต. ๑๒๓-สุตฺเต.

^{๒๐๘} ฉนฺโท. ๒๗๘-สุตฺเต.

อุปาหนํ กุณฺณจิกณฺจ
อุสิรพฺรหฺมณคามาเม

ถวิกาย จ สตุถฺโน
รตนมยภาริตะ. [๖๕]

อัย คากา ปจฺมการตติยสการวิปฺลาคากา โหติ. รคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ.
สคโณ ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คากา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เอวมนฺญา โร
จตุตฺถา”^{๒๐๙} เจว โสณฺณวา สวิปฺลา จา”ติ.^{๒๑๐}

ปจฺจตุถรณํ มกุเต
ลงฺกาทีเป ปตฺตณฺจาปี

ภทฺทรรณฺเจ ติจีวรํ
กฺรฺรณฺเจ นีสีนํ. [๖๖]

อัย คากา ปจฺมการตติยมการวิปฺลาคากา โหติ. ภคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ.
มคโณ ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คากา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เมณฺณณฺวา
ภพฺพิปฺลา”^{๒๑๑} เจว มวิปฺลา โมมฺโกธิมฺหา จา”ติ.^{๒๑๒}

ตา สพฺพา สตุถฺ ฐาตุโย
ปฺฐิตา นรเทเวหิ

ปริกฺขารณฺจ สพฺพโส
อหํ วนฺทามิ ฐาตุโย”ติ. [๖๗]

อัย คากา ปจฺมชการวิปฺลาคากา โหติ. ชคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คากา
อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเม โล สตุตฺโม ยสฺสา วิปฺลา ปิงฺกลสฺส ส”ติ.^{๒๑๓}

ธาดุวิภชฺชนปฺริวตฺโต นิฏฺฐิตो.

मारพนฺธนปฺริวตฺต [๖๘]

“วิจิตฺรวตฺถาภรณฺเนน สพฺเพ
อลงฺกตา เทวสฺमानวณฺณา
อเนกสํชา สุมฺนา ปิตฺตา
ชนาธิปฺนฺเต ปฺริวารยีสฺสุ.

[๖๘]

^{๒๐๙} วุตฺโต. ๑๒๕-สฺสฺเต.

^{๒๑๐} จนฺโท. ๒๗๘-สฺสฺเต.

^{๒๑๑} วุตฺโต. ๑๒๕-สฺสฺเต.

^{๒๑๒} จนฺโท. ๒๗๖-สฺสฺเต.

^{๒๑๓} วุตฺโต. ๑๒๒-สฺสฺเต.

อัย คากา อุปชาติคากา โหติ. นานาคากาลกฺขณเห จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจฺมทฺตฺยจตุตฺถปาเท ครุหิ สทฺธิ ช-ต-ชคณา ทิสฺสนฺติ. ตตฺติยปาเท ครุหิ สทฺธิ ช-ต-ยคณา
 ทิสฺสนฺติ. เตน วุตฺตํ

“อนนฺตโรทิตฺตลกฺขณา เจ
 ปาทา วิมิสฺสา อุปชาติโย ตา
 เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
 วทนฺติ ชาติสฺสวิทเมว นามนฺ”ติ.^{๒๑๔}

ชตฺติยา พุราหฺมณา เจว	เนคมา จ สมากตา	
ปุปฺผาทินิ คเหตุวาน	สพฺเพเลงฺการวิภูสิตา.	[๖๙]
คณฺนา วีตฺติวตฺตา เต	อนเภาวิภวฺนา ชนา	
สมุทฺโท ปตฺถรตฺเตว	ชตฺติยา สมุปากตา.	[๗๐]

อิมมา เทว คากาโย ปถฺยวตฺตคากา โหติ. ปจฺมตตฺติยปาเท หิ ยคโณ สงฺคยฺหติ.
 ทฺตฺติยจตุตฺถปาเท ชคโณ สงฺคยฺหติ. ตา จ อนฺนุจฺจภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเมสฺส สินฺธุโต
 เชน ปถฺยวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๒๑๕}

ราชานํ ปริวาทเรตฺวา	อลงฺกตมหาชนา	
สกุโก ยถา เทวราชา	อฏฺฐาสิ เจตฺติยํคณฺ.	[๗๑]

อัย คากา ตตฺติยรการวิปฺลาคากา โหติ. รคโณ หิ ตตฺติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺมจ คากา
 อนฺนุจฺจภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เอวมนฺณว โร จตุตฺถา”ติ.^{๒๑๖}

สาธฺวาทนฺ สดฺตานํ	ปณฺจางฺกิกตฺริเยน	
หตฺถิสฺส รตฺสทฺเทน	สมากิณฺณํ มหิตลนฺติ.	[๗๒]

อัย คากา สามณฺณคากา โหติ. อยฺมจ คากา อนฺนุจฺจภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ
 น ทิสฺสเตตฺถ ยํ ฉนฺทํ ปโยเค ทิสฺสเต ยทิ
 วิสมกฺขรปาทํ ตํ คากา สามณฺณนามโต”ติ.^{๒๑๗}

^{๒๑๔} วุตฺโต. ๖๕-สฺสฺเต.

^{๒๑๕} วุตฺโต. ๑๑๕-สฺสฺเต.

^{๒๑๖} วุตฺโต. ๑๒๕-สฺสฺเต.

^{๒๑๗} วุตฺโต. ๑๒๘-สฺสฺเต.

“นโม เต ปุริสาชฌเย นโม เต ปุริสูตตเม
สเทวกสมิ โลกสมิ นตถิ เต ปฏิปุคฺคโล. [๗๓]

อัย คากา ตติยมการวิปุลาคากา โหติ. มคฺเณ หิ ตติยปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ คากา
อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตเน วุตฺตํ “มวิปฺลา โมมฺโกธิมหา”ติ.^{๒๑๘}

ตุวํ พุทฺโธ ตุวํ สุตฺตา ตุวํ มาราภิภู มุนิ
ตุวํ อนฺุสเย เจโก ตินฺเณ ตาเรสมิ ปชฺ. ^{๒๑๙} [๗๔]

อัย คากา ปถยวตฺตคากา โหติ. ปจฺมตติยปาเท หิ ยคฺเณ สงฺคยฺหติ. พุติยจตุตฺถ-
ปาเท ชคฺเณ สงฺคยฺหติ. อยฺเมจ คากา อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตเน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน
ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๒๒๐}

โย สพุพฺพา การุณิโก สพุพฺพลอกฺหิตฺสโน
อนาถานํ สทา นาโถ โส เม นาโถ อนฺุตฺตโร”ติ. [๗๕]

อัย คากา ปจฺมการวิปุลาคากา โหติ. ภคฺเณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺเมจ คากา
อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตเน วุตฺตํ “ภณณฺณวา ภพฺพิปฺลา”ติ.^{๒๒๑}

“จตุกปฺปานิ ทาสสฺส อญฺจกปฺปา อฺปสมฺปทา
อญฺจกปฺปานิ ปฺตฺตสฺส โสพฺส อฺปสมฺปทา. [๗๖]

โสพฺส ภริยาเยว ทวตฺติสา อฺปสมฺปทา
ทวตฺติสา อตฺตโน เจว จตุสฺสฺส อฺปสมฺปทา”ติ. [๗๗]

“ปพฺพตํ โยชนฺุพฺเพธํ วิตฺถารณฺจ ตเถว จ
ทิพฺพวตฺถเณ สมฺมชฺชํ สทวสฺสปเนกตํ
ปพฺพตํปิ สมํ ภูมี ‘เอกกปฺปน’ติ วุจฺจตี”ติ. [๗๘]

อิมา คากาโย ปถยวตฺตคากา โหติ. ปจฺมตติยปาเท หิ ยคฺเณ สงฺคยฺหติ. พุติย-
จตุตฺถปาเท ชคฺเณ สงฺคยฺหติ. ตา จ อนุญฺจุภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตเน วุตฺตํ “สเมสฺสุ สินฺธุโต เชน
ปถยวตฺตํ ปกิตฺติตฺน”ติ.^{๒๒๒}

^{๒๑๘} ฉนฺโท. ๒๗๖-สุตฺเต.

^{๒๑๙} ขุ.สฺ. ๒๕/๕๕๐/๔๔๑.

^{๒๒๐} วุตฺโต. ๑๑๙-สุตฺเต.

^{๒๒๑} วุตฺโต. ๑๒๔-สุตฺเต.

^{๒๒๒} วุตฺโต. ๑๑๙-สุตฺเต.

“มหินฺท อมฺม ปิยา ธีตา ปิยา เม ปพฺพชิสฺสธ
 กิ ตุมฺहे หทยํ ดาตา ปุเรถ พุทฺธสาสนเ
 ปพฺพชา นาม มหปฺผลํ ทายาโท โหติ สาสนเ”ติ. [๗๙]

อัย คาถา ปญฺจมชการวิปฺลาคาถา โหติ. ชคโณ หิ ปญฺจมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ
 คาถา อนุฏฺฐภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเม โล สดฺดโม ยสฺสา วิปฺลา ปิงฺกลสฺส สา”ติ.^{๒๒๓}

“สา ภิกฺขุณี จนฺทเลขา มหินฺโท ภิกฺขุ อาทิจฺโจ
 สมฺพุทฺธสาสนาเนเต ตทานิ ปากฺกฺวา สทา. [๘๐]

อัย คาถา ปจฺมรการวิปฺลาคาถา โหติ. รคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คาถา
 อนุฏฺฐภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “เอวมณฺเฑา โร จดฺดถา”ติ.^{๒๒๔}

ฉพภิญญา วิสารทา ปภินฺนปฏิสมฺภิตา
 มหาขีณาสวา สนฺดา ปาปฺณิสฺสุ จ นิพฺพุตินฺ”ติ. [๘๑]

อัย คาถา ปจฺมชการวิปฺลาคาถา โหติ. ชคโณ หิ ปจฺมปาเท ทิสฺสติ. อยฺยจ คาถา
 อนุฏฺฐภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “สเม โล สดฺดโม ยสฺสา วิปฺลา ปิงฺกลสฺส สา”ติ.^{๒๒๕}

मारपन्हनप्रिवटो निगुजितो.

ปญฺจอนฺตรธานกถาปริวตฺต [๓๐]

อตีตานิ สมฺพุทฺธนิพฺพานกาลา
 สหสฺสาปิ ชมฺมานิ รามาสตานิ จ
 วสฺसान เสสานิ สดฺดาสิตาธิ หิ
 อสฺสยฺชมาสมฺหิ กาพมฺหิ ปกฺขเ. [๘๒]

อัย คาถา อุปฺชาติคาถา โหติ. นานาคาถาลกฺขณฺเห จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจฺมปาเท ย-ย-ย-ยคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตฺติยปาเท ครุณา สทฺธิ ย-ย-ย-ชคณา ทิสฺสนฺติ. ตติยปาเท
 ต-ต-ต-รคณา ทิสฺสนฺติ. จดฺดถปาเท ครุหิ สทฺธิ ต-ต-ตคณา ทิสฺสนฺติ. เตน วุตฺตํ

^{๒๒๓} วุตฺโต. ๑๒๒-สฺตฺเต.

^{๒๒๔} วุตฺโต. ๑๒๕-สฺตฺเต.

^{๒๒๕} วุตฺโต. ๑๒๒-สฺตฺเต.

“อนนุตโรทิตตลกฺขณา เจ
 ปาทา วิมิสฺสา อุปฺชาติโย ตา
 เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
 วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ”ติ.^{๒๒๖}

ปติปเท ทินติตฺถิยามานิเต
 สุริยวารสมเยปิ นราธิโป
 ปจฺมสมฺพุทฺธมฺมโสสิ โข
 ปุรปเร อนุสนฺธิมฺเฑทกํ. [๘๓]

อัย คาทา อุปฺชาติคาทา โหติ. นานาคาทาลกฺขณฺเห จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจฺมตฺติยจตุตฺถปาเท น-ภ-ภ-รคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตฺติยปาเท ครุณา สทฺธิ น-ภ-ช-ชคณา ทิสฺสนฺติ.
 เตน วุตฺตํ

“อนนุตโรทิตตลกฺขณา เจ
 ปาทา วิมิสฺสา อุปฺชาติโย ตา
 เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
 วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ”ติ.^{๒๒๗}

ตทา นรินฺโท วรราชวํสํ
 อณฺาปเย ตํ ยสฺรมมฺนาเม
 น เกสํ วิชิตมิตฺมํ เสว
 ตโต นิมนฺเตตฺตุมิทํ นิพนฺธา. [๘๔]

อัย คาทา อุเปนฺทวชิราคาทา โหติ. ติฏฺฐจฺภาณนฺทสิ สงฺคยฺหติ. เตน วุตฺตํ “อุปาทิกกา
 สาว ชตา ชคา โคติ.”^{๒๒๘}

นุชิตฺชินฺรสาวุหยทตา จ อาณิเต
 มหิปติชตฺติเยน ปน เม ตุ ภิกฺขุณา
 ปุน รจิตฺตํ ปการณฺापทานิ สนฺธิโต
 อถ ตมํ กโรมิ ปุน โส สมฺมิชฺฌติ. [๘๕]

^{๒๒๖} วุตฺโต. ๖๕-สฺตฺเต.

^{๒๒๗} วุตฺโต. ๖๕-สฺตฺเต.

^{๒๒๘} วุตฺโต. ๖๕-สฺตฺเต.

อัย คาลา ปกทุกคาลา โหติ. อติสกุกรีนนุทสิ สงคยหติ. เตน วุตตัม "ภวติ นชา
ภชา รสหิตา ปกทุกกนฺติ."^{๒๒๙}

มุสฺสโต ปกฺติ ยาว
ทีนอามวาสจุทสิปกาพา
เชฏฺฐมาสิยญจ โอรรตา
วหเยปี วสฺสปตฺตกาลชีเว. [๘๖]

อัย คาลา อุปชาติคาลา โหติ. นานาคาลาลกฺขณเหที จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
ปจฺมปาเท ครุหิ สทฺธิ ร-นคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตฺติยาปาเท ร-ช-ส-ตคณา ทิสฺสนฺติ. ตตฺติยาปาเท
ร-ช-รคณา ทิสฺสนฺติ. จตฺตตฺถปาเท ครุหิ สทฺธิ ช-ร-ชคณา ทิสฺสนฺติ. เตน วุตตัม

"อนนฺตโรทิตฺตลกฺขณา เจ
ปาทา วิมิสฺสา อุปชาติโย ตา
เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ"ติ.^{๒๓๐}

นิฏฺฐิตํ อิทมฺปิหํ กเร ตู
สตฺตมาสสมฺปฺเพเนน ยุตฺตํ
ราชปฏฺฐนาภิสฺสชฺฌนํ
ชินสฺส สาสเน สฺมํ อโยทยิ. [๘๗]

อัย คาลา อุปชาติคาลา โหติ. นานาคาลาลกฺขณเหที จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
ปจฺมทุตฺติยาปาเท ครุณา สทฺธิ ร-ช-รคณา ทิสฺสนฺติ. ตตฺติยาปาเท ร-ช-รคณา ทิสฺสนฺติ. จตฺตตฺถปาเท
ช-ร-ช-รคณา ทิสฺสนฺติ. เตน วุตตัม

"อนนฺตโรทิตฺตลกฺขณา เจ
ปาทา วิมิสฺสา อุปชาติโย ตา
เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ"ติ.^{๒๓๑}

^{๒๒๙} วุตฺโต. ๙๖-สุตฺเต.

^{๒๓๐} วุตฺโต. ๖๕-สุตฺเต.

^{๒๓๑} วุตฺโต. ๖๕-สุตฺเต.

อิมินา กุสเลน อเนกวุฑฒิ
 จตุรานิ ลภิสฺส วรานิ พลํ
 สุขวณฺณที่มายุมเวรภยํ
 นิฆโรคฺชีณฺปิ ภเวสฺส ปชา.

[๘๘]

อัย คาถา อุปชาตिकाถา โหติ. นานาคาถาลกฺขณเหหิ จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจฺมปาเท ส-ส-ส-ยคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตฺติยาปาเท ส-ส-ส-สคณา ทิสฺสนฺติ. ตติยจตุตฺตปาเท ส-ย-ส-
 สคณา ทิสฺสนฺติ. เตน วุตฺตํ

“อนนฺตโรทิตฺตลกฺขณา เจ
 ปาธา วิมิสฺสา อุปชาติโย दा
 เอว กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
 วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ”ติ.^{๒๓๒}

อหํ อุทิสฺสํ กุสลมฺปิ เทวตา
 นเมตฺถ รกฺษาทมฺโห ตริยํ นภ
 ทิสฺเส สมนฺตา สกเลน เว ภเว
 อิทานิ สพฺเพ อนฺโมทยนฺตุ ตํ.

[๘๙]

อัย คาถา วสฺสจฺจคาถา โหติ. ชคตฺตีจฺจนฺทสิ จ สงฺกยฺหติ. เตน วุตฺตํ “วทนฺติ วสฺสจฺจมิทํ
 ชตา ชราติ.”^{๒๓๓}

เต เทวา อนฺูปาลยนฺตุ อขิลํ
 สยามปฺปเทสํ สทา นานา
 โรคฺวิวชฺชํ ยํ อริภยา
 หานฺจฺจคตํ วา วุฑฺฒิ.

[๙๐]

อัย คาถา อุปชาตिकाถา โหติ. นานาคาถาลกฺขณเหหิ จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
 ปจฺมปาเท ม-ส-ช-สคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตฺติยาปาเท ต-ต-มคณา ทิสฺสนฺติ. ตติยปาเท ครุณา สทฺธิ ภ-
 ม-นคณา ทิสฺสนฺติ. จตุตฺตปาเท ครุณา สทฺธิ ต-มคณา ทิสฺสนฺติ. เตน วุตฺตํ

“อนนฺตโรทิตฺตลกฺขณา เจ
 ปาธา วิมิสฺสา อุปชาติโย दा

^{๒๓๒} วุตฺโต. ๖๕-สฺตฺเต.

^{๒๓๓} วุตฺโต. ๗๔-สฺตฺเต.

เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ"ติ.^{๒๓๔}

ราชานํ สพลํ สรชชช
สิริโสตุถิ วทฺเตนฺตํ ชฺว
เทโว ปาวสุ ฐมฺมตาย
วิสยํ เวปุลลสฺสสํ ภาเว.

[๕๑]

อัยํ คากา อุปชาตिकाภา โหติ. นานาคากาลกฺขณเณหิ จ มิสฺเสติ. เสยฺยถิทํ :
ปจฺมปาเท ครุณา สทฺธิ ม-ส-ชคณา ทิสฺสนฺติ. ทุตฺติยาปาเท ส-ย-รคณา ทิสฺสนฺติ. ตตฺติยาปาเท ม-ส-
ยคณา ทิสฺสนฺติ. จตุตฺถปาเท ครุณา สทฺธิ ส-ต-ตคณา ทิสฺสนฺติ. เตเน วุตฺตํ

"อนนฺตโรทิตฺตลกฺขณา เจ
ปาทา วิมิสฺสา อุปชาติโย ตา
เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสฺ
วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามนฺ"ติ.^{๒๓๕}

ปจฺมสมฺโพธิกภา นิฏฺฐิตา.

^{๒๓๔} วุตฺโต. ๖๕-สุตฺเต.

^{๒๓๕} วุตฺโต. ๖๕-สุตฺเต.

ดติโย ปริจเจโท
จตุวิสติม-ตีสติมปจมสมุโพธิกถา ปริโสธิตา

ดตุรายํ มาติกา : เทสณาปรีวตโต เทโวโรหณปรีวตโต อคฺคสาวกนิพฺพานปรีวตโต
มหาปรีนิพฺพานสฺสุดปรีวตโต ชาติวชิชฌนปรีวตโต มารพนฺธนปรีวตโต อนฺตรธานกถาปรีวตโต
จาติ.

๓.๑ เทสณาปรีวตต [๒๔]

ดโต ภควา จินฺตสิ “กถ”^๑ นุ โข อตฺตพุทฺธา^๒ ยมกปาฏิหาริย์^๓ กตฺวา วสฺสํ อูปคมีสุ”ติ
อาวชฺชิตฺวา “ดาวตีสภวเน”ติ อทุทส. “อโห สพุเพ เต ปุราตฺตพุทฺธา ยมกปาฏิหาริยาวसानะ”^๔
คณฺดฺวา มาตฺตคฺคณฺปจฺจุปกรณฺตถาย เตมาสพฺภนฺตเร วิสฺสนฺทมนานา^๕ อากาสกฺกคา ปวตฺตมนานา วีย
อภิชฺมมปิฏกํ เทเสสนุ”ติ ญตฺวา ยํ มาตฺตยา ปตฺถน”^๖ วิปสฺสิปาทมฺมูเล จนนฺทจฺจนฺณปฺุชาย
พุทฺธปฺปสฺตฺนตถํ “ภนฺเต ตุมฺหากิสฺสส”^๗ มาตา ภเวยฺยนุ”ติ ตํ เทวียา ปตฺถน”^๘ ภควา อนุสฺสริ.
ดโต ยํ มาตฺตยา สกฺกสฺส วรํ ยาจมานาย

“ปฺุตตํ ลภเถ วรทํ
ปฺุชิตํ ปติราชูหิ”^๙

ยาจโยคํ อมจฺจรี
กิตฺติมนฺตํ ยสฺสสินฺนุ”ติ.”^{๑๐} [๑]

ตปิ ภควา อนุสฺสริ. “อโห พหุปการา”^{๑๑} เม มาตา”ติ จินฺตเตตฺวา ดาวเทว คณฺฑามพฺ-
รฺกฺขชอกฺคโต”^{๑๒} วุฏฺฏาย เทวมนุสฺसानํ ปสฺสนฺตานํเยว ทกฺขิณปาท”^{๑๓} อุกฺกชิปิตฺวา คณฺฑามพฺรฺกฺข-
มตฺถเก อุกฺกมิตฺวา ตสฺส ปาทํ อุกฺกชิปนกาเล เทวปรีภณฺทปพฺพต”^{๑๔} ภควนฺตํ นิเวเทนฺดา วีย

^๑ น. กนฺถจ.

^๒ น. อตฺตพุทฺธา.

^๓ ท.,น.,ร.,พ. ยมกปาฏิหิริย์, ล.ยมกจาฏิหิริย์.

^๔ ท.,น.,ร.,พ. ยมกปาฏิหิริยาวसानะ, ล. ยมกจาฏิหิริยาวसानะ.

^๕ ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิสฺสนฺทมนานา.

^๖ ท.,น.,ร.,พ. ปฏฺจน.

^๗ ท.,น. ตุมฺหากํทิสฺส, ร. ตุมฺหากทิสฺส.

^๘ ท.,น.,ร. ปฏฺจน.

^๙ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปติราชูหิ.

^{๑๐} ขุ.ชา.๒๘/๑๖๖๑/๓๐๘.

^{๑๑} ล. พหุปการา.

^{๑๒} ล. คณฺฑามพฺรฺกฺขชอกฺคโต.

^{๑๓} ล. ทกฺขิณปาท.

^{๑๔} ท.,น.,ร. เทวปรีภณฺทปพฺพตา, ล. เทววิภณฺทปพฺพต.

ภนฺเต ปาเท มา กิลมิตถ, มยํ อจลา อกมปิตา อุจฺจา, อญฺเฆสํ ปพฺพตํ ตุมหากํ สมฺภาเรน มยํ
 ปราชิตา, สีสหทยนยนเปสิรุตฺติรปุตฺตภริยปฺปทาเนน^{๑๔} ปราชิตา, อิทานิ พหุลคมภีรวิปุลตฺตค-
 คุณสมนฺนาคตฺ^{๑๕} มาตฺตคฺคณฺปิติการฺ^{๑๖} กาดุกาโมสิ,^{๑๗} กถํ มยํ จตฺวา^{๑๘}”ติ วทมานา วีย เทว ปพฺพตา
 ยุคฺชนโร อีสินฺชนโร เอกโต สีสํ^{๒๐} กตฺวา โอนมิตฺวา ภควโต ปาเท สมปฏิจฺฉินฺสุ. ตโต ภควา
 ตติยปาทํ อุทฺธิปิตฺวา ตถา สีนฺรูปพฺพตราชา โอนมิตฺวา ภควโต ปาเท สมปฏิจฺฉิตฺวา^{๒๑} ปุณ-
 ยถาจาเน^{๒๒} อฏฺฐาสิ. เอวํ ภควา อฏฺฐสฏฺฐิโยชนสตสฺสเส^{๒๓} จาเน^{๒๔} วิตฺติกฺกมิตฺวา^{๒๕}
 ปาริฉตฺตกมฺมเล^{๒๖} ปณฺทกมฺมผลสิลาสนเ^{๒๗} นิสิตฺติ.

ตทา สหสฺสนยฺชนโร^{๒๘} เทวินฺโท ภควนฺตํ อจฺจนฺตรูปโสภณวณฺณกนฺตวิภูติยา
 ปาริฉตฺตกมฺมเล นิสินฺนํ ทิสฺวา ตุมฺหะสปมฺมิตฺตจิตฺโต^{๒๙} อฏฺฐายาสนา มหตา โฆเสน เทวสฺสํ^{๓๐}
 วิญฺญาเปนฺโต^{๓๑} “นิกฺขมถ มาริสฺสา, ทูลลโก พุทฺธปฺปาโท^{๓๒} ทูลลกํ^{๓๓} ฐมฺมสฺสวณฺน”ติ. สกฺกสฺส
 สโร ทสสฺสสฺส เทวณฺครํ จาเทตฺวา จรติ. ธถ อญฺเฆ เทวา “นนุ โสภณฺทฺโร โทสวชฺชิตฺโต
 สพฺพณฺณตฺตํ ปตฺโต, ภควา ติทิวั^{๓๔} ปตฺโต, อชฺช กุหิณฺ”ติ. “อิธ ปาริฉตฺตกมฺมเล”ติ. อนฺตเร เทวา
 อจฺจริยพฺภุตชาตา อญฺญมณฺณํ ปกฺโกสนฺดา ปรี ปรีโฆเสน ทสสฺสสจฺกฺกวาพวาสิตเทวตาโย

^{๑๔} ท.,ร. สีสหทยนยนเปสิรุตฺติรปุตฺตภริยปฺปทาเนน, น. สีสหทยนยนเปสิรุตฺติรปุตฺตภริยปฺปทาเนน.

^{๑๕} ท.,น.,ร.,พ. พหุลคมภีรวิปุลตฺตคฺคณฺสมนฺนาคตฺ, ล. พหุลคมภีรวิปุลตฺตคฺคณฺสมนฺนาคตฺ.

^{๑๖} ล. มาตฺตคฺคณฺปิติการฺ.

^{๑๗} ล. กาดุกาโมสิ.

^{๑๘} ท.,ร.,ล., กตฺวา, น. กตฺววา.

^{๒๐} ท.,น.,ร. สีสํ, ล. สีสํ.

^{๒๑} ท.,ร. สมปฏิจฺฉิตฺวา.

^{๒๒} ท.,น.,ร.,ล. ยถาจาเน.

^{๒๓} พ.,ล. อฏฺฐสฏฺฐิโยชนสตสฺสเส, น. อฏฺฐสฏฺฐิโยชนสตสฺสเส.

^{๒๔} ท.,น.,ร.,ล. จาเน.

^{๒๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิตฺติกฺกมิตฺวา.

^{๒๖} ท.,ร. ปาริฉตฺตกมฺมเล, น. ปาริฉตฺตกมฺมเล.

^{๒๗} ล. ปณฺทกมฺมผลสิลาสนเ.

^{๒๘} ล. สหสฺสนยฺชนโร.

^{๒๙} น. ตุมฺหะสปมฺมิตฺตจิตฺโต.

^{๓๐} พ. เทวสฺสํ.

^{๓๑} น. วิญฺญาเปนฺโต.

^{๓๒} ล. พุทฺธปฺปาโท.

^{๓๓} ล. ทูลลกํ.

^{๓๔} น. ทิวั.

ปุนาคนฺตฺวา ทิพฺพสมฺมาสกฺการคหิตหตฺถา สมากนฺตฺวา ภควนฺตํ ปุเชตฺวา วนฺทิตฺวา นิสีทิสฺสุ.^{๓๕}
 เอวํ สนนินฺนินฺเนสุ สุราสุรณิกเรสุ ภควา ปารินฺตตกมฺมฺเล ปณฺทกมฺพลลิลาสเน^{๓๖} สนนินฺนินฺโน^{๓๗}
 อโนปมํ รูปกนฺติสฺสิ ธารเณโต^{๓๘} อตฺตโน มาตฺยา อาคมนํ ปตฺถยมาโน^{๓๙} สกฺกาทึนํ เทวานํ
 สมากตानมนฺตเร^{๔๐} สกฺชนนํ อปสฺสนฺโต “เทวราช สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เม มาตา กุหิณ”ติ ปุจฺฉิ.
 สุตฺวา สกฺโก จินฺตฺสึ “อัย สมฺมาสมฺพุทฺโธ มาตฺตอตฺถาย อิธาคโต, กุหิ ภควโต ฐมฺมเทสฺนา
 ภวิสฺสตี”ติ. “หนฺทาหํ พุทฺธสฺส ภควโต มาตฺรํ นิมนฺเตสฺสามิ”^{๔๑}ติ จินฺตฺเตตฺวา^{๔๒} อุกฺกจายาสฺนา
 ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ตฺสิตถาวนํ^{๔๓} คนฺตฺวา เทวีย สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา นิเวเทสิ “อิงฺฆ” อัยเย
 ภควนฺตํ ชาเนยฺยาสึ, ภวเน เม สมฺปตฺโต ปวฺรตฺนุโย โส ปฏฺิมาเนติ, ตฺวํ โน^{๔๔} เทเสติ ปวฺรธมฺมํ.^{๔๕}
 สุตฺวา เทวํ ปิตฺติภริตฺตหทยา^{๔๖} สกฺกํ ปุจฺฉิ “เทวราช กิทิสฺโส เม ปุตฺตนาโม กิ อากิตฺติ, กิ ลีลา,^{๔๗}
 กิ โสภา, กิ สิริ, กิ ปฏฺุชฺฉริ,^{๔๘} กิ พุรฺหมเวโส, อถ ตว รุโป”ติ.

อถ นํ^{๔๙} สุตฺวา สกฺโก มหาเทวํ^{๕๐} “มา เอวํ อวจ, โย อิธ ตว ปุตฺตสฺส เวโส ยา จ
 อากิตฺติ ยา จ ลีลา^{๕๑} ยา จ โสภา ยา จ สิริ สเทวกสฺส [^{๕๒}] สมารกสฺส^{๕๓} สพุรฺหมกสฺส สโลกสฺส^{๕๔}

^{๓๕} ท.,น.,ร. นิสีทิสฺสุ.

^{๓๖} ล. ปณฺทกมฺพลลิลาสเน.

^{๓๗} ล. นินฺนินฺนินฺโน.

^{๓๘} น. ธารเณโต.

^{๓๙} ท.,น.,ร. ปฏฺุชฺฉยมาโน.

^{๔๐} น. สมากตานมนฺต.

^{๔๑} ล. นิมนฺเตสฺสามิ.

^{๔๒} น. จินฺตฺเตตฺวา.

^{๔๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตฺสิตถาวนํ.

^{๔๔} ท.,ร.,ล. อิงฺฆ, น.,พ. อิงฺฆ.

^{๔๕} ท.,ร. เอตฺถนฺตเร “โน”ติ น ทิสฺสตี.

^{๔๖} น. ปวฺร ฐมฺม.

^{๔๗} น. ปิตฺติภริตฺตหทยา.

^{๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ลีลา.

^{๔๙} ล. ปฏฺุชฺฉริ.

^{๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ต.

^{๕๑} ท.,น.,ร.,ล. มหาเทว.

^{๕๒} ท.,น.,ร. ลีลา, พ.,ล. ลีลา.

^{๕๓} [] ท.,น.,ร.,ล. เอตฺถนฺตเร “โลกสฺส”ติ ทิสฺสตี.

^{๕๔} น. มารกสฺส

^{๕๕} ท.,น.,ร.,ล. โลกสฺส.

สสสมณพราหมณียา ปชาย สเทวมนุสสาย^{๕๖} รูปเนน कुณเนน तेजेन यस्येन वननेन सति^{๕๗}"ติ.
 สุตวา เทวี "โสภติ^{๕๘} मे पुत्रोत्तु समासम्पुत्रो ममदुगाय चम्भ तेजे^{๕๙} อชช อากโต"ติ
 ปิตโสมนสสา อจฺจนราสหสเสหิ สหฺธี दुसितग्वानโต^{๖๐} โอตริตวา ดาวตีสภวานํ คนฺตวา येन ภควา
 เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตวา ภควนฺตํ วนฺทิตวา ทกฺขิณทิสภาเก นิสฺสิตวา ภควโต รูปสฺสรี ทิสฺวา
 "อหเมว ปุณฺณวติ มหติ จ मे लाभा^{๖๑} ओहो सफलं वत्त मे कपुष्कारणं सहितं यमेव पवртन्य
 लगामी"ติ จินฺตยमानา ชินวรนฺชนี ตทา ภควา อตฺตโน ชนฺนียา ปจฺจุปการํ กาดูกาโม "เกน
 नु च मे मातृकुण्डपज्जुपकार^{๖๒} गृह्णामि, विमिश्रया मयि कतकुण्ड कमग्विरो मया पञ्चविधलुत्तङ्ग-
 कमग्विरो^{๖๓} कमग्विरातिरेकेन^{๖๔} अग्निसमेन दत्तया कुण्डपज्जुपकार^{๖๕} गच्छेत्तु वृद्धति. सो ज दुलยित्वा
 अग्निसमे^{๖๖} कमग्विरो^{๖๗} मातृकुण्डे ज कमग्विरो^{๖๘} अग्निसमे ज उदुङ्गे^{๖๙} मातृकुण्डे ज [] उदुङ्गे^{๗๐}
 अग्निसमे ज पหฺโล^{๗๑} मातृकुण्डे ज पหฺโล^{๗๒} उदुङ्गे^{๗๓} उदुङ्गे^{๗๔} पหฺलेन पหฺลं कमग्वิरेन^{๗๕}
 कमग्विरो^{๗๖} मातृकुण्डपจ्जुปकार^{๗๗} गृह्णामि"ติ.

^{๕๖} น. สเทวมนุสส.

^{๕๗} ท.,ร. อสทิส, น. อสทิสโค.

^{๕๘} ล. โสภติ.

^{๕๙} พ.,ล. ชมฺมเทजे.

^{๖๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. दुसितग्वानโต.

^{๖๑} น. ลภา.

^{๖๒} น. มาตृคุณฺปจฺจุปการ.

^{๖๓} ท.,ร. ปถวิพหฺลอุตฺตङ्गคกมฺภีโร, น. ปถวิพหฺลอุตฺตङ्गคกมฺภีโร, ล. ปถวิพหฺลอุตฺตङ्गคกมฺภีโร.

^{๖๔} ท.,น.,ร.,ล. คมฺภีราติเรके.

^{๖๕} น. คุณฺปจฺจุปการ.

^{๖๖} น. ภิธมฺโม.

^{๖๗} ท.,น. คมฺภีโร.

^{๖๘} ท.,น.,ร.,ล. คมฺภีโร.

^{๖๙} ท.,น.,ร. อุตฺตङ्गे.

^{๗๐} พ. เอตฺถนฺตเร "จา"ติ น ทิสฺสติ.

^{๗๑} ท.,น.,ร. อุตฺตङ्गे.

^{๗๒} ท.,น.,ร., พหฺโล.

^{๗๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พหฺโล.

^{๗๔} ท.,น.,ร. อุตฺตङ्गे.

^{๗๕} ท.,น.,ร. อุตฺตङ्गे.

^{๗๖} ท.,น.,ร.,ล. คมฺภีเร.

^{๗๗} ท.,น.,ร.,ล. คมฺภีโร.

^{๗๘} ล. มาตृคุณฺปจฺจุปการ.

ยถาห

“ชนนียา ปมุขาน” ^{๗๙}	เทวานํ หิตการณา	
วืตักกม” ^{๘๐} กริตวาน	ดาวดีสมุปากมิ.	[๒]
สมาคตानํ เทวานํ	มชฺเฌ ปณฺหุสึลาตเล	
ปารินตฺตกมุสฺสมี	นีสิตี” ^{๘๑} ปุริสาสโก.	[๓]
สพฺเพ เทเว อติคยฺห	สมฺพุทฺโธ หิ วิโรจติ	
ชเนนฺติยา สุพฺหลํ	คมฺภีรตฺรวิตฺถตํ.	[๔]
อจฺโจจจํ คุณฺวณฺตानํ” ^{๘๒}	อณฺเณสํ” ^{๘๓} คุณฺอจฺจยา	
ปสฺสมานो สมาสินฺโน	วามทกฺขิณปฺพุพฺเก	
มาตรํ คุณฺพาหุลยํ	มานมานो หิ นายโก.	[๕]

ดทเหเยว อนคฺเชน อนคฺฆํ ปณฺเฑน”^{๘๔} ปณฺเฑ”^{๘๕} มหารเหน มหารหํ ปริวตฺเตนฺโต วีย
 อเนกกปฺเปสฺส ชาตีสฺส ขีรมูล”^{๘๖} ทาตุกาโม สงฺฆาฏพฺภนฺตฺรา”^{๘๗} จกฺกลกฺขิตฺตาลวิจิตฺตํ ทกฺขิณหตฺถํ
 ปสาเรตฺวา “เอหิ อมฺม ขีรมูลํ โปสวานิกมูล”^{๘๘} เต ทสฺสามี”ติ.

เดนาห

“มาตรํ ปมุข” ^{๘๙} กตฺวา	ตสฺสา ปณฺณาย เตชสา	
อภิชฺมมกฺกา มคฺคํ	เทวานํ สมฺปวตฺตยิ” ^{๙๐}	
กุสลา ฐมฺมา อกุสลา	ฐมฺมา อพฺยากตา ฐมฺมา”ติ	[๖]

อาทิสฺส กตฺวา อภิชฺมมมาติกา นิกฺขิปิตฺวา “จิตฺตวิภตฺติรूपวิภตฺตินิกฺเขปฺราสีตฺถุทฺธาโร”ติ

^{๗๙} น.,ล., ปมุขาน, พ. ปมุขาน.

^{๘๐} ท.,น.,ร. วิตติกกม, พ.,ล. วิตติกกม.

^{๘๑} น. นีสิตี.

^{๘๒} ท.,น.,ร. คุณฺวณฺตาน.

^{๘๓} ล. อณฺเณส.

^{๘๔} ท.,น.,ร. ปณฺเฑน.

^{๘๕} ท.,น.,ร. ปณฺเฑ.

^{๘๖} ท.,น.,ร. ขีรมูล.

^{๘๗} ท.,น.,ร.,ล. สํฆาฏพฺภนฺตฺรา.

^{๘๘} ล. โปสวานิมูล.

^{๘๙} ท.,ร. ปมุข.

^{๙๐} อภ.สง.อ. ๕/๑.

จตุพพิเชน วิภคตัม เตรสภานวารปฏิมณฺหิตัม^{๙๑} ฐมฺมสงฺคณฺเฑปกรณัม^{๙๒} เทเสสิ. ตทนนฺตรํ
 วิภงฺคปกรณัม^{๙๓} เทเสสิ. “ขนฺธวิภงฺโก อายตนวิภงฺโก ธาตุวิภงฺโก สจฺจวิภงฺโก อินฺทริยวิภงฺโก
 ปจฺจยาการวิภงฺโก สติปฏฺจฺจานวิภงฺโก สมฺมปฺปชานวิภงฺโก อิทฺธิปาทวิภงฺโก โพชฺฌณฺควิภงฺโก^{๙๔}
 มคฺควิภงฺโก ฌานวิภงฺโก^{๙๕} อปฺปมณฺเฑววิภงฺโก สิกฺขาปทวิภงฺโก ปฏิสมฺภิทาวิภงฺโก^{๙๖}
 ฌาณวิภงฺโก ขุทฺทกาวตถวิภงฺโก^{๙๗} ฐมฺมहतฺตยวตถวิภงฺโก”ติ เอวํ อฏฺฐารสฺวิเชน วิภคตัม^{๙๘}
 ปณฺจวิสตีภานวารปฏิมณฺหิตัม^{๙๙} วิภงฺคปกรณัม^{๑๐๐} เทเสสิ.

ตโต ธาตุกถาปกรณัม^{๑๐๑} เทเสสิ. สงฺคโห อสงฺคโห, สงฺคหิเตน อสงฺคหิตํ, อสงฺคหิเตน
 สงฺคหิตํ, สงฺคหิเตน สงฺคหิตํ,^{๑๐๒} อสงฺคหิเตน อสงฺคหิตํ, สมฺปโยโค วิปฺปโยโค, สมฺปยุตฺเตน
 วิปฺปยุตฺตํ, วิปฺปยุตฺเตน สมฺปยุตฺตํ, สมฺปยุตฺเตน สมฺปยุตฺตํ, วิปฺปยุตฺเตน วิปฺปยุตฺตํ, สงฺคหิเตน
 สมฺปยุตฺตํ, วิปฺปยุตฺตํ สมฺปยุตฺเตน, สงฺคหิตํ อสงฺคหิเตน, สมฺปยุตฺตํ วิปฺปยุตฺเตน, สงฺคหิตํ
 อสงฺคหิตนฺติ จุทฺทสฺวิเชน วิภคตัม^{๑๐๓} จภานวารปฏิมณฺหิตัม^{๑๐๔} ธาตุกถาปกรณัม เทเสสิ.

ตทนนฺตรํ ปุคฺคลปณฺณตฺติปฺปกรณัม เทเสสิ. [^{๑๐๕}] ขนฺธปณฺณตฺติ อายตนปณฺณตฺติ
 ธาตุปณฺณตฺติ^{๑๐๖} สจฺจปณฺณตฺติ อินฺทริยปณฺณตฺติ ปุคฺคลปณฺณตฺตีติ จพฺพิเชน วิภคตัม^{๑๐๗}

^{๙๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เตรสภานวารปฏิมณฺหิตัม.

^{๙๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ฐมฺมสงฺคณฺเฑปกรณัม.

^{๙๓} น. ภงฺคปกรณัม.

^{๙๔} ล. โพชฺฌณฺค. เอตฺถนฺตเร “วิภงฺโก”ติ น ทิสฺสตี.

^{๙๕} ร. ฌานวิภงฺโก.

^{๙๖} ท.,น.,ร. ปฏิสมฺภิทาวิภงฺโก.

^{๙๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ขุทฺทกาวตถวิภงฺโก.

^{๙๘} อภ.อ. ๑/-/๘.

^{๙๙} ท.,น.,ร.,ล. ปณฺจวิสตีภานวารปฏิมณฺหิตัม.

^{๑๐๐} น. วิภงฺคปกรณัม.

^{๑๐๑} ท.,น.,ร. ธาตุกถาปกรณัม.

^{๑๐๒} ล. สํคหิตํ.

^{๑๐๓} อภ.สงฺ.อ. ๑/-/๙.

^{๑๐๔} ท.,น.,ร.,ล. จภานวารปฏิมณฺหิตัม.

^{๑๐๕} น. เอตฺถนฺตเร “จ ปณฺณตฺติโย”ติ ทิสฺสตี.

^{๑๐๖} ล. เอตฺถนฺตเร “ธาตูปณฺณตฺตี”ติ น ทิสฺสตี.

^{๑๐๗} อภ.สงฺ.อ. ๑/-/๙.

ปณฺจภาณวารปฏิมณฺหิตํ^{๑๐๘} ปุคฺคลปณฺณตฺติปฺปกรณํ^{๑๐๙} เทเสสิ.

ดทนนฺตรํ กถาวตฺถุปรณํ^{๑๑๐} เทเสสิ. ตํ สกฺวาเท ปณฺจสฺสุตฺตสฺตานิ^{๑๑๑} ปฺรวาเท
ปณฺจสฺสุตฺตสฺตานีติ สุตฺตสฺหสฺสํ^{๑๑๒} สโมทาเนตฺวา^{๑๑๓} วิภตฺตํ^{๑๑๔} ปณฺจวิสฺติภาณวารปฏิมณฺหิตํ^{๑๑๕}
กถาวตฺถุปรณํ เทเสสิ.

ดทนนฺตรํ ยมกปกรณํ เทเสสิ. มุลยมกํ ขนฺธยมกํ อายตฺนยมกํ ธาตุยมกํ สจฺจยมกํ
อินฺทฺริยยมกํ สงฺขารยมกํ^{๑๑๖} อนุสยยมกํ จิตฺตยมกํ ฅมฺมยมกนฺติ ทสฺวิเชน วิภตฺตํ^{๑๑๗} จตฺตวิสฺติ-
ภาณวารปฏิมณฺหิตํ^{๑๑๘} ยมกปกรณํ^{๑๑๙} เทเสสิ.

ดทนนฺตรํ มหาปฏฺจฺจานปกรณํ^{๑๒๐} เทเสสิ. เหตุปจฺจโย อารมฺมณปจฺจโย อธิปฺติปจฺจโย
อนนฺตรปจฺจโย สมฺนนฺตรปจฺจโย สหชาตปจฺจโย อณฺณมณฺณปจฺจโย นิสฺสยปจฺจโย อุปฺนิสฺสย-
ปจฺจโย ปุเรชาตปจฺจโย^{๑๒๑} ปจฺจนาชาตปจฺจโย อาเสวนปจฺจโย กมฺมปจฺจโย วิปากปจฺจโย อาหาร-
ปจฺจโย อินฺทฺริยปจฺจโย ฌานปจฺจโย มคฺคปจฺจโย สมฺปยุตฺตปจฺจโย วิปฺปยุตฺตปจฺจโย อตฺถิปจฺจโย
นตฺถิปจฺจโย วิคตปจฺจโย อวิคตปจฺจโยติ ปจฺจยวเสน จตฺตวิสฺติวิเชน วิภตฺตํ.^{๑๒๒}

อิมสฺมี ปุณฺ จาเน ปฏฺจฺจานํ สโมทาเนตฺพฬํ. กุสฺลตฺติกาทโย หิ ทฺวาวิสฺติติกา^{๑๒๓}
เหตุชฺมมา น เหตุชฺมมา ๔ เป ๔^{๑๒๔} สรณาดฺยาทิสฺตทฺทุกา. สมฺมาสมฺพุทฺโธ อนฺุโลมปฏฺจฺจาเน

^{๑๐๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปณฺจภาณวารปฏิมณฺหิตํ.

^{๑๐๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปุคฺคลปณฺณตฺติปฺปกรณํ.

^{๑๑๐} ท.,น.,ร. กถาวตฺถุปรณํ.

^{๑๑๑} พ. สกฺวาทปณฺจสฺสุตฺตสฺตานิ.

^{๑๑๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สุตฺตํ สหสฺสํ.

^{๑๑๓} พ. สโมทาเนตฺวา.

^{๑๑๔} อภิ.สงฺ.อ. ๑/-/๕.

^{๑๑๕} ท.,พ.,ล. ปณฺจวิสฺติภาณวารปฏิมณฺหิตํ, น.,ร. ปณฺจวิสฺติภาณวารปฏิมณฺหิตํ.

^{๑๑๖} น. สํรยมกํ.

^{๑๑๗} อภิ.สงฺ.อ. ๑/-/๕.

^{๑๑๘} ท.,น.,ร. จตฺตวิสฺติภาณวารปฏิมณฺหิตํ.

^{๑๑๙} ท.,น.,ร. ยมกปฏฺจฺจาน.

^{๑๒๐} ท.,น.,ร. มหาปฏฺจฺจานปฏฺจฺจาน.

^{๑๒๑} ล. ปุเรชาตปจฺจโย.

^{๑๒๒} อภิ.สงฺ.อ. ๑/-/๕.

^{๑๒๓} น. ทฺวาวิสฺติติกา.

^{๑๒๔} ท.,น.,ร.,ล. ๔ ล ๔.

ทวารีสติติเก^{๑๒๔} นิสสัย ติกปฏิจาน^{๑๒๖} นาม ทสฺเสสิ. สดทุกเก นิสสัย ทุกปฏิจาน^{๑๒๗} นาม
ทสฺเสสิ. ตโต ทวารีสติติเก^{๑๒๘} คเหตฺวา ทุกสเดสฺสุ^{๑๒๙} ปกฺขิปิตฺวา ทุกติกปฏิจาน^{๑๓๐} นาม ทสฺเสสิ.
ตโต ทุกสดี^{๑๓๑} คเหตฺวา ทวารีสติติเกสฺสุ^{๑๓๒} ปกฺขิปิตฺวา ติกทุกปฏิจาน^{๑๓๓} นาม ทสฺเสสิ. ติก^{๑๓๔}
ปน ติกเกสฺสุ^{๑๓๕} ปกฺขิปิตฺวา ติกติกปฏิจาน^{๑๓๖} นาม ทสฺเสสิ. ทุก^{๑๓๗} ปน ทุกเกสฺสุ^{๑๓๘} ปกฺขิปิตฺวา
ทุกทุกปฏิจาน^{๑๓๙} นาม ทสฺเสสิ. ยถา^{๑๔๐}

“ติกญจ ปฏิจานวรี^{๑๔๑} ทุกุตตม

ทุกติกญจเวว ติกทุกญจ

ติกติกญจเวว ทุกทุกญจ

จ อนุโลมมहि นยา สุกมภีรา^{๑๔๒}”ติ.^{๑๔๓}

[๗]

เอว อนุโลเม จ ปฏิจานานิ ปฏีโลเม^{๑๔๔} จ ปฏิจานานิ อนุโลมปัจจนียะ [๑๔๕]
จ ปฏิจานานิ ปัจจนียานุโลเม จ ปฏิจานานิ. เตสฺсу เอตฺตกา กามาวจรา, เอตฺตกา รูปาวจรา,

^{๑๒๔} น. ทวารีสติติเก.

^{๑๒๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ติกทุกปฏิจาน.

^{๑๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทุกทุกปฏิจาน.

^{๑๒๘} ท. ทวารีสติติเก, น.,ร.,พ., ล. ทวารีสติติเก.

^{๑๒๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทุกทุกสเดสฺสุ.

^{๑๓๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทุกทุกสดี.

^{๑๓๑} ท.,น. ทวารีสติติเกสฺสุ, ร.,พ. ทวารีสติติเกสฺสุ, ล. ทวารีสติติเกสฺสุ.

^{๑๓๒} พ.,ล. ติกทุกตติปฏิจาน.

^{๑๓๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ติกทุก.

^{๑๓๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ติกเกสฺสุ.

^{๑๓๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ติกทุกตติปฏิจาน.

^{๑๓๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทุกทุก.

^{๑๓๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทุกทุกเกสฺสุ.

^{๑๓๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทุกทุกทุกทุกปฏิจาน.

^{๑๓๙} ล. ยถา.

^{๑๔๐} น. ปฏิจาน วรี, ล. ปฏิจานวรี.

^{๑๔๑} ท.,น.,ร.,ล. สุกมภีรา.

^{๑๔๒} อภ.ป.๔๐/๔๑/๑๔, อภ.สง.อ.๑/-/๑๗.

^{๑๔๓} ท.,น.,ร.,ล. ปฏีโลเม.

^{๑๔๔} [] ท.,น.,ร.,ล. อนุโลมปัจจนียะ, เอตฺตกนฺตเร “วา”ติ น ทิสฺสติ.

เอตตกา อรูปาวจรา,^{๑๔๕} เอตตกา ปรียาปนฺนา ฌมฺมา,^{๑๔๖} เอตตกา อปรียาปนฺนา ฌมฺมา, เอตตกา โลเกีย ฌมฺมา, เอตตกา โลกุตตรา ฌมฺมา, เตสฺส เอตตํ ดิกปฏฺจํ, เอตตํ ทุกปฏฺจํ, เอตตํ ดิกทุกปฏฺจํ, เอตตํ ทุกดิกปฏฺจํ, เอตตํ ดิกดิกปฏฺจํ, เอตตํ ทุกทุกปฏฺจํ เอวํ จตุวิสติสมนฺตปฏฺจํวเสน^{๑๔๗} ปฏฺมณฺหิตํ อภิธมฺมปิฏกํ เทเสสิ. ขนฺธนฺตรํ อายตนฺนฺตรํ ชาติวณฺตรํ พลโพชฌมฺกมฺมวิปากนฺตรํ สณฺหสฺสุมมมํ รูปารูปปริจฺเจทํ^{๑๔๘} คคณฺตเล ตารกรูปานิ คณฺนา^{๑๔๙} วีย รูปารูปมฺเมสฺส จ สพฺพโกฏฺฐาสํ วิภชฺชนฺโต จโย มาเส นิรณฺตรํ ปวตฺตเทสนา เวเคน อากาสคฺงคา วีย อโธมุขจปีตอุทกมฺภาภินิขนฺตชลาธาสทิสํ^{๑๕๐} สุตฺตปฺปกรณํ เทเสสิ. ยทา ภควโต เตมาเส ตาวตีสเ ฌมฺมํ เทเสนฺตสฺส ตถาคตสฺส กวฬิงการาหารปฏฺิพทฺธํ^{๑๕๑} อุปฺปาทินฺนก- สรีรํ^{๑๕๒} กถํ ออาหารํ อاهرติ.

[กัณฺธจาปี ภควโต ตาวตีสเ ฌมฺมํ เทเสนฺตสฺส มนุสฺสโลเก กาลํ โอโลเกนฺตสฺส ภิกฺขา- จารเวลาย สลฺลกฺเขตฺวา นิมฺมิตฺตพฺทฺธํ^{๑๕๓} มาเปตฺวา “อิมสฺมี จีวรคณฺตปตฺตคณฺตสรีรสฺมี”^{๑๕๔} เอวรูปํ นาม โหตุ”^{๑๕๕} เอตตํ ฌมฺมํ เทเสสฺส อธิฏฺฐาย ปตฺตจีวรมาทาย”^{๑๕๖} อโนตฺตตทหํ คจจติ.”^{๑๕๗}] เทวตา นาคลตาทนฺตกฏฺจํ^{๑๕๘} เทนฺติ. ตํ ขาতিตฺวา อโนตฺตตทเห สรีรํ^{๑๕๙}

^{๑๔๕} พ. อรูปาวจรา.

^{๑๔๖} ท.,น.,ร. ปรียาปนฺนฌมฺมา.

^{๑๔๗} ท.,น.,ร. จตุวิสติสมนฺตปฏฺจํ วเสน, ล. จตุวิสติสมนฺตปฐานํ วเสน.

^{๑๔๘} ท.,น.,ร. รูปารูปปริจฺเจท.

^{๑๔๙} ล. ตณฺนา.

^{๑๕๐} ท.,ร. อโธมุขจปีต....., น. อโธมุขจปีต.....

^{๑๕๑} ท.,น.,ร.,ล. กวลิงการาหารปติพทฺธํ, พ. กวลิงการาหารปฏฺิพทฺธ.

^{๑๕๒} ท.,น.,ร. อุปฺปาทินฺนกสรีร.

^{๑๕๓} ท.,น.,ร.,ล. นิมฺมิตฺตพฺทฺธานํ, พ. นิมฺมิตฺตพฺทฺธ.

^{๑๕๔} ท.,น.,ร. จีวรคณฺตปตฺตคณฺตสรีรสฺมี.

^{๑๕๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “โหตุตฺติ”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๕๖} ท.,น.,ร. ปตฺตจีวรมาทาย.

^{๑๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คณฺตฺวา”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๕๘} [] อภ.สง.อ. ๑/-/๑๗ เอตฺถนฺตเร “ตสฺมา ภควา ฌมฺมํ เทเสนฺโต มนุสฺสโลเก กาลํ โอโลเกติ. โส

ภิกฺขาจารเวสํ สลฺลกฺเขตฺวา นิมฺมิตฺตพฺทฺธํ มาเปตฺวา “อิมสฺส จีวรคณฺต ปตฺตคณฺต สรกฺคฺติ อากุโป จ เอวรูปํ นาม โหตุ เอตตํ นาม ฌมฺมํ เทเสสฺส อธิฏฺฐาย ปตฺตจีวรมาทาย อโนตฺตตทหํ คจจติ”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๕๙} น. นาคตาทนฺตกฏฺจ.

^{๑๖๐} ท.,น.,ร. สรีรํ, ล. สรีร.

ปฏิจชคคิตวา^{๑๖๑} มโนสึลาตเล จิโต^{๑๖๒} สรุตต์ ทุปฏฺ [^{๑๖๓}] นิวาเสตวา ปัสกุลจิวร^{๑๖๔} ปารูปิตวา^{๑๖๕}
 จตุหิ โลกปาเลหิ ทินนํ เสลมยํ ปตตํ อาทาย อุตตรกรู คจฺจนติ. ตโต ปิณฺหปาตํ^{๑๖๖} อหริตวา
 อโนตตตทหติเร^{๑๖๗} นิสินฺโน ปริภุญชิตวา ปุณฺ สคฺคํ^{๑๖๘} คนฺตวา เอวํ ภควโต กโรนฺตสฺส “กิณฺเด
 เทวา ชานนฺติ. น ชานนฺติ. กสฺมา. สมฺมาสมพุทฺธสฺส วา นิมฺมิตฺตพุทฺธสฺส วา รํสิมฺหิ วา สรีเรน^{๑๖๙}
 วา วจเนน วา นานตฺตํ นตฺถิ ตสฺมา น ชานนฺติ. เอวํ ภควา เตมาเส มาตฺตคฺคณปฏิการณตฺถาย^{๑๗๐}
 ตาวตีสภวเน อภิธมฺมํ เทเสสิ. กิการณา ภควา อภิธมฺมํ อวณฺตเล น เทเสสิ. โกจิ อธิปฺปาโย
 เยน โส เทเสสิ สุรราวณฺตเล มณฺเฑ วิสิฏฺฐจตฺตา สุรโลโก นุ โข นรโลโก น เอวํ วิสิฏฺฐโจ วิสิฏฺฐโจ
 เจ สุรโลโก นุปชฺชิสฺส กถํ มุนิโน ปจฺเจกชिณา จ กถํ ชินวรตตฺนุโย^{๑๗๑} นุปชฺชิสฺส. อุปฺปชฺชนฺติ เต จ
 อวณฺตเล พุยากรณํปิ จ ลทฺธํ โพธิสฺสเดเนน อวณฺตเล กทฺทมปิฏฺเจ.^{๑๗๒} เอวํ สนฺเต กถํ วิคตกถํ^{๑๗๓}
 อภิธมฺมํ กเถติ อวณฺตเล มหิมณฺทลภาราน น นุ โข คฺคณภาริพหฺลํ ธาริตฺตํ.^{๑๗๔} อິณฺกณนฏฺจาเน^{๑๗๕}
 สึลาตเล โส อภิธมฺมกถํ^{๑๗๖} กเถสิ. ยเทว ตสฺมา ภควา อภิธมฺมํ สคฺเค^{๑๗๗} เทเสสิ. อິณฺโม่จนตฺถาย,
 อິณฺชนสฺส หิ ชนสามิกํ อุปสงฺกมณฺ น สามิกสฺส อິณฺชนสฺส อุปสงฺกมณฺ ตสฺมา ภควา วิติฏฺกมํ^{๑๗๘}

^{๑๖๑} ท.,น.,ร.,ล. ปติจชคคิตวา.

^{๑๖๒} น. ถิโต.

^{๑๖๓} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สรุตตฺตทุปฏฺฐนิวาสนนฺ”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๖๔} ท.,ร. ปัสกุลจิวร.

^{๑๖๕} ท.,ร. ปารูปิตวา.

^{๑๖๖} ท. ปิณฺหติปาต.

^{๑๖๗} ท.,น.,ร.,ล. อโนตตตทหติเร.

^{๑๖๘} ร.,ล. สคฺค.

^{๑๖๙} ท.,น.,ร. สรีเรน.

^{๑๗๐} ท.,น.,ร.,ล. มาตฺตคฺคณปฏิการณตฺถาย.

^{๑๗๑} ท.,น.,ร.,ล. ชินวรตตฺนุโย.

^{๑๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กทฺทมปิฏฺเจ.

^{๑๗๓} ท.,น.,ร.,ล. วิคตกถ.

^{๑๗๔} น. จาริต.

^{๑๗๕} ท.,ล. อິณฺกณนฏฺจาเน, น. อິณฺเนน กณนฏฺจาเน.

^{๑๗๖} น.,ร.,ล. อภิธมฺมิกถ.

^{๑๗๗} ท.,น.,ร. สคฺเค.

^{๑๗๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิติฏฺกมณ.

กตฺวา ปณฺทกฺกมฺพลสิลาตเล นิสีทิตฺวา อภิธมฺมํ เทเสสิ. เอวญฺเจ กสฺมา ภควา ตฺสิตฺปุเร^{๑๗๙} น
เทเสสิ. อามนฺตา มาตุ อนุคฺคเหเน ธมฺมสฺสวณฺตถาย คมนนฺตทานตถํ.^{๑๘๐}

ยถาห

“ สตํ หตฺถิ สตํ อสฺสา	สตํ อสฺสตรึ รัตถา ^{๑๘๑}
สตํ กณฺณาสทฺสฺสาณิ	อามุตฺตมณิกฺกุนฺทลา
เอกสฺส ปทวิติหารสฺส ^{๑๘๒}	กลํ นาคฺฆนฺติ ^{๑๘๓} โสพสิณฺ”ติ. ^{๑๘๔} [๘]

เอวํ ภควา มาตุ อนุคฺคเหเน ตสฺมา น ตฺสิตฺปุเร^{๑๘๕} เทเสติ น เกวลํ เอสา ว
สพฺพพุทฺธานํ ปเวณิ,^{๑๘๖} สพฺพพุทฺธา हि ยมกปาฏิหาริยกรณปริโยसानะ^{๑๘๗} ดาวตีสภวณํ คนฺตฺวา
ปาริฉตฺตกมฺมเล ปณฺทกฺกมฺพลสิลาสนะ^{๑๘๘} นิสีทิตฺวา สตฺตปฺปกรณานิ เทเสสิ. ตสฺมา ภควา
สพฺพพุทฺธานํ ปเวณิ^{๑๘๙} โอโละเกนฺโต ตตฺถเวย นิสีทิตฺวา สตฺตปฺปกรณานิ เทเสสิ.

ยถาห

“กสฺมา คจฺจติ เจ พุทฺโธ	ดาวตีสสุราลเย
สตฺตสฺส ปเท โสภาติ	กี ^{๑๙๐} นุ วา ตสฺส ปาสํสา
พุทฺธา นรา ตสฺส ปาสํสา	พุทฺธา น สตฺตสฺส ปตฺถนา. ^{๑๙๑} [๙]
ยสฺมา ตสฺมา हि สพฺเพสํ	เอสา พุทฺธาน ธมฺมตา
กตฺวาน ปาฏิเหรณฺจ	ปทสฺเสติ ปทตฺตยํ. [๑๐]
ปทสฺเสตฺวา ปาฏิเหรํ	ดาวตีสมุปากมิ
มาตริ ^{๑๙๒} ปมุขํ กตฺวา	อภิธมฺมมเทสยิ. [๑๑]

^{๑๗๙} ท.,น.,ร.,ล. ตฺสิตฺปุเร.

^{๑๘๐} ท.,น. คมนนฺตทานตถํ.

^{๑๘๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อสฺสตริริธา.

^{๑๘๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปทวิติหารสฺส

^{๑๘๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นาคฺฆนฺติ.

^{๑๘๔} วิ.จุ.๗/๓๐๕/๗๔, ส.ส.๑๕/๒๔๒/๒๕๔, ขุ.อิติ.อ. ๙๐/๓๒๔, อัง.ทูก.ฎีกา ๒/๓๔/๓๕๙.

^{๑๘๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตฺสิตฺปุเร.

^{๑๘๖} ท.,น.,ร. ปเวณิ.

^{๑๘๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยมกปาฏิหาริยกรณปริโยसानะ.

^{๑๘๘} ล. ปณฺทกฺกมฺพลสิลาสนะ.

^{๑๘๙} ล. ปเวณิ.

^{๑๙๐} น. กิ.

^{๑๙๑} ท.,น.,ร. ปฏฺจนา.

^{๑๙๒} ล. มาคริ.

อภิธมฺมกถา กสฺมา	พทุชฺชานณจ วิโสธกา	
กถา อัย สุตฺตา ตุมฺเห	เอวํ จินฺตเตถ สาธโว.	[๑๒]
ฌานณฺญา หิ มยํ สพฺพะ	มาตาปิตุสฺส มาริสสา	
อชฺฌม เตสํ ผลํ สพฺพํ	หนฺนท ทสฺสาม เก ผลนุ ^{๑๙๓} ติ.	[๑๓]

เอวํ ภควา สพฺพพทุชฺชานํ ปเวณิ โอลฺลเกตฺวา ตํ ตตฺถเอว นิสีทาเปตฺวา^{๑๙๔} อภิธมฺมํ เทเสสิ. เทเสนฺโต โส นวฺตติพฺพุเช นิมนฺติวาทา เทสาเปสิ. “ปสฺสธ โว พฺพุเชน กตํ ปุณฺณปุณฺณํ นิมนฺติโตปิ คจฺจติ, ปิตฺนํ อนิมนฺติโตปิ เทวณํ ยาทิ, สนิกํ คจฺจติ, ปิตฺโน นนฺรํ วิติกกฺกเมน^{๑๙๕} คจฺจติ, ชนฺนิสนฺติเก เอกคากาย ชนฺนสฺส สุตฺตปฺปกรณฺเนน ชนฺนียา ปิณฺทปาดคคฺคณฺนกาเลเยว^{๑๙๖} ปิตฺตคฺคณฺนปจฺจุปการํ กโรติ. กถํ เอวํ มณฺทสฺส นุ โข ปิตฺตนิเนหสฺส มาตฺตนิเนหโต มา เอวํ จินฺตเตตฺตพฺพํ. กสฺมา มาตาปิตฺน^{๑๙๗} คจฺจํ ชานฺนโต ปุพฺพโพนฺธสฺส เตเน สทฺธิโส นาม นตฺติ. [”] ยถา อามล-
กฺคผลํ เลณฺทพฺพุททาทิหิ ปหตฺตํ น ปตฺติ. ภินฺนวิภินฺนํ กตฺวา สาขาหิ กทาจิ นิปตฺติ [”] กทาจิ ยถา ปน ปริปฏกํ คจฺจํ^{๒๐๐} มณฺทวาตวิตฺต^{๒๐๑} นิปตฺติ. เอวํ ภควา รมฺมโณ ฌานปริปฏก^{๒๐๒} อากมยมาโน ตสฺมา สนิกํ คจฺเจยฺย. น ปิตฺโน สนิเนหมณฺทภาเวเน เอกํ คากํ นนฺ ปจฺจมคฺคเมเนน ปาฏิหาริยกรณฺวาทาเน^{๒๐๓} คากาสทสฺสปติมณฺทิต^{๒๐๔} มหาเวสฺสณฺนตฺตราชตํ กเถสิ. เอวํ สนฺเต กถเมกํ ภาสติ ปิตฺโน คากํ นปฺปมาณา^{๒๐๕} เทสสา มคฺคผลปฺปาทอ ว ปมาณ^{๒๐๖}. น ปิตฺโน คจฺจมณฺทภาเวเน รจฺจนฺตเร ตสฺส คจฺจปจฺจุปการํ สาเชติ. อปฺปิ โข ยสฺมา ปเนตํ มคฺคผล-

^{๑๙๓} ท.,น.,ร.,ล. พล.

^{๑๙๔} ท.,น.,ร. นิสีทาเปตฺวา.

^{๑๙๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิติกกฺกเมน.

^{๑๙๖} พ.,ล. ปิณฺทปาดคคฺคณฺนกาเลเย.

^{๑๙๗} ท.,ร. มาตาปิตฺน.

^{๑๙๘} [] ท.,น.,ร. เอตฺถนฺตเร “ยสฺมา ปน โส อปรปฏกญฺญาเน รมฺมเณ ฌานสฺส ปริปฏกํ

อากมยมาโน ตสฺมา นิมนฺตินา ปเทเสน สนิกํ สนิกํ คจฺจติ”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๙๙} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “น นิปตฺติ”ติ ทิสฺสติ.

^{๒๐๐} พ. ตฺรฺผล.

^{๒๐๑} พ. มณฺทวาตวิต.

^{๒๐๒} ท.,น. ฌาปริปฏก.

^{๒๐๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาฏิหาริยกรณฺวาทาเน.

^{๒๐๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. คากาสทสฺสปติมณฺทิต.

^{๒๐๕} ท.,น.,ร. นปฺปมาณา.

^{๒๐๖} ท.,น.,ร. ปมาณ.

ปฐิลาภฏจัน^{๒๐๗} อตฺถิ ตสฺมา ภควา รจฺจนฺตเร รณฺโณ เอกํ ภาสติ คามํ. เอวํ ภควา คมฺภีรฺตฺตฺต-
 วิสาลคฺุณสมนฺนาคตํ^{๒๐๘} มาตฺตคฺุณปจฺจุปการํ นวโลเกตฺตฺตฺตฺตนาถํ อภิชมฺมํ เทเสสิ. เทสฺนาปรีโยสาเน
 มหามาयाเทวี สหสฺสสนยปฏิมณฺฑิตํ^{๒๐๙} โสตาปตฺตติผลํ สมปาปฺปนิ. ตสฺมา^{๒๑๐} โสตาปตฺตติผลํ
 สมปตฺตติยา^{๒๑๑} อสฺสีติโกฏฺฐิณํ^{๒๑๒} เทวานํ ฐมฺมาภิสมโย อโหสิ.

เทสฺนาปรีวตฺโต นิฏฺฐิตฺโต.

^{๒๐๗} ล. มคฺคผลปตฺติลาภฏจัน.

^{๒๐๘} ท.,น.,ร.,ล. คมฺภีรฺตฺตฺตวิสาลคฺุณสมนฺนาคตํ.

^{๒๐๙} ท.,น.,ร.,ล. สหสฺสสนยปตฺติมณฺฑิตํ.

^{๒๑๐} ท.,น.,ร.,ล. ตสฺสา.

^{๒๑๑} น. สมปตฺติ.

^{๒๑๒} ท.,น.,ร. อสฺสีติโกฏฺฐิณ.

๓.๒ เทวโรรณปริวต [๒๕]

ภควโต หิ ปาฏิหาริย์^{๒๑๓} กตฺวา ดาวตีสคมนกาลเ [มหาชนโนปี^{๒๑๔}] ตัชนนญเเว
สตถารํ โอลเณโต นาทุส. จนุสส อฏฺจกมิตกาโล^{๒๑๕} วีย [๒๑๖] สฺริยสส อฏฺจกมิตกาโล^{๒๑๗}
วีย จ อโหสิ.

มหาชนโน อาห

“คโต^{๒๑๘} นุ จิตตญฺญํ วั เกลาสํ วั ยุกนุชฺรํ
น โน ทกฺเขมุ สมพุทฺธํ โลกเชฏฺฐํ นราสกน”ติ^{๒๑๙} [๑๔]

อิมํ คถํ วทนุโต ปริเทวิ. อปเร “สตถา”^{๒๒๐} นาม วิเวกรโต, โส ‘เอวรูปาย เม’^{๒๒๑} ปริสาย เอวรูป
ปาฏิหาริย์^{๒๒๒} กตนุ”ติ ลชฺชาย อญฺญํ รญฺจํ วั^{๒๒๓} อญฺญํ ชนปทํ วั คโต ภวิสฺสติ, อิทานิ ตํ
น ทกฺขิสฺสามา”ติ วทนุตา^{๒๒๔} ปริเทวนุตา อิมํ คถมาหํสุ

“ปวิเวกรโต ชีโร นิมนํ โลกํ ปุเนหิติ”^{๒๒๕}
น โน ทกฺเขมุ สมพุทฺธํ โลกเชฏฺฐํ นราสกน”ติ. ^{๒๒๖} [๑๕]

เต มหาโมคคัลลน”^{๒๒๗} ปุจฺฉิสฺสุ “กทํ ภนุเต สตถา”ติ. โส สยํ ชานนุโตปี “ปเรสํ คุณเ
ปากฏา โหนตุ”^{๒๒๘}ติ อชฺฌมาสเยน “อนุรุทฺธํ ปุจฺฉณา”ติ อาห. เต เถรํ ตถา^{๒๒๙} ปุจฺฉิสฺสุ “กตฺถ ภนุเต

^{๒๑๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาฏิหาริย์.

^{๒๑๔} ล. มหาชนโนปี.

^{๒๑๕} ท.,น.,ร. อฏฺจกมิตกาโล, พ. อฏฺจกมิตกาเล.

^{๒๑๖} ขุ.ธ.อ. ๖/๘๓. เอตฺถนุตเร “อโหสิ”ติ ทิสฺสติ.

^{๒๑๗} ท.,น.,ร. อฏฺจกมิตกาโล, พ. อฏฺจกมิตกาเล.

^{๒๑๘} ท.,น.,ล. คโต.

^{๒๑๙} ขุ.ธ.อ. ๖/๘๓, ชินา.ฎีกา ๓๐๗.

^{๒๒๐} พ. สตถา.

^{๒๒๑} ขุ.ธ.อ. ๖/๘๓. เอตฺถนุตเร “เม”ติ ทิสฺสติ.

^{๒๒๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาฏิหาริย์.

^{๒๒๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนุตเร “วา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๒๒๔} ขุ.ธ.อ. ๖/๘๓. เอตฺถนุตเร “วทนุตา”ติ ทิสฺสติ.

^{๒๒๕} ท.,ร.,พ.,ล. ปุเนหิติ.

^{๒๒๖} ขุ.ธ.อ. ๖/๘๓, ชินา.ฎีกา ๓๐๗.

^{๒๒๗} น. มหาโมคคัลลน.

^{๒๒๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนุตเร “ปเรสํ คุณา ปากฏา โหนตุ”ติ ทิสฺสติ.

^{๒๒๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนุตเร “ตถา”ติ น ทิสฺสติ.

สดุตา"ติ. "ดาวตีสภวเน ปณฺทกมฺพลสึลายํ วสฺสํ อุปคฺคฺตฺวา มาตุ อภิธมฺมปิฏกํ เทเสตุํ คโตติ.
 "กทา อากมฺิสฺสตี"^{๒๓๐} ภาณฺเต"ติ. "ตโย มาเส อภิธมฺมปิฏกํ"^{๒๓๑} เทเสตุวา มหาปวาร์ณาทิวเส"^{๒๓๒}
 อีเชว นีวตฺตาคโต"ติ. เต โมคฺคฺลลนํ อโวจํ "สดุถารํ อทิสฺวา น คมฺิสฺสามา"ติ ตตฺถเว ขนฺธาวารํ
 พนฺธิสฺส. อากาสเมว กิร เนสํ จทนํ อโหสิ. [^{๒๓๓}] สพฺพตฺถ ปรีสุทฺธเมว ภูมิตลํ อโหสิ [^{๒๓๔}]. สดฺธา
 ปจฺมเมว"^{๒๓๕} มหาโมคฺคฺลลนํ อโวจ "โมคฺคฺลลนํ ตวํ เอติสฺสา ปรีสาย ฐมฺมํ เทเสยฺยาสี,
 จุลอนาถปิณฺธิโก"^{๒๓๖} อาหารํ ทสฺสตุ"ติ. ตสฺมา ตตฺถ เตมาสํ จุลอนาถปิณฺธิโก"^{๒๓๗} ว ตสฺสา
 ปรีสาย สายํ ปาตํ ยาคฺคฺคํ ฐปคฺคฺธมาลาปิลนฺธาทีนํ อทาสี. มหาโมคฺคฺลลนํ ฐมฺมํ เทเสสิ.
 ปาฏิหาริยํ"^{๒๓๘} ทสฺสณฺตํ อากเตหิ เตหิ ปุณฺโง ปณฺโห"^{๒๓๙} เตน วิสซฺชิตฺเต.]^{๒๔๐}

[สาปิ โข จตฺตีสโยชนปริมณฺฑลา ปรีสา "อิทานิ สดฺตเม ทิวเส มหาปวาร์ณา
 ภวิสฺสตี"ติ มหาโมคฺคฺลลนตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา อาห "ภาณฺเต สดฺธ อารโหณทิวสํ"^{๒๔๑} ฌาตุํ วฏฺฏติ,
 มยํ สดฺธารํ อทิสฺวา น คมฺิสฺสามา"ติ. เถโร ตตฺถเว ปจฺวิยํ นิมุคโค "สิเนรุปาทํ คนฺตฺวา มํ อภิรุหนฺตํ
 ปรีสา ปสฺสตุ"^{๒๔๒}ติ อธิฏฺฐาย มณฺีรตเน"^{๒๔๓} อาวูตํ"^{๒๔๔} ปณฺทกมฺพลสฺสตุตํ วีย ปณฺณายมานฺรุโป
 ว"^{๒๔๕} สิเนรุมาชฺฌเณน อภิรุหิ. มนุสฺสา เถรํ เอกโยชนํ ทฺวิโยชนํ อภิรุหนฺตํ โอลฺลกยีสฺส. เถโร สดฺธ
 ปาเท สีเสน"^{๒๔๖} อุกฺขิปนฺโตเยว อภิรุหิตฺวา วนฺทิตฺวา เอวมาห "ภาณฺเต ปรีสา ตุมฺहे อทิสฺวา น

^{๒๓๐} พ. อากมฺิสฺสนฺติ.

^{๒๓๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อภิธมฺม.

^{๒๓๒} ท.,น.,ร.,ล. มหาปวาร์ณทิวเส.

^{๒๓๓} ขุ.ธ.อ.๖/๘๔เอตฺถนฺตเร "ดาวมฺหิตฺยา ปรีสาย สรรีนิสฺสนฺโท นาม ปณฺณายิ. ปจฺวี วิวรํ อทาสีติ
 ทิสฺสตี.

^{๒๓๔} [] พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "สดฺธารํ อทิสฺวา น คมฺิสฺสามาติ ตตฺถเว ขนฺธาวารํ พนฺธิสฺส. อากาสเมว กิร
 เนสํ จทนํ อโหสิ. สพฺพตฺถ ปรีสุทฺธเมว ภูมิตลํ อโหสิ"ติ น ทิสฺสตี.

^{๒๓๕} ล. ปถเมว.

^{๒๓๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุลอนาถปิณฺธิโก.

^{๒๓๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุลอนาถปิณฺธิโก.

^{๒๓๘} ท.,น.,ร. ปาติหิริยํ, พ.,ล. ปาฏิหิริยํ.

^{๒๓๙} ล. ปณฺโห.

^{๒๔๐} ขุ.ธ.อ. ๖/๘๓-๘๔.

^{๒๔๑} พ.,ล. อารโหณํ ทิวสํ.

^{๒๔๒} ท.,น.,ร.,ล. ปสฺสณฺต.

^{๒๔๓} พ. มณฺีรตเน, ล. มณฺีรตเนน.

^{๒๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาวูตํ.

^{๒๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "จา"ติ ทิสฺสตี.

^{๒๔๖} น. สีเสน.

คนตุกามา, กทา โอโรหิสฺสธา"ติ. "กหํ ปน เต โมคฺคลฺลาน เชฏฺฐภาติโก สาริปฺตโต"^{๒๔๗}"ติ. "ภนฺเต
 สกฺกสฺสนครทฺวาเร"^{๒๔๘} วสฺสํ อุปคโต"ติ. "โมคฺคลฺลาน อหํ อิโต สดฺตเม ทิวเส มหาปวารณาย"^{๒๔๙}
 สกฺกสฺสนครทฺวาเร"^{๒๕๐} โอตริสฺสาม, มํ ทฏฺฐกามา ตตฺถ คจฺจนฺตุ, สาวตฺถิโต จ สกฺกสฺสนคร"^{๒๕๑}
 ตีสโยชนานิ, เอตฺตเก มคฺเค กสฺสจि ปาเถยฺยกิจฺจํ นตฺถิ, 'อุโปสถิกา หุตฺวา ฐูรวิหาร'^{๒๕๒}
 ฐมฺมสฺสวณฺตถาย คจฺจนฺตา วีย คจฺเจยฺยาถา"ติ เตสํ อาโรเจยฺยาสี"ติ. เถโร "สาธุ ภนฺเต"ติ คนฺตฺวา
 ตถา อาโรเจสิ. สดฺธา วุตฺถวสฺโส"^{๒๕๓} สกฺกสฺส อาโรเจสิ "เทวราช มนุสฺสโลกํ คมิสฺสามี"ติ. สกฺโก
 "สฺวณฺณมย"^{๒๕๔} มณฺนิมย"^{๒๕๕} รชตมย"^{๒๕๖}"ติ ตีณิ สฺปาณานิ มาเปสิ. สฺปาณปาทา สกฺกสฺส-
 นครทฺวาเร"^{๒๕๗} ปติฏฺฐหีสุ. สีเนรมุทฺธนิ สฺปาณสีสานิ."^{๒๕๘} เตสุ ทกฺขิณปสฺเส สุวณฺณสฺปาณ"^{๒๕๙}
 เทวานํ อโหสิ, วามปสฺเส รชตสฺปาณ"^{๒๖๐} มหาพฺรหฺมานํ, มชฺฌเม มณฺนิสฺปาณ"^{๒๖๑} ตถาคตสฺส.
 สดฺธา สีเนรมุทฺธนิ"^{๒๖๒} จตฺวา"^{๒๖๓}] "^{๒๖๔} เอวรูปํ สกฺลํ ทสฺสหสฺสจกฺกวาพคพฺภํ นีรนฺตรํ เทวมนุสฺสเสหิ

^{๒๔๗} พ.,ล. สาริปุตโต.

^{๒๔๘} ท.,น.,ร.,ล. สักกสสนครทวาเร.

^{๒๔๙} ท.,น. มหาปวารณาย.

^{๒๕๐} ท.,น.,ร.,ล. สักกสสนครทวาเร.

^{๒๕๑} ท.,น.,ร.,ล. สักกสสนคร.

^{๒๕๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ฐูรวิหาร.

^{๒๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วุฏฐวสฺโส.

^{๒๕๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สุวณฺณมย.

^{๒๕๕} ท.,ร. มณฺนิมย, ล. ปณฺนิมย.

^{๒๕๖} ท.,น.,ร.,พ. รชฏมย, ล. รฏฏมย.

^{๒๕๗} ท.,น.,ร.,ล. สักกสสนครทวาเร

^{๒๕๘} น. สฺปาณสีสานิ.

^{๒๕๙} ร. สุวณฺณสฺปาณ.

^{๒๖๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชฏสฺปาณ.

^{๒๖๑} ท.,น.,ร.,ล. มณฺนิสฺปาณ, พ. มณฺนิสฺปान.

^{๒๖๒} น. สีเนรมุทฺธนิ.

^{๒๖๓} น. ถตฺวา.

^{๒๖๔} พ.,ธ.อ. ๖/๘๙-๙๐.

กตสกุการสมมาน^{๒๖๔} ทิสฺวา โสปานสีเส^{๒๖๖} จิโต^{๒๖๗} เทวานํ มชฺเฌ อเนกปฺปการํ
ยมกปาฏิหาริย์^{๒๖๘} ทสฺเสสิ.

เตนาห

“ยมกปาฏิหารสฺส ^{๒๖๔}	ฉาณเ จตฺวา ตถาคโต ^{๒๗๐}	
อกาสิ พุทฺธวิสัย	อิทฺธีเนกปฺปการกํ.	[๑๖]
สตฺถุ กายา สมฺมกุตา ^{๒๗๑}	นีลา ^{๒๗๒} ปิตา จ โลหิตา	
โอทาตาปิจ มณฺเฑฏจา	สุภสฺสสรนามกา. ^{๒๗๓}	[๑๗]
อาชาวนฺติ วิชาวนฺติ	วิปฺสฺรณฺติ ปราปรํ	
โชตยนฺติ ทิสฺวา สพฺพา	ฉพฺพณฺณา วิธฺรํสีโย. ^{๒๗๔}	[๑๘]
สตฺถา ตสฺมี นเก ติฏฺฐํ	นีสํทํ วิจรํ สยํ	
อุโม จนฺทณฺจ สุริยณฺจ	หตฺถेเนาปิ ปรามสิ.	[๑๙]
ปโมเจสิ ชลํ กายา	ตโต อคฺคิ ปโมจยิ	
อุทฺธํกายา อโรกายา	สตฺถา ตํ ปรีวตฺตยิ.	[๒๐]
ยโต กายา ชลํ มุณฺจิ	ตโต อคฺคิ ^{๒๗๕} ปมุณฺจยิ	
ยโต อคฺคิ ปโมเจสิ	ตโต ชลํ ปโมจยิ.	[๒๑]
ลหุํ ชลณฺจ อคฺคิณฺจ	ชายนฺติ ยมกา วีย	
ยมกํ ปาฏิหาริยนฺติ ^{๒๗๖}	เตน วทณฺติ ปณฺทิตา”ติ. ^{๒๗๗}	[๒๒]

^{๒๖๔} ล. กตสกุการสมมา.

^{๒๖๖} ท.,น.,ร. โสปานสีเส.

^{๒๖๗} น. ถิโต.

^{๒๖๘} ท.,น.,ร.,ล. ยมกปาฏิหาริย์.

^{๒๖๙} พ. ยมกปาฏิหารสฺส, ล. ยมกปาฏิหาริสฺส.

^{๒๗๐} น. ตจาทโต.

^{๒๗๑} ท.,น.,ร. สมฺมกุตา.

^{๒๗๒} ท.,น.,ร. นีลา.

^{๒๗๓} ท.,น.,ร. สุภสฺสสรนามกา.

^{๒๗๔} น. วิธฺรํสีโย.

^{๒๗๕} พ. อคฺคิ.

^{๒๗๖} ท.,น.,ร.,ล. ปาฏิหาริยนฺติ, พ. ปฏิหาริยนฺติ.

^{๒๗๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อิตี”ติ น ทิสฺสติ.

เอวํ ภควา เทโวโรหนสมเย^{๒๗๘} ยมกปาฏิหาริย์^{๒๗๙} กตฺวา ตทนนฺตรํ โลกวิวรรณ-
ปาฏิหาริย์ ทสฺเสนฺโด อุกฺขํ โอลฺลเกสฺสิ. ตทา ยาว พุรหฺมโลกา เอกงฺคณา อเหสฺสุ. อโห โอลฺลเกสฺสิ. ยาว
อวิจิโต^{๒๘๐} เอกงฺคณํ อโหสฺสิ. ทิสาวิทิสา โอลฺลเกสฺสิ. อนเภาณิ จกฺกวาพสฺสสฺสานิ^{๒๘๑} เอกงฺคณา
อเหสฺสุ. โลกวิวรรณปาฏิหาริยกาเล^{๒๘๒}

จกฺกวาพสฺสสฺเสสฺสุ	ทสฺสุ สนฺติ เทวตา	
สตถารํ ทสฺสนตฺถาย	สมฺปตฺตตฺตํ อิทาคตา.	[๒๓]
ฉณเวสธฺวา เทวา	ยกฺขา คณฺฐพฺพกิณฺนรา ^{๒๘๓}	
นาคา สุปฺณณา ^{๒๘๔} อสุรา	สิทฺธิวิชาชฺรา ^{๒๘๕} จ เย.	[๒๔]
สงฺกมฺม เอกโต สพฺเพ	อนฺยนฺติ ตถาคตํ	
หตฺถา ^{๒๘๖} วนฺทนฺติ โถเมนฺติ	ปฺปูเชนฺติ จ นินฺนตรํ.	[๒๕]
สิเนรมุทฺธนิ พุทฺโธ	จิโต ตตฺถ มหายโส	
โส โลกวิวรรณนาม	ปาฏิเหรมการยิ.	[๒๖]
เทวา มนุสฺเส ปสฺสึสฺสุ	เทเว ปสฺสึสฺสุ มานุสา	
นिरยา จ ตเถวาปี ^{๒๘๗}	ปสฺสึสฺสุ เทวมานุเส.	[๒๗]
เต อญฺญมญฺญํ ปสฺสิตฺวา	มหานาถํ นทิสฺสุ เต	
อโห มหพฺภุโต โลเก	อจฺฉริยาโลมหฺสโน. ^{๒๘๘}	[๒๘]
เทวา มนุสฺสา อญฺญมญฺญํ ^{๒๘๙}	สมฺปสฺสนฺตา ^{๒๙๐} สวิมฺหยา	
ทูลลโก หิ โลกสฺมี	พุทฺธุปฺปาโท มหพฺภุโต. ^{๒๙๑}	[๒๙]

^{๒๗๘} พ.,ล. เทโวโรหนสมเย.

^{๒๗๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยมกปาฏิหาริย์.

^{๒๘๐} ท.,น.,ร.,ล. อวิจิโต.

^{๒๘๑} ท.,น.,ร. จกฺกวกฺกวาพสฺสสฺสานิ.

^{๒๘๒} ท.,น.,ร. โลกวิวรรณปาฏิหาริยกาเล.

^{๒๘๓} ท.,น.,ร.,ล. กิณฺณรา.

^{๒๘๔} ท.,น.,ร. สุปฺณณา.

^{๒๘๕} พ. สิทธิวิชาชรา.

^{๒๘๖} ท.,น.,ล. ภูจา.

^{๒๘๗} น. ตเถวาปี.

^{๒๘๘} ท.,น.,ร.,ล. อจฺฉริยาโลมหฺสโน.

^{๒๘๙} ท.,น.,ร. อญฺญมญฺญํ, ล. อญฺโณญฺญํ.

^{๒๙๐} ท.,น.,ร.,ล. สัมปสฺสนฺตา.

^{๒๙๑} ท.,น.,ร.,ล. มหพฺภุโต.

ลภิตวาทานิ สมพุทฺธ
โส เทโวโรหนํ กตฺวา
สงฺกสฺสนคเร รเม^{๒๙๓}

เอตํ ลาภานมุตฺตมํ
ปาฏิเหรี มหพฺภุตํ^{๒๙๒}
โอดริ โลกนายโก.

[๓๐]

อิติ โอดรฺนโต ภควา ทสฺสหสฺสจกฺกวาพเทวปริสาย สุวณฺณโสปาณฺนํ สกฺกาทโย
โอดริสฺส. มหาพฺรหฺมา สทฺธิ พฺรหฺมปริสาย รชตโสปาณฺน^{๒๙๔} โอดริ. มณฺนิมยโสปาณฺน^{๒๙๕} สยํ
สมฺมาสมพุทฺธโ ออดริ. ปญฺจสิโข^{๒๙๖} คณฺฐพฺพเทวปฺตโต เพลวปฏฺกวณฺณ^{๒๙๗} วิณฺ^{๒๙๘} อาทาย สตฺถ
ปฺรโต^{๒๙๙} วาเทนโต คจฺจติ. ตสฺสา กิร โสวณฺณมยํ ปกฺขรํ อินฺทนีลมโย^{๓๐๐} ทณฺโท ปภาลมยา^{๓๐๑}
เวทิกา วิณฺา^{๓๐๒} วตฺตํ คาวุตํ อุปริ ทณฺทโก ทฺวิคาวุตปฺปมาณ. ^{๓๐๓} อิติ โส ตํ วิณฺ^{๓๐๔} อาทาย
อคฺคณฺเขน ปหิริตฺวา^{๓๐๕} ตณฺติสฺสเรณ คีตสฺสเร^{๓๐๖} คีตสฺสเรณ ตณฺติสฺสเร อนฺติกฺกมิตฺวา มรฺรคีตสฺสเร
นิจฺจนาเรนโต คณฺฐพฺพเทวตาทิ สทฺธิ โอดริ. สนฺตฺสฺสิตฺสฺยามา^{๓๐๗} อุโก เทวราชาโน หิมสงฺขโต^{๓๐๘}
ขีลผลิกรชตฺตจิตฺตจารุทณฺท^{๓๐๙} ติกาวุตปฺปมาณ^{๓๑๐} ทิพฺพจามรํ อาทาย อุโกสฺส ปสฺเสสฺส ภควโต
วิชฺยมานา^{๓๑๑} โอดริสฺส. มหาพฺรหฺมา ติโยชนปฺปมาณ^{๓๑๒} อมลวิมลจณฺทมนฺทลสฺสทิสํ เสตจฺจตฺตํ

^{๒๙๒} ท.,น.,ร. มหพฺภุต.

^{๒๙๓} น. สงฺกสฺสนคเร รเม.

^{๒๙๔} ท.,ร.,ล. รชฏโสปาณฺน, น. รชฏโสปาณฺน.

^{๒๙๕} พ. มณฺนิมยโสปาณฺน, ล. มณฺนิมยโสปาณฺน.

^{๒๙๖} พ. ปญฺจสิโข.

^{๒๙๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เพลวปฏฺกวณฺณ.

^{๒๙๘} ท.,น.,ร.,ล. วิณ.

^{๒๙๙} ท.,น.,ร. ปฺรโต.

^{๓๐๐} ท.,น.,ล. อินฺทนีลมโย.

^{๓๐๑} ท.,น. ปภาลมยา, ร. ปภาลมยา.

^{๓๐๒} ท.,น.,ร.,ล. วิณ.

^{๓๐๓} ท.,น.,ร. ทฺวิคาวุตปฺปมาณ.

^{๓๐๔} ท.,น.,ร.,ล. วิณ.

^{๓๐๕} ท.,น.,ร. ปหิริตฺวา.

^{๓๐๖} ล. คีตสฺสเร.

^{๓๐๗} ท.,น.,ร.,ล. สนฺตฺสฺสิตฺสฺยามา.

^{๓๐๘} ท.,น.,ร.,ล. หิมสังขโต.

^{๓๐๙} ท.,น.,ร.,ล. ขีลผลิกรชฏจิตฺตจารุทณฺท, พ. ขีลผลิกรชฏจิตฺตจารุทณฺท.

^{๓๑๐} ท.,น.,ร.,ล. ติกาวุตปฺปมาณ.

^{๓๑๑} ท.,น.,ร. วิชฺยมานา, พ.,ล. วิชฺยมานา.

^{๓๑๒} ท.,น.,ร. ติโยชนปฺปมาณ.

สตฺถุ อฺปฺริ ธาริยมาโน^{๓๑๓} โอตฺริ. สกฺโก เทวราชา สฏฺฐิสกฏฏการาภรณภริตคฺคโต^{๓๑๔} สตฺถุ ปตฺตํ
 คเหตุวา สุวณฺณโสปาณฺน โอตฺริ.^{๓๑๕} “เอติ อิตฺโต ภควา, เอติ อิตฺโต สุกฺโต”ติ มคฺคฺทเทสํ^{๓๑๖}
 กุรฺรมาโน ปุรฺโต โอตฺริ. มาตลีสงฺคาหโก^{๓๑๗} สพฺพกุสุมภริตสุวณฺณจงฺโกฏฺฏกํ คเหตุวา สตฺถุ
 ปุรฺโต วิปฺปกิรฺรโต โอตฺริ. ทสสทสฺสจกฺกวาเพสฺสุ เทวนาคยฺกขสฺสฺพนฺนาทโย^{๓๑๘} จตฺตชฺชปฏฺฐาก-
 ปุชฺชปกรณมาทาย โอตฺริสฺส. ปจฺจวิตฺลโต^{๓๑๙} ปฏฺฐาย ยาว ภวคฺคา เอกงฺคณา^{๓๒๐} อโหสิ. สตฺถา
 มณฺนิมยโสปาณมชฺฌเม จิตฺโต.^{๓๒๑} โส หิ สพฺพสตฺตตฺตโม สพฺพสตฺตตฺตนยฺนสฺสฺสโต สพฺพสิริโร
 สพฺพคฺุณฺณานิฉฺลโย สพฺพผลกฺขณญฺสฺสนเทโห^{๓๒๒} อปฺริमितฺตกาลสญฺจิตปฺปญฺญปฺปภาวนิพฺพตฺโต
 อจฺินฺตยาย^{๓๒๓} พุทฺธสิริภฺภูติยา^{๓๒๔} อฺเปโต อญฺุปเมน พุทฺธวิลาเสน สมฺนฺนาคโต สิริมฺลลากนฺตฺติ-
 วณฺณโสภาวารุจฺจิตฺตลกฺขณาทิคฺุณฺณสมุเปตฺโต^{๓๒๕} สิวปฺรมปวิฏฺฐปรมวณฺณา^{๓๒๖} สมวณฺณํ สุกฺตสรี-
 รสทสฺสเสนโต มณฺนิมยโสปาณฺน โอตฺริ. โสปาณปาทํ สิลาทเล^{๓๒๗} ปติฏฺฐเปสิ ตํ อจฺลเจติยนฺนาม
 ชาตํ. ตทา พุทฺธสิริ อโกลเกตฺวา เทวา วา มนุสฺสา วา ตีรจฺฉานา วา เปตา วา อนฺตมโสปี
 กุณฺดทกิปิสิกาปิ สตฺตา เอโกปิ พุทฺธภาวํ อปฏฺฐยฺนโต นาม นาโหสิ. เต เอวํ ปิทยนฺตํ ตทา นีรย-
 สตฺตา สุขปฺปตฺตา^{๓๒๘} อญฺญมณฺณํ อโกลเกสฺส. สตฺตา ตตฺตร โสปาณมฺุเล จิตฺโต. สารีปฺตตฺตเถโรปิ^{๓๒๙}

^{๓๑๓} น. ธารยมาโน.

^{๓๑๔} พ. สฏฐีสกฏฏการาภรณภริตคคโต., ล. สฏฐีสตฏฏการาภรณภริตคคโต.

^{๓๑๕} ท., น., ร., ล. โอตฺรติ.

^{๓๑๖} พ. มคฺคฺทเทสํ.

^{๓๑๗} ท., น., ร. มาตลีสงฺคาหโก.

^{๓๑๘} พ. เทวนาคยฺกขสฺสฺพนฺนาทโย.

^{๓๑๙} น. ปจฺจวิตฺลโต, ล. ปถวิตฺลโต.

^{๓๒๐} น. เอกงฺคณา.

^{๓๒๑} น. ถิตฺโต.

^{๓๒๒} พ., ล. สพฺพผลกฺขณญฺสฺสนเทโห.

^{๓๒๓} ท., น., ร., ล. อจฺินฺตยาย.

^{๓๒๔} พ. พุทฺธสิริภฺภูติยา.

^{๓๒๕} ท., น., ร., ล. สิริมฺลลากนฺตฺติวณฺณโสภาวารุจฺจิตฺตลกฺขณาทิคฺุณฺณสมุเปตฺโต.

^{๓๒๖} ล. สิวปฺรมปวิฏฺฐปรมวณฺณา.

^{๓๒๗} ท., น. สินตเล.

^{๓๒๘} ล. สุขปฺปตฺต.

^{๓๒๙} พ., ล. สารีปฺตตฺตเถโรปิ.

อาคนุตวา สตุถารํ วนทิตฺวา “ยสฺมา เตน ตถารูปาย”^{๓๓๐} พุทฺธสิริยา โอตฺรนฺโต สตุถา อิตฺ
ปฺพุเพ น ทิฏฺฐปฺพุโพ^{๓๓๑} ตสฺมา

“น เม ทิฏฺฐโ จ อิตฺ ปฺพุเพ น สฺโต อุก^{๓๓๒} กสฺสจ
เอวํ วคฺควโท^{๓๓๓} สตุถา ตุสฺสิตา คณฺมาคโต”^{๓๓๔}ติ^{๓๓๕} [๓๑]

อาทึหิ^{๓๓๖} อตฺตโน ตุฏฺฐิ^{๓๓๗} ปกาเสตฺวา “อชฺช ฆนฺเต สพุเพปิ เทวมนุสฺสา ตุมหากํปิ
โอโลเกตฺวา [] พุทฺธภาวํ ปตฺถเนตฺติ”^{๓๓๘}ติ อาห.

อถ นํ สตุถา^{๓๔๐} “สาร์ิปฺตฺต”^{๓๔๑} เอวรฺูเปหิ^{๓๔๒} กุณฺเหหิ สมนฺนาคตา^{๓๔๓} พุทฺธา นาม
เทวมนุสฺसानํ ปิยา โหนฺติเยวา”ติ วตฺวา สนนฺิปปตฺติตฺปริสาย^{๓๔๔} ฐมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

“เย ฉานปฺปสฺสุตา ธีรา”^{๓๔๕} เนกขมฺมุปสเม รตา
เทวาปิ เตสํ ปิหยนฺติ สมฺพุทฺธานํ สติมตฺน”^{๓๔๖}ติ^{๓๔๗} [๓๒]

^{๓๓๐} ท.,น. ตถารูปาย, ร. ตถารูปาย.
^{๓๓๑} ล. ทิฏฺฐปฺพุเพ.
^{๓๓๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อุท.
^{๓๓๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วตฺตูกโก.
^{๓๓๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มหิมาคโต.
^{๓๓๕} ขุ.ม. ๒๙/๑๕๐/๓๗๖, ขุ.ส. ๒๕/๕๖๒/๕๒๐, น เม ทิฏฺฐโ จ อิตฺ ปฺพุเพ (อิจฺจายสฺมา สาร์ิปฺตฺโต)
น สฺโต อุก กสฺสจ
เอวํ วคฺควโท สตุถา
ตุสฺสิตา คณฺมาคโตติ.
ขุ.ธ.อ. ๖/๕๐, ชินา.ฎีกา ๓๑๐.
^{๓๓๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาทึนิ.
^{๓๓๗} ท.,น.,ร.,ล. ตุฏฺฐิ.
^{๓๓๘} [] พ. เอตฺถนฺตเร “อชฺช ฆนฺเต สพุเพปิ เทวมนุสฺสา ตุมหากํปิ โอโลเกตฺวา”ติ น ทิสฺสติ.
^{๓๓๙} ท.,น.,ร. ปฏฺฐเจนฺติ.
^{๓๔๐} พ. เอตฺถนฺตเร “สตุถา”ติ น ทิสฺสติ.
^{๓๔๑} พ.,ล. สาร์ิปฺตฺต.
^{๓๔๒} ท.,น. เอวรฺูเปหิ.
^{๓๔๓} ล. สมนฺนาคตา.
^{๓๔๔} พ. สนนฺิปปตฺติตฺปริสาย.
^{๓๔๕} ท.,น.,ร.,ล. ธีรา.
^{๓๔๖} ท.,น.,ร.,ล. สติมตํ.
^{๓๔๗} ขุ.ธ. ๒๕/๑๘๑/๔๙, ขุ.ธ.อ. ๖/๕๐-๑.

เทศนาวสาเน^{๓๔๘} ดีสมตฺตานํ ปาณโกฏิ^{๓๔๙} ฌมาภิสมโย อโหสิ. เถรสฺส
สทุธิวิหาริกา^{๓๕๐} ปญฺจสตา^{๓๕๑} ภิกฺขุ อรหตฺเต ปติฏฺฐหิสุ.

สพฺพพุทฺธานํ กิร อวิชหิตเมว ยมกปาฏิหาริย์^{๓๕๒} กตฺวา เทวโลเก วสฺสํ วสิตฺวา
สงฺกสฺสนครทฺวาเร โอตฺรณ^{๓๕๓} [๓๕๔] อถ สตฺถา อตฺตโน สาสเน ปฏิปนฺนกา^{๓๕๕} ปุณฺธุชนาทีนํ คุณ-
ปกาสนตฺถณฺจ^{๓๕๖} อณฺณตติตฺถิยานํ อณฺณณภาวปฺปกาสนตฺถณฺจ ปุณฺธุชนพหุสฺสุตฺตานํ^{๓๕๗} วิสเย
ปฺจุฉิ. ปุณฺธุชนา^{๓๕๘} อตฺตโน วิสเย ปณฺหิ^{๓๕๙} วิสขฺเชตฺวา โสตาปนฺนวิสเย ปฺจุฉิ. ปุณฺธุชนา^{๓๖๐}
วิสขฺชิตฺุํ นาสกฺขิสุ. ตถา^{๓๖๑} สกฺทาคามิอนาคามิอาทีนํ^{๓๖๒} วิสเย^{๓๖๓} โสตาปนฺนาทโย^{๓๖๔} วิสขฺเชตฺุํ
นําสกฺขิสุ. มหาโมคฺคัลลนสฺส วิสเย ปฺจุฉิ. เสสา มหาสวกา ปณฺหิ^{๓๖๕} วิสขฺชิตฺุํ นาสกฺขิสุ.
สํริปฺตตฺถเธรสฺส^{๓๖๖} วิสเย มหาโมคฺคัลลนํ วิสขฺชิตฺุํ นาสกฺขิ. สตฺถา พุทฺธวิสเย ว จตฺวา^{๓๖๗}
สํริปฺตตฺถเธร^{๓๖๘} ปฺจุฉนฺโต อาห

^{๓๔๘} พ. เทศนาปริโยสาเน.

^{๓๔๙} ท.,น.,ร. ปาณโกฏิ.

^{๓๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สทุธิ วิหาริกา.

^{๓๕๑} ท.,น. ปญฺจสตา.

^{๓๕๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยมกปาฏิหาริย์.

^{๓๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โอตฺรนฺดา.

^{๓๕๔} ขุ.ธ.อ. ๖/๙๑.

^{๓๕๕} ท.,น.,ร.,ล. ปฏิปนฺนกา.

^{๓๕๖} ท.,น.,ร. คุณปฺปกาสนตฺถณฺจ.

^{๓๕๗} ท.,น.,ร. ปุณฺธุชนพหุสฺสุตฺตานํ.

^{๓๕๘} ท.,น.,ร. ปุณฺธุชนา.

^{๓๕๙} ท.,น.,ร.,ล. ปณฺหิ.

^{๓๖๐} ท.,น.,ร. ปุณฺธุชนา.

^{๓๖๑} ท.,น.,ร. ตทา.

^{๓๖๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สกฺทาคามิอนาคามิอาทีนํ.

^{๓๖๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิสยํ.

^{๓๖๔} น. โสตาปนฺนาทโย.

^{๓๖๕} ท.,น.,ร.,ล. ปณฺหิ.

^{๓๖๖} น. สํริปฺตตฺถเธรสฺส, พ.,ล. สํริปฺตตฺถเธรสฺส.

^{๓๖๗} น. จตฺวา.

^{๓๖๘} พ.,ล. สํริปฺตตฺถเธร

“เย จ สงฺขาตธมฺมา^{๓๖๙} เส เย จ เสชา^{๓๗๐} ปุณฺณ อิท
เตสํ เม [^{๓๗๑}] นิปโก^{๓๗๒} อิริยํ ปุณฺณโจ [^{๓๗๓}] ปพฺรหฺมิ^{๓๗๔} มาริสสา”ติ.^{๓๗๕} [๓๓]

สาริปุตฺโต^{๓๗๖} วิสขุเชตฺตํ นาสิกฺขิเยว. เถโร ปน ภควโต อชฺฌาสเย กงฺขติ.^{๓๗๗} สตุถา
[“ตสฺส นยทานตฺถํ ภูตมิตํ สาริปุตฺต^{๓๗๘} สมฺนุสฺสสาหิ”ติ อาห. เอวํ กิร อโหสิ “สาริปุตฺโต^{๓๗๙}
มม อชฺฌาสยํ คเหตฺวา กเถนโต ขนฺธวเสน กเถสฺสตี”ติ. เถรสฺส สห นยทาเนน โส ปณฺโห^{๓๘๐}
นยสเดเนน นยสหสฺเสน อุปฺภูจาสิ. โส สตุถารา ทินฺนเนเย จตฺวา ตํ ปณฺหํ กเถสิ. จเปตฺวา^{๓๘๑} กิร
สมฺมาสมฺพุทฺธํ อณฺโณ สาริปุตฺตตฺถเธรสฺส^{๓๘๒} ปณฺณํ ปาปฺณิตุํ สมตฺโถ นาม นตฺถิ. เตเนว กิร เถโร
สตุถุ ปุโรโต จตฺวา^{๓๘๓} สีหนาทํ^{๓๘๔} นทฺติ “อหํ ภนฺเต สกลกปฺปปี เทเว วุฏฺฐเจ, ‘เอตฺตกานิ พินฺทุนิ’^{๓๘๕}
มหาสมฺพุทฺเท ปตฺติทานิ, เอตฺตกานิ ภูมียํ, เอตฺตกานิ ปพฺพเต”ติ^{๓๘๖} คเถตฺวา^{๓๘๗} ลกฺขํ อารोเปตฺตํ

^{๓๖๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จาสํขาตธมฺมา.

^{๓๗๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เสกฺขา.

^{๓๗๑} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ตฺวาน”ติ ทิสฺสตี, “เมติ น ทิสฺสตี.

^{๓๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิปโก.

^{๓๗๓} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “เม”ติ ทิสฺสตี.

^{๓๗๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พฺรหฺมิ.

^{๓๗๕} ขุ.สุ. ๒๕/๑๐๔๕/๕๓๒, ขุ.จู. ๓๐/๗/๓๖, ขุ.ธ.อ. ๖/๕๒.

^{๓๗๖} พ.,ล. สาริปุตฺโต.

^{๓๗๗} ท.,น.,ร.,ล. กงฺขติ.

^{๓๗๘} พ.,ล. สาริปุตฺต.

^{๓๗๙} พ.,ล. สาริปุตฺโต

^{๓๘๐} ท.,น.,ร. ปณฺหํ.

^{๓๘๑} ท.,น. ฌเมตฺวา.

^{๓๘๒} พ.,ล. สาริปุตฺตตฺถเธรสฺส.

^{๓๘๓} น. ฌตฺวา.

^{๓๘๔} ท.,น.,ร. สีหนาทํ.

^{๓๘๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วินฺทุนิ.

^{๓๘๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อิตฺตี”ติ น ทิสฺสตี.

^{๓๘๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. คเหตฺวา.

สมตฺโถ"ติ. สตุถาปี น^{๓๘๘} "ชานามิ เต สาริปุตฺต^{๓๘๙} คณฺเฑ^{๓๙๐} สมตฺถภาวน"ติ อาห. ตสฺส
 อายสฺมโต ปญฺญา^{๓๙๑} อุปมา นาม นตฺถิ. เตนาห

“คจฺกาย วาลูกา^{๓๙๒} ขีเย^{๓๙๓} อุทกํ ขีเย^{๓๙๔} มหณฺณเว
 มหียา มตฺติกา^{๓๙๕} ขีเย^{๓๙๖} น ขีเย^{๓๙๗} มม พุทฺธิยา^{๓๙๘}”ติ.]^{๓๙๙} [๓๔]

ปุณฺปิ เถรสฺส ปญฺญา อสทิสภาวตฺถาย เอวํ วุตฺเต

“โลกนาถํ จเปตฺวาน เย จญฺเฆ อตฺถิ ปาณินโน
 ปญฺญา สาริปุตฺตสฺส^{๔๐๐} กลนฺนาคมนฺติ^{๔๐๑} โสฬสินฺ”ติ.^{๔๐๒} [๓๕]

เอวมายสฺมา สาริปุตฺโต^{๔๐๓} จเปตฺวา^{๔๐๔} ตถาคตฺ^{๔๐๕} ปญฺญา สโม นตฺถิ. ตทา
 เทโวโรหणे ปจฺวิกรมฺปนาทินฺแกนา^{๔๐๖} อจฺฉริยานิ ปาตุฏฺฏตานิ. อวิจิมฺหิ^{๔๐๗} อคฺคิ^{๔๐๘} นิพฺพายิ.

^{๓๘๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สตุถาปี นน”ติ น ทิสฺสติ.

^{๓๘๙} พ.,ล. สาริปุตฺต.

^{๓๙๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คณฺเฑนฺ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๓๙๑} ท.,ร.,พ.,ล. ปญฺญา, น. มาลูกา.

^{๓๙๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วาลูกา.

^{๓๙๓} ท.,น.,ร. ขีเย.

^{๓๙๔} ท.,น.,ร. ขีเย.

^{๓๙๕} ร.,พ.,ล. มตฺติกา.

^{๓๙๖} น. ขีเย.

^{๓๙๗} น. ขีเย.

^{๓๙๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พุทฺธิวา.

^{๓๙๙} ขุ.ธ.อ. ๖/๔๒-๓.

^{๔๐๐} พ.,ล. สาริปุตฺตสฺส.

^{๔๐๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กลนฺนาคมนฺติ.

^{๔๐๒} วิสุทฺธิ. ๒/๗, ขุ.ป.อ. ๒/๔/๓๐๐, ขุ.ม.อ. -/๖๔/๒๔๗.

^{๔๐๓} พ.,ล. สาริปุตฺโต.

^{๔๐๔} น. ถเปตฺวา.

^{๔๐๕} น. ตถาคต.

^{๔๐๖} ท.,น.,ร.,ล. ปจฺวิกรมฺปนาทินฺแกนา.

^{๔๐๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อวิจิมฺหิ.

^{๔๐๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อคฺคิ.

นียรสดดา วิคดาพาธา. โลกนุตรนिरये आलोक ओत्पाति. तृक्षप्ररेता सुखप्रपददा ओहसि. दसुमी
 जाने^{४०९} ऐरसुस पण्णा महानुभाव तेवमनुसुसानं पाग्णा ओहसि.

เทโวโรหนปริวิตโต นิฏฺฐิตโต.^{๔๑๐}

^{๔๐๙} น. ถาเน.

^{๔๑๐} ท.,น.,ร.,ล. เทโวโรหนสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๓.๓ อคฺคสาวกนิพฺพานปรีวตฺต [๒๖]

ตโต ภควา กรุณาสญฺจิตฺตหทยํ คามนิกมชนปทราชธานีสุ^{๔๑๑} จาริกญฺจรมานโน
 อนิจฺจวาเสน เทวมนุสฺसानํ อตฺถํ ปรีเยสนฺโต^{๔๑๒} อภิสมฺโพธิโต ปฏฺจาย ปจฺมํ พาราณสีนครํ^{๔๑๓}
 อุปนิสฺสาย เขเม มิคทาเย อธิปตฺเน วสิตฺวา ทฺวาทสํ ฌมฺมจกํ ปวตฺเตนโต ตตฺถเวย วสฺสํ วสิ.
 ทุติยตฺติยจตฺตถวสฺเส เวพฺพวเน มหาวิหาเร วิหรนฺโต เวเนยฺยชนมณฺฑลํ สํสารสมฺพุทฺเท นิมฺมคํ
 อุทฺธรนฺโต ตตฺถเวย วสฺสํ วสิ. ปญฺจเม วสฺเส เวสาลีนครมฺุปนนิสฺสาย^{๔๑๔} มหาวเน ภูฏาการสาลาเย
 วิหรนฺโต เวเนยฺยชนสฺส อมตธมฺมวิภาคํ ทาตุกาโม ตตฺถเวย วสฺสํ^{๔๑๕} วสิ.^{๔๑๖} จญฺเฏ ปน วสฺเส
 มกุลปพฺพเต วสนฺโต ยกฺขเทวมนุสฺसानํ ทเมตฺวา ตตฺถ วสฺสํ วสิ. สตฺตเม ปน วสฺเส ดาวตีสภวเน
 ปาริณตฺตกมฺุเล ปณฺทกมฺุพลสิลาตเล^{๔๑๗} นิสิตฺติวา^{๔๑๘} มาตุปมฺุขานํ เทวานํ อตฺถาย อภิธมฺมํ
 เทเสตฺวา ตตฺถเวย ตโย มาเส วสฺสํ อุปคจฺฉิ. อญฺจเม ปน วสฺเส ภคฺคฺราชนปเท^{๔๑๙} สํสุมารคิรมฺหิ
 อุปนิสฺสาย เกสกปาวเน^{๔๒๐} มิคทาเย เวเนยฺยชนเน นิพฺพานํ ปเวสนฺโต ตตฺถเวย วสฺสํ วสิ. นวเม ปน
 วสฺเส โกสมฺพิณฺคเร โฆสิตารามे วสนฺโต ตตฺถเวย วสฺสํ วสิ. ทสเม ปน วสฺเส ปาลิเลยฺย-
 วนสณฺฑเฑ เตมาสํ วิเวกวาสํ วสนฺโต ปาลิเลยฺยํ นาม หตฺถิ^{๔๒๑} อุปนิสฺสาย ภาทฺทสาารุกฺขมฺุเล^{๔๒๒}
 วสิตฺวา ตตฺถเวย วสฺสํ วสิ. เอกาทสํ นาลายํ พุราหฺมณคามา^{๔๒๓} วสิ.^{๔๒๔} ทฺวาทสํ เวรณฺช-
 พุราหฺมณเน นิมฺนติโต เวรณฺชนคเร นเพรฺุปฺจิมณฺฑมฺุเล^{๔๒๕} วสิ. เตรสํ ปาลิยปพฺพเต วสิ.
 จุทฺทสํ เขตวณฺมหาวิหาเร วสิ. ปญฺจทสํ กปิลวตฺถุนครํ อุปนิสฺสาย โรหิณินทียาํ ตีเร^{๔๒๖}

^{๔๑๑} ท.,น.,ล. คามนิกมชนปทราชธานีสุ, ร. คามนิกมชนปทราชธานีสุ.

^{๔๑๒} ท.,น. ปรีเยสนฺโต, ล. ปรีโยสนฺโต.

^{๔๑๓} น. พาราณสีนคร.

^{๔๑๔} ท.,น. เวสาลีนครมฺุปนนิสฺสาย.

^{๔๑๕} ล. วสฺส.

^{๔๑๖} พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “วสิ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๑๗} ล. ปณฺทกมฺุพลสิลาตเล.

^{๔๑๘} ท.,น.,ร.,ล. นิสิตฺติวา.

^{๔๑๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตคฺคฺราชนปเท.

^{๔๒๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เกสกลาวเน.

^{๔๒๑} ล. หตฺถิ.

^{๔๒๒} พ. ภาทฺทสาารุกฺขมฺุเล.

^{๔๒๓} ท.,น.,ร. พุราหฺมณคามา.

^{๔๒๔} ล. วสิ.

^{๔๒๕} น. นเพรฺุปฺจิมณฺฑมฺุเล.

^{๔๒๖} ท.,น.,ร.,ล. ตีเร.

นิโครธารามะ วสิตวา สากุยราชูณํ ยุตฺตกลหํ นิวาเรนโต ฌาติสงคหํ กโรติ. โสฬสมํ อาพวกํ
 ทเมตวา จตุราสีติปาณสหสฺसानิ อมตปานํ^{๔๒๗} ปาเยตวา อาพวีนครํ อุปนิสฺสาย อคฺคาพเว^{๔๒๘}
 เจติเย วสิ. สดฺตรสอฏฺฐารสเอกฺกณวิสฺติเมสุ^{๔๒๙} ปน วสฺเสสุ ภควา ปุณฺ ราชคหํ อุปนิสฺสาย เวพฺพวน-
 มหาวิหาเร วสิ. ตโต ปฏฺจาย ปน ภควา สาวตฺถีนครํ^{๔๓๐} อุปนิสฺสาย เชตวนมมหาวิหาเร จ
 ปุพฺพพารามะ จ ชฺวปริโภควเสน วสิ. ตตฺถ เชตวนมมหาวิหาเร เอกฺกณวิสฺวสฺसानิ^{๔๓๑} ปุพฺพพารามะ
 จวสฺसानิ วสิ. ปจฺฉิมวสฺสํ ปน ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺฆเณ^{๔๓๒} สทฺธิ เวสาลีนครํ อุปนิสฺสาย
 เวพฺพคามเก วสิ. อิมํ^{๔๓๓} สํสมฺปิณฺหิตวา ตถาคโต^{๔๓๔} คีหิกาลเ เอกฺกณตีสวสฺसानิ^{๔๓๕} มหาปธาน-
 กาลเ จวสฺसानิ พุทฺธตฺตกालเ ปณฺจจตฺตาฬิส วสฺसानิ^{๔๓๖} สพฺพานิ ตานิ อสีติอายุโก^{๔๓๗} ภควา
 อโหสิ. ยทา ภควา เวพฺพคามเก ปจฺฉิมวสฺสํ วสิตวา^{๔๓๘} ตตฺถเว เตมาเส ชโร อาพาโห
 อุปฺปชฺชิ.^{๔๓๙} ตํ จุทฺทสสมปตฺติโอสถเหิ^{๔๔๐} อตฺตโน โรคํ สุกนฺโฆทกธาราภิสิตชฺลิตา นพสมภวํ
 วีย วรรณฺตานุกาวสมฺปสนฺตสีฆขรวิสสนฺนิปาตํ^{๔๔๑} วีย สุตฺธาโกชนวิโนทิตตฺถานมคฺคปฏฺธิปณฺ-
 ขูปฺปิปาสํ วีย จ วูปสมेतวา วุฏฺฐวสฺโส ภิกฺขุสงฺฆเหิ สทฺธิ ปวาเรตวา สาริปฺตตเมตทโวจ^{๔๔๒}
 สาริปฺตต^{๔๔๓} [๔๔๔] เยน สาวตฺถิ เตเน คจฺฉามา"ติ. เถโร "สาธุ ภนฺเต"ติ ภควโต วจนํ ปฏฺิสุณฺนิ.

^{๔๒๗} ท.,น. อมตปาน.

^{๔๒๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อคฺคาพเว.

^{๔๒๙} น. สดฺตรสอฏฺฐารสเอกฺกณวิสฺติเมสุ, ล. สกฺครสอฏฺฐารสเอกฺกณวิสฺติเมสุ.

^{๔๓๐} พ. สาวตฺถีนคร.

^{๔๓๑} ท.,น.,ร. เอกฺกณวิสฺวสฺसानิ, ล. เอกฺกณวิสฺวสฺसानิ.

^{๔๓๒} พ. ภิกฺขุสงฺฆเณ.

^{๔๓๓} ท.,น.,ร. อิม.

^{๔๓๔} ล. ตถาคโต.

^{๔๓๕} น. เอกฺกณตีสวสฺसानิ, ล. เอกฺกณตีสวสฺसानิ.

^{๔๓๖} พ. วสฺसानิ.

^{๔๓๗} ท.,ร.,ล. อสีติอายุโก.

^{๔๓๘} ล. วสิตวา.

^{๔๓๙} ล.อุปฺปชฺชิ.

^{๔๔๐} ล. จุทฺทสสมปตฺติโอสถเหิ.

^{๔๔๑} ท.,น.,ร.,ล. วรรณฺตานุกาวสมฺปสนฺตสีฆขรวิสสนฺนิปาต.

^{๔๔๒} พ.,ล. สาริปฺตตเมตทโวจ.

^{๔๔๓} พ.,ล. สาริปฺตต.

^{๔๔๔} [] ท.,ร.,ล. เอตฺถนฺตเร "นจิริสฺเสว ตถาคโต ปรีนิพฺพานยิสฺสตีติ วตฺวา อายาม สาริปฺตต"ติ

อถ โข ภควา ภิกขุสงฺฆปริวฺตุโต^{๔๔๕} เยน สาวตถิ เตน คนฺดวา เชตวเน วิหาสิ. ตสมิ
ภควติ วิหรนฺเต อายสฺมา [ธมฺมเสนาปตisaripฺตุโต^{๔๔๖} ภควโต วตฺตํ ทสฺเสตฺวา ทิวาภูจํ น คโต.
โส^{๔๔๗} ตตฺถ อนฺเตวาสิเกสฺส วตฺตํ ทสฺเสตฺวา ปฏิกกนฺเตสฺส ทิวาภูจํ สมมชฺชิตฺวา จมฺมขณฺทํ
ปณฺญาเปตฺวา ปาเท ปกฺขาลेतฺวา ปลลงฺก^{๔๔๘} อากุชฺชิตฺวา^{๔๔๙} ผลสฺมาปตฺตี ปาวีสิ.^{๔๕๐} อถสฺส
ยถาปริจฺเจทน^{๔๕๑} ตโต วุญฺจิตสฺส อโย ปริวิตกโก^{๔๕๒} อุทปาทิ “พุทฺธา นฺ โข ปจฺมํ ปรินิพฺพายนฺติ,
อคฺคสาวกา นฺ โข”ติ. ตโต “อคฺคสาวกา ปจฺมนฺ”ติ ยตฺวา อตฺตโน อายุสงฺขารํ โอโลเกสิ. โส
“สตฺตาหเมว อายุสงฺขารา เม”^{๔๕๓} ปวตฺติสฺสนฺติ”ติ ยตฺวา “กตฺถ^{๔๕๔} ปรินิพฺพายิสฺสามิ”ติ จินฺตสิ.

ตโต “ราหุโล ตาวตฺติเสสฺส ปณฺฑกฺกมฺพลสิลาสเน ปรินิพฺพุโต อณฺฎาโกณฺทณฺณเถโร^{๔๕๕}
ฉทฺทนต์ทเห อหํ กตฺถ^{๔๕๖} ปรินิพฺพายิสฺสามิ”ติ ปุณฺปุณฺ จินฺตเนโต มาตโร อารพฺภ สตี
อุปฺปาเทสิ. “มยฺหํ มาตา สตฺตณฺนํ อรหนฺตํ มาตา หุตฺวาปิ^{๔๕๗} พุทฺธธมฺมสงฺฆेสฺส^{๔๕๘} อปฺปสนฺนา,
อตฺถิ นฺ โข ตสฺสา อุปนิสฺสโย, นตฺถิ นฺ โข”ติ อวชฺเชตฺวา^{๔๕๙} โสตาปตฺติมคฺคสฺส อุปนิสฺสย^{๔๖๐}
ทิสฺวา “กสฺส เทสฺนาย อภิสฺมโย ภวิสฺสตี”ติ โอโลเกนฺโต “มเมว ธมฺมเทสฺนาย ภวิสฺสตี, น อณฺณสฺส,
สเจ โข ปนาหํ อปฺโปสฺสุกโก ภเวยฺย, ภวิสฺสนฺติ”^{๔๖๑} เม^{๔๖๒} วตฺตาโร ‘สาร์ิปฺตฺตเถโร^{๔๖๓}’ อวเสส-

^{๔๔๕} ท.,น.,พ. ภิกขุสงฺฆปริวฺตุโต.

^{๔๔๖} ท.,พ. ธมฺมเสนาปตisaripฺตุโต.

^{๔๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เตสฺ.

^{๔๔๘} ล. ปลลงฺก.

^{๔๔๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อากุชฺชิตฺวา.

^{๔๕๐} ล. ปาวีสิ.

^{๔๕๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยถาปริจฺเจทนโต.

^{๔๕๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปน วิตกโก.

^{๔๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “เม”ติ น ทิสฺสตี.

^{๔๕๔} ท.,น.,ร. ตตฺถ.

^{๔๕๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อณฺฎาโกณฺทณฺณเถโร.

^{๔๕๖} ท.,น.,ร. ตตฺถ.

^{๔๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. หุตฺวา.

^{๔๕๘} พ. พุทฺธธมฺมสงฺฆेสฺส.

^{๔๕๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อวชฺเชตฺวา”ติ น ทิสฺสตี.

^{๔๖๐} ท.,น.,ร.,ล. อุปนิสฺสย.

^{๔๖๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภวิสฺสตี.

^{๔๖๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “เม”ติ น ทิสฺสตี.

^{๔๖๓} พ.,ล. สาร์ิปฺตฺตเถโร.

ชนานปี อวิสโย^{๔๖๔} โหติ, ตถา หิสฺส สมจิตตสฺสุตตเนตฺเตสนาทิวเส^{๔๖๕} โกฏิสตสฺสทเวตฺตา
 อรหตฺตํ ปตฺตา, ตโย มคฺเค ปฏฺวิทฺฐทเวตฺตานํ คณฺหา นตฺถิ, อญฺเญสฺ จ จาเนสฺ อเนกา^{๔๖๖} อภิสมยา
 ทิสฺสนตฺติ, เถเว จ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺตาเนว อสํติกุลสฺสทฺธานิ, โส ทานิ สก[^{๔๖๗}]มาตุ-
 มิจฺฉาทสฺสนมตฺตมปิ หริตฺตํ นาสกขี'ติ, ตสฺมา มาตฺรํ มิจฺฉาทสฺสนา โมเจตฺวา ชาโตวเรเกเยว^{๔๖๘}
 ปรีนิพฺพายิสฺสามีติ สนนฺนิฏฺฏจํ กตฺวา[^{๔๖๙}] “อชฺเชว ภควนฺตํ อนฺุชานาเปตฺวา นิภฺขมิสฺสามี”ติ [^{๔๗๐}]
 จุนฺทตฺเถรํ อามนฺเตสิ “อายามาวฺโส จุนฺท, อมฺหากํ [^{๔๗๑}] ปญฺจสตาย ภิกฺขุปริสาย สณฺณํ เทหิ,
 ‘คณฺหถาวฺโส ปตฺตจิวฺรานิ, ฐมฺมเสนาปติ นาลกคาม’^{๔๗๒} คณฺตุกาโม”ติ, เถโร ตถา อกาสิ.

ภิกฺขุ เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย เถรสฺส สนฺติกํ อากมฺิสฺส, เถโร เสนาสนํ
 สํสาเมตฺวา ทิวาฏฺฏจํ สมฺมชฺชิตฺวา ทิวาฏฺฏจาทฺวาเร จตฺวา ทิวาฏฺฏจํ โอโลเกนฺโต “อิทฺ”^{๔๗๓}
 ทานิ^{๔๗๔} ปจฺฉิมทสฺสนํ, ปุณฺ อากมฺนํ นตฺถิ”ติ วตฺวา ปญฺจสตภิกฺขุปริฏฺโต^{๔๗๕} ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา
 วนฺทิตฺวา ภควนฺตํ เอตทวโจ

“ฉินฺโนทานิ ภวิสฺสามิ [^{๔๗๖}]	โลกนาถ มหามุนี ^{๔๗๗}	
คมนาคนํ นตฺถิ	ปจฺฉิมา วนฺทนา อยฺ.	[๓๖]
‘ชีวิตํ อปฺปกํ มยฺหํ	อิโต สตฺตาหฺมจฺเจ	
นิภฺขิเปยฺยามหํ ^{๔๗๘} เทหิ	การโวโรปนํ ยถา. ^{๔๗๙}	[๓๗]

^{๔๖๔} ท.,ร.,ล. อวิสโย, พ. อวิสโย.

^{๔๖๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมจิตตสฺสุตตเนตฺเตสนาทิวเส.

^{๔๖๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อเนกา.

^{๔๖๗} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “โส ทานิ สก.....”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๖๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชาโตวเรโต เจว.

^{๔๖๙} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อิติ สนนฺนิฏฺฏจํ กตฺวา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๗๐} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สนนฺนิฏฺฏจํ กตฺวา”ติ ทิสฺสติ.

^{๔๗๑} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “มาตฺรํ ปสฺสิตฺตุนฺติ ทิสฺสติ.

^{๔๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นาลนฺทคาม.

^{๔๗๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อิทฺ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๗๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อิทานิ.

^{๔๗๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปญฺจสตภิกฺขุปริฏฺโต.

^{๔๗๖} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ฉินฺโนทานิ จ วิสฺสาโส”ติ ทิสฺสติ.

^{๔๗๗} ท.,น.,ร.,พ. มหามุนี.

^{๔๗๘} ท.,น. นิภฺขิเปยฺยมฺหํ, ร.,พ.,ล. นิภฺขิเปยฺยมม.

^{๔๗๙} ท.,น.,ร. ยทา. ส.ช.อ. ๓/๓๗๔/๒๔๗. เอตฺถนฺตเร “ฉินฺโนทานิ.....ยถาติ น ทิสฺสติ.

อนุชานาตุ เม ภนฺเต (ภควา) อนุชานาตุ สฺกโต [^{๔๔๐}]
 [^{๔๔๑}] ปรินิพฺพานกาโล เม โอสฺสฏฺโง อายุสงฺขารอ"ติ. ^{๔๔๒} [๓๘]

พทุฐา ปน ยสฺมา "ปรินิพฺพาหิ"ติ วุตฺเต มรณสํวณฺณนํ วณฺณเณนฺติ "มา ปรินิพฺพาหิ"ติ
 วุตฺเต วณฺณสฺส คณฺถํ กณฺเฑตีติ ^{๔๔๓} มิจฺฉาทิฏฺฐิกา โทสํ อาโรเปสฺสณฺติ, ตสฺมา ตทฺพภยํปี น วทณฺติ.
 เตน นํ ภควา "กตฺถ ปรินิพฺพายิสฺสสิ สารีปฺตฺตา"ติ. "อดฺธิ ภนฺเต มคฺเชสฺส นาลกคาเม ^{๔๔๔}
 ชาโตวรโก ^{๔๔๕} ตตฺถาหํ ปรินิพฺพายิสฺสามิ"ติ วุตฺเต "ยสฺส ทานิ ตวํ [^{๔๔๖}] สารีปฺต ^{๔๔๗} กาลํ
 มณฺเฑสิ, อิทานิ เต เชฏฺฐกนิฏฺฐภาตีกานํ ตาทิสฺสสิ ภิกฺขุโน ทสฺสนํ ทูลลภํ ^{๔๔๘} ภวิสฺสตีติ, ^{๔๔๙}
 เทเสหิ เตสํ ฐมฺมน"ติ อาห.

เถโร "สตฺถา มยฺหํ อิทฺธิวิภฺพพฺพนปฺพพงฺคมํ ^{๔๕๐} ฐมฺมเทสนํ ปจฺจาสีสตี" ^{๔๕๑}ติ ญตฺวา
 ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ตาลปฺปมานํ ^{๔๕๒} อากาสํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา ^{๔๕๓} [^{๔๕๔}] ปุณ โอรุยฺห ภควนฺตํ
 วนฺทิตฺวา สตฺตตาลปฺปมาเณ อนฺตลิกฺเข จิโต อิทฺธิวิภฺพพฺพนํ ทสฺเสตฺวา ^{๔๕๕} ฐมฺมํ เทเสสิ. สกฺลนคฺร
 สนฺนิปติ. เถโร โอรุยฺห ภควนฺตํ ^{๔๕๖} วนฺทิตฺวา "คณฺนกาโล เม ^{๔๕๗} ภนฺเต"ติ อาห. [ภควา "ฐมฺม-
 เสนาปตี ปฏฺฐิปาเทสฺสามิ"ติ จินฺเตตฺวา ฐมฺมาสนา อุฏฺฐาย คณฺธกฺกุฏฺฐิอภิมุโข ^{๔๕๘} คณฺตฺวา มณฺเฑลเก

^{๔๔๐} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "ภควา อนุชานาตุ"ติ ทิสฺสติ, "สฺกโต"ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๔๑} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "สฺกโต"ติ ทิสฺสติ.

^{๔๔๒} ที.ม.อ.๒/๑๖๖/๑๕๒.

^{๔๔๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "อิตฺตี"ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นาลนฺทกคาเม.

^{๔๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชาตวรโก.

^{๔๔๖} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "ชานิตฺวา"ติ ทิสฺสติ, "ทานิ ตวณฺ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๔๗} พ.,ล. สารีปฺต.

^{๔๔๘} ท.,น.,ร. ทูลลพภ.

^{๔๔๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "อิตฺตี"ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๕๐} ท.,ร.,พ.,ล. อิทฺธิวิภฺพพฺพนปฺพพภาคิมํ, น. อิทฺธิวิภฺพพฺพนปฺพพภาคิม.

^{๔๕๑} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "ปจฺจา อาสีสตี"ติ ทิสฺสติ.

^{๔๕๒} ท.,น.,ร., ตาลปฺปมาน.

^{๔๕๓} ท.,น.,ร. อพฺภุคฺคณฺตฺวา.

^{๔๕๔} [] ส.ข.อ. ๓/๓๗๔/๒๘๖-๘.

^{๔๕๕} ท.,น.,ร. ทสฺเสตฺสา.

^{๔๕๖} ล. ภค.

^{๔๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เม.

^{๔๕๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. คณฺธกฺกุฏฺฐิ อภิมุโข.

อฏฐาสิ. เถโร ดิग्ฆตตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวา จตุสฺส จาเนสฺสุ^{๔๙๙} วนฺทิตฺวา “อิโต สดสฺหสฺสกปฺปาธิกสฺส
 อสงฺเขยฺยสฺส^{๕๐๐} อฺปริ อโนมทสฺสีสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส^{๕๐๑} ปาทมฺมฺเล นิปตฺติตฺวา ตุมฺหากํ ทสฺสนํ
 ปตฺถเกสิ,^{๕๐๒} สา เม ปตฺถนา สมิตฺฐา, ทิฏฺฐา ตุมฺहे, ปจฺมทสฺสนํ,^{๕๐๓} อิทํ ปจฺฉิมทสฺสนํ, ปุณ
 ตุมฺหากํ ทสฺสนํ นตฺถิ”ติ วตฺวา ทสฺนขสโมธานสมฺมุขลํ อณฺชสิ^{๕๐๔} ปคฺคยฺห ยาว ทสฺสนวิสยา^{๕๐๕}
 อภิมุโข ว^{๕๐๖} ปฏิกกมิตฺวา อิโต ปฏฺจาย จตฺติปฏฺฐิสนฺธิวเสน^{๕๐๗} กิสมิํจิ จาเน คมนํ คมนํ นาม^{๕๐๘}
 นตฺถิ”ติ วนฺทิตฺวา ปกฺกามิ. อุทกปริยฺนตฺตํ กตฺวา มหาภุมฺมิจาโล^{๕๐๙} อโหสิ.

ภควา ปริวาทเรตฺวา จิตฺตํ ภิขุ^{๕๑๐} อาห “อนฺนคจฺจน ภิขเว ตุมฺหากํ เขฏฺฐภาติกน”ติ.
 ภิขุ^{๕๑๑} ยาว ทฺวารโกฏฺฐกา^{๕๑๒} อคมฺสฺ. เถโร “ติฏฺฐถ, ตุมฺहे อาวุโส อปฺปมตฺตา โหถา”ติ
 นินฺวตฺตาเปตฺวา อตฺตโน ปริสาเยว สทฺธิํ ปกฺกามิ. มนุสฺสา “ปุพฺเพ อโย ปจฺจาคมฺจาริกํ จรติ,
 อิทํทานิ คมนํ, น ปุณ ปจฺจาคมนายา^{๕๑๓}”ติ ปริเทวฺนตา^{๕๑๔} อนฺนพฺนฺธิสฺ. เตปิ “อปฺปมตฺตา โหถ
 อาวุโส เอวํภาวิโน นาม สงฺขาราทิ นินฺวตฺตาเปสิ.

อถโข อายสฺมา สาริปฺตฺโต^{๕๑๕} อนฺตรามคฺเค สดฺดาหํ มนุสฺसानํ อนฺนคหํ กโรนฺโต
 สายํ นาลกคามํ^{๕๑๖} ปตฺวา คามทฺวารे นิโครธรูกฺขมฺมฺเล อฏฐาสิ. ตทา อุปเรวโต นาม เถรสฺส

^{๔๙๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จตุสฺสฺจาเนสฺ.

^{๕๐๐} ท.,น.,ร.,ล. อสงฺเขยฺยสฺส.

^{๕๐๑} น. อโนมทสฺสีสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

^{๕๐๒} พ. ปตฺถเกสิ.

^{๕๐๓} น. ปจฺมทสฺสนํ.

^{๕๐๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ทสฺนขสโมธานสมฺมุขลน”ติ ทิสฺสติ.

^{๕๐๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทสฺสนวิสโย ตาว.

^{๕๐๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อมุโข ว.

^{๕๐๗} ล. จตฺติปฏฺฐิสนฺธิวเสน.

^{๕๐๘} ท.,น.,พ.,ล. คมนํ นาม.

^{๕๐๙} ท.,น.,ร. มหาภุมฺมิปาโล, ล. มหาภุมฺมิจาโล.

^{๕๑๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตฺเต ภิขุ, ล. จิตฺเต ภิขุ.

^{๕๑๑} ล. ภิขุ.

^{๕๑๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โกฏฺฐกา.

^{๕๑๓} ท.,น.,พ.,ล. ปจฺจาคมนาย.

^{๕๑๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปริเทวิตฺวา.

^{๕๑๕} พ.,ล. สาริปฺตฺโต.

^{๕๑๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นาลนฺทคาม.

ภาคินเญโย พหิกามํ คจฺจนโต เถรํ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา อฏฺฐาสิ. เถโร ตํ อาห "อตฺถิ"^{๕๑๗} เคเห เต
 อยฺยิกา"ติ. "อาม ภนฺเต"^{๕๑๘}ติ. "คจฺจ อมฺหากํ อิธาคตภาวํ อาโรเจहि, 'กสฺมา อากโต"ติ จ วุตฺเต"^{๕๑๙}
 "อชฺช กิร เอกทิวสํ อนฺโตคามे ภวิสฺสติ, ชาโตวรกํ ปฏฺิชคฺคถ,^{๕๒๐} ปณฺจณฺนํ ภิกฺขุสฺตานํ
 วสนฏฺฏจํ ชานาถา"^{๕๒๑}ติ. โส คนฺถวา "อยฺยเก มยฺหํ มาตุโล อากโต"ติ อาห. "อิทานิ กุหิณ"ติ.
 "คามทฺวาเรติ. "เอกโก ว, อณฺโณปิ"^{๕๒๒} โกจิ อตฺถิ"ติ. "อตฺถิ ปณฺจสฺตา ภิกฺขุ"^{๕๒๓}ติ. "กึการณา
 อากโต"ติ. โส ตํ ปวุตฺติ อาโรเจสิ. พฺราหฺมณิ "มม ปุตฺโต กิ นฺ ชฺช เอตฺตกานํ วสนฏฺฏจํ
 ปฏฺิชคฺคาเปติ,^{๕๒๔} ทหฺรกาเล ปพฺพชิตฺวา มหฺลลกกาเล คีหิ"^{๕๒๕} โหตุกาโม"ติ จินฺเตนฺติ"^{๕๒๖}
 ชาโตวรกํ ปฏฺิชคฺคาเปตฺวา"^{๕๒๗} ปณฺจสฺตานํ วสนฏฺฏจํ"^{๕๒๘} กาเรตฺวา ทณฺฑทึปํ ชาเลตฺวา เถรสฺส
 ปาहेสิ.

เถโร ภิกฺขุหิ สทฺธิํ ปาสาทํ อภิรฺยุหิ. อภิรฺยุหิตฺวา จ ชาโตวรกํ ปวิสิตฺวา"^{๕๒๙} นิสฺสิทิ.
 นิสฺสชฺเชว "ตุมฺหากํ วสนฏฺฏจํ คจฺจถา"ติ ภิกฺขุ อฺยโยเชสิ. เตสฺส คตมตฺเตสฺสเยว เถรสฺส ชฺโร
 อาพาโธ"^{๕๓๐} อุปฺปชฺชิ."^{๕๓๑} โลหิตปฺกฺขนฺธิกา"^{๕๓๒} มรณฺนฺติกา เวทนา วตฺตนฺติ. เอกํ ภาชนํ ปวิสติ,
 เอกํ นิภฺขมฺติ."^{๕๓๓} พฺราหฺมณิ"^{๕๓๔} "มม ปุตฺตสฺส ปวตฺติ มยฺหํ น รุจฺจตี"ติ อตฺตโน วสนคพฺภ-
 ทฺวาร"^{๕๓๕} นิสฺสาย อฏฺฐาสิ.

^{๕๑๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "อตฺถิ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๕๑๘} ล. อามนฺเต.

^{๕๑๙} ท.,น. วุตฺโต.

^{๕๒๐} ท.,น.,ร.,ล. ปติชคฺคถ.

^{๕๒๑} ท.,น.,ร.,ล. ชานถ.

^{๕๒๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อยฺโย.

^{๕๒๓} พ. ปณฺจสฺตภิกฺขุ.

^{๕๒๔} ท.,น.,ร.,ล. ปติชคฺคาเปติ.

^{๕๒๕} น.,ล. คีหิ.

^{๕๒๖} ล. จินฺเตนฺติ.

^{๕๒๗} ท.,น.,ร.,ล. ปติชคฺคาเปตฺวา.

^{๕๒๘} พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "วสนฏฺฏจํ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๕๒๙} น. ปวิสิตฺวา.

^{๕๓๐} น. อาพาโน.

^{๕๓๑} ท.,ร.,พ.,ล. อุปฺปชฺชิ.

^{๕๓๒} พ. โลหิตปฺกฺขนฺธิกา.

^{๕๓๓} ท.,ร.,น.,พ.,ล. นิภฺขมฺติ.

^{๕๓๔} น. พฺราหฺมณิ.

^{๕๓๕} ท.,ร.,น.,พ.,ล. วสนทฺวาร.

ดสมัย กาเล จตุตธาโร มหาราชานโน "ธมฺมเสนาปติ กุหิ วิหริตี"ติ โอลิเกนฺดา^{๕๓๖}
 นาลกคามเ ชาโตวรเก ปรีนิพฺพานมณฺเเจ นิปฺนโน^{๕๓๗}"ติ ญตฺวา "ปจฺฉิมทสฺสนํ"^{๕๓๘} คมฺมิตฺตสํมา"ติ
 อากมฺม วณฺหิตฺวา อฏฺฐสฺส^{๕๓๙} เถโร "เก ตุมฺเห"ติ ปุจฺฉิ. "มหาราชานโน ฆนฺเต"ติ. "กสฺมา
 อากตฺตถา"ติ. "คิลานุปฺปจฺจากา ภวิสฺสํมา"^{๕๔๐}"ติ. "โหตุ, อตฺถิ คิลานุปฺปจฺจากิ,^{๕๔๑} กจฺฉนฺต ตุมฺเห"ติ
 อญฺโยเชสิ. เตสํ คตาวสานเ เตเนว นเยน สกฺโก เทวานมินฺโท. ดสมัย คเต สยามาทโย มหาพฺรหฺมา
 จ อากมฺมิตฺส. เตปิ ตเถว เถโร อญฺโยเชสิ.

พฺรหฺมณิ เทวตานํ อากมฺนญฺจ คมฺนญฺจ^{๕๔๒} ทิสฺวา "เก"^{๕๔๓} นุ โข เอเต มม ปุตฺตํ
 วณฺหิตฺวา กจฺฉนฺตี"ติ จินฺเตตฺวา เถรสฺส คพฺภทวารํ^{๕๔๔} ญตฺวา "ตาท จุนฺท มม ปุตฺตสฺส กา
 ปวตฺตี"^{๕๔๕}"ติ ปุจฺฉิ. โส ตํ ปวตฺตี"^{๕๔๖} อจฺฉิขิตฺวา "มหาอุปาสิกา ฆนฺเต อากตา"ติ อาห. สว "กํ นาม
 ตาท อากตา"ติ ปุจฺฉิ. "จตุตธาโร มหาราชานโน อุปาสิกเ"ติ. "ตาท ตวํ จตฺตฺหิ"^{๕๔๗} มหาราชเชหิ
 มหฺนตฺตโร"ติ. "อารามิกสทิสฺสา เอเต อุปาสิกเ, อมฺหากํ สตฺถุโน ปฏฺฐิสนฺธิคฺคหฺนโต ปฏฺฐาย ชคฺค-
 หตฺถา ญตฺวา อารกฺขํ อกฺกิสฺสตี."^{๕๔๘} "เตสํ ตาท คตาวสานเ โก อากโต"ติ. "สกฺโก เทวานมินฺโท"ติ.
 "เทวราชโตปิ ตวํ ตาท มหฺนตฺตโร"ติ. "ภณฺทคาคหฺกสามเณรสทิสฺโส เอส อุปาสิกเ, อมฺหากํ สตฺถุโน
 ตาวตีสโต โอตฺรณกาเล ปตฺตจิวรํ"^{๕๔๙} กเหตฺวา โอตฺติณฺโณ"ติ. "ตสฺส ตาท คตาวสานเ โชตฺมานโน
 วีย"^{๕๕๐} โก อากโต"ติ. "อุปาสิกเ มหาพฺรหฺมา นาม เอโส"ติ. "มหาพฺรหฺมโตปิ ตวํ ตาท

^{๕๓๖} ท.,ร.,น.,พ.,ล. โอลิเกนฺโต.

^{๕๓๗} พ. นิปฺนโน.

^{๕๓๘} ล. ปจฺฉิมทสฺสนํ.

^{๕๓๙} ล. อฏฺฐสฺส.

^{๕๔๐} ล. ภวิสฺสํมา.

^{๕๔๑} พ.,ล. คิลานุปฺปจฺจากิ.

^{๕๔๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อากมฺนคฺมฺนญฺจ.

^{๕๔๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "เก"ติ น ทิสฺสตี.

^{๕๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. คพฺภ.

^{๕๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปวตฺตี.

^{๕๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปวตฺตี.

^{๕๔๗} ล. จตฺตฺหิ.

^{๕๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "อิตฺตี"ติ น ทิสฺสตี.

^{๕๔๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปตฺต.

^{๕๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "วียา"ติ น ทิสฺสตี.

มหนตตโร"ติ. "อมหากัม สตฤ"^{๔๕๑} ชาตทิวเส จตฺตารโ มหฬุรหฺมาโน มหฬุริสํ สุวณฺณชาเลน
ปฏิกคณฺหิสฺสุ"^{๔๕๒}ติ.

อถ พุราหฺมณียา"^{๔๕๓} "ปุตฺตสฺส ตาว เม อัย อานุภาโว, กิทิสฺส วต มยฺหํ ปุตฺตสฺส
ภควโต สตฤ อานุภาโว ภวิสฺสตี"ติ จินฺตยนฺติยา สหสา ปณฺจวณฺณา ปีติ อุปฺปชฺชิตฺวา สกฺล-
สรีร"^{๔๕๔} ฝริ. เถโร "อุปฺปนฺนํ เม มาตุ ปีติโสมนสฺส"^{๔๕๕} อัย อิทานิ กาโล ฌมฺมเทสฺสนายา"^{๔๕๖}ติ
จินฺตเตตฺวา "กึ จินฺตเสสิ มหฬุปาสิเก"ติ อาห. สว "ปุตฺตสฺส ตาว เม อัย คฺอุณ, "สตฤ ปนสฺส
กิทิสฺส คฺอุณ ภวิสฺสตี"ติ อิทํ ตาต"^{๔๕๗} จินฺตเม"ติ อาห. "มหฬุปาสิเก มยฺหํ สตฤ ชาตกฺขณฺ
มหฬิณิกฺขมเน สมฺโพธิยํ ฌมฺมจกฺกปฺปวตฺตเน จ"^{๔๕๘} ทสฺสทสฺสีโลกชาตฺ กมฺปิตฺถ, สีเลน สมาริณา
ปณฺณาย วิมุตฺติยา วิมุตฺติยาณทสฺสเนน สโม นาม นตฺถิ, อิติปิ โส ภควาติ วิตฺถาเรตฺวา"^{๔๕๙}
พุทฺธคฺอุณปฏิสํยุตฺตํ ฌมฺมเทสํ กเถสิ.

พุราหฺมณิ ปิยปุตฺตสฺส ฌมฺมเทสฺนาปริโยสาเน โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐาย ปุตฺตํ อาห
"ตาต อุปฺติสฺส กสฺมา เอวมกาสิ, เอวรูปํ นาม อมตํ มยฺหํ เอตฺตํ กาลํ น"^{๔๖๐} อทาสี"ติ. เถโร
"ทินฺนํทานิ เม มาตุ อนฺรูปํ สारิยา พุราหฺมณียา"^{๔๖๑} โปสวานิกมฺมูลํ, เอตฺตเกน วฏฺฐิสฺสตี"ติ
จินฺตเตตฺวา "คจฺฉ มหฬุปาสิเก"^{๔๖๒}ติ พุราหฺมณิ อัยโยเชตฺวา "จฺนฺท กา เวลา"ติ อาห. "พลว-
ปจฺจุสกาโล"^{๔๖๓} ภนฺเต"ติ. "เตนหิ ภิกฺขุสํฆํ สนฺนิปาเตหิ"ติ. โส ภิกฺขุสํฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา
"สนฺนิปติโต ภนฺเต ภิกฺขุสํฆเ"ติ เถรสฺส อาโรเจสิ. เถโร "มํ อุกฺขิปิตฺวา นิสีทาเปหิ"^{๔๖๔}ติ. โสปิ ตถา
อกาสิ.

^{๔๕๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สตฤโน.

^{๔๕๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิกคณฺหิสฺสุ.

^{๔๕๓} ท.,น.,ล. พุราหฺมณียา.

^{๔๕๔} ท.,น. สกฺลสรีร.

^{๔๕๕} ท.,น.,ล. ปีติโสมนสฺส.

^{๔๕๖} ท.,น. ฌมฺเมเทสฺสนายา.

^{๔๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อิทนฺนาม.

^{๔๕๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "จา"ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๕๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "อรหํ สมฺมาสมฺมพุทฺโธติ อาทินา นเยนาติ ทิสฺสติ.

^{๔๖๐} ท.,น.,ร. เอตฺถนฺตเร "นา"ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๖๑} ล. พุราหฺมณียา.

^{๔๖๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มหฬุปาสิกา.

^{๔๖๓} ท.,น.,ร.,ล. พลวปจฺจุสกาโล.

^{๔๖๔} ล. นิสีทาเปหิ.

เถโร ภิกขุ อามนฺเตสิ “อาวุโส จตุจตุตาฬีสํ โว วสุธานี มยา สทฺธี วิจฺรณฺตานํ ยํ เม
กายิกํ วา วาจสิกํ วา น โรเจถ,^{๕๖๕} ขมถ ตํ อาวุโส”ติ. “เอตฺตกํ^{๕๖๖} ภนฺเต อมฺหากํ ฉายา วีย ตุมฺहे
อมุญฺจิตฺวา วิจฺรณฺตานํ อรุจฺจนกํ นาม นตฺถิ, ตุมฺहे ปนฺมฺหากํ^{๕๖๗} ขมถา”ติ. อถ เถโร อรุณฺณลิกฺขาย
ปณฺณายมานาย มหาปจฺวี^{๕๖๘} อุนาทยนฺโต อนุปาทิสฺสาย นิพฺพานธาดุยา ปรีนิพฺพายิ.]^{๕๖๙}

พหุ^{๕๗๐} เทวมนุสฺสา เถรสฺส ปรีนิพฺพาเน สกฺกาโร กรีสุ. อายสฺมา จุนฺโท เถรสฺส
ปตฺตจิวฺรณฺจ ธาตุปริสวณฺณจ^{๕๗๑} คเหตฺวา เซตวณํ คนฺตฺวา อานนฺทเถโร^{๕๗๒} คเหตฺวา ภควนฺตํ
อุปสงฺกมิ. ภควา ธาตุปริสวณํ คเหตฺวา ปณฺจหิ คาสสเดหิ เถรสฺส คุณํ กเถตฺวา ธาตุเจตียํ
การาเปตฺวา ราชคหํ^{๕๗๓} คมนตฺถาย อานนฺทเถรสฺส^{๕๗๔} สณฺณํ อทาสิ. เถโร ภิกฺขุณฺ อารโจะสิ.
ภควาปิ ภิกฺขุสงฺฆปริวฺตุโต^{๕๗๕} ราชคหํ อคฺมาสิ.^{๕๗๖}] [^{๕๗๗}]

ตสฺมี กาเล มหาโมคฺคัลลนตฺเถโร^{๕๗๘} กาฬสึลายํ วิหฺรติ. ตทา ติตฺถิยา อณฺณมณฺณํ
มนฺเตตฺวา เถโร ปทฺฐสฺสิตฺตุํ [อตฺตโน อุปฺภูจาเก สมาทเปตฺวา กหาปณฺสหสฺสํ ลภิตฺวา ปุริสฆาตก-
กมฺมํ^{๕๗๙} กตฺวา วิจฺรณฺเต^{๕๘๐} โจเร ปกฺโกสาเปตฺวา “มหาโมคฺคัลลนตฺเถโร^{๕๘๑} นาม กาฬสึลายํ
วสฺติ, ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ มาเรถา”ติ เตสํ กหาปณฺ^{๕๘๒} อทํสุ. โจรา ธนโลเภน สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา “เถโร
มาเรสฺสามา”ติ มนฺตยีสฺสุ. เต โจรา คนฺตฺวา ตสฺส วสนฺนุจฺฉนํ ปรีวาเรสุ. เถโร เตหิ ปรีกฺขิตฺตภาวํ

^{๕๖๕} ท.,น.,ร.,ล. โรจิจ.

^{๕๖๖} ล. เอตฺตก.

^{๕๖๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปน อมฺหาก.

^{๕๖๘} ท.,น.,ร.,ล. มหาปถวี.

^{๕๖๙} ส.ข.อ. ๓/๓๗๔/๒๘๘-๘๓.

^{๕๗๐} ล. พหุ.

^{๕๗๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปริสวณฺณจ.

^{๕๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อานนฺทเถโร.

^{๕๗๓} ล. ราชคห.

^{๕๗๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อานนฺทเถรสฺส.

^{๕๗๕} ท.,น.,ร.,ล. ภิกฺขุสงฺฆปริวฺตุโต, พ. ภิกฺขุสงฺฆปริวฺตุโต.

^{๕๗๖} ล. อคฺคมาสิ.

^{๕๗๗} [] ที.ม.อ. ๒/๑๖๖/๑๕๑-๖.

^{๕๗๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มหาโมคฺคัลลนตฺเถโร.

^{๕๗๙} ท.,น.,ร.,ล. ปุริสฆาตกมฺม.

^{๕๘๐} ล. วิจฺรณฺโต.

^{๕๘๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มหาโมคฺคัลลนตฺเถโร.

^{๕๘๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กหาปณ.

[ตั้งณณเวย^{๖๐๑} สเทวกา โลกา เอกโกลาหล์ สุตวา ทิพพมัลลคณฐมาลวาสฐเป จ
 นานาทารุณี^{๖๐๒} จ คเหตฺวา อากมฺมฺสฺ. สตุถา เถรสฺส สนฺติเก จตฺวา มหฺนฺเตน ปุชฺชาสกุกาเรน
 สรรณิกฺเขปํ^{๖๐๓} กาเรสิ. อาพาหนสฺส^{๖๐๔} สมฺนฺตา โยชนมตฺเต^{๖๐๕} ปุปฺผวสฺสํ วสฺสิ. มนฺสฺसानํ อนฺตเร
 เทวา เทวานํ อนฺตเร มนฺสฺสา อเหฺลฺ. สตุตฺ ทิวสฺยานิ สาธุกิฬฺ^{๖๐๖} กิฬฺสฺ.^{๖๐๗} สตุถา เถรสฺส ธาตุโย^{๖๐๘}
 คาหาเปตฺวา เวพฺพวนทฺวารโกฏฺฐเก^{๖๐๙} เจตฺยํ กาเรสิ.

ดทา ภิกฺขุ ฌมฺมสภายํ กถํ สมฺมุจฺจาเปสฺสุ “อาวุโส สาริปฺตฺตเถโร^{๖๑๐} ตถาคตสฺส
 สนฺติกา อปรินิพฺพุตตฺตา พุทฺธานํ สนฺติกา มหฺนตํ สมฺมานํ^{๖๑๑} น ลภิ, มหาโมคฺคฺคฺลฺลฺลฺลฺนตฺเถโร
 สมฺมเป^{๖๑๒} ปรินิพฺพุตตฺตา มหาสมฺมานํ^{๖๑๓} ลภติ, อาพาหเน^{๖๑๔} ปนสฺส ปุปฺผวสฺสํ วสฺสตีติ.^{๖๑๕}
 สตุถา อากนฺตฺวา “กาย นฺตฺถ^{๖๑๖} ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนินฺนา”ติ ปุจฺจติว “อิมาย นามา”ติ
 วุตฺเต “น ภิกฺขเว อิทาเนว โมคฺคฺคฺลฺลฺลฺลฺน มม สนฺติเก สมฺมานํ^{๖๑๗} ลภิ, ปุพฺเพปิ ลภิ, อาพาหเน^{๖๑๘}
 ปนสฺส ปุปฺผวสฺสํ วสฺสิ^{๖๑๙} ปุพฺเพปิ วสฺสียะว^{๖๒๐}”ติ วตฺวา สรภงฺกชาตกํ คากํ กเถสิ. เอวํ

^{๖๐๑} ล. ตั้งณณเวย.

^{๖๐๒} พ.,ล. นานาทารุณี.

^{๖๐๓} น. สรรณิกฺเขป.

^{๖๐๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาหพสฺส.

^{๖๐๕} ท.,น.,ร.,ล. โยชนมคฺเค, พ. โนยชตฺเต.

^{๖๐๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาธุกิฬ.

^{๖๐๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กิฬฺส.

^{๖๐๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ธาตุ.

^{๖๐๙} พ. เวพฺพวนทฺวารโกฏฺฐเก.

^{๖๑๐} ท.,น.,ร.,ล. สาริปฺตฺตเถโร, พ. สาริปฺตฺตเถโร.

^{๖๑๑} ท.,ร.,พ.,ล. สมาน.

^{๖๑๒} ท.,น.,ร.,ล. สมเป.

^{๖๑๓} ท.,ร.,พ.,ล. มหาสมาน.

^{๖๑๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาหพเน.

^{๖๑๕} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อิตี”ติ น ทิสฺสตี.

^{๖๑๖} ล. นตฺถ.

^{๖๑๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมาน.

^{๖๑๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาหพเน.

^{๖๑๙} ท.,ร. วสิ.

^{๖๒๐} ท.,ร. วสิเยว, ล. ปิวสิเยว.

ปรีนิพพุเตสุ^{๖๒๑} ทวีสุ อคฺคสาวเกสุ สาริปฺตโต^{๖๒๒} กตฺติกปฺนุณฺณมีทิวเส ปรีนิพพุโต มหา-
โมคฺคัลลานโ กตฺติกมาสสุส กาลปกุเข^{๖๒๓} อามาวสียิวเส^{๖๒๔} ปรีนิพพุโต.^{๖๒๕}

ตสมึ ปน ปรีนิพพุเต เทวอคฺคสาวเก ภควา วิคตอคฺคสาวโก อโหสิ. [ยถา ปน
มหาชมฺพุฏฺฐุโข^{๖๒๖} ปรีชิตฺตโน ปณฺณผลสมฺพนฺธวิภูโป^{๖๒๗} เทว มหาสาขา ปจฺม ภคฺคา, เอวเมว
ภควา ปรีชิตฺตณฺมหาชมฺพุฏฺฐุขุปโม,^{๖๒๘} เทว อคฺคสาวกา มหาสาขุปมา,^{๖๒๙ ๖๓๐} จุติ ปน^{๖๓๑} พลว-
สมิริตา^{๖๓๒} ปจฺม ปตฺนฺติ. ปตฺนฺเต ปน ทวีอคฺคสาวเก มหาสาขาสงฺขาเต ภควา วิคตโสโก อโหสิ.
[ยถา วา^{๖๓๓} ปน จกฺกวตฺติราชา วิคตปรีนายนโก, ตถา^{๖๓๔} ภควา วิคตอคฺคสาวโก อโหสิ.]^{๖๓๕}
อวสิฏฺฐโจเยว อานนฺโท เอโก สมิเป^{๖๓๖} จิตฺ, ฉายา วีย ภควโต สิริ^{๖๓๗} อวิชฺชนฺโต, ภควา
เชตวเน นีวตฺเตนฺโต เอกทิวสํ เชตวณฺโต คนฺตฺวา ปุพฺพพาราเม มิคารมาตฺยา ปาสาทะ วิหรณฺโต,
สายณฺหสมเย ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิตฺ, ปาสาทสุส ปจฺฉิมทิสภาเค นิสินฺโน หิตฺ. อถายสฺมา
อานนฺโท ภควนฺตํ ปิฏฺฐิ โอตาปยมานํ ทิสฺวา ภควโต ปริมชฺชนฺโต ปริมชฺชนฺโต ทวินฺนํ อํสกุฏฺฏานํ
อนฺตเร สุวณฺณรชฺชํ^{๖๓๘} วีย เกสคฺคปฺปมาณํ วลิวํกํ ทิสฺวา พลวสณฺษาดสํเวโค เอวรูปะ นาม

^{๖๒๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปรีนิพพุเตสุ.

^{๖๒๒} พ.,ล. สาริปฺตโต.

^{๖๒๓} ชินมหา. ๒๑๖-๗

^{๖๒๔} ท.,น.,ร.,ล. อามาวาสทิวเส.

^{๖๒๕} ล. เอตฺถนฺตเร "มหาโมคฺคัลลานโ กตฺติกมาสสุส กาลปกุเข อามาวสียิวเส ปรีนิพพุโต"ติ น
ทิสฺสตี.

^{๖๒๖} ท.,น.,ร.,ล. มหาชมฺพุฏฺฐุโข, พ. มหาชมฺพุฏฺฐุโข.

^{๖๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปวนพหฺลสมฺพิตฺตวิตฺโต.

^{๖๒๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปรีชิตฺตณฺมหาชมฺพุฏฺฐุขุปโม, ล. ปรีชิตฺตณฺมหาชมฺพุฏฺฐุขุปโม.

^{๖๒๙} พ.,ล. มหาสาขุปมา.

^{๖๓๐} ชินมหา. ๒๑๗.

^{๖๓๑} ท.,ร. จุติ ปวน, น. จ ปน.

^{๖๓๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พลวสมิริตา.

^{๖๓๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "วา"ติ น ทิสฺสตี.

^{๖๓๔} ท.,น.,ร. ตทา.

^{๖๓๕} ชินมหา. ๒๑๗.

^{๖๓๖} ท.,น.,ร.,ล. สมิเป.

^{๖๓๗} น.,ร. สิริ.

^{๖๓๘} ท.,น. สุวณฺณรชฺชํ.

พุทฺธสรีเร^{๖๓๙} สมุชชายตีติ ชรฺ ครหนฺโต ภควนฺตเมตทโวจ “อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภุตญฺเจวิทานิ^{๖๔๐}
ตถาคตสฺส กาโย ปริสุทฺโธ จวิวณฺโณ ปรีโยทาโต ลีถิลาณี^{๖๔๑} จ เต คตฺตานิ สณฺจิตวลิชาตานิ
ปฺรโต จ ภนฺเต กาโย ปพฺภาโร”ติ.

สุตฺวา ภควา เอตทโวจ “เอวเมว อานนฺท ชราธมฺโม โยพฺพเน พฺยาธิธมฺโม อาโรคฺเย
มรณธมฺโม ชีวเต นเจวิทานิ เม อานนฺท ตถาคตสฺส กาโย ปริสุทฺโธ จวิวณฺโณ ปรีโยทาโต
ลีถิลาณี^{๖๔๒} จ เม คตฺตานิ สฺสณฺจิตวลิชาตานิ ปฺรโต จ เม กาโย ปพฺภาโร ทิสฺสติ, อินฺทฺริยานํ
อณฺเวยตตํ^{๖๔๓} จกฺขณฺทฺริยสฺส^{๖๔๔} โสติดินฺทฺริยสฺส^{๖๔๕} ฆานินฺทฺริยสฺส ชิวฺหินฺทฺริยสฺส กายินฺทฺริยสฺสาติ,
“อหํ อานนฺท เอตฺรหิ ชินฺโณ วุฑฺฒิ^{๖๔๖}” มหฺลลโก อทฺธคโต วโยนุปฺปตฺโต อาสีติโก เม วโย
วตฺตติ.^{๖๔๗} เสยฺยถาปี อานนฺท ชชฺชรสกฺกํ^{๖๔๘} เวพฺพมิสฺสเกน ยาเปติ, เอวเมว โข อานนฺท
เวพฺพมิสฺสเกน มณฺเวย ตถาคตสฺส [^{๖๔๙}] กาโย ยาเปติ. ตสฺมาติหานนฺท อตฺตทปฺปา วิหรธ อตฺตสรณฺหา
อนณฺเวยสรณฺหา”ติ. เอวํ ภควา เณรสฺส อตฺตโน ชราธมฺมํ เทเสสิ. เทสฺนาปรีโยสาเน พฺหุณฺ ทเวตานํ
ตตฺถ ธมฺมาภิสสมโย อโหสิ. ปุณฺทิวเส ภควา สาวตฺถิยํ ปิณฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺโจ ปณฺจหิ
ภิกฺขุสฺสเดหิ^{๖๕๐} สทฺธิ เยน เวสาลี เตน คนฺดฺวา มหาวเน กุฎฺฐาคารสาลาเย^{๖๕๑} วิหรติ.

อถ เต ลิจฺฉวีราชาโน^{๖๕๒} ภควโต อาคมนปฺวตฺตี^{๖๕๓} สุตฺวา ที่ปฐฺมคณฺธมาลาทีนิ
คเหตฺวา อาคนฺดฺวา ภควนฺตํ ปุเชตฺวา วนฺทิตฺวา ธมฺมสฺสวณฺตถาย^{๖๕๔} นิสฺสีสุ.^{๖๕๕} ตโต ภควา เตสํ

^{๖๓๙} น. พุทฺธสรีเร.

^{๖๔๐} ท.,น.,ร. อพฺภุตฺเจวิทานิ, ล. อพฺภุตฺนฺเจวิทานิ.

^{๖๔๑} พ. ลีถิราณี.

^{๖๔๒} พ. ลีถิราณี.

^{๖๔๓} น. อณฺเวยตตํ.

^{๖๔๔} ล. จกฺขณฺอินฺทฺริยสฺส.

^{๖๔๕} น. โสติดินฺทฺริยสฺส.

^{๖๔๖} ท. วุฑฺฒิ, น. วุฑฺ, ล. วุฑฺฒิ.

^{๖๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อสีติอายุโก จ วตฺตติ”ติ ทิสฺสติ.

^{๖๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชรสกฺกํ.

^{๖๔๙} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สอาทิมิสฺสเกน เม”ติ ทิสฺสติ.

^{๖๕๐} น. ภิกฺขุสฺสเดหิ.

^{๖๕๑} ล. กุฎฺฐาคารสาลาเย.

^{๖๕๒} ท.,น.,ร.,ล. ลิจฺฉวีราชาโน.

^{๖๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาคมนปฺวตฺตี.

^{๖๕๔} ล. ธมฺมสฺสวณฺตถาย.

^{๖๕๕} ท.,น.,ร. นิสฺสีสุ, ล. นิสฺสีสุ.

ธมฺมํ เทเสสิ. เทสนาปริโยसानะ อถโข เต ราชานโ ภควนฺตํ สุวตฺตนาถ นิมนฺเตสฺสุ. ภควา เตสํ
 อญฺญมปาย ตฺวณฺเหภาเวน ปฏิกฺคเหตฺวา ปาโต วุฏฺฐาย รมฺมณียฉทฺทนต์ทเห มหानุภาเวน
 ปฏิมณฺฑิตาสีตตินาคนิกรสหสฺสปริวาริโต ฉทฺทนต์หตฺถิราชา^{๖๕๖} วีย อเนกหตฺถิณปริวาริโต
 อโปสถนาคราชา วีย พหุคตฺรวาตเวกราชิณปรีวฺโต^{๖๕๗} อเนกลกฺขณฺรจิตฺพลาหอสฺสราชา วีย จ
 ปณฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ ปรีวฺโต^{๖๕๘} เวสาลีนคร^{๖๕๙} ปวีสิตฺวา^{๖๖๐} อนฺโตนคเร ภตฺตกิจฺจ^{๖๖๑} กตฺวา
 กตภตฺตกิจฺจ เตสํ ธมฺมํ เทเสตฺวา โอวาทํ ทตฺวา ภิกฺขุสํปรีวฺโต^{๖๖๒} นครโต นิภฺขมิตฺวา นคร-
 ทฺวาเร จตฺวา “อิทํ ปจฺจิมก^{๖๖๓} เวสาลี ปสฺสามิ”ติ สกลสรีเรเนว^{๖๖๔} ปรีวตฺเตตฺวา นาคาวโลกนํ
 โอโลเกตฺวา ตํ จานํ นาคาวโลกนเจตียํ นาม ทสฺเสตฺวา ตโต มหาวนํ คนฺตฺวา อานนฺทํ เอตทวโจ
 [“คณฺหาหิ, อานนฺท นิสิตน^{๖๖๕} เยน ปาวาลเจตียํ เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามิ ทิวาวิหารายา”ติ. อถ เถโร
 อานนฺโท “สาธุ ภนฺเต”ติ นิสิตน^{๖๖๖} อาทาย ภควนฺตํปิ ปิจฺฉิโต^{๖๖๗} อญฺพนฺธิ. อถ โข ภควา
 เยน ปาวาลเจตียํ เตนฺอุปสงฺกมิตฺวา ปณฺยตฺตาสเน นิสิติ, เถโร ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ
 นิสิติ.^{๖๖๘} เอกมฺนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมณฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทวโจ “รมณียา^{๖๖๙}” อานนฺท
 เวสาลี, รมณีย^{๖๗๐} โคตมเจตียํ, รมณีย^{๖๗๑} ปาวาลเจตียํ, ยสฺส กสฺสจि อานนฺท จตฺตาริ อิทฺธิปาทา
 ภาวิตา พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา^{๖๗๒} อญฺญจिता ปรีจิตา^{๖๗๓} สฺสสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน

^{๖๕๖} น. ฉทฺทนต์หตฺถิราชา.

^{๖๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พหุคตฺรวาตเวกราชิณปรีวฺตฺโต.

^{๖๕๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปรีวฺตฺโต.

^{๖๕๙} ล. เวสาลินคร.

^{๖๖๐} ล. ปวีสิตฺวา.

^{๖๖๑} ล. ภตฺตกิจฺจ.

^{๖๖๒} ท.,น.,ร.,ล. ภิกฺขุสํปรีวฺตฺโต, พ. ภิกฺขุสงฺฆปรีวฺตฺโต.

^{๖๖๓} พ.,ล. ปจฺจิมกเวสาลี.

^{๖๖๔} น. สกลสรีเรเนว.

^{๖๖๕} ล. นิสิตน.

^{๖๖๖} ล. นิสิตน.

^{๖๖๗} ล. ปิจฺฉิโต.

^{๖๖๘} ล. นิสิติ.

^{๖๖๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รมณียา.

^{๖๗๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รมณีย.

^{๖๗๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รมณีย.

^{๖๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “วตฺถุกตา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๖๗๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ปรีจิตา”ติ น ทิสฺสติ.

อานนท กปปิ วา ติฏฺเฐเจยฺย, กปปาวเสสํ วา, กตเม จตฺตารอ อิทฺธิปาทา^{๖๗๔} ฉนฺทิตฺธิปาโท^{๖๗๕}
 วัริยิตฺธิปาโท^{๖๗๖} จิตฺติตฺธิปาโท วัมฺสิตฺธิปาโทติ.^{๖๗๗} เอวํ เถโร ภควตา โอปาริเก นิมิตฺเต โอภาเส
 กรียมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิพฺพชฺฌิตฺตํ, น ภควนฺตํ ยาจิ^{๖๗๘} “ติฏฺฐจตุ ภนฺเต ภควา กปปิ ติฏฺฐจตุ โภ สุกฺโต
 กปปิ, พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺ”ติ. กสฺมา
 เถโร ภควนฺตํ น ยาจติ. มาเรณ ปรียญฺจิจฺจิตฺตตฺตฺตา. เอวํ เถโร ภควตา ทุตฺติยมฺปิ ตตฺติยมฺปิ โอปาริเก
 นิมิตฺเต โอภาเส กรียมาเน ปฏฺวิพฺพชฺฌิตฺตํ^{๖๗๙} นาสกฺขิ. ตโต ภควา อายสฺมนฺตํ อานนทํ เอตทวโจ
 “คจฺฉาหิ, อานนท วิเวเก นิสิตาหิ”^{๖๘๐}ติ เปเสสิ. อถายสฺมา อานนโท ภควโต วจนํ สุตฺวา
 อญฺจายาสนา^{๖๘๑} ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา อวิทฺฐเร อณฺเฏตฺรสมิ รุกฺขมฺมูลे วิเวกตฺถาย^{๖๘๒} นิสิติ.^{๖๘๓} ตสมิ
 อานนฺเต คจฺฉนฺเต ตทา มาโร ปาปิมา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ นิสิติ.^{๖๘๔}

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มาโร ปาปิมา ภควนฺตํ เอตทวโจ “ปรีนิพฺพาทฺถานิ ภควา,
 ปรีนิพฺพาทฺถานิ สุกฺโต”ติ ภควนฺตํ ยาจิ. อयํ กิร มาโร ภควโต อภิสมฺโพธิโต ปญฺจาย อญฺจเม
 สตฺตาเห อชฺชปาลนิกโรธมฺมูลเวยว^{๖๘๕} นิสินฺนํ ภควนฺตํ^{๖๘๖} ทิสฺวา อาคณฺตฺวา “ภนฺเต ดุมฺเห ปารมิโย
 ปุเรนฺดา สพฺพญฺญตฺตญฺญาณํ อิจฺฉนฺตา อิทานิ สพฺพญฺญตฺตญฺญาณํ”^{๖๘๗} ปฏฺฐิลภิตฺวา^{๖๘๘} กิमतฺถํ
 โลกहितํ กโรถ, มา อตฺตานํ กิลเมถ, ตสฺมา ภนฺเต อชฺช ปรีนิพฺพานกาโล”ติ ภควนฺตํ ยาจิ.

^{๖๗๔} ล. อิทฺธิปาปา.

^{๖๗๕} ล. ฉนฺทิตฺวิปาโท.

^{๖๗๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วัริยิตฺธิปาโท.

^{๖๗๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วัมฺสิตฺธิปาโท.

^{๖๗๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยาจติ.

^{๖๗๙} ท.,น.,ร.,ล. ปตฺติพฺพชฺฌิตฺตํ.

^{๖๘๐} ท.,น.,ล. นิสิตาหิ.

^{๖๘๑} น. วุญฺจายาสนา.

^{๖๘๒} พ. วิเวกญฺจาย.

^{๖๘๓} ท.,ร.,ล. นิสิติ.

^{๖๘๔} ล. นิสิติ.

^{๖๘๕} ท.,น.,ร.,ล. อชฺชปาลนิกโรธมฺมูลเวยว.

^{๖๘๖} ล. ภควนฺต.

^{๖๘๗} ล. สพฺพญฺญตฺตญฺญาณํ.

^{๖๘๘} ท.,น.,ร.,ล. ปตฺติลภิตฺวา.

ดทา มหาการุณโก ภควา มารสฺส วจันํ สุตฺวา “น ตาวาหํ ปาปิม ปรีนิพฺพายิสฺสามิ,
 ยาว เม [๖๘๙] ภิกฺขุภิกฺขุณีอุปาสกอุปาสิกาสโย^{๖๘๐} น สาวกสาวิกา^{๖๘๑} ภวิสฺสนฺติ, วิยตฺตา วินิตา^{๖๘๒}
 วิสารถา พหุสฺสตา ฐมฺมธรา ฐมฺมานุฐมฺมปฏฺธิปฺนฺนา สามิจิปปฏฺธิปฺนฺนา^{๖๘๓} อณฺฐมฺมจาริโน
 อจาริยุปชฺฌายสฺส สนฺติกา ลิกฺขํ คเหตฺวา อัจฺฉิขิสฺสนฺติ เทสฺสสฺสนฺติ^{๖๘๔} ปณฺณเปสฺสนฺติ^{๖๘๕}
 ปฏฺจเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ^{๖๘๖} วิภชิสฺสนฺติ^{๖๘๗} อุตฺตานีกริสฺสนฺติ^{๖๘๘} อุปฺปนฺนํ ปฺรปฺปวาทํ สหฐมฺเมน
 สฺนิกฺคหิตํ นิกฺคเหตฺวา^{๖๘๙} สปฺปาฏฺฐิหาริยํ [๗๐๐] ฐมฺมํ เทสฺสสฺสนฺติ น ตาวาหํ มาร ปรีนิพฺพายิสฺสามิ,
 ยาว เม อิทํ พุรหฺมจริยํ น อิทฺธญฺเจว^{๗๐๑} ผิตฺตญฺ^{๗๐๒} วิตฺถาริกํ พหุชฺฌญํ^{๗๐๓} ปุณฺณุตํ ยาว เทว-
 มนุสฺสเสหิ สฺสปกาสิตนฺ”ติ^{๗๐๔} มารํ^{๗๐๕} ปฏฺธิกฺขิปปิ.

เอวํ มาโร ภควโต อภิสมฺโพธิโต ปฏฺจาย อณฺคณฺดฺวา ยาว ปาวาลเจติยา ปรี-
 นิพฺพานาย ยาจิ. อถปิ ภควา มารเมตทโวจ “มาร มา ทุกฺขี^{๗๐๖} ทุมฺมโนสิ, น จิรํ ตถาคตสฺส^{๗๐๗}
 ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสติ, อิโต ติณฺณํ มาसानมจฺจเยน ปรีนิพฺพายิสฺสามิ”ติ. ตํ สุตฺวา มาโร “สาธุ สาธุ
 ภาเน”ติ ตุณฺณมานโส ตตฺถเวย อนฺตรธายิ.

^{๖๘๙} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สวากา”ติ ทิสฺสติ.

^{๖๘๐} ท.,น. ภิกฺขุภิกฺขุณีโย อุปาสกอุปาสิกาสโย, ร.,พ.,ล. ภิกฺขุภิกฺขุณีโย อุปาสกอุปาสิกาสโย.

^{๖๘๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สวากสวิกา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๖๘๒} ท.,น.,ร.,ล. วินิตา.

^{๖๘๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สามิจิปปฏฺธิปฺนฺนา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๖๘๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “เทสฺสสฺสนฺติ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๖๘๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปณฺณเปสฺสนฺติ, ล. ปณฺาเปสฺสนฺติ.

^{๖๘๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ปฏฺจเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๖๘๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิภชิสฺสนฺติ.

^{๖๘๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อุตฺตานีกริสฺสนฺติ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๖๘๙} ท.,น.,เอตฺถนฺตเร “นิกฺคเหตฺวา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๗๐๐} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “เทวมนุสฺसानน”ติ ทิสฺสติ.

^{๗๐๑} พ. อิทญฺเจว.

^{๗๐๒} ท.,น.,ร.,ล. ผิตฺตญ.

^{๗๐๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พหุชฺฌญ.

^{๗๐๔} ที.ม. ๑๐/๑๖๘/๙๔-๙๕, ชินมหา. ๒๑๘-๒๑๙.

^{๗๐๕} ล. หรี.

^{๗๐๖} ท.,น.,ร.,ล. ทุกฺขิ.

^{๗๐๗} น. ตทาคตสฺส.

อถโข ภควา ปาวาลเจติเย ว มาชฌุณณมีทิวเส ฌาณวชิเรน อตฺตโน อายุสงฺขาร^{๗๐๘}
 ปริจฺฉินฺทิตฺวา โอสขฺชิ. โอสขฺชิตฺเต ภควตา อายุสงฺขาร^{๗๐๙} ตทา ทสฺสทสฺสโลกชาติ กมฺปิถ.
 มหาภูมิจาโล อโหสิ ภิสฺนโก, เทวทฺนทฺภโย จ ผลิสฺสุ. เมโฆ สุกฺขชิตฺตํ คชฺชิ. อกาลวิขฺชุลตา
 นิจฺจนฺตีสฺสุ. ขณิกวสฺสํ วสฺสิ.^{๗๑๐} อนเภาณิ อจฺจนฺตียานิ อุปฺปชฺชีสฺสุ.^{๗๑๑} เอวํ ภควา อตฺตโน อายุสงฺขาร
 โอสขฺชิตฺวา อานนฺทํ อามนฺตฺตสิ “เอกมิตฺถํ อานนฺท สมยํ อรุเวลายํ วิหรามิ, นชฺชา
 เนรณฺชาราย^{๗๑๒} ตีเร^{๗๑๓} อชฺชปาลนิกฺโรธมฺมูเล^{๗๑๔} ปจฺมาภิสมฺพุทฺโธ,^{๗๑๕} อถโข อานนฺท [มาโร
 ปาปิมา เยนหํ เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เอกมณฺตํ อฏฺฐาสิ. เอกมณฺตํ จิโต โข “อานนฺท มาโร
 ปาปิมา มํ เอตทวโจ ‘ปรีนิพฺพาทฺตฺตานิ ภาณฺเต ภควา, ปรีนิพฺพาทฺตฺตานิ สุกฺโต, ปรีนิพฺพาทฺตฺตานาโล
 ทานิ ภาณฺเต ภควโต”ติ. เอวํ วุตฺเต “อหํ อานนฺท มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทวโจ^{๗๑๖} ‘น ตาวาหํ ทานิ
 ปาปิมา ปรีนิพฺพายิสฺสามิ, ยาว เม สาวกา ๔เปยฺ น ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินิตา^{๗๑๗} วิสารทา
 พหุสฺสตา ๔เปยฺ ยาว เม อิทํ พุรฺหมจฺจริยํ น อิทฺถญฺเจว^{๗๑๘} ภวิสฺสตี ผิตฺตญฺจ วิตฺถาริกํ พาทฺชญฺญํ^{๗๑๙}
 ปุถุญฺจํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปกาสิตฺตฺตานํ”ติ อิทาเนว โข อานนฺท อชฺช ปาวาลเจติเย มาโร ปาปิมา
 เยนหํ เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เอกมณฺตํ อฏฺฐาสิ.

เอกมณฺตํ จิโต โข มาโร ปาปิมา มํ เอตทวโจ ‘ปรีนิพฺพาทฺตฺตานิ ภาณฺเต ภควา,
 ปรีนิพฺพาทฺตฺตานิ สุกฺโต, ปรีนิพฺพาทฺตฺตานาโล ทานิ ภาณฺเต ภควโต, ภาสิตา โข ปเนสา ภควตา วาจา,
 น ตาวาหํ ปาปิมา ปรีนิพฺพายิสฺสามิ, ยาว เม สาวกา ๔เปยฺ น ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินิตา^{๗๒๐}
 วิสารทา พหุสฺสตา ๔เปยฺ ยาว เม อิทํ พุรฺหมจฺจริยํ น อิทฺถญฺเจว^{๗๒๑} ภวิสฺสตี ผิตฺตญฺจ^{๗๒๒} วิตฺถาริกํ

^{๗๐๘} ท.,น.,ร.,ล. อายุสงฺขาร.

^{๗๐๙} ท.,น.,ร.,ล. อายุสงฺขาร.

^{๗๑๐} ล. วสิ.

^{๗๑๑} ล. อุปฺปชฺชีสฺสุ.

^{๗๑๒} ล. เนรณฺชาราย.

^{๗๑๓} ท.,น.,ร.,ล. ตีเร.

^{๗๑๔} ท.,น.,ร.,ล. อชฺชปาลนิกฺโรธมฺมูเล.

^{๗๑๕} น. ปจฺมาภิสมฺพุทฺโธ.

^{๗๑๖} ร. เอตทวโจ.

^{๗๑๗} ท.,น.,ร.,ล. วินิตา.

^{๗๑๘} พ. อิทฺถญฺเจว.

^{๗๑๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พาทฺชญฺญํ.

^{๗๒๐} ท.,น.,ร.,ล. วินิตา.

^{๗๒๑} พ. อิทฺถญฺเจว.

^{๗๒๒} ท.,น.,ร.,ล. ผิตฺตญฺจ.

สุขาย เทวมนุสสานน^{๗๓๘}ติ, สเจ ดุว อานนท ตถาคต^{๗๓๙} ยาเจยยาสิ เทว ว เต วาจา ตถาคโต
 ปฏิกขิเปยฺย อถ ตติย^{๗๔๐} อธิวาเสยฺย ตสฺมาติหานนท ดุยฺเหเวต^{๗๔๑} ทุกฺกม^{๗๔๒}, ดุยฺเหเวต^{๗๔๓} อปรท^{๗๔๔},
 นนุ เอต^{๗๔๕} อานนท ดุย^{๗๔๖}ห^{๗๔๗} ปฏิกจฺเจว อกฺขาต^{๗๔๘} 'สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว'^{๗๔๙}
 อณฺณภาโว, ต^{๗๕๐} กุเตตถ ว อานนท ลพฺภา, ยนต^{๗๕๑} ชาต^{๗๕๒} ภูต^{๗๕๓} สงฺขต^{๗๕๔} ปโลภมม^{๗๕๕} 'ต^{๗๕๖} วต
 มา ปลุชฺชตี'ติ เนต^{๗๕๗} จาน^{๗๕๘} วิชฺชตี.^{๗๕๙} ย^{๗๖๐} โข ปเนต^{๗๖๑} อานนท ตถาคเตน จตต^{๗๖๒} วนต^{๗๖๓} มุตต^{๗๖๔} ปหีน^{๗๖๕}
 ปฏินิสฺสฏฺจ^{๗๖๖},^{๗๖๗} โอสฺสฏฺโจ^{๗๖๘} อายุสงฺขาโร,^{๗๖๙} เอกเสณ วาจา ภาสิตา 'น จิร'^{๗๗๐} ตถาคตสฺส
 ปรินิพฺพาน^{๗๗๑} ภวิสฺสติ, อโต^{๗๗๒} ตินฺน^{๗๗๓} มาसान^{๗๗๔} อจฺจเยน ตถาคโต ปรินิพฺพายิสฺสตี'ติ ตณฺจ ตถาคโต
 ชีวตฺเหตฺต^{๗๗๕} ปุณ ปจฺจาคมิสฺสตีติ เนต^{๗๗๖} จาน^{๗๗๗} วิชฺชตี [^{๗๗๘}].^{๗๗๙}

อิทมวโจ ภควา อิห^{๗๘๐} วตฺวาน สฺกโต

“ทหฺราปิ จ เย วุฑฺฒา	เย พาลา ^{๗๘๑} เย จ ปณฺธิตา	
อทุธา เจว ทลิตฺทา ^{๗๘๒} จ	สพฺเพ มจฺจุปรายนา.	[๓๙]
ยถาปิ กุมฺภการสฺส	กต ^{๗๘๓} มตฺตีกภาชน ^{๗๘๔}	
ขุทฺทกณฺจ มหนตฺตณฺจ	ย ^{๗๘๕} ปก ^{๗๘๖} ก ^{๗๘๗} ยณฺจ อามก ^{๗๘๘}	
สพฺพ ^{๗๘๙} เกทปริยนต ^{๗๙๐}	เอว ^{๗๙๑} มจฺจาน ^{๗๙๒} ชีวิต ^{๗๙๓} .	[๔๐]
อนิจฺจา วต สงฺขารา	อุปฺปาทวยธมฺมิโน	
อุปฺปชฺชิตฺวา ^{๗๙๔} นินฺรุชฺฌนฺติ	เตสํ วุปฺสโม ^{๗๙๕} สฺสฺส ^{๗๙๖} ชฺชิต ^{๗๙๗} ติ. ^{๗๙๘}	[๔๑]

^{๗๓๘} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “วินาภาโว”ติ น ทิสฺสติ.

^{๗๓๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิชฺชตีติ.

^{๗๔๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิชฺชิต^{๗๔๑}.

^{๗๔๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โอสฺสฏฺโจ.

^{๗๔๒} ท.,น.,ร.,ล. อายุสงฺขาโร.

^{๗๔๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. น จิรสฺส.

^{๗๔๔} ท.,น.,ร.,พ., ตโต.

^{๗๔๕} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ต^{๗๔๖} ตถาคโต ชีวตฺปิ ปุณ ปจฺจา คมิสฺสตีติ”ติ ทิสฺสติ.

^{๗๔๖} ที.ม.๑๐/๑๗๖-๘๓/๑๐๒-๖, ชินมหา. ๒๒๑-๒๒๒.

^{๗๔๗} ท.,น. พวลา.

^{๗๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทลิตฺทา.

^{๗๔๙} ที.ม.๑๐/๑๘๕/๑๐๗, ชินมหา.๒๒๒.

^{๗๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อุปฺชฺชิตฺวา.

^{๗๕๑} ล. วุปฺสโม.

^{๗๕๒} ที.ม.๑๐/๒๒๑/๑๓๗, ชินมหา. ๒๑๗.

อถาปร^{๗๕๓} เอตทโวจ สตุถา

“ปริปกโก วโย มยห์	ปริตตัม มม ชีวิตัม	
ปหาย โว คมิสฺสามิ	กตัม เม ^{๗๕๔} สรณมตฺตโน.	[๔๒]
อปฺปมตฺตา สติมนฺโต ^{๗๕๕}	สุสึลา ^{๗๕๖} โหถ ภิกฺขโว	
สุสฺมาหิตสฺส กปฺปา	สจฺจิตฺตมนุรฺกฺขณ.	[๔๓]
โย อิมสฺมี ฐมฺมวินฺเย	อปฺปมตฺโต วิหิสฺสตี ^{๗๕๗}	
ปหาย ชาติสฺสาร์	ทุกฺขสฺสนตัม กวิสฺสตี”ติ. ^{๗๕๘}	[๔๔]

อคุคสาวกนิพฺพานปรีวตฺโต นิฏฺฐิตो.^{๗๕๙}

^{๗๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อปร.

^{๗๕๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กต เม สรณมตฺตโน, ชินมหา. ๒๒๓. กต สรณมตฺตโน.

^{๗๕๕} ท.,น.,ร.,พ. สติมนฺโต, ล. สตินฺโต.

^{๗๕๖} ล. สุสึลา.

^{๗๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิหิสฺสตี, ชินมหา. ๒๒๓. วิหิสฺสตี.

^{๗๕๘} ที.ม.๑๐/๑๘๕/๑๐๗-๑๐๘, ชินมหา. ๒๒๓.

^{๗๕๙} ท.ร.ล. อคุคสาวกนิพฺพานปรีวตฺโต สมโต.

๓.๔ มหาปริณิพพานสูตรปรีวต [๒๗]

อถ โข ภควา อานนท์ อามนฺเตสิ “อายามานนฺท, เยน ภณฺฑคาโม
 เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. เถโร “สาธุ ภนฺเต”ติ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเขน^{๗๖๐} สทฺธิ, เยน
 ภณฺฑคาโม, เตนฺูปคณฺดวา ตตถ ยถาภิรนต์ วิหริตฺวา ภณฺฑคาเม มนุสฺसानํ ฌมฺมํ เทเสตฺวา
 สคฺคโมกฺขมคฺเค ปติฏฺฐเปสิ. ตโต ภควา อานนท์ เอตทวโจ “อายามานนฺท เยน, หตฺถิกาโม เยน
 อมฺพุคาโม, เยน ชมฺพุคาโม,^{๗๖๑} เยน โภคนครํ, เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “สาธุ ภนฺเต”ติ โข
 อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสเสิ.^{๗๖๒}

อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเขน^{๗๖๓} สทฺธิ, เยน โภคนครํ, เตนฺูปคณฺดวา โภคนคเร
 วิหริติ. โภคนครวาสินํ^{๗๖๔} ฌมฺมํ^{๗๖๕} เทเสตฺวา ตโต ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ
 “อายามานนฺท เยน ปาวา เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต
 ปจฺจสฺสเสิ.

อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเขน^{๗๖๖} สทฺธิ, เยน ปาวา,^{๗๖๗} เตนฺอุปสงฺกมิตฺวา จุณฺทสฺส
 กมฺมารปฺตฺตสฺส อมฺพวเน วิหริติ. ตทา จุณฺโท กุมฺมารปฺตฺโต ภควโต อาคมณฺปวตฺตี^{๗๖๘} สุตฺวา
 ที่ปฐฺูปคณฺธมาลาทีนํ^{๗๖๙} คเหตฺวา อาคณฺดวา ภควนฺตํ ปุเชตฺวา วนฺทิตฺวา เอมนฺตํ นิสิตฺติ. ตโต
 ภควา ฌมฺมียา กถาย สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ^{๗๗๐} สมฺปหํเสสิ. เทสนาปริโยสาเน
 โสตาปตฺติผลํ ปฏิพฺพชฺฌิ. อถ โข จุณฺโท กุมฺมารปฺตฺโต สภิกฺขุสงฺฆํ^{๗๗๑} ภควนฺตํ นิมนฺเตสิ. ภควา
 ตสฺส อนุกมฺปาย ดุณฺหิภาเวน อธิวาเสสิ. ตโต จุณฺโท ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุกฺกจาयाสนา
 ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา สกเคหํ คณฺดวา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สกนิเวสเน ปณฺธิตํ ขาทนียํ โภชนียํ

^{๗๖๐} พ. ภิกฺขุสงฺเขน.

^{๗๖๑} น. ชมฺพุคาโม.

^{๗๖๒} ที.ม.๑๐/๑๘๗/๑๐๕.

^{๗๖๓} น.,พ. ภิกฺขุสงฺเขน.

^{๗๖๔} น. โภคนครสิน.

^{๗๖๕} ล. ฌมฺม.

^{๗๖๖} น.,พ. ภิกฺขุสงฺเขน.

^{๗๖๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาวาร.

^{๗๖๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาคมณฺปวตฺตี.

^{๗๖๙} น. ที่ปฐฺูปคณฺธมาลาทีน.

^{๗๗๐} ท.,ร.,ล. สมุตฺเตเชสิ.

^{๗๗๑} ร. สภิกฺขุสงฺฆ.

ปฏิสงขริตวา ปหุตญจ^{๗๗๒} สุกรรมททว.^{๗๗๓} กตมํ สุกฺกุตํ มุทุโตนสปลนฺจโครสยฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส-
 วิชาณ.^{๗๗๔} ยทา ควปาวนํ นาม ตํ จุนฺเทน “ภควโต ปรินิพฺพานํ ภเวยฺยา”ติ สุตฺวา ปฏิยตฺตํ ตทา
 ทสฺสทสฺสจกฺกวาทเวตฺตาโย อาคณฺตฺวา ตตฺถ โอชํ ปกฺขิปีสุ. อถ จุนฺโท ภควโต กาลํ อาโรเจสิ
 “กาโล ภนฺเต นิฏฺฐิตํ ภตฺตน”ติ.

อถ โข ภควา ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต ปตฺตจิวรมาทาย, เยน จุนฺทสฺส นิเวสนํ, เตน คณฺตฺวา
 ปณฺณตฺตาสเน นิสิตฺตฺวา จุนฺทํ เอตทโวจ “ยนฺเต จุนฺท สุกรรมททวํ ปฏิยตฺตํ, เตน มเมว ปริวีส.^{๗๗๕}
 ยํ อวสิฏฺฐํ ตํ โสพฺเพ นิกฺขณายหิ,^{๗๗๖} นาหนตํ จุนฺท สมฺนุสฺสํสามิ สเทวเก โลเก สมารเก
 สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺรหฺมณียา^{๗๗๗} ปชาย ยสฺส ตํ ปริภุตํ, สมฺมา ปริณามํ^{๗๗๘} คจฺเจยฺย,
 อณฺณตฺร ตถาคตสฺส ยํ โข ปนณฺณํ ขาทนียํ^{๗๗๙} โภชนียํ^{๗๘๐} ปฏิยตฺตํ, เตน ภิกฺขุสงฺฆํ^{๗๘๑}
 ปริวีสาทิ^{๗๘๒}”ติ. โส “สาธุ ภนฺเต”ติ ตถา อกาสิ. ตโต ภควา ภุตฺตาวसानะ จุนฺทํ ฐมฺมียา กถาย
 สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมฺมุตฺเตเชตฺวา^{๗๘๓} สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา, เยน จุนฺทสฺส อมฺพวนํ,
 เตน คณฺตฺวา ตตฺถ ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิ นิสิตฺติ. ภควโต จสฺมึ ทิวเส จุนฺทสฺส ภตฺเต ภุตฺเต ขโร อาพาโธ
 อุปฺปชฺชิ. โลหิตํ ปกฺขนฺทิ.^{๗๘๔} พาพฺพหเวทนา ปวตฺตติ. ภควา อาห

“ติกิจฺจโก”^{๗๘๕} อหํ อาสี

เสฏฺฐิปฺตํ วิเรจยิ^{๗๘๖}

เตน กมฺมวิปาเกน

โหติ ปกฺขนฺทิกกา มมา”ติ.^{๗๘๗} [๔๕]

^{๗๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พหุตญจ.

^{๗๗๓} ท.,น.,ร.,ล. สุกรรมททว.

^{๗๗๔} ท.,น.,ร.,ล. มุทุโตนสปลนฺจโครสยฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส.

^{๗๗๕} ท.,ร.,ล. ปริวีส, พ. ปริวีส.

^{๗๗๖} พ.,ล. นิกฺขณายหิ.

^{๗๗๗} น. สสมณพฺรหฺมณียา.

^{๗๗๘} ท.,น.,ร.,ล. ปริณาม.

^{๗๗๙} น. ขาทนีย.

^{๗๘๐} น. โภชนีย.

^{๗๘๑} พ. ภิกฺขุสงฺฆ.

^{๗๘๒} ท.,ร.,พ. ปริวีสาทิ.

^{๗๘๓} ท.,น.,ร.,ล. สมฺมุตฺเตเชตฺวา.

^{๗๘๔} ล. มกฺขนฺทิ.

^{๗๘๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ติกิจฺจโต.

^{๗๘๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิเรจย.

^{๗๘๗} ข.อป.อ. ๑/๘๒/๑๕๐,

ชินมหา. ๒๒๘ :

ติกิจฺจโก ปุเร อาสี

เตน กมฺมวิปาเกน

เสฏฺฐิปฺตํ วิเรจยิ

โหติ ปกฺขนฺทิกโก มม.

อถ โข ภควา อานนทํ อามนฺเตสิ “อายาฆานนท, เยน กุสินารา, เตนฺอุปสงฺกมฺมิตฺตํ”ติ.
 เถโร “อาม”^{๗๘๘} ภนฺเต”ติ ภควโต วจฺนํ ปฏิสุณฺนิ. อถ โข ภควา สมาธิเวฬุมิสฺสเกน กายชินฺณ-
 สกฺกํ เวเจตฺวา”^{๗๘๙} ปาวานครโต”^{๗๙๐} ภิกฺขุสงฺเขน”^{๗๙๑} สทฺธิํ นิภฺขมิตฺวา มคฺค”^{๗๙๒} ปฏิปชฺชติ. เอวํ ภควา
 มคฺคํ ปฏิปชฺชนฺโต ปิปาสปริปีฬโต”^{๗๙๓} มคฺคา โอกมฺมิ. อณฺเวยตรสฺมี รุกฺขมฺมูลे นิสิตฺติว “เอहि
 อานนทา”ติ อานนทํ อามนฺเตตฺวา สพฺพสตุตฺตํ สํเวคกรณํ วาจํ ภาสนฺโต “อิงฺฆ”^{๗๙๔} เม ตวํ
 อานนท ปานีเย อหาร, ปิปาสปริปีฬโตสฺมิ, อานนท ปานีเย ปิวิสฺสามิ”ติ น ตํ ปน ภูตปุพฺพ
 ชาต”^{๗๙๕} อยํ หิ กิร ภควโต ปุพฺเพ เอกปุเรภตฺเตน อฏฺฐารสโยชนมคฺคํ คจฺจนฺตสฺส ปิปาสิโต วา
 กายทรโถ วา น กทาจิ ชาโต, อถ จ ปเนตฺรหิ ติคาวุตํ คจฺจนฺตสฺสเอว ปิปาสิโต กายทรโถ ชาโต,
 อโห ชิรตฺถ วตฺถ”^{๗๙๖} โภ สํสารวาโส กุหิ นารายนพลํ, ตถาคตสฺส หิ พลํ หตฺถิณฺณาย หตฺถิณํ
 โกฏิสหสฺสานํ พลํ, ปุริสคณฺณาย ทสนนํ ปุริสโกฏิสหสฺสานํ พลํ สพฺพนตํ เอวรูปํ พลํ จุนฺทสฺส”^{๗๙๗}
 ปิณฺทปาตภฺยชนกาลโต ปฏฺฐาย องฺคาเร ปกฺขิตตฺถกํ วีย ปริภุชฺยัง คตํ เอวํ โรโค สพฺพ-
 อาโรคฺย”^{๗๙๘} มหฺตมาโน คจฺจติ. ตสฺมา “อลเมว สพฺพสงฺขาเร”^{๗๙๙} นิพฺพินฺนํ, อลํ วิมฺมุจฺจิตฺตํ”ติ.
 กิณฺจาปิ หิ ตํ ภูตตสฺส ภควโต อาพาโธ, อุปาทินฺนตํ ปน ภูตตปจฺจยา อุทฺปาติ, ยถิ หิ อภฺตตสฺส
 อุปฺปชฺชิสฺสติ อติขโร อาพาโธ ภวิสฺสติ, สนิทฺทโมชนํ ภูตตตฺตา ปน ตนฺวาทนา อโหสิ. เตเนว
 ปทสา คณฺตุํ อสฺกขิ.

[อถ โข ภควาปิ อายสฺมนตํ อานนทํ อามนฺเตสิ, “สียา โข ปนฺนํ จุนฺทสฺส”^{๘๐๐}
 กมฺมารปฺตตสฺส โกจิ วิปฺปฏิสํวํ อุปฺปาเทยฺย ‘ตสฺส เต อาวุโส จุนฺท อลาภา, ตสฺส เต ทูลลทฺธ’,

^{๗๘๘} ท.,ร. สาธ.

^{๗๘๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเจตฺวา.

^{๗๙๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาวารนครโต.

^{๗๙๑} พ. ภิกฺขุสงฺเขน.

^{๗๙๒} ล. ปตฺต.

^{๗๙๓} ล. ปิปาสปริปีฬโต.

^{๗๙๔} ท., อังฆ, ร.,ล. อิง.

^{๗๙๕} ล. ภูตปุพฺพชาต.

^{๗๙๖} ท.,น.,ร. วต.

^{๗๙๗} พ.,ล. จุนฺทสฺส.

^{๗๙๘} ท.,น.,ร. สพฺพ อาโรคฺย.

^{๗๙๙} ท. สพฺพํ สํขาเร, น. สพฺพํ สงฺขาเร, ร.,ล. สพฺพสํขาเร.

^{๘๐๐} ท.,ร.,พ.,ล. จุนฺทกสฺส, น. จุนฺทกสฺส กสฺส.

ยสฺส เต^{๔๐๑} ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา^{๔๐๒} ปรินิพฺพุโต”ติ จุนฺทสฺส โข อานนฺท
 กมฺมารปฺตฺตสฺส^{๔๐๓} เอวํ วิปฺปฏิสํวโร ปฏฺวิเนตฺตพฺโพ ‘ตสฺส เต อวฺสุ จุนฺท ลมฺภา, ตสฺส เต
 สฺสทฺธํ, ยสฺส เต ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาตํ^{๔๐๔} ปริภุญฺชิตฺวา ปรินิพฺพุโต,^{๔๐๕} สมนฺมุขํ [”] เม ตํ
 อวฺสุ จุนฺท ภควโต สฺตํ^{๔๐๖} สมนฺมุขํ ปฏฺกคฺคหิตํ ‘เทวเม ปิณฺฑปาตา สมนฺสมผลา^{๔๐๗} สมนฺสมวิปากา
 อติวีย อณฺเวยเหิ ปิณฺฑปาเตหิ มหปฺผลตฺรา จ^{๔๐๘} มหานิสฺสตรํ จ. กตเม เทว ยณฺจ ปิณฺฑปาตํ
 ปริภุญฺชิตฺวา^{๔๐๙} ตถาคโต อนฺุตฺตรํ สมนฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺฌติ,^{๔๑๐} ยณฺจ ปิณฺฑปาตํ
 ปริภุญฺชิตฺวา^{๔๑๑} ตถาคโต อนฺุปาทีเสสยา นิพฺพานธาดุยา ปรินิพฺพายติ,^{๔๑๒} อิมํ เทว ปิณฺฑปาตา
 สมนฺสมผลา^{๔๑๓} สมนฺสมวิปากา^{๔๑๔}ติ.]^{๔๑๕}

[นนุ จายํ สุชาตยา ทินฺนํ ปิณฺฑปาตํ^{๔๑๖} ภุญฺชิตฺวา ตถาคโต อภิสมฺพุทฺโธ, โส
 สฺราคสโทสสโมหกาเล ปริภุญฺโต, อยํ ปน จุนฺเทน ทินฺโน วิตรากฺวิตโทสวิตโมหกาเล ปริภุญฺโต,
 กสฺมา เอเต สมนฺสมผลา^{๔๑๗} สมนฺสมวิปากา^{๔๑๘}ติ. ปรินิพฺพานสมตฺตาย จ สมนฺปาตฺติสมตฺตาย จ
 อนฺุสฺสรสมตฺตาย จ^{๔๑๙} ภควา หิ สุชาตยา ทินฺนํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา สอนฺุปาทีเสสยา นิพฺพาน-

^{๔๐๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “เต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๐๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภุญฺชิตฺวา.

^{๔๐๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “กมฺมารปฺตฺตสฺสา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๐๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปจฺฉิมปิณฺฑปาตํ.

^{๔๐๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปรินิพฺพุโตติ.

^{๔๐๖} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “หิ”ติ ทิสฺสติ.

^{๔๐๗} ล. สฺต.

^{๔๐๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมนฺสมผลา.

^{๔๐๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๑๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภุญฺชิตฺวา.

^{๔๑๑} ล. อภิสมฺพุชฺฌ.

^{๔๑๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภุญฺชิตฺวา.

^{๔๑๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปรินิพฺพายิสฺสติ.

^{๔๑๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมนฺสมผลา.

^{๔๑๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมนฺสมวิปากิโน.

^{๔๑๖} ที.ม.๑๐/๑๔๗/๑๑๔-๑๒๐.

^{๔๑๗} ท.,ร.,ล. ทินฺนปิณฺฑปาตํ.

^{๔๑๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมนฺสมผลา.

^{๔๑๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมนฺสมวิปากิโน.

^{๔๒๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปรินิพฺพานสมตฺตาย สมนฺปาตฺติสมตฺตาย อนฺุสฺสรสมตฺตาย, เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น

ธาตุยา ปรินิพพุโต, จุนฺเทน ทินฺนํ ภูณฺชิตฺวา อนุปาทิสเสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพพุโตติ. ^{๔๒๑}]
 เอวํ ปรินิพฺพานสมตฺตายปี สมสมฺผลา. อภิสมฺพุทฺธมนทิวเส จ ^{๔๒๒} จตุวิสฺติโกฏฺฐิตสทฺสสงฺขาตา ^{๔๒๓}
 สมฺปาตฺติโย สมฺปาชฺชชิตฺ, ปรินิพฺพานทิวเสปี สพุพา ตา ^{๔๒๔} สมฺปาชฺชชิตฺติ เอวํ สมฺปาตฺติสมตฺตายปี
 สมสมฺผลา. สุขาทา จ อปรภาเค อสฺสสฺสิ “น หิ กิร สา รุกฺขเทวตา, โพธิสฺสโต โส, ตํ กิร ปิณฺท-
 ปาตํ ปริภุณฺชิตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺธ, สดฺดสฺสตาหํ กิรสฺส เตนฺ ยาบํ อโหสิ”ติ.
 ตสฺสา อิทํ สุตฺวา “ลาภา วต เม”ติ อนุสฺสรนฺติยา พฺลวปีติโสมนสฺส ^{๔๒๕} อุทฺปาทิตฺ. จุนฺทสฺสาปี ^{๔๒๖}
 อปรภาเค ^{๔๒๗} “อวसानปิณฺทปาโต ^{๔๒๘} กิร มยา ทินฺโน, ฐมฺมสฺสํ เม คหิตํ, มยํ กิร ปิณฺทปาตํ
 ปริภุณฺชิตฺวา สดฺธา อนุปาทิสเสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพพุโต”ติ สุตฺวา “ลาภา วต เม”ติ
 อนุสฺสรโต พฺลวปีติโสมนสฺส ^{๔๒๙} อุทฺปาทิตฺติ เอวํ อนุสฺสรณสมตฺตายปี ^{๔๓๐} สมสมฺผลา ^{๔๓๑} สมสม-
 วิปากา อติวีย อญฺเฆหิ ปิณฺทปาเตหิ มหปฺผลตรา เจว มหานิสฺสตรา ^{๔๓๒} จ. อายุสํวตฺตนิกฺกย
 สุขสํวตฺตนิกฺกย ^{๔๓๓} ยสสํวตฺตนิกฺกย สกฺคสํวตฺตนิกฺกย ^{๔๓๔} อธิปเตยฺยสํวตฺตนิกฺกย ^{๔๓๕} आयस्मता
 จุนฺเทน กมฺมารปฺตฺเตน กมฺมํ อุปฺจิตนฺ”ติ จุนฺทสฺ อานนฺท เอวํ วิปฺปฏิสํวโร ปฏฺวิเนตฺพุโพ”ติ.
 จุนฺโทปี โข ภควา ปจฺमतฺสฺสเนนฺว ^{๔๓๖} โสตาปนฺโน โหติ. อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ดายํ
 เวลายํ ^{๔๓๗} อิมํ อุทฺธานํ อุทฺธานสิ

^{๔๒๑} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ปรินิพฺพายิสฺสติ อิมเ เทว ปิณฺทปาตา สมฺสมฺผลา สมฺวิปากิโนติ
 นนฺ จายํ สุขาทาย ทินฺนํ ปิณฺทปาตํ ภูณฺชิตฺวา ตถาคโต อภิสมฺพุทฺธ,อนุปาทิสเสาย นิพฺพานธาตุยา”ติ
 ทิสฺสติ.

^{๔๒๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๒๓} ท.,น.,ร. จตุวิสฺติโกฏฺฐิตสทฺสสงฺขาตา, ล. จตุวิสฺติโกฏฺฐิตสทฺสสงฺขาตา.

^{๔๒๔} ล. เอตฺถนฺตเร “ตา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๒๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พฺลวปีติโสมนสฺสญจ.

^{๔๒๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุนฺทสฺสาปี.

^{๔๒๗} ล. อปรภาเค.

^{๔๒๘} ท.,น. อวसानเ ปิณฺทปาโต.

^{๔๒๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พฺลวปีติโสมนสฺสญจ.

^{๔๓๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อนุสฺสรสมตฺตายปี.

^{๔๓๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมฺ สมฺผลา, ที.ม.อ. ๒/๑๔๗/๑๗๖.

^{๔๓๒} ล. มหานิสฺสตรา.

^{๔๓๓} พ. สุขสํวตฺตนิกฺกย.

^{๔๓๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สกฺคสํวตฺตนิกฺกยจา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๓๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อธิปเตยฺยสํวตฺตนิกฺกย.

^{๔๓๖} น.,ร. ปจฺमतฺสฺสเนนฺว.

^{๔๓๗} ล. เอตฺถนฺตเร “เวลายนฺ”ติ น ทิสฺสติ.

“ททโต ปุณฺณํ ปวทฺตติ”^{๘๓๘} สัมมโต เวรํ น จียติ”^{๘๓๙}

กุสโล จ”^{๘๔๐} ชหาติ ปาปกํ ราคโทสโมหกฺขยา”^{๘๔๑} ส นิพฺพุโต”ติ.”^{๘๔๒} [๔๖]

ตสฺมา จุนฺทสฺส ภตฺตภุตฺตโต”^{๘๔๓} นิทฺโทโส โหติ. อถายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ
เอตทโวจ”^{๘๔๔} “อิทานิ ภนฺเต ปณฺจมตฺตานิ สกฺกฺสตานิ”^{๘๔๕} อติกฺกนฺตานิ, ตณฺจ ปน ภนฺเต อุทกํ
จกฺกจฺฉินฺนํ ปรีตํ ลุพฺพิต”^{๘๔๖} อาวิล”^{๘๔๗} สนฺทติ. อยฺยจ ภนฺเต กกฺขา นที”^{๘๔๘} อวิทฺฐเร อจฺโชนกา
สาโตทกา สีโตทกา เสโตทกา สุปฺตติฏฺठा รมณียา”^{๘๔๙}. ตตฺถ ปาณีย”^{๘๕๐} ปิวตุ,”^{๘๕๑} คตฺตานิ จ
สีต”^{๘๕๒} กโรตฺว”ติ. ทุตฺติยมฺปิ ตตฺติยมฺปิ ภควา อานนฺทํ เอตทโวจ”^{๘๕๓} “อิงฺฆ เม ตวํ อานนฺท ปาณีย”^{๘๕๔}
อาหาร, ปิปาสิโตสมิ อานนฺท, ปิวิสิสामी”ติ. ตโต เถโร ภควโต ปตฺตํ อาทาย, เยน สา นที,
เตนฺอุปสงฺกมิ. อถ สา นที จกฺกจฺฉินฺนา ปรีตตา ลุพฺพิตา”^{๘๕๕} สนฺทมานา ว, เถเร อุปสงฺกมฺนฺเต, อจฺฉา
วิปฺปสนฺนา อนาวิลา สนฺทติ. อิทํ ทิสฺวา เถโร จินฺตสฺสิ “อโห อจฺฉริยํ วต โภ, อโห อพฺภุต”^{๘๕๖}
วต โภ, อโห มหानฺภาโว ภควา, ยตฺร หิ นาม อयํ สา นที จกฺกจฺฉินฺนา ปรีตตา ลุพฺพิตา”^{๘๕๗}
สนฺทมานาปิ, มยิ อุปสงฺกมฺนฺเต, อจฺฉา วิปฺปสนฺนา อนาวิลา สนฺทติ”ติ จินฺตเตว ปตฺเตน
อุทกํ คเหตฺวา, เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตฺวา อุปนาเมติ, “ปิวตุ ภนฺเต ภควา ปิวตุ สฺสโต

^{๘๓๘} น. ปวตฺตติ.

^{๘๓๙} ท.,ร.,พ.,ล. อียติ, น. อียยติ.

^{๘๔๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๘๔๑} ล. เอตฺถนฺตเร “ราคโทสโมหกฺขยา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๘๔๒} ที.ม.๑๐/๑๙๗/๑๒๐, ชุ.อุ.๒๕/๗๕/๒๑๙, เปฏโก.-/๑๖/๒๑๖, เนตฺติ.อ. ๗๖/๒๐๓.

^{๘๔๓} ท.,ร. ภตฺตํ ภุตฺตโต, น. ภุตฺตโต.

^{๘๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภควนฺตเมตทโวจ.

^{๘๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปณฺจสตมตฺตานิ สกฺกฺยานิ.

^{๘๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ลุลิต.

^{๘๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อาวิลน”ติ น ทิสฺสติ.

^{๘๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กุกฺกฺกฺกฺกฺก.

^{๘๔๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รมณียา.

^{๘๕๐} น. ปาณีย, ล. ปาณีย.

^{๘๕๑} ล. ปิตุ.

^{๘๕๒} น.,พ.,ล. สีต.

^{๘๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อานนฺทเมตทโวจ.

^{๘๕๔} ล. ปาณีย.

^{๘๕๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ลุลิตา.

^{๘๕๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อพฺภุต.

^{๘๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ลุลิตา.

ปานียน"ติ. อถ โข ภควา ปานีย์ ปิวิตฺวา อานนฺทเมตทโวจ^{๔๕๘} "อายามานนฺท เยน กกุฐา นที^{๔๕๙}
 เตนฺอุปสงฺกมิสฺสามา"ติ. เถโร "สาธฺ ฆนฺเต"ติ ภควโต วจํ ปฏิสฺสุณฺนิ.^{๔๖๐} อถ โข ภควา มหตา
 ภิกฺขุสงฺเขน^{๔๖๑} สทฺธิ, เยน กกุฐา นที^{๔๖๒} เตนฺ คณฺตฺวา อุกทสาฎกํ อหฺราเปตฺวา นิวาเสตฺวา นที
 โอตฺริตฺวา นฺหายิตฺวา อุตฺตฺริตฺวา จีวรํ ปารุปี. กกุชฺชาย นทียา^{๔๖๓} อวิทูเร อมฺพวณฺ์ อตฺถิ. ตโต ภควา
 เยน อมฺพวณฺ์, เตนฺ คณฺตฺวา อายสฺมนตํ จุนฺทกํ^{๔๖๔} เอตทโวจ "อิงฺฆ เม จุนฺทก^{๔๖๕} จตฺตุคฺคณฺ์^{๔๖๖}
 สงฺฆาฏี^{๔๖๗} ปณฺญาเปหิ, กิลนฺโตสฺมิ จุนฺทก,^{๔๖๘} นิปฺชชิสฺสามี"ติ.

ตสฺมี ขณฺเ อานนฺโท อุกทสาฎกํ ปิเพนฺโต^{๔๖๙} โอหิยิ. จุนฺทตฺเถโร^{๔๗๐} สมิเป^{๔๗๑} อโหสิ.
 ตสฺมา ตํ ภควา อามนฺเตสิ. "สาธฺ ฆนฺเต"ติ โข จุนฺโท ภควโต วจํ ปฏิสฺสุณฺนิตฺวา^{๔๗๒} จตฺตุคฺคณฺ์
 สงฺฆาฏี^{๔๗๓} ปณฺญาเปตฺวา ภควนฺตํ นิเวเทสิ "นิปฺชชตฺตุ^{๔๗๔} ฆนฺเต ภควา, นิปฺชชตฺตุ สุกโต, สงฺฆาฏี
 จตฺตุคฺคณฺ์^{๔๗๕} ปณฺญตฺตา"ติ. อถ โข ภควา ทกฺขิณฺเนน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปสิ, ปาเทน ปาทำ

^{๔๕๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อานนฺทเมตทโวจ.

^{๔๕๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กุกฺกุฏนที.

^{๔๖๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิสฺสุณฺนิ.

^{๔๖๑} พ. ภิกฺขุสงฺเขน.

^{๔๖๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กุกฺกุฏนที.

^{๔๖๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กุกฺกุฏนทียา.

^{๔๖๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุนฺท.

^{๔๖๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุนฺท.

^{๔๖๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จตฺตุคฺคณฺ์.

^{๔๖๗} ท.,น.,ร.,ล. สงฺฆาฏี.

^{๔๖๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุนฺท.

^{๔๖๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปิเพนฺโต.

^{๔๗๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุนฺทตฺเถโร.

^{๔๗๑} ท.,น.,ร.,ล. สมิเป.

^{๔๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิสฺสุณฺนิตฺวา.

^{๔๗๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จตฺตุคฺคณฺ์ สงฺฆาฏี.

^{๔๗๔} ท.,น.,ร.,ล. นิปฺชชตฺตุ.

^{๔๗๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สงฺฆาฏี จตฺตุคฺคณฺ์.

อจจาธาย^{๔๗๖} สโต สมปชาโน อฏฺฐานสณฺณํ มนสิกริตฺวา นิปชฺชติ. ภิกฺขุสงฺโมปิ^{๔๗๗} กกุฏํ นทียํ^{๔๗๘}
นุหานิตฺวา^{๔๗๙} ปิวิตฺวา ปจฺจนา อาคณฺตฺวา ตตฺถ นิสิตฺติ.

อถ โข ภควา อฏฺฐาย อานนฺทํ อามนฺเตสึ “อายามานนฺท เยน หิรัณฺยวตฺติยา
ปาริมตีรฺ,^{๔๘๐} เยน กุสินาราย อูปตฺตन्नํ มลฺลํ สาลวณฺํ, เตนฺอุปสงฺกมิตฺวา”ติ. “สาธุ ภนฺเต”ติ
อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺสสึ. อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเมน^{๔๘๑} สทฺธิ คจฺฉนฺโต
หิรัณฺยวตฺติยา นทียา อุตฺตริตฺวา กุสินารายํ สาลวณฺํ ปาปุณฺนิ. “กึการณา”^{๔๘๒} ภควา เอวํ
มหนฺเตน อสฺสาเหณ กุสินารํ คจฺฉนฺโต, กสฺมา อณฺเฑตฺถ น ปรินิพฺพายิสฺสตี”ติ. อามนฺตา, น
ปรินิพฺพานยิสฺสตี ภควา, อณฺเฑ จานํ อปิจ ตีหิ การเณหิ ภควา ปสฺสตี “สจฺหา อณฺเฑตฺถ
ปรินิพฺพายิสฺสามิ, มหาสฺทสฺสนสฺสุตฺตอตฺถุปฺปตฺติ น ภวิสฺสตี, กุสินารายํ ปรินิพฺพุตสฺส ปน มหา-
สฺทสฺสนสฺสุตฺตํ กเถนฺตสฺส พหุมนุสฺสา ทานผลํ สทฺทหนฺตา กุสลกมฺมํ กริสฺสนตี”ติ “สจฺหา อณฺเฑตฺถ
ปรินิพฺพายิสฺสามิ, สุกทฺโท มํ น ปสฺสตี, โส จ พุทฺธเวเนยฺโย น ตํ สวากา วิเนตฺถํ สกฺโกณฺติ, มยิ ปน
กุสินารายํ ปรินิพฺพุเต, สุกทฺโท มํ อุปสงฺกมิตฺวา”^{๔๘๓} ปณฺหํ^{๔๘๔} ปุจฺฉิสฺสตี, มया ตสฺส ปณฺหสฺส^{๔๘๕}
วิสชฺชนปริโยसानเ โส มม สนฺติเก ปพฺพชฺชุปฺสมปทํ^{๔๘๖} ลภิตฺวา กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา มยิ
ธรรมาเนยฺเว อรหตฺตํ ปตฺโต, โส ปจฺฉิมสาวโก”^{๔๘๗} นาม ภวิสฺสตี”ติ, “สจฺหา อณฺเฑตฺถ
ปรินิพฺพายิสฺสามิ, ธาตุภาชนิเย”^{๔๘๘} มหากลโห ภวิสฺสตี, โลหิตนทํ วีย รุทฺติรา สนฺทิสฺสตี,^{๔๘๙}
กุสินารายํ ปรินิพฺพุเต มยิ, โทณัจริโย นาม พุราหฺมณเ กลหํ วูปสเมตฺวา”^{๔๙๐} ธาตุโย

^{๔๗๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อจฺจาทาย.

^{๔๗๗} น.,พ. ภิกฺขุสงฺโมปิ.

^{๔๗๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กุกฺกุฏนทียํ.

^{๔๗๙} น. นุหานิตฺวา.

^{๔๘๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาริตีร.

^{๔๘๑} น. ภิกฺขุสงฺเมน.

^{๔๘๒} ล. กึการณา.

^{๔๘๓} พ. อุปสงฺกมิตฺวา.

^{๔๘๔} ท.,น.,ร.,ล. ปณฺหํ.

^{๔๘๕} ท.,น.,ร.,ล. ปณฺหสฺส.

^{๔๘๖} ล. ปพฺพชฺชุปฺสมปทํ.

^{๔๘๗} ล. ปจฺฉิมสาวโก.

^{๔๘๘} น. ธาตุภาชนิเย.

^{๔๘๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สนฺทิสฺสตี.

^{๔๙๐} ล. วูปสเปตฺวา.

วิภขิตวา^{๔๙๑} ทสฺสตี"ติ จ อิมะหิ ตีหิ การณเห. ตสฺมา ภควา เอวํ มหฺนฺเตน อสฺสาเห^{๔๙๒} กุสินาริ
 อากจฺจนฺตี^{๔๙๓}ติ. ยาว สายนฺทกาเล सालวํ ปาปุณิ. ตํ ปน सालวํ ฉายฺยทกสมฺปนฺนํ^{๔๙๔} ปาการ-
 ปริกฺขิตํ สโยชิตทวารํ^{๔๙๕} เตสํ^{๔๙๖} มลฺลानํ กิพฺนตฺถาย. ตตฺถ ภูฏาคารสาละยํ^{๔๙๗} อวิทูเร อตฺถิ
 เทว सालา, ตรฺณตาลยญฺจิสฺสทิสสา^{๔๙๘} เอเกกา सालรฺกฺษา ยมกา โหนฺติ, เตสํ ยมกسالานํ มฺุเล
 มลฺลราชฺชนํ ทิวาวิหารตฺถาย สยณมณฺโโจ อตฺถิ, ภควา सालวํ ปตฺโต อานนฺทํ อามนฺเตสิ "อิงฺฆ
 เม ตวํ อานนฺท อนุตฺเร ยมกسالานํ อุตฺตรสีสํ มณฺจกํ ปณฺณเปหิ,^{๔๙๙} กิลนฺโตสฺมิ อานนฺท
 นิปฺชฺชิสฺสามิ"ติ. เถโร "สาธุ ภาณฺเต"ติ ภควโต วจํ ปฏิสฺสณฺติวา^{๕๐๐} มณฺจกํ ปฏิสงฺขริตวา^{๕๐๑}
 วิตานํ พนฺธิตวา ภควนฺตํ นิเวเทสิ "นิปฺชฺชตุ ภาณฺเต ภควา, นิปฺชฺชตุ สุกฺโต, มณฺจกํ มยา
 ปฏิสงฺขรณฺ"ติ. อถ โข ภควา ยมกسالานมฺนฺตเร ปณฺณตฺเต มณฺจปมาณตฺถรณฺ หิรณฺยกมล-
 กณฺณิกวินิคุคลนฺตมุตฺตาทารคณฺฐทาโมปโสภิตทสฺสตฺตทุสฺสวिरาจิตฺตาวคฺคฺคฺจิตฺโต^{๕๐๒} ทฺกุลปฏ-
 พหฺลปจฺจตฺถรณฺปฏิมณฺฑิตฺเต อุกฺโต โลหิตกุปฺปชานเ^{๕๐๓} สิริสยณปลฺลงฺเก ทกฺขิณปสฺเสน สีหเสยฺยํ
 กปฺเปสิ ปาเทน ปาทํ อจฺจาชาเย สโต สมฺปชานเ อนุญฺจानสณฺณํ มนฺสิกริตวา นิปฺชฺชิ.

เตน โข ปน สมเยน ยมกสาลา สพฺพพาลิผุสฺสา^{๕๐๔} โหนฺติ มฺุลโต ยาว อคฺคา ทฺกุล-
 ปาวรฺปายุตา^{๕๐๕} วีย สฺตถุ สรีรํ อกาลปฺปุเฬหิ โอภิรฺนฺติ อชฺโฆภิรฺนฺติ อภิปฺภิรฺนฺติ ตถาคตสฺส^{๕๐๖}
 ปุชาย. ภมฺรปภมฺรฐกรสทฺเทน^{๕๐๗} ยมกสาลา ปริเทวมานา วีย นิรฺนฺตรนิปตฺมานปฺปฺพา

^{๔๙๑} ล. วิภขิตวา.

^{๔๙๒} ล. อสฺสาสฺสาเห.

^{๔๙๓} ล. อากจฺจนฺติ.

^{๔๙๔} ท.,น.,ร. ฉายฺยทกสมฺปนฺน.

^{๔๙๕} ท.,น.,ร.,ล. สโยชิตทวาร.

^{๔๙๖} ล. เตส.

^{๔๙๗} ล. ภูฏาคารสาละย.

^{๔๙๘} น. ตรฺณตาลยญฺจิสฺสทิส.

^{๔๙๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปณฺณเปหิ.

^{๕๐๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิสฺสณฺติวา.

^{๕๐๑} ล. ปฏิสงฺขริตวา.

^{๕๐๒} ท.,น. หิรณฺยกมล.....วिरาจิตฺตาวคฺคฺคฺจิตฺโต, ล. หิรณฺยกมลกณฺณิกวินิคุคลนฺตมุตฺตาทาร...

^{๕๐๓} ล. โลหิตกุปฺปชานมิ.

^{๕๐๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สพฺพพาลิผุสฺสา.

^{๕๐๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทฺกุลปาวรฺปายุตา.

^{๕๐๖} ท.,น.,ร. ตถาคตสฺส.

^{๕๐๗} ล. ภมฺรปภมฺรฐกรสทฺเทน.

อสุณิ^{๔๐๘} วีย สตุฏฺ สรีรวินิคตณพพิชวณณรสีชาลปฏิมณชิตา ตรุณสุริยสีฬํ อภิภวมานา วีย
 วิโรจนติ. ตทา สุริโย สุกตวิโยคโสภณารํ สหิตุมสกุโกนโต วีย อตถงคโต. จนฺโท เทวมนุสฺसानํ
 สุกตวิโยคโสภณตตตททยํ สิตลสกลมณทลราชฎาฏคฺลิตาย^{๔๐๙} กิรณสิตลธาราย^{๔๑๐}
 นิพฺพาเปตฺกามา วีย อุฏฺฐิโต. ตาวเทว มหาปจวี^{๔๑๑} กมฺปิ มหาสมุทฺโท สงฺขุพฺพิ.^{๔๑๒}
 สีนฺรูปพฺพตราช^{๔๑๓} โอนมิ. เมโฆ คชฺชิ. ขณิกวสฺสํ วสฺสิ. อุกฺกาปาดนีสรรธมเกตุวิขฺชุลตาทีนํ
 อากาเส นิจฺจรีสุ. เทวทฺนทฺธิโย ตุมฺลคมภิรวิสรสทฺทา^{๔๑๔} น ปริปฺปณฺณทิสสา. ทิพฺพสงฺคีตานํ
 ปณฺจางคิกตฺริเยหิ สทฺธิ อากาเส สฺยุยฺนติ. อนตฺตลิกฺขา ทิพฺพจฺนทฺนจฺญณฺนา สุรภิกฺขุสมฺมสมฺมิมิสฺสา^{๔๑๕}
 นิปตฺนตา ตถาคตสฺส สรีรํ โอกิรฺนติ. นนฺทวนโต มณฺฑารปฺปมาณํ ตุมฺพมตฺเตน เรณฺฺนา ภควโต
 สรีรํ ปชํ กโรนฺตา นิปตฺติสุ. ทสสทฺสจกฺกาวาพโต อมรคณฺา ภควโต ปุชฺชนตถาย จตฺตชฺชปฏฺวาก-
 จามราทีนํ อาทาย อิมสฺมี มหฺนตจกฺกาวาเพ สนฺนิปตฺติสุ.

เอวํ ภควา ยมกสาลานมนฺตเร ทกฺขิณปสฺสเสน นิปนฺโนเยว ปจวีตลโต^{๔๑๖} ยาว
 อากาสา สกฺกาการปาดุภาวํ โอโลเกนฺโต ปจฺฉิมาชฺชนตานุกมฺปาย อตฺตทณฺํ อสทฺกตภาวํ อานนฺทสฺส
 กเถนฺโต “น โข ปนฺนทฺต เอตฺตาวตา อามิสฺสปุชฺชาย ตถาคโต สกฺกโต วา โหติ ครุทฺโต วา มานีโต
 วา ปุชฺชิโต วา อปจฺชิโต วา โย โกจิ อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุณี วา อุปาสโก วา อุปาสิกา วา
 ธมฺมานุชฺชมมปฏฺิปปนฺโน วิหฺรติ สามิจิปปฏฺิปปนฺโน^{๔๑๗} อณฺุชฺชมจารี, โส นีรามีสฺสสทฺธมฺมปุชฺชาย ตถาคตํ
 สกฺกโรติ มาเนติ ปุชฺเชติ ปรมาย ปุชฺชายา”ติ.^{๔๑๘} เอวํ ภควา มหฺนตํ ปุชฺชา วีย เสสฺสเถรสฺส^{๔๑๙}
 กเถตฺวา “อชฺช อานนฺท รตฺติยา ปจฺฉิมยามเ ตถาคโต ปรีนิพฺพายิสฺสตี”ติ. สุตฺวา เถโร
 อสฺสฺสปุณฺณนยโน ภควนฺตเมตทวโจ “มา ภนฺเต ภควา ขุทฺทกนฺครเก”^{๔๒๐} อชฺชชงฺกลนฺครเก^{๔๒๑}

^{๔๐๘} ล. อสุณิ.

^{๔๐๙} น. สิตลสกลมณทลราชฎาฏคฺลิตาย.

^{๔๑๐} น. กิรณสิตลธาราย.

^{๔๑๑} ท., น., ร., ล. มหาปถวี.

^{๔๑๒} ท., ร., ล. สํขุพฺพิ, น. สํขุพฺพิ.

^{๔๑๓} น. สีนฺรูปพฺพนาคราช.

^{๔๑๔} ล. ตุมฺลคมภิรวิสรสทฺทา.

^{๔๑๕} น. สุรภิกฺขุสมฺมสมฺมิมิสฺสา.

^{๔๑๖} ท., ร., ล. ปถวีตลโต.

^{๔๑๗} ล. สามิจิปปฏฺิปปนฺโน.

^{๔๑๘} ที.ม.๑๐/๑๔๙/๑๒๑-๑๒๒.

^{๔๑๙} ท., น., ร. ปุชฺชาวิเสสํ เถรสฺส , พ., ล. ปุชฺชา วีย เสสเถรสฺส.

^{๔๒๐} น. อุกฺทกนฺครเก.

^{๔๒๑} ล. อชฺชชงฺกลนฺครเก.

สาขนครเก ปรินิพพายิสฺสตี, สนฺติ ภนฺเต อญฺเณนิ มหานครานิ จมฺปากนฺครํ ราชคฺชนคร^{๕๒๒}
 สาเกตํ สาวัตถี [^{๕๒๓}] พาราณสี,^{๕๒๔} ดตฺถ ภควตา^{๕๒๕} ปรินิพพายิตู^{๕๒๖} วฏฺฏติ, เอตฺถ พหุ ขตฺติย-
 มหาสาลา พุราหุณฺณมหาสาลา คหปติมหาสาลา ตถาคเต อภิปปสนฺนา ตถาคตสฺส สรีรปุชฺ^{๕๒๗}
 กริสฺสนฺตี"ติ. "มา เหวํ อานนฺท อวจ 'ขุทฺทกนฺคร'^{๕๒๘} อุชฺชงฺกนฺคร,^{๕๒๙} สาขนครํ ภูตปุพฺพ
 อานนฺท ราชา มหาสฺทสฺสนโน นาม อโหสิ จกฺกวตฺติ ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา จาตุรฺนโต วิชิตาวิ-
 ชนปทตฺถาวริยปฺปโต สดฺตรตนสมนฺนาคโต, จกฺกรตนํ หตฺถิรตนํ^{๕๓๐} อสฺสรตนํ มณฺีรตนํ นารีรตนํ
 คหปติรตนํ ปรินายกรตนํ. อยํ อานนฺท มหาสฺทสฺสนสฺส^{๕๓๑} กุสินารา กุสาวตี นาม ราชธานี
 อโหสิ, อายาเมน ทฺวาทส โยชนานิ, วิตฺถาเรน สดฺต โยชนานิ, อิทฺธา เจว ผีตา^{๕๓๒} จ พหุชฺนา^{๕๓๓}
 อาภิณฺณมนุสฺสา สุภิกฺขา. กุสาวตี อานนฺท ราชธานี^{๕๓๔} ทสฺหิ สทฺเทหิ รตฺตินทิวอวิวิตฺตา อโหสิ.
 เสยฺยถิทํ ? [^{๕๓๕}] หตฺถีสทฺเทน อสฺสสทฺเทน เกรีสทฺเทน วาทิตสทฺเทน สงฺขสทฺเทน มุกฺกิงคสทฺเทน
 วิณาสทฺเทน^{๕๓๖} คีตสทฺเทน ตาฬสทฺเทน^{๕๓๗} อสถ ปิฏ ขาทถา'ติ ทสฺเมน สทฺเทน ๗ เปฯ ภควา
 มหาสฺทสฺสนสฺสตุตฺ^{๕๓๘} กเถตฺวา อานนฺทเมตทโวจ "คจฺจุสิ อานนฺท กุสินารํ ปวิสิตฺวา มลฺลราชูณํ
 กเถहि 'อชฺช วาเสฏฺฐ รตฺติยา ปจฺจุสมเย ภควโต ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสตี,^{๕๓๙} อภินิภฺขมถ

^{๕๒๒} น. ราชคชนคร.

^{๕๒๓} [] ท., น., ร., ล. เอตฺถนฺตเร "โกสมพี"ติ ทิสฺสตี.

^{๕๒๔} ล. พาราณสี.

^{๕๒๕} ท., น., ร., พ., ล. ภควา.

^{๕๒๖} น. ปรินิพพายีสฺ.

^{๕๒๗} ท., น., ร., ล. สรีร ปุชฺ.

^{๕๒๘} ท. ขุทฺทกนฺคร, น. อุทฺทกนฺคร

^{๕๒๙} ท., น., ร., ล. อุชฺงกนฺคร.

^{๕๓๐} ท., น., ร. หตฺถิรตนํ.

^{๕๓๑} ท., น., ร., พ., ล. เอตฺถนฺตเร "มหาสฺทสฺสนสฺสา"ติ น ทิสฺสตี.

^{๕๓๒} ล. ผีตา.

^{๕๓๓} ท., น., ร., ล. พหุชฺนา.

^{๕๓๔} ท., น., ร., พ., ล. เอตฺถนฺตเร "กุสาวตี อานนฺท ราชธานี"ติ น ทิสฺสตี.

^{๕๓๕} [] ท., น., ร., พ., ล. เอตฺถนฺตเร "อโหสิ เสยฺยถิทน"ติ น ทิสฺสตี.

^{๕๓๖} ท., ร., ล. วิณาสทฺเทน.

^{๕๓๗} ท., น., ร., พ., ล. ตาลสทฺเทน.

^{๕๓๘} ที.ม. ๑๐/๒๔๑/๑๔๘.

^{๕๓๙} ท., น., ร., พ., ล. ภวิสฺสตีติ.

วาเสฏฐา^{๔๔๐} มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหฺวตฺถ ‘อมฺหากญฺจ คามกฺขเตเต ตถาคตฺสฺส ปรีนิพฺพานํ
อโหสิ, น มยฺ ลภิมฺหา ปจฺฉิเม กาเล ตถาคตํ ทสฺสนายา”ติ.

อถายสฺมา อานนฺโท “สาธุ ภนฺเต”ติ ภควโต วจฺนํ ปฏิสฺสณฺติวาทา^{๔๔๑} กุสินารํ ปวิสิตฺวา
มลฺลราชฺชนํ เอตทวโจ ‘อชฺช วาเสฏฺฐ รตฺติยา ปจฺจุสสมเย ภควโต ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสตี,^{๔๔๒}
อภิกฺขมถ^{๔๔๓} วาเสฏฺฐา^{๔๔๔} มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน อหฺวตฺถ ๗ เป ๗ ตถาคตํ ทสฺสนายา”ติ.
อถ โข เต ราชานอ ปุตฺตภริยาทีหิ สทฺธิ เณรสฺส วจฺนํ สุตฺวา เกสเ วิกิริตฺวา อูรํ ปหรนฺตา “อโห
อโห อติขิปปํ ภควา ปรีนิพฺพายิสฺสตี, อโห อติขิปปํ วต โลกทีโป อนฺตรธายิสฺสตี”ติ อาทินา นเยน
โรทนฺตา ปรีเทวนฺตา ที่ปฐฺปนคฺคณฺมาลาทีนํ คเหตฺวา, เยน สาถวณฺ, เตนฺอุปสงฺกมียสฺ. อถายสฺมา
อานนฺโท มลฺลราชฺชนํ คเหตฺวา ภควนฺตํ วนฺทาเปสิ, “อิตฺถนฺนาโม ภนฺเต มลฺลราชานา^{๔๔๕} สปุตฺโต
สภริโย สอมจฺโจ ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทตี”ติ. เอวํ เภโร สพฺเพ เต มลฺลราชานอ ภควนฺตํ
วนฺทาเปสิ.

ตสฺมี กาเล สุภทฺโท นาม ปรีพฺพาชโก ภควโต ปรีนิพฺพานํ สุตฺวา “อชฺช กิร สมฺโณ
โคตโม ปจฺฉิเม ยามเ ปรีนิพฺพายิสฺสตี, ยาว สมฺโณ โคตโม น ปรีนิพฺพายิ, ตาว เม กงฺขํ
ปรีปฺจฺฉามิ”ติ จินฺเตตฺวา, เยน สาถวณฺ, เตน คนฺตฺวา อานนฺทํ เอตทวโจ “อิจฺฉามหํ โภ อานนฺท
สมณํ โคตมํ ทสฺสนาย อตฺถิ เม กงฺขา ปุจฺฉิตพฺพา”ติ. เภโร สุตฺวา จินฺเตสิ “ติตฺถิยา นาม
อตฺตคฺคณฺเมว^{๔๔๖} คณฺหนฺติ, ตสฺส วิสขฺขณฺตถาย ภควโต พนฺธุภาสฺमानสฺส กายวาทาวิหเสสา
ภวิสฺสตี”ติ จินฺเตตฺวา “อลํ อาวุโส สุภทฺท, มา ภควนฺตํ วิเหเจสิ,^{๔๔๗} กิลนฺโต^{๔๔๘} ภควา”ติ เอวํ เภโร
สาณฺิทฺวาเร จิตฺโต ทุตฺติยตฺติยวาทเ สุภทฺทปรีพฺพาชกํ นิวาทเรสิ. ตทา ภควา อานนฺทสฺส สุภทฺทสฺส
นิวาทณํ สุตฺวา “อลํ อานนฺท สุภทฺทํ มา นิวาทเรสิ, อหํ อานนฺท มหตา อุตฺสาเหเนาคนฺตฺวา น
อณฺเวยสฺสตถาย อาคมิสฺสามิ, ตํ มา นิวาทเรสิ”ติ. อถายสฺมา อานนฺโท สุภทฺทํ เอตทวโจ “คจฺฉ
อาวุโส สุภทฺท, ปวิส, ภควา ดุยฺหํ โอภาสํ เทตี”ติ. อถ โข สุภทฺโท, เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมีย
อุปสงฺกมิตฺวา เอกมณฺตํ นิสีทิตฺวา ภควนฺตํ ปุจฺฉิตฺกามา เอวมาห “อิมเ โภ โคตม สมณพฺรหฺมณฺนา

^{๔๔๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วาเสฏฐ.

^{๔๔๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิสฺสณฺติวาทา.

^{๔๔๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภวิสฺสตีติ.

^{๔๔๓} ท.,น.,ร. อภิกฺขมถ.

^{๔๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วาเสฏฐ.

^{๔๔๕} ท.,น.,ร.,ล. มลฺลราชานอ.

^{๔๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อตฺตคฺคณฺเมว.

^{๔๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิเหเจสิ.

^{๔๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กิลนฺโต.

ปุรณาทโย^{๔๔๙} ฉ สดถาโร, ก็ สพเพ เต สาสนปฏินญา^{๔๕๐} นิยยานิกาย อพภณณีสสุ,^{๔๕๑} อุทาหุ
 เอกจุเจ อพภณณีสสุ,^{๔๕๒} เอกจุเจ น อพภณณีสสุ"ติ.^{๔๕๓} ตโต^{๔๕๔} ภควา "มา เต สุกทต ทิตถิกเก^{๔๕๕}
 ปุจฺฉิ,^{๔๕๖} สุโณหิ เม ฌมมํ ภาสิตํ, อิมสมี โข สุกทต ฌมมวินเย อริโย อฏฺฐงฺคิกโก มคฺโค, ตํ
 ปฏิพุชฺฌิตวา^{๔๕๗} โสตาปตฺติผลํ ปฏฺฐิลภิตวา ปจฺโม สมโณ, สกทาคามิผลํ ปฏฺฐิลภิตวา ทุตฺติโย
 สมโณ, อนาคามิผลํ ปฏฺฐิลภิตวา ตตฺติโย สมโณ, จตฺตตฺถมคฺคผลํ ปฏฺฐิลภิตวา จตฺตตฺถโก สมโณ, อิม
 สุกทต สมณพฺรหฺมณา ภิกฺขุ^{๔๕๘} สมมา วิหเรยฺยํ อสฺสญฺเอย โลโก อรหฺนฺเตหิ อสฺส, สฺสญฺเอยา
 ปฺรปฺปวาทา สมณฺเหหิ ยโตหํ^{๔๕๙} สุกทต ปพฺพชฺชิตอ ฌายสฺส ฌมมปเท สํวตฺเตยฺยํ "อิโต พหิทฺฐา
 ปจฺโม สมโณปิ, นตฺถิ ทุตฺติโย สมโณ, นตฺถิ ตตฺติโย สมโณ, นตฺถิ จตฺตตฺถโก สมโณ, นตฺถิ สฺสญฺเอยา
 ปฺรปฺปวาทา สมณฺเหหิ อิม สุกทต ภิกฺขุ สมมา วิหเรยฺยํ, อสฺสญฺเอย โลโก อรหฺนฺเตหิ อสฺสา"ติ. ตํ
 สุตฺวา สุกทตอ ปิตฺติภริตทโย^{๔๖๐} "ปฺรมํ นิยฺยานิกํ [^{๔๖๑}] โภ โคตม ฌมมํ^{๔๖๒} ตยา เทสิตํ, อหํ พาลो
 โภ โคตม จิรํ^{๔๖๓} ทิฏฺฐาวิมุพฺโห, ยตฺร หิ นาม เอตฺตํ กาลํ เอวรูปํ นิยฺยานิกํ^{๔๖๔} ฌมมํ น สฺสญฺเอยํ,
 อโห ธีรตฺถุ วต โภ อญฺญาณน^{๔๖๕}"ติ วุตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิ. อถ โข ภควา
 อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ "เตนหานนฺท"^{๔๖๖} [^{๔๖๗}] ปพฺพชาเชหิ"ติ. อายสฺมา อานนฺโท
 ตถา อกาสิ. อถ โข สุกทตอ ปรีพฺพชาชโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อลตฺถ อุปสมฺปทํ. ภควา

^{๔๔๙} น.,ล. ปุรณาทโย.

^{๔๕๐} ล. สวสนปฏินญา.

^{๔๕๑} ล. อพภณณีสสุ.

^{๔๕๒} ล. อพพณณีสสุ.

^{๔๕๓} น. อพภณณีสสุ, ล. อพพณณีสสุติ.

^{๔๕๔} น. เอตฺถนฺตเร "ตโต"ติ น ทิสฺสติ, ล. อิโต.

^{๔๕๕} น. ทิตฺถิกเก.

^{๔๕๖} ล. จุจฺฉิ.

^{๔๕๗} ท.,น.,ร. ปติพุชฺฌิตวา.

^{๔๕๘} ล. ภิกฺขุ.

^{๔๕๙} ล. ยโตห.

^{๔๖๐} พ. ปิตฺติภริตทโย.

^{๔๖๑} [] น. เอตฺถนฺตเร "ฌมมณฺ"ติ ทิสฺสติ.

^{๔๖๒} ล. ฌมม.

^{๔๖๓} น. จิร.

^{๔๖๔} ล. นิก.

^{๔๖๕} ล. อญฺาณ.

^{๔๖๖} ล. เตเนาหาอานนฺท.

^{๔๖๗} [] ท.,น.,ร. เอตฺถนฺตเร "ปรีพฺพชาชกนฺ"ติ ทิสฺสติ.

ดสฺส ปพฺพชฺชูปสมฺปทํ ทาเปตฺวา กมฺมภูจฺจนาจิกฺขิ. โส กมฺมภูจฺจํ ปฏฺิคฺคเหตฺวา ติลกฺขณํ
 อาโรเปตฺวา สห ปฏฺิสมฺภิทาหิ อรหตฺตผลํ สมฺปาปุณฺนิ. “กสฺมา ปนํยํ สุภทฺโท ภควโต นิพฺพาน-
 กาเล วิมุตโต”ติ. อามนฺตา. อยํ กิร ปุพฺเพ ปุณฺณกรรมกาเล^{๔๖๘} เทว ภาตโร อเหสุ. เชฏฺฐเจน ปน
 เอกสฺมี สสฺเส นวฺวาวเร อคฺคสสฺสทาณํ^{๔๖๙} ทินฺนํ โหติ. ปจฺมํ วปฺปกาเล วิชคฺคทาณํ ทตฺวา คพฺภกาเล
 กนิฏฺฐเจน สทฺธิ มนฺเตสิ “หนฺท มยํ คพฺภสสฺสํ ผาเลตฺวา ทาณํ ทสฺสามา”ติ. กนิฏฺฐโจปี “ตฺวํ ตฺรณ-
 สสฺสํ มา นาเสตฺกามาโมสี”ติ อาห. เชฏฺฐโจปี กนิฏฺฐสฺส อนิจฺจตํ ฌตฺวา เขตฺตํ วิภเชตฺวา อตฺตโน
 โกฏฺฐาสิ คพฺภสสฺสํ ผาเลตฺวา^{๔๗๐} โกฏฺฐตฺวา ชีรสปิพาณิเตน^{๔๗๑} โยเชตฺวา ปจิตฺวา ทานมทาสิ.
 ชีรกาเล ตํ คเหตฺวา โกฏฺฐตฺวา ชีรํ นีหริตฺวา^{๔๗๒} ชีเรหิ^{๔๗๓} สทฺธิ ปจิตฺวา ทาณํ อทาสิ. ปุฏฺฐกาเล
 ปุฏฺฐคํ^{๔๗๔} กาเรตฺวา ทาณํ อทาสิ. ลายนกาเล ลายนคํ อทาสิ. กลาปาทีสุ กลาปคํ อทาสิ.
 มทฺทกาเล มทฺทคํ อทาสิ. มินกาเล มินคํ^{๔๗๕} อทาสิ. โกฏฺฐปเวสนกาเล โกฏฺฐคํ อทาสิ. เอวํ
 เอกสฺมี สสฺเส นว วาวเร อคฺคทาณํ อทาสิ. กนิฏฺฐโจ ปน ตํ อุทฺธริตฺวา ทาณํ อทาสิ.

เตสุ เชฏฺฐโก อญฺญาโกณฺทญฺญเถโร^{๔๗๖} ชาโต. อมฺหากํ ภควา สพฺพญฺญตฺตยาณํ
 ปตฺวา “กสฺส นุ โข อหํ อิมํ อคฺคธมฺมํ เทเสยฺยน”ติ โอลเณโต อทฺทส โกณฺทญฺญเถโร^{๔๗๗}
 “เอกสฺมี^{๔๗๘} สสฺเส อคฺคทาณานุกาเวเน อิมํ อคฺคธมฺมํ ดสฺส เทเสสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา อาคนฺตฺวา
 ดสฺส ธมฺมํ เทเสสิ. โส อฏฺฐารส พฺรหฺมโกฏฺฐิ^{๔๗๙} สทฺธิ โสตาปตฺติผลํ ปตฺติฏฺฐาสิ.^{๔๘๐} กนิฏฺฐโจ^{๔๘๑}
 ปน โอหิยิตฺวา ปจฺฉา ทานสฺส ทินฺนตฺตา สตฺถุ^{๔๘๒} ปรีนิพฺพานกาเล วิมฺจุจฺจติ.^{๔๘๓} อยํ ปน

^{๔๖๘} น.,ล. ปุณฺณกรรมกาเล.

^{๔๖๙} ล. อคฺคสสฺสทาณ.

^{๔๗๐} ล. ชาเรตฺวา.

^{๔๗๑} น., ชีรสปิพาณิเตน.

^{๔๗๒} ท.,น. หริตฺวา, ล. นีหริตฺวา.

^{๔๗๓} ล. ชีเรหิ.

^{๔๗๔} น.,ล. ปุฏฺฐตํ.

^{๔๗๕} ล. ปินกาเล ปินคํ.

^{๔๗๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อญฺญาโกณฺทญฺญเถโร.

^{๔๗๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โกณฺทญฺญเถโร.

^{๔๗๘} ล. เอกสฺมิ.

^{๔๗๙} ล. พฺรหฺมโกฏฺฐิ.

^{๔๘๐} ล. ปฏฺิฏฺฐาสิ.

^{๔๘๑} ล. กนิฏฺฐโจ.

^{๔๘๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “สตฺถุ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๔๘๓} ล. วิมฺจุจฺจติ.

ปจฺฉิมเวเนยฺโย. ภควโต หิ เวเนยฺโย^{๔๘๔} อภิสมฺโพธิโต ปฏฺจาย ยาว ปรีณิพฺพานา วิสตี^{๔๘๕}
 อสงฺเขยฺยานิ^{๔๘๖} จตฺตีสโกฏฺฐิตสหสฺसानิ สดฺตวิสตี โกฏฺฐิตสหสฺसानิ อสตีโกฏฺฐิโย อเหสฺสุ. สวาก-
 เวเนยฺโย^{๔๘๗} ปน จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ^{๔๘๘} จตฺตาทิสฺ^{๔๘๙} โกฏฺฐิตสหสฺसानิ สดฺตวิสตี โกฏฺฐิโย อเหสฺสุ.

เอวํ ภควา ปจฺเม^{๔๙๐} ยามะ มลฺลราชูณํ วนฺทนํ ปฏฺยคฺคเหตฺวา มชฺฌิมยามะ สุภทฺทํ
 ปพฺพาเซตฺวา มชฺฌิมยามะ ภิกฺขุณฺโณ โอวาทํ อทาสิ. อถายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภิกฺขุณฺโณ โอวาทํ
 สุณนฺโต พลวโทมนสฺโส หุตฺวา “สจฺจํ ภควโต สนฺติเก โรทมาโน ‘น ฌาสุกน’ติ เอกมฺนตํ คนฺตฺวา
 โสกํ ตนฺตุ กริสฺสามิ”ติ จินฺเตตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา กปิสีสํ อาลมฺพิตฺวา หิมชฺลปกาสนนฺยนสลิลธารา-
 นิปาทปฺปณฺณเหหิ กมฺลทลลลิตนเยหิ ตถาคตวิโยคโสภมทฺทิตสรีโร^{๔๙๑} โรทมาโน อฏฺฐาสิ. “อหํ หิ
 เสกฺโข สกรณฺิโย^{๔๙๒} สดฺถุ โข^{๔๙๓} เม ปรีณิพฺพานํ ภวิสฺสตี, โย มยฺหํ อนุกมฺปโก เสวทานิ ปฏฺจาย
 กสฺส มุขโชนฺ^{๔๙๔} ทสฺสามิ, กสฺส เสนาสนํ ปฏฺยชฺคฺคิสฺสามิ, กสฺส ปตฺตจิวฺรํ คเหตฺวา วิจริสฺสามิ”ติ
 อาทีนํ วิลปิ. เอวํ ภควา ภิกฺขุณฺโณ โอวาทํ ททมาโน ภิกฺขุสงฺฆสฺส^{๔๙๕} อนฺตเร เถรํ อทิสฺวา “กุหิ
 ภิกฺขเว อานนฺโท”ติ ปุจฺฉิ. “เอโส ภนฺเต อานนฺโท วิหารํ ปวิสิตฺวา กปิสีสํ อาลมฺพิตฺวา โรทมาโน
 จิตฺโต”ติ. “คจฺฉณ ภิกฺขเว มม วจเนน อานนฺทํ ปกฺโกสธา”ติ ปกฺโกสธาเปสิ. เต ตถา อํสฺสุ. เถโร
 อาคนฺตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ.

อถ โข ภควา อานนฺทเมตทโวจ “อลํ อานนฺท มา โสจิ มา ปรีเทวิ, นนฺ มยา อานนฺท
 ปฏฺยจฺเจว อุกฺขาดํ ‘สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว, ตํ
 กุเตตฺถ^{๔๙๖} ลพฺภา ยํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชิตี”ติ^{๔๙๗} เนตํ จานํ วิชฺชตี.”^{๔๙๘}

^{๔๘๔} ล. เวเนยฺยา.

^{๔๘๕} ล. วิสตี.

^{๔๘๖} ท.,น.,ล. อสฺสฺเขยฺยานิ.

^{๔๘๗} ล. สวากเวเนยฺยา.

^{๔๘๘} ร.,ล. อสฺสฺเขยฺยานิ.

^{๔๘๙} น. จตฺตาทิส.

^{๔๙๐} น. ปถเม.

^{๔๙๑} ล. ตถาคตวิโยคโสภมทฺทิตสรีโร.

^{๔๙๒} ท.,น. สกรณฺิโย.

^{๔๙๓} ล. โน.

^{๔๙๔} น. มุขโน โชน.

^{๔๙๕} น.,พ. ภิกฺขุสงฺฆสฺส.

^{๔๙๖} ล. กุเตตฺถ.

^{๔๙๗} ท.,น.,ร.,พ. ปลุชฺชตี, ล. ปลุชฺชิตี.

^{๔๙๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิชฺชตีติ.

ทิมรตต์^{๙๙} หิ อานนท ติว มยหิ อุปฏจาโก น หิ มาทิสส^{๑๐๐} พุทฺธสฺส อุปฏจาโก นิปฺพล
กตปุณฺณโยสิ อานนท กตสมฺภาโร อปฺปมาเทน ปธานมฺนุญฺช ขิปปํ โหหิสิ, อนาสโว ปจฺมสํคีติ-
กาเล อรหตฺตํ ปาปุณฺณิสฺสสี"ติ. เอวํ ภควา เถรํ อสฺสาเสสิ. สมฺปตฺตาย พลวปจฺจุสเวลาย^{๑๐๑}
ตถาคตปจฺจิมทสฺสนาลเย อตฺถงฺกตปริจฺจินฺเน รชนิกเร นิปฺตติจฺจินฺนํมุตฺตาทหารสทิสฺสนิปฺตติคลิต-
หิมนยนวารีนา^{๑๐๒} เมฆคชฺชิตานุจฺริตสทฺเทเน ปรีเทวมานา วีย สมฺปรีวีนิตา^{๑๐๓} กนกกมลลฺลวจิต-
สุรภิเตลจฺปิตทุกฺกุลวภูฏิตวคฺกุลปชฺชิตาสฺ^{๑๐๔} ทิปสิทฺทาสฺ^{๑๐๕} สุตฺตณฺพพิธฺรสีพฺยามปมาณา สตฺถุ
สรีโรโต นิทฺทนฺดา สุวณฺณปพฺพตนิทฺทนฺตคฺคิชาลา วีย อินฺทฺรทฺนุสฺสพฺริเวตฺตกนกปพฺพโต^{๑๐๖}
โสภา วีย ทูรํ คณฺตุํ อวิสฺหนฺติ^{๑๐๗} วีย อาตุรฺสามิกา ปติพฺพตฺตภริยา วีย ตถาคตํ อวิชฺชหนฺติ^{๑๐๘}
อนฺโตสานิยาเยว ปรีพฺภมานา สุตฺตมณฺจอนฺตเรสุ อนฺโตสานิยา ฐมฺมสํเวคํ ชนยนฺติ.^{๑๐๙}

ตทา^{๑๑๐} การณวจฺจโลกปีตา ภควา สิริสยฺนมณฺเฑ นิปฺนโน อายสฺมณฺโต อานนทํ
อามนฺเตสิ "กา นามายํ อานนท เวลา"ติ. "ปจฺจุสเวลา"^{๑๑๑} ภนฺเต"ติ. "เตนหิ อานนท ภิกฺขุสงฺฆ"^{๑๑๒}
นิเวเทหิ"ติ. "สนฺนิปฺติโต ภิกฺขุสงฺฆ"^{๑๑๓} ภนฺเต"ติ.

^{๙๙} ท.,น. ทิม รตต์, ล. ทิมรตต.

^{๑๐๐} ล. มาทิสส.

^{๑๐๑} ล. พลวปจฺจุสเวลาย.

^{๑๐๒} น. นิปฺตติจฺจินฺนํมุตฺตาทหารสทิสฺสนิปฺตติคลิตตหิมนยนวารีนา, พ. นิปฺตติจฺจินฺนํมุตฺตาทหารสทิส-
นิปฺตติคลิตตหิมนยนวารีนา.

^{๑๐๓} ล. สมฺปรีวีนิตา.

^{๑๐๔} ท. กนกกมลลฺลวจิตสุรภิเตลจฺปิตทุกฺกุลวภูฏิตวคฺกุลปชฺชิตาสฺ, น. กนกกมลลฺลวจิตสุรภิเตลจฺปิต
ทุกฺกุลวภูฏิตวคฺกุลปชฺชิตาสฺ, ร. กนกกมลลฺลวจิตสุรภิเตลจฺปิตทุกฺกุลวภูฏิตวคฺกุลปชฺชิตาสฺ, ล. กนกกมลลฺลวจิต-
สุรภิเตลจฺปิตทุกฺกุลวภูฏิตวคฺกุลปชฺชิตาสฺ.

^{๑๐๕} น.,ล. ทิปสิทฺทาสฺ.

^{๑๐๖} น. อินฺทฺรทฺนุสฺสพฺริเวตฺตกนกปพฺพโต.

^{๑๐๗} น. อวิสฺหนฺติ.

^{๑๐๘} ล. อวิชฺชหนฺติ.

^{๑๐๙} ล. ชนยนฺติ.

^{๑๑๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตทานิ.

^{๑๑๑} ท.,น.,ร.,ล. ปจฺจุสเวลา.

^{๑๑๒} น.,พ. ภิกฺขุสงฺฆ.

^{๑๑๓} พ. ภิกฺขุสงฺฆ.

อถ โข ภควา ภิกขุณฺเฬ เอตทโวจ “หนุตทานิ โว ภิกขเว เอกโกว โอวทามิ, มยิ ปน
 ปรีนิพพุเต, อิมานิ ปน จตุราสีติธมฺมกฺขนฺธสสฺสทานิ”^{๑๐๑๔} ตุมฺเห โอวทิสฺสนฺติ อณฺุสาสิสฺสนฺติ, มา
 ตุมฺเห ภิกขเว เอวํ อวจุตฺถ ‘อดีตตฺตํ ปาวจณฺ์, นตฺถิ โน สตฺถา’ติ. โย โว ภิกขเว ธมฺโม มยา
 เทสิโต วินโย ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน”^{๑๐๑๕} สตฺถา’ติ”^{๑๐๑๖} อิทํ ครุํ, อิทํ ลหุํ, อิทํ สาวชฺชํ,
 อิทํ อนาวชฺชํ, อิทํ สเดกิกจฺจํ, อิทํ อเดกิกจฺจํ, อิทํ โลกาวชฺชํ, อิทํ ปณฺณตฺติวชฺชํ, อยฺม อปาตฺติ”^{๑๐๑๗}
 ปุคฺคลสฺส สนฺติเก วุฏฺฐาติ เอวํ โอตฺติณฺเณ วตฺถุสฺมี สิग्ขาปทวิภงฺโก ขนฺธปรีวาริ อุกฺโขวิภงฺโก”^{๑๐๑๘}
 วินโย”^{๑๐๑๙} นาม มยา ปญฺญตฺโต, ตํ”^{๑๐๒๐} สกฺลํ วินยปิฏกํ มยิ ปรีนิพพุเต ตุมฺหากํ สตฺถา,
 จิตฺเตเนว จ”^{๑๐๒๑} มยา อีเม จตฺตาริ สติปฏฺจานา, จตฺตาริ สมฺมปฺปชานา, จตฺตาริ อิทฺธิปาทา,
 ปญฺจินฺทริยานิ, ปญฺจ พฺลานิ, สตฺต โพชฺฌนฺกา, อริโย อฏฺฐจฺกโก มคฺโค, จตฺตาริ อากมา, ปญฺจ
 นิกายา, ตํ”^{๑๐๒๒} สกฺลํ สุตตฺตณฺฑปิฏกํ, มยิ ปรีนิพพุเต ตุมฺหากํ สตฺถา จิตฺเตเนว จ”^{๑๐๒๓} มยา อีเม”^{๑๐๒๔}
 ปญฺจกฺขนฺธา, ทฺวาทสยตฺตานานิ, อฏฺฐารส ชาติโย จตฺตาริ อริยสจฺจานิ, พาวีสตฺตินฺทริยานิ,
 จเหตฺกกา, จตฺตาริ อาหารา, สตฺต ผสฺสา, สตฺต เวทนา, สตฺต สญฺญา, สตฺต เจตนา, สตฺต
 จิตฺตานิ, ตตฺถ เอตฺตกา กามาวจรา ธมฺมา, เอตฺตกา รูปาวจรา ธมฺมา, เอตฺตกา อรูปาวจรา
 ธมฺมา, เอตฺตกา ปรียาปนฺนา ธมฺมา, เอตฺตกา อปรียาปนฺนา ธมฺมา, เอตฺตกา โลกียา ธมฺมา,
 เอตฺตกา”^{๑๐๒๕} โลกุตฺตรธา ธมฺมา’ติ อีเม ธมฺเม วิภชิตฺวา”^{๑๐๒๖} จตฺวีสติสมฺมตฺตปฏฺจานํ อนนฺตณฺย-
 มหาปฏฺจานปฏฺิมนฺทิตํ”^{๑๐๒๗} ตํ”^{๑๐๒๘} สกฺลํ อภิธมฺมปิฏกํ มยา เทสิตํ มยิ ปรีนิพพุเต ตุมฺหากํ
 สตฺถา”ติ.”^{๑๐๒๙}

^{๑๐๑๔} น. จตุราสีติธมฺมกฺขนฺธสสฺสทานิ.

^{๑๐๑๕} ท.,ร.,ล. มม อจฺจเยน.

^{๑๐๑๖} ที.ม.๑๐/๒๑๖/๑๓๔.

^{๑๐๑๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อปาตฺติ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๑๘} ล. อุกฺโข วิภงฺโก.

^{๑๐๑๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มหาวินโย.

^{๑๐๒๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ตณฺ์”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๒๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๒๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ตณฺ์”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๒๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๒๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อีเม”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๒๕} ท. เตตฺกกา.

^{๑๐๒๖} น. วิภชิตฺวา.

^{๑๐๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อนนฺตณฺยปฏฺิมนฺทิตํ.

^{๑๐๒๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ตณฺ์”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๐๒๙} ที.ม.อ.๒/๒๑๖/๑๔๘-๑๔๙.

เอว ภควา ปรีนิพพานมณเฑาะว์ นิปนโน ปณจจตุตาฬีส วสุธานี, ยัม โอวาทํ ทินนํ,
 สพุพพนํ เอกสมิ อปฺปมาทนเย ปกฺขิปปิตฺถกาโม “ยัม โว”^{๑๐๓๐} ภิกฺขเว สตถารา กรณีย”^{๑๐๓๑} สาวกานํ
 หิเตสึนา อนุกมฺปเกน ตํ สพุพฺ โว อนุกมฺปํ อุปาทาย กตํ มยา เอตานิ ภิกฺขเว รุกฺขมูลานิ เอตานิ
 สุนฺณาคารานิ ปฏฺิเสวถ ฉายถ, ภิกฺขเว สมาปชฺชถ, มา ปจฺจนา วิปฺปฏฺิสารโน”^{๑๐๓๒} อหฺวตถ,^{๑๐๓๓}
 สมฺปนฺนสึลา ภิกฺขเว วิหฺรถ สมฺปนฺนปาฏฺิโมกฺขสํวรํสํวตา”^{๑๐๓๔} อนฺมตฺเตสฺ”^{๑๐๓๕} วชฺเชสฺ ภา-
 ทสฺสาวิโน สมาทาย สิกฺขถ สิกฺขาปเทสฺ”ติ วตฺวา ฐมฺมการวชนนตฺถํ ภิกฺขุสงฺฆ”^{๑๐๓๖} อาปฺจจฺฉิตฺถกาโม
 “อามนฺตยา มิ”^{๑๐๓๗} โว ภิกฺขเว ปฏฺิเวทยา มิ โว ภิกฺขเว วยธฺมา สงฺขารา”^{๑๐๓๘} อปฺปมาเทน
 สมฺปาเทถา”ติ. อยํ ตถาคตสฺส ปจฺฉินฺมา วาจา.”^{๑๐๓๙}

อถ โข ภควา สพุพพนํ ฌานํ สมาปชฺชิตฺถกาโม ปจฺมทฺตียตตฺติยจตุตฺถชฺฌานํ สมาปชฺชิ.
 จตุตฺถชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา อากาสาณญฺายตณํ วิญฺญาณญฺายตณํ อากิณฺณญฺายตณํ
 เนวสญฺญานาสนญฺายตณํ สมาปชฺชิ. เนวสญฺญานาสนญฺายตณสมฺปาตตฺติยา”^{๑๐๔๐} วุฏฺฐหิตฺวา
 สญฺญาเวทียตนิโรธสมฺปาตตฺติ สมาปชฺชิ. อถายสฺมา อานนฺโท อนฺรทฺธํ ปุจฺฉิ “ภนฺเต อนฺรทฺธ
 ปรีนิพฺพุโต ภควา”ติ. “น ตาว อานนฺท ภควา สญฺญาเวทียตนิโรธสมฺปาตตฺติ”^{๑๐๔๑} สมฺปาปนโน”ติ. กถํ
 เถโร ชานาติ ? เถโร กิร ภควโต ปรีนิพฺพานํ ปสฺสิตฺถกาโม ภควตา สทฺธิ สมฺปาตตฺติ สมฺปาปนโน ยาว
 เนวสญฺญานาสนญฺายตณชฺฌาน”^{๑๐๔๒} ตาว คนฺตฺวา”^{๑๐๔๓} “อิทา นิโรธสมฺปาปนโน”ติ ชานาติ.
 อนฺโตนิโรเธ กาลกิริยา นาม นตฺถิ. ยสฺมา พุทฺธา วา ปจฺเจกพุทฺธา วา อริยสาวกา วา อนฺตมโสปี

^{๑๐๓๐} ล. เว.

^{๑๐๓๑} น. กรณีย, ล. กรณีย.

^{๑๐๓๒} ท. วิปฺปฏฺิสารโน.

^{๑๐๓๓} ล. อหฺวตถ.

^{๑๐๓๔} ล. สมฺปนฺนปาฏฺิโมกฺขสํวรํสํวตา.

^{๑๐๓๕} ท.,ร.,ล. อนฺมตฺเตสฺ, น. อนมตฺเตสฺ.

^{๑๐๓๖} น.,พ. ภิกฺขุสงฺฆ.

^{๑๐๓๗} ล. อามนฺตยา มิ.

^{๑๐๓๘} ท.,น.,ล. สงฺขารา.

^{๑๐๓๙} ที.ม.๑๐/๒๑๗/๑๓๕, ชินมหา. ๒๖๙.

^{๑๐๔๐} ล. เนวสญฺญานาสนญฺายตณํ สมฺปาตตฺติยา.

^{๑๐๔๑} ท.,น.,พ. สญฺญาเวทียตนิโรธสมฺปาตตฺติ.

^{๑๐๔๒} น.,พ.,ล. เนวสญฺญานาสนญฺายตณชฺฌาน.

^{๑๐๔๓} พ. คนฺตฺวา.

กฤษณกิปลลิก^{๑๐๔๔} อุปาทาย สหุเพ ภวญจิตเตเนว อพฺยาเคน ทุกฺขสจฺเจน กาลํ กโรนฺติ ตสฺมา
เถโร ชานาติ.

อถ โข ภควา สญฺญาเวทยิตนิโรธสฺมาปตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา ยาว จตฺตถฺฆณานา^{๑๐๔๕}
เนวสญฺญานาสญฺญายตฺนํ สฺมาปชฺชติ. เอวํ ภควา อนฺุโลมปฏฺิโลมวเสน วิเทสํ คจฺจนฺโต
ญาตึคณฺ์^{๑๐๔๖} อาลึงฺคิตฺวา^{๑๐๔๗} วีย สหุพฺม ฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา จตฺตถฺฆณานา^{๑๐๔๘} วุฏฺฐหิตฺวา
สมนฺนตฺรา ปรีนึพฺพายิ.

ตสฺมี ขณฺเ ปรมภินฺสนโก^{๑๐๔๙} ภุมฺิจาโล^{๑๐๕๐} อโหสิ. สํมมฺกรสงฺໄຂภิตตฺรํคสงฺฆุจ-
สทฺแทน^{๑๐๕๑} ปรีเทวโรทฺมาโน^{๑๐๕๒} วีย ชลฺวาโห สงฺขุภิ.^{๑๐๕๓} วิปฺปติตา สฺเสธิตเวตฺตงฺกุโร^{๑๐๕๔} วีย
คิริราชา โอนมิตฺติ อาทึนึ อนฺเกทานิ จ อจฺจนฺรียานิ ปาตุรເສ.

มหาปรีนึพฺพานสฺสุดฺตปรีวตฺโต นิฏฺฐิตฺโต.^{๑๐๕๕}

^{๑๐๔๔} ท., น., ร., พ., ล. กฤษณกิปลลิก.

^{๑๐๔๕} น., พ. จตฺตถฺฆณานา.

^{๑๐๔๖} ล. วิญญาตึคณฺ์.

^{๑๐๔๗} ท., น., ร., พ. อาลึงฺคิตฺวา, ล. ตลึงฺคิตฺวา.

^{๑๐๔๘} น., พ. จตฺตถฺฆณานา.

^{๑๐๔๙} ล. ปจฺมภินฺสนโก, ท., น. สฺเสทิตเวตฺตงฺกุโร, ร. สฺเสธิตเวตฺตงฺกุโร.

^{๑๐๕๐} ล. ภุมฺิจาโล.

^{๑๐๕๑} ท., น., ร., ล. สํมมฺกรสงฺໄຂภิตตฺรํคสงฺฆุจสทฺแทน, พ. สํมมฺกรสงฺໄຂภิตตฺรํคสงฺฆุจสทฺแทน.

^{๑๐๕๒} ร. ปรีเทวนโรทฺมาโน.

^{๑๐๕๓} ท., ร., ล. สงฺขุภิ, น. สงฺขุภิ.

^{๑๐๕๔} ท., น. สฺเสทิตเวตฺตงฺกุโร, ร. สฺเสธิตเวตฺตงฺกุโร.

^{๑๐๕๕} ท.ล. มหาปรีนึพฺพานสฺสุดฺต นิฏฺฐิต.

๓.๕ ธาตุวิภชชนปริวตต [๒๘]

ปรีนิพพุเต ภควติ สห ปรีนิพพานา พุรหุมา สหมปติ อิมํ คาทํ อภาสิ

“สพเพ ว นิกขิปปิสฺสนฺติ	ภูตา ^{๑๐๕๖} โลเก สมุสฺสยํ	
ยตถ เอตาทิสฺส ^{๑๐๕๗} สตถา	โลเก อปฺปฏิกฺคโล	
ตถาคโต พลปฺปตฺโต	สมพุทฺธ ปรีนิพพุโต”ติ. ^{๑๐๕๘}	[๔๗]

สกุโก เทวานมินฺโท อิมํ คาทํ อภาสิ.

“อนิจฺจา วต สงฺขาร่า ^{๑๐๕๙}	อุปปาทวยธมฺมิโน	
อุปปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ	เตสํ รูปสโม สุโข”ติ. ^{๑๐๖๐}	[๔๘]

อายสฺมา อนຸรุทฺธ อีมา คาทา อภาสิ

“นาหุ อสฺสาสปสฺสาโส	จิตฺตจิตฺตสฺส ตาทิโน	
อนเฑ ^{๑๐๖๑} สนฺติมารพฺภา	ยํ กาลมกริ ^{๑๐๖๒} มุนิ.	[๔๙]
อสลฺลีเนน ^{๑๐๖๓} จิตฺเตน	เวทนํ อชฺฌวาสยิ	
ปชฺโชตสฺเสว ^{๑๐๖๔} นิพฺพานํ	วิโมกฺโข เจตโส อหุ”ติ. ^{๑๐๖๕}	[๕๐]

อายสฺมา อานนฺโท อิมํ คาทํ อภาสิ

“ตทาสิ ยํ ภีสนกํ	ตทาสิ โลมหํสนํ	
สพฺพาการวรูปเต	สมพุทฺธ ปรีนิพพุเต”ติ. ^{๑๐๖๖}	[๕๑]

^{๑๐๕๖} ท.,น.,พ.,ล. ภูตา.

^{๑๐๕๗} ล. เอตานิสฺส.

^{๑๐๕๘} ที.ม. ๑๐/๒๒๐/๑๓๖-๗, ชินมหา. ๒๗๐.

^{๑๐๕๙} ร.,ล. สํขาร่า.

^{๑๐๖๐} ที.ม. ๑๐/๒๒๑/๑๓๗, ชินมหา. ๒๗๐.

^{๑๐๖๑} ท.,ร. อนเณฺยโฆ, น. อนเณฺยโย, พ.,ล. อนเณฺยโฆ.

^{๑๐๖๒} น. กาลมกริ, พ. กาลมากริ.

^{๑๐๖๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อสลฺลีเนน.

^{๑๐๖๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปชฺโชตสฺเสว.

^{๑๐๖๕} ที.ม. ๑๐/๒๒๒/๑๓๗, ชินมหา. ๒๗๐.

^{๑๐๖๖} ที.ม. ๑๐/๒๒๓/๑๓๗, ชินมหา. ๒๗๑.

ปรีนิพพุเต ภควติ, ตตถ เย ภิกขุ^{๑๐๖๗} อวิตราคา, อปเปกัจเจ พาทา ปคฺคยห
 กนฺทนฺติ, ฉินฺนปาท^{๑๐๖๘} วีย ปตฺตนฺติ,^{๑๐๖๙} อาวฏฏนฺติ วิวฏฏนฺติ^{๑๐๗๐} “อติชิปปิ ภควา ปรีนิพพุโต,
 อติชิปปิสฺสโคโต ปรีนิพพุโต, อติชิปปิ จกฺขุ^{๑๐๗๑} โลเก อนฺตรหิตนฺ^{๑๐๗๒}”ติ.^{๑๐๗๓} ยา อากาสฏฺจก-
 เทวตา^{๑๐๗๔} อวิตราคา อากาเส ปจฺวิสณฺณินิโย^{๑๐๗๕} เกเส ปรีกิริย พาทา ปคฺคยห ปกฺกนฺทนฺติ,
 ฉินฺนปาท^{๑๐๗๖} วีย ปตฺตนฺติ, อาวฏฏนฺติ,^{๑๐๗๗} วิวฏฏนฺติ.^{๑๐๗๘}

ยา ปน ภูมฺมฏฺจกเทวตา^{๑๐๗๙} ปจฺวิสณฺณินิโย^{๑๐๘๐} เกเส ปรีกิริย พาทา ปคฺคยห
 ปกฺกนฺทนฺติ, ฉินฺนปาท^{๑๐๘๑} วีย ปตฺตนฺติ อาวฏฏนฺติ^{๑๐๘๒} วิวฏฏนฺติ^{๑๐๘๓} ปรีเทวนฺติ “อติชิปปิ
 ภควา ปรีนิพพุโต, อติชิปปิ สฺสโคโต ปรีนิพพุโต, อติชิปปิ จกฺขุ^{๑๐๘๔} โลเก อนฺตรหิตนฺ^{๑๐๘๕}”ติ.
 อานนฺโท ปน สตฺตชา ภิชฺชมานหทยो วีย อนฺวตฺตนยนฺสลิลาธารานิปาเตน ภควโต ปาทยฺคฺล
 อาลึงฺกิตฺวา ปโรทฺติ. สพฺเพเต มลฺลราชาโน^{๑๐๘๖} จ เทวคณฺา จ เอกปฺปหาเรเนว ปรีเทวีสุ.

๑๐๖๗ น. ภิกขุ.

๑๐๖๘ ท.,น.,ร.,พ.,ล., ชินมหา. ๒๗๑. ฉินฺนปาทา.

๑๐๖๙ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปตฺตนฺติ.

๑๐๗๐ ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อาวฏฏนฺติ วิวฏฏนฺติ”ติ น ทิสฺสติ.

๑๐๗๑ ท.,น.,ร., ชินมหา. ๒๗๑. จกฺขุมา, พ.,ล. จกฺขุมา.

๑๐๗๒ ท.,น.,ร.,พ.,ล., ชินมหา. ๒๗๑. อนฺตรหิตโต.

๑๐๗๓ ที.ม. ๑๐/๒๒๔/๑๓๗. ชินมหา. ๒๗๑.

๑๐๗๔ ล. อากาสฏฺจกเทวตา.

๑๐๗๕ ท.,น.,ล. ปถวิสณฺณินิโย, พ. ปถวิสณฺณินิโย.

๑๐๗๖ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ฉินฺนปาทา.

๑๐๗๗ ท.,น.,ร.,พ.,ล. อวตฺตนฺติ.

๑๐๗๘ ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิวตฺตนฺติ.

๑๐๗๙ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภูมฺมฏฺจกเทวตา.

๑๐๘๐ ท.,น.,ร. ปถวิสณฺณินิโย, พ.,ล. ปถวิสณฺณินิโย.

๑๐๘๑ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ฉินฺนปาทา.

๑๐๘๒ ท.,น.,ร.,พ.,ล. อวตฺตนฺติ.

๑๐๘๓ ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิวตฺตนฺติ.

๑๐๘๔ ท.,น.,ร.,พ.,ล. จกฺขุมา.

๑๐๘๕ ท.,น.,ร.,พ.,ล. อนฺตรหิตโต.

๑๐๘๖ ท.,น. มลฺลราชาโน.

อถายสุมมา อนรุทุโธ อนิจจตาทีปฐิสยุดตาย ฐมมกถาย อสสาเสสิ^{๑๐๘๗} “มา อาวุโส
 โสจิตถ, มา ปรีเทวิตถ, นนุ เอตัง อาวุโส ภควตา ปฏิกัจเจว อกฺขาตัง^{๑๐๘๘} ‘สพฺเพเหว ปิเยหิ
 มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว,^{๑๐๘๙} ตัง กุเตตถ ลพฺภา, ‘ยณฺตัง^{๑๐๙๐} ชาตัง ภูตัง
 สงฺขตัง^{๑๐๙๑} ปโลภฐมมํ, ตัง วต มา ปลุชฺชิตี^{๑๐๙๒} เนตัง จานัน^{๑๐๙๓} วิชฺชติ,^{๑๐๙๔} พุทฺโธ วา ปจฺเจกพุทฺโธ
 วา อรหา^{๑๐๙๕} วา อวินาสนธมฺโม นาม น วิชฺชตี”ติ วตฺวา อสสาเสสิ.

อถ โข โกสินารว มลฺลราชาโน คณฺฐมालาวรรณฺจ ปณฺจทุสฺสยฺกสฺตานิ จ คเหตฺวา, เยน
 ภควโต สรีรัง,^{๑๐๙๖} เตนฺอุปสงฺกมียํ อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต สรีรัง นจฺเจหิ เจว คีเตหิ วาทิตฺเทหิ
 มาลาคณฺเฑหิ^{๑๐๙๗} สกฺกโรนฺดา มาเนนฺดา ปุเชนฺดา เจลวิตานานิ กโรนฺดา สาณฺโง พนฺธนฺดา
 มณฺฑลมาลานิ ปฏฺยิทฺเตนฺดา ภควโต สรีรัง คณฺโฑทเกน นหายิตฺวา สรีรัง ปารุปีตฺวา สุกนฺธ-
 ปุปฺผาทิหิ ปุชฺชียํ. เตปิ ภควโต สรีรัง ปฏิปชฺชิตฺวา จกฺกวดฺติสรีรัง วีย ปฏิปชฺชียํ.^{๑๐๙๘} อถ
 มลฺลราชาโน คณฺฐมालาทิหิ เจว สพฺพตาลวจเรหิ จ สกฺกโรนฺดา ครุฑโรนฺดา มาเนนฺดา^{๑๐๙๙}
 ปุเชนฺดา เอวํ ตํทิวสํ วิตฺตินาเมสฺสุ.^{๑๑๐๐} เอวํ สกฺกโรนฺดา ว จ ทิวसानิ วิตฺตินาเมสฺสุ.^{๑๑๐๑} อถ โข สดฺดเม
 ทิวเส โกสินารกานํ มลฺลานํ^{๑๑๐๒} เอตทฺโหสิ “มยํ ภควโต สรีรัง สพฺพพาหิ ปุเชหิ ตฺริเยหิ จ
 ปุเชนฺดา ทกฺขิณฺเนน ทกฺขิณํ นครสฺส หริตฺวา พาหิเรน พาหิรํ ทกฺขิณโต นครสฺส ฌาเปสฺสามา”ติ.

๑๐๘๗ พ.,ล. อสสาเสสิ.

๑๐๘๘ ท.,น.,ร.,พ.,ล. นนุ เอตัง ปฏิกัจเจว ภควตา อกฺขาตัง.

๑๐๘๙ ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “อญฺญถาภาโว”ติ น ทิสฺสติ.

๑๐๙๐ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยณฺจ.

๑๐๙๑ ท.,น.,ร.,พ.,ล. สงฺขตัง.

๑๐๙๒ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปลุชฺชิตี.

๑๐๙๓ ท.,น.,ร.,พ.,ล. จานัน.

๑๐๙๔ ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิชฺชตีติ, ที.ม.๑๐/๒๒๕/๑๓๘.

๑๐๙๕ ท.,น.,ร.,พ.,ล. อรหฺนโต.

๑๐๙๖ น. สรีตรํ, ล. สรีรัง.

๑๐๙๗ น. มาลคณฺเฑหิ.

๑๐๙๘ ล. ปฏิปชฺชียํ.

๑๐๙๙ ล. มาเนนฺดา.

๑๑๐๐ ท.,ร.,ล. วิตฺตินาเมสฺสุ.

๑๑๐๑ ท.,น.,ร.,ล. วิตฺตินาเมสฺสุ.

๑๑๐๒ ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “มลฺลานนํ”ติ น ทิสฺสติ.

อฏฐ มลลปาโมกฺขา สีส^{๑๑๐๓} นหตา อหตวตถนิตถา^{๑๑๐๔} “มยํ ภควโต สรீรํ
 อจฺจาเรสสามา”ติ วตฺวา อากนฺตฺวา คเหตฺวา น สกฺโกนฺติ อจฺจาเรตฺ. เต อนฺรุทฺธํ เอตทวโจ “โก นุ
 โข ภนฺเต โก เหตุ โก ปจฺจโย, ภควโต สรீรํ^{๑๑๐๕} น สกฺโกม อจฺจาเรตฺน”ติ. “อณฺณถา โข
 วาเสฏฺฐา^{๑๑๐๖} ตุมหากํ อธิปฺปาโย, อณฺณถา เทวตานํ อธิปฺปาโย”ติ. “กถํ ปน ภนฺเต เทวตานํ
 อธิปฺปาโย”ติ. “เทวตานํ วาเสฏฺฐา^{๑๑๐๗} อธิปฺปาโย ‘มยํ ภควโต สรீรํ ทิพฺเพหิ นจฺเจหิ คีเตหิ
 วาทิเตหิ ทิพฺเพหิ คณฺธมาลาทีหิ สกฺกโรนฺตา มาเนนฺตา ปุเชนฺตา อุตฺตเรน อุตฺตรํ นครสฺส
 หริตฺวา อุตฺตเรน [^{๑๑๐๘}] นครํ ปเวเสตฺวา มชฺฌเมน มชฺฌมํ นครสฺส หริตฺวา ปฺรตฺถิเมน ทฺวาเรน^{๑๑๐๙}
 นิกฺขมิตฺวา, ปฺรตฺถิมโต นครสฺส มกฺกฺกพฺนฺธํ นาม มลฺลนํ เจตียํ ตตฺถ ฌาเปสสามา”ติ. “ยถา
 ภนฺเต เทวตานํ อธิปฺปาโย, ตถา โหตุ”ติ.

อถ โข เทวปิ โกสินารกาปิ มลฺลา ภควโต สรீรํ ทิพฺเพหิ เจว มาณฺสเกหิ จ นจฺจกิตฺ-
 วาทิตาทีหิ ยถาวุตฺตปฺปกาเรหิ ปุเชนฺตา อุตฺตเรน อุตฺตรํ^{๑๑๑๐} นครสฺส หริตฺวา อุตฺตเรน ทฺวาเรน
 นครํ ปเวเสตฺวา มชฺฌิเมน มชฺฌิมํ นครสฺส หริสฺ. [เอวํ หริยมาเน ภควโต สรீเร^{๑๑๑๑} พนฺธุล-
 มลฺลเสนาปติภริยา มลฺลิกา นาม. “ภควโต สรீรํ ออาหารนฺตี”ติ สุตฺวา อตฺตโน สามิกสฺส กาลกิริยโต
 ปฏฺจาย อปริภุญฺชิตฺวา จปิตํ^{๑๑๑๒} วิสาขापสาธนสทิสํ มหาลตาปสาธนํ นีหฺราเปตฺวา^{๑๑๑๓} “อิมินา
 สตถารํ ปุเชสสามิ”ติ ตํ มชฺชาเปตฺวา คนฺโชรทเกน ฐิตฺวา ทฺวาเร จิตา.^{๑๑๑๔}

^{๑๑๐๓} ท.,ร. สีส.

^{๑๑๐๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อหฏวตถนิตถา.

^{๑๑๐๕} ล. สรীর.

^{๑๑๐๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วาเสฏฐ.

^{๑๑๐๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วาเสฏฐ.

^{๑๑๐๘} [] ล. เอตถนตเร “ทฺวาเร”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๑๐๙} ล. ททฺวาเรน.

^{๑๑๑๐} ล. อุตฺตร.

^{๑๑๑๑} ล. สรฺเร.

^{๑๑๑๒} น. ถปิต.

^{๑๑๑๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นีหริตฺวา.

^{๑๑๑๔} พ.,ล. จิตฺวา.

ดํ กิร ปสาธน์ ตาสมจ ทวินัน อิตถินํ, เทวทานิยโจริยสฺส^{๑๑๑๕} ภริยาย จ เคเหติ
 ตีสุเยว จาเนสุ^{๑๑๑๖} อโหสิ. สา จ^{๑๑๑๗} สตุถุ สรีเร^{๑๑๑๘} ทวารํ สมปตฺเต “โอตาเรถ”^{๑๑๑๙} ตาตา สตุถุ
 สรีเรน”ติ วตฺวา ดํ ปสาธน์ สตุถุ สรีเร ปฏิมุญฺจิ. ดํ สีสโต ปฏฺจาย ปฏิมุยกํ ตถาคตสฺसानุภาเวน
 ยาว ปาทตลา คตํ.^{๑๑๒๐} สุวณฺณวณฺณํ ภควโต สรีรํ สตุตฺรตนมเยน มหาลตาปสาธานเนน ปสาธิตํ
 อติวิย วิโรจิตถ. ดํ^{๑๑๒๑} สา ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺตา ปตฺถนํ อกาสิ “ภควา ยาว วฏฺเฏ
 สนฺธาวิสฺสามิ,^{๑๑๒๒} ตาว เม ปาฏิเยกํ ปสาธนกิจฺจํ มา โหตุ,^{๑๑๒๓} นิจฺจํ ปฏิมุยกปสาธนสทิสเมว
 สรีรํ โหตุ”ติ. อถ ภควนฺตํ สตุตฺรตนมเยน มหาลตาปสาธานเนน^{๑๑๒๔} อุกฺขิปิตฺวา ปุรตฺถิเมน
 ทฺวาเรน นีหริตฺวา ปุรตฺถิเมน นครสฺส มกุฏพนฺธนํ [^{๑๑๒๕}] มลฺลานํ^{๑๑๒๖} เจตียํ เอตถ^{๑๑๒๗} ภควโต
 สรีรํ นิกฺขิปีสฺย.]^{๑๑๒๘}

อถ โข โกสินารกา มลฺลราชาโน^{๑๑๒๙} อานนฺทํ เอตทโวจํ “กถํ มยํ ภนฺเต อานนฺท
 ตถาคตสฺส สรีรํ ปฏิปชฺชามาสฺมา”ติ. “ภควโต วาเสฏฺฐ อาหญฺเณน วตฺถเณน เวเจถ”^{๑๑๓๐} อาหญฺเณน วตฺถเณน
 เวเจตฺวา^{๑๑๓๑} วิหเตน กปฺปาเสน เวเจถ^{๑๑๓๒} วิหเตน กปฺปาเสน เวเจตฺวา^{๑๑๓๓} อาหญฺเณน^{๑๑๓๔}

^{๑๑๑๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เทวทานิยสารสฺส.

^{๑๑๑๖} น. ตีสุเยวจฺจาเนสุ, ล. ตีสุเยว จาเนสุ.

^{๑๑๑๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๑๘} น. สรีเร.

^{๑๑๑๙} พ. โอตาเรภ.

^{๑๑๒๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตถนฺตเร “คตนฺ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๒๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตถนฺตเร “ตนฺ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๒๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สนฺธิสฺสามิ.

^{๑๑๒๓} พ.,ล. โหตุ.

^{๑๑๒๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตถนฺตเร “สตุตฺรตนมเยน มหาลตาปสาธานนา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๒๕} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตถนฺตเร “นามา”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๑๒๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตถนฺตเร “มลฺลานนฺ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตตฺถ.

^{๑๑๒๘} [] ที.ม.อ. ๒/๒๒๙/๒๐๕.

^{๑๑๒๙} ล. มลฺลราชาโน.

^{๑๑๓๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเจเมถ.

^{๑๑๓๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเจตฺวา.

^{๑๑๓๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเจเมถ.

^{๑๑๓๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเจตฺวา.

^{๑๑๓๔} พ. อาหญฺเณน, ล. อาหญฺเณน.

วตฺถเณ เวเจถ^{๑๑๓๕} เอเตนุปาเยน ปณฺจุทฺตฺสยฺคเสเตหิ ภควโต สรีรํ เวเจตฺวา^{๑๑๓๖} สุวณฺณาย
 สฺคนฺธเสสโทยินฺยา อณฺณิสฺสาย โทยินฺยา ปฏิภุชฺชิตฺวา^{๑๑๓๗} สพฺพคณฺธํ จิตกํ^{๑๑๓๘} กตฺวา ภควโต
 สรีรํ ฌาเปถ, จาตุมาปเถ^{๑๑๓๙} ภควโต ญูปํ กโรถ, ตตฺถ เย มาลํ วา เตลํ วา อาโรเปนฺติ
 อภิวาเทนฺติ วา เตสํ ตํ ภวิสฺสตี ทิฆมรตฺตํ อตฺถาย หิตาย สุขายา"ติ. เอวํ อานนฺทเณ ตถาคเตน
 วุตฺตานุสาเรณ ภควโต สรีเร ปฏิปชฺชายมาเน อถ โข โกสินารกา มลฺลราชาโน สพฺพนฺตํ^{๑๑๔๐}
 อานนฺทเณ กถิตํ กริตฺวา วิสตีสฺตหตฺถพฺเพธ^{๑๑๔๑} จนฺทนสารมยํ จิตกํ^{๑๑๔๒} กริตฺวา ตตฺถ ภควโต
 สรีรํ อาโรเปสฺสุ.

อถ จตฺตาริ มลฺลปาโมกฺขา สุนฺหาคา สุวิลิตา สุวตฺถา สพฺพพารณญฺสิตา^{๑๑๔๓} "มยํ
 ภควโต สรีรํ ฌาเปสฺสามา"ติ วตฺวา ฌาเปตฺตํ น สกฺโกนฺติ. อถ เต มลฺลราชาโน "ภนฺเต อนุรุตฺต มยํ
 ภควโต สรีรํ ฌาเปตฺตํ น สกฺโกมา"ติ. "อาม วาเสฏฺฐา^{๑๑๔๔} เทวานํ อธิปฺปาโย, ยาวายสฺมา
 มหากสฺสโป ภควโต ปาเท สหตฺถเณว น วนฺทตี, น ตาว จิตโก^{๑๑๔๕} ปชฺลตี"ติ. "กุหิ ภนฺเต เอตฺรหิ
 เถโร วสตี"ติ ปุจฺฉิสฺสุ. "อชฺช วาเสฏฺฐา^{๑๑๔๖} เถโร อากโต"ติ.

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากสฺสโป ปาวาย^{๑๑๔๗} นครมฺพนิสฺสาย อรณฺณสฺมี
 วิจารนฺโต ปาโต วุญฺจาย ปาวารนฺคเร^{๑๑๔๘} ปิณฺฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺโจ "กุสินารํ คมฺิสฺสามิ"ติ
 ปณฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สทฺธิ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน โหติ. ตสฺมี สมเย มชฺฌนฺตีกสฺริเย^{๑๑๔๙}
 อํการวิปฺปกิณฺณา วีย สพฺพทิสฺสา อยญฺมียา วีย สนฺตตฺตา. เต ปทสา^{๑๑๕๐} อากจฺจนฺตา กิลมฺิสฺสุ.

^{๑๑๓๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเจถ.

^{๑๑๓๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเจตฺวา.

^{๑๑๓๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิภุชฺชิตฺวา.

^{๑๑๓๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตกํ.

^{๑๑๓๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จาตุมาปเถ.

^{๑๑๔๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สพฺพนฺตํ.

^{๑๑๔๑} ล. วิสตีสฺตหตฺถพฺเพธ.

^{๑๑๔๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตกํ.

^{๑๑๔๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สพฺพพารณญฺสิตา.

^{๑๑๔๔} ท.,น.,ร.,พ. วาเสฏฺฐ.

^{๑๑๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตโก.

^{๑๑๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วาเสฏฺฐ.

^{๑๑๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาวาร.

^{๑๑๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาวารนฺคเร.

^{๑๑๔๙} น. มชฺฌนฺตีกสฺริเย.

^{๑๑๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปนสา.

เถโร เต กิลมนฺเต ทิสฺวา คนฺตพฺพญฺจํ อวิหฺรํ โถกํ วิสฺสํติวํ^{๑๑๕๑} สายณฺหสมเย กุสินารํ
 คนฺตวํ ทสพฺลํ ปสฺสิสฺสํมิตฺติ จินฺเตตวํ มคฺคา โอกกมฺม อณฺเวยตรสฺมึ รุกฺขมฺมูลํ นิสฺสีทิ. ตสฺมึ สมเย
 อณฺเวยตโร อาชีวโก^{๑๑๕๒} กุสินารายํ มณฺหารปฺปฬํ คเหตวํ ทณฺฑเก จเปตวํ จตฺตํ วย กตวํ
 อทฺธานมคฺคปฏฺธิปนฺโน โหติ. เถโร ตํ ทูโรโต อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา จินฺเตสฺสี “เอวํ อาชีวกสฺส”^{๑๑๕๓} หตฺเถ
 มณฺหารํ ปณฺณายติ, เอตญฺจ^{๑๑๕๔} มนุสฺสสปเถ สพฺพทา นตฺถิ, อณฺเวยตร เกนจิ อิทฺธิวิกุพฺพนํ,
 สพฺพญฺญุโพธิสฺสตฺตสฺส^{๑๑๕๕} จ มาตูกุจฺฉิโอกกมฺนํ, กุจฺฉิโต นิกฺขมฺนํ, อภิสมฺพุชฺฌนํ, ภควโต
 ฌมฺมจกฺกปวตฺตนํ, ยมกปาฏิหาริย์, เทโวโรหนํ, อายุสฺสงฺขารโวลฺลชฺชนํ,^{๑๑๕๖} อิทาเนว กิการณา
 ปณฺณายติ มณฺเวย, มหฺลลโก ปน เม สตฺถา ปรีนิพฺพุโต ภวิสฺสตี, ตํ ปุจฺฉามิ, สจฺหา นิสฺสินโก
 ปุจฺฉามิ, สตฺถริ อการโว ภวิสฺสตี”ติ จินฺเตตวํ อญฺจายาสนา เมฆวณฺณํ ปัสฺสกุลจิวํ ปารุปีตวํ^{๑๑๕๗}
 มคฺคสมิปี^{๑๑๕๘} คนฺตวํ อาชีวกสฺสากิมฺโข^{๑๑๕๙} หตฺวา สตฺถริ การเวเน สิริสิ อณฺชลี ปตฺติฏฺจเปตวํ
 อาชีวกํ^{๑๑๖๐} เอตทวโจ “กึ อวุโส อมฺหากํ สตฺถารํ ชานาสี”ติ. “อชฺช สตฺตเม ทิวเส”^{๑๑๖๑}
 สมโณ โคตโม ปรีนิพฺพุโต, ตโต เม อิทํ มณฺหารปฺปฬํ คหิตน”ติ. ตทา เย เต ปุณฺณชฺชนา ภิกฺขุ
 อาชีวกสฺส^{๑๑๖๒} วจฺนํ สุตวํ ปกมฺปิตจลิตททยา^{๑๑๖๓} ปตฺนฺดา ปรีเทวณฺติ, “อโห อติชิปปํ ภควา
 ปรีนิพฺพุโต, อติชิปปํ โลกทีโป อนฺตรหิโต”ติ อาทินา นเยน อุกฺโก หตฺเถ สีเส จเปตวํ มหาสทฺเทเน
 ปรีเทวณฺติ. ตตฺถ เย ชีณาสวํ ภิกฺขุ ฌมฺมสํเวคํ^{๑๑๖๔} ชนยีสฺสุ “อนิจฺจา สงฺขารํ”^{๑๑๖๕} ตํ กุเตตฺถ
 ลพฺภา”ติ.

^{๑๑๕๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิสฺสํติวํ.

^{๑๑๕๒} พ. อาชีวโก.

^{๑๑๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาชีวกสฺส.

^{๑๑๕๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอวํ ตญฺจ.

^{๑๑๕๕} น. สพฺพญฺญุโพธิสฺสตฺตสฺส.

^{๑๑๕๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อายุสฺสงฺขารโวลฺลชฺชนํ.

^{๑๑๕๗} ท.,น.,ร. ปารุปีตวํ

^{๑๑๕๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มคฺคสมิปี.

^{๑๑๕๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาชีวกสฺสากิมฺโข.

^{๑๑๖๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาชีวกสฺส.

^{๑๑๖๑} ท.,น. ทิวเส.

^{๑๑๖๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาชีวกสฺส.

^{๑๑๖๓} ล. ปตฺมปิตจลิตททยา.

^{๑๑๖๔} ล. ฌมฺมสํเวโก.

^{๑๑๖๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สงฺขารํ ๕เป๕.

ดทา สุภทโท นาม^{๑๑๖๖} วุฑฒปพฺพชิต^{๑๑๖๗} เต ภิกฺขุ เอตทโวจ “อลํ อาวุโส, ดุมเห
 มา โสจิตฺถ มา ปริเทวิตฺถ, สุมุตฺตา^{๑๑๖๘} วต มยํ เตเน มหาสมณเนน อุปทฺทตา จ^{๑๑๖๙} โหเม ‘อิทํ โว
 กปฺปติ อิทํ โว น กปฺปตี’ติ ดสฺมา อิทานิ ปน มยํ ยํ อิจฺฉิสฺสาม, ตํ กริสฺสามา”ติ.^{๑๑๗๐} อถ โข
 อายสฺมา มหากสฺสโป อนิจฺจตาทีปฏิสฺสยฺตตาย ฌมฺมกถาย เต สมสฺสาเสตฺวา เตหิ ภิกฺขุหิ สทฺธิ
 เยน กุสินารามกฺกุณฺณนํ มลฺลนํ เจตียํ เยน ภควโต จิตฺโก,^{๑๑๗๑} เตณฺอุปสงฺกมิ. อุปสงฺกมิตฺวา
 เอกํสํ^{๑๑๗๒} จีวรํ กตฺวา สิริสิ อณฺชสิ ปติฏฺฐเปตฺวา ติกฺขตฺตํ ภควโต จิตกํ^{๑๑๗๓} ปทกฺขิณํ กตฺวา
 อวาชฺเชนฺโต “อิมสฺมี จาเน ภควโต สีสํ, อิมสฺมี จาเน ปาทา”ติ ญตฺวา “อหํ ภนฺเต กสฺสโป อาคโต
 ดุมหากํ สาวโก ชุตฺตงฺกนํ อคฺคญฺจาเน จปิโต,^{๑๑๗๔} มมตถาย ภนฺเต ปุพฺเพ ราชคฺหา ติกฺวาตานิ
 อติกฺกมิตฺวา มยหํ ปจฺจุคฺคมนํ อกาสิ, เทเสสิ จ ภนฺเต ปุพฺเพ เม ฌมฺมํ พหุปฺตฺตนิโครธฺมุเล^{๑๑๗๕}
 ปพฺพชฺชุปสมปทํ^{๑๑๗๖} มยหํ ทตฺวา อสาธารณํ ปจฺวิกกมฺปนสมตฺถํ^{๑๑๗๗} ปัสสูกจิวรํ ปริวตฺตมกาสิ,
 มยิ ยที สจฺจํ ภนฺเต ตฺยหํ สีเนโห อตฺถิ, อิทานิ เต เทว ปาทา จกฺกลกฺขณปฏิมณฺฑิตา เม วนฺทนํ
 ปฏิกณฺหนฺตฺวา”ติ. เถรสฺส อธิฏฺฐาณสมนฺนตฺรเมว กิณฺจาปี ภควโต สรีเร ปรีนิพฺพุเต กรุณาวเสน
 อปรีนิพฺพุตภาวํ ทสฺเสนฺดา วีย เถรสฺส ปวิสฺสจฺจํ เทวมนุสฺसानํ ปกาเสนฺดา วีย ตาวเทว
 สุวณฺณามณฺชสฺส^{๑๑๗๘} ตานิ จ ปณฺจทุสฺสยฺกสฺตานิ^{๑๑๗๙} ทฺวิธา ภินฺทิตฺวา พลพฺพลพฺลาหกนฺตร-
 นิคฺคตยฺกคฺลปฺณณจฺนโท^{๑๑๘๐} วีย ภควโต เทว ปาทา นิภฺขมีสุ.

^{๑๑๖๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “นามา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๖๗} ท.,น.,ร.,ล. วุฑฒปพฺพชิต.

^{๑๑๖๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มุตฺตา.

^{๑๑๖๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๗๐} วิ.จ. ๗/๔๓๗/๒๗๔-๕, วิ.อ. ๑/๕.

^{๑๑๗๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตฺตโก.

^{๑๑๗๒} น. เอกํสิ.

^{๑๑๗๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตฺตกํ.

^{๑๑๗๔} น. ถปิโต.

^{๑๑๗๕} ท.,น.,ร. พหุปฺตฺตนิโครธฺมุเล, ล. พหุปฺตฺตนิโครธฺมุเล.

^{๑๑๗๖} ล. ปพฺพชฺชุปสมปทํ.

^{๑๑๗๗} ท.,น.,ร.,ล. ปถวิกกมฺปนสมตฺถํ.

^{๑๑๗๘} ท.,น.,ร. สุวณฺณามณฺชสฺ.

^{๑๑๗๙} ท.,ร. ปณฺจทุสฺสยฺกสฺตานิ.

^{๑๑๘๐} ท.,น. นิลพฺพลพฺลาหกนฺตรนิจฺคตยฺกคฺลปฺณณจฺนโท, ร. นิลพฺพลพฺลาหกนฺตรนิจฺคตยฺกคฺลปฺณณ-
 จฺนโท, พ.,ล. นิลพฺพลพฺลาหกนฺตรนิจฺคตยฺกคฺลปฺณณจฺนโท.

เถโรปี วิกสิตรตตปทุมสทิสเ อโภ หตฺเถ ปสาเรตฺวา ยมกปฺนฺณจฺนฺเท วยิ สุวณฺณ-
 วนฺณเณ สตฺถุ ปาเท ยาว โคปฺผกา ทพฺพํ คเหตฺวา อตฺตโน สิริวเรน ฆํสิตฺวา “ยโตหํ ภนฺเต อริยาย
 ชาติยา ชาโต นาภิชานามิ, ภควติ กตมปฺราธํ อนุมตฺตมฺปิ, อณฺณตฺร ภนฺเต ตุมหากํ วจฺนํ,^{๑๑๘๑}
 ‘ซิณฺโณ โข ตวํ ทานิ กสฺสป จีวรานิ ครุگانิ ปัสสูกุลานิ นิพฺพสนฺนานิ”^{๑๑๘๒} ชาเรหิ, กสฺสป คหปฺตานิ
 เจว จีวรานิ นิมนฺติตานิ จ มม สนฺติเก วิหฺราหิ”ติ. “ทีฆมฺรตฺตํ สุวํ ภนฺเต อารณฺณิกํ ปฏฺวิเวเทมิ, ตํ
 เม ภนฺเต ขลิตนฺ”ติ ขมาเปตฺวา ยถาสฺสํ วนฺทิ. เอวํ ปนฺ เถเรน มหาชเนน จ ปณฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ
 เจว วนฺทิตฺเตสฺส ภควโต ปาเทสฺส ปุณฺ อธิฏฺฐจฺานกิจจํ นตฺถิ. ปกฺติอฺธิฏฺฐจฺานวเสเนว เถรสฺส หตฺถิโต
 จ^{๑๑๘๓} มุญฺจิตฺวา อลตฺตกวณฺณานิ^{๑๑๘๔} ภควโต ปาทตฺลานิ จนฺทนทารุอาทิสฺส กิณฺจิ อจาเลตฺวา
 ยถาจาเน ปติฏฺฐหิสิ. ภควโต ปาทานํ นิภฺขมนโต ปฏฺจาย ยาว ยถาจาเน ปวิสํ กปฺปาสอํสุ
 วา ทุสฺสกตฺนฺติ^{๑๑๘๕} วา เตลปฺปณฺทํ วา ทารุขนฺธํ วา จานา จลิตํ นาม นาโหสิ. สพฺพํ ยถาจาเน
 จิตฺเมว โหติ. ตทา เทวมนุสฺसानํ ปรีเทโว ปรีนิพฺพุตกาลโต อติเรกตโร อโหสิ. อนฺตรหิเตสฺส
 ภควโต ปาเทสฺส ดาวเทว จิตฺโก^{๑๑๘๖} สยเมว ปชฺลิต. เทวตานุกาเวน สมฺมตโต เอกปฺปหาเรเนว
 ปชฺชลติ.^{๑๑๘๗}

เอวํ ภควโต สรีรสฺส ฌายมานสฺส พุทฺธานํ อธิฏฺฐจฺานวเสน เตสํ ปณฺจทุสฺสยฺกฺลสฺตานํ
 เทว ทุสฺसानิ น ทยฺหิสิ,^{๑๑๘๘} ยณฺจ สพฺพํ อพฺภนฺตริมฺ^{๑๑๘๙} ยณฺจ พาหิรกณฺจ, จตฺสโส ทาจา^{๑๑๙๐}
 เทว อกฺขกา, อุนฺหิสนฺติ อีมา สตฺต ชาตุโย น วิปฺปกริสิ. อวเสสา สาสปพិชมตฺตา^{๑๑๙๑}
 ตณฺทูลกิณฺณมตฺตา^{๑๑๙๒} มุคฺคกิณฺณมตฺตา จ วิปฺปกริสิ. ทีฆายุกฺพุทฺธานํ หิ สรีรํ สุวณฺณกฺขนฺธสทิสํ
 เอกฌณฺเมว อโหสิ. ภควา ปนฺ จินฺเตตฺวา “อหํ นจิริ”^{๑๑๙๓} จตฺวา ปรีนิพฺพายิสฺสามิ, มยฺหํ สาสนํ
 ดาว สพฺพตฺถ วิตฺถาริกํ, ตสฺมา ปรีนิพฺพุตสฺสาปิ เม สาสปมตฺตํปิ ธาตุํ คเหตฺวา อตฺตโน

^{๑๑๘๑} น. วนฺ.

^{๑๑๘๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นีวสนานิ.

^{๑๑๘๓} ท.,น. เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๑๘๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อลฺลตกวณฺณานิ.

^{๑๑๘๕} ล. ทุสฺสกตฺนฺติ.

^{๑๑๘๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตฺตโก.

^{๑๑๘๗} ร.,พ.,ล. ชชฺชลติ.

^{๑๑๘๘} ล. ทยฺหิสิ.

^{๑๑๘๙} ล. อพฺภนฺตริม.

^{๑๑๙๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทาฉา.

^{๑๑๙๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาสปวีชมตฺตา.

^{๑๑๙๒} ล. ตณฺทูลกิณฺณมตฺตา.

^{๑๑๙๓} ท.,น.,ร. นจิริ.

วสนภูจาเน เจติยํ กตฺวา ปริจฺรโต มหาชนํ สกฺคปรายโน โหติ”ติ ชาตุนิ^{๑๑๙๔} วิปฺปกิรณํ อธิฏฺฐาสิ.

สตฺตาหํ ททฺธเม^{๑๑๙๕} ภควโต สรีเร, อนฺตลิกฺขา อุทกธारा ปาตุภวิตฺวา^{๑๑๙๖} ภควโต จิตกํ^{๑๑๙๗} นิพฺพาเปสฺสุ. อถ เต มลฺลราชาโน สพฺพคนฺโหทเกน รชตสฺวณฺณมณฺเฏ^{๑๑๙๘} ปุเรตฺวา^{๑๑๙๙} ภควโต จิตกํ^{๑๒๐๐} นิพฺพาเปสฺสุ. เอว^{๑๒๐๑} จิตกํ^{๑๒๐๒} นิพฺพาเปตฺวา จ ปน มลฺลราชาโน นครมชฺเฌ สณฺจาคารเ จตฺฐาติคณฺฐปริภณฺท์ กาเรตฺวา มาลาทามคณฺฐทามรชตทามานิ^{๑๒๐๓} โอลมพิตฺวา ลาซปณฺจมํ กุสุมวณฺณํ ตตฺถ วิกิริตฺวา กุมฺภปทุมปฺนฺธุริกนีลุปฺปลภริตํ รชตกาณฺจนกปัลลํ^{๑๒๐๔} ตตฺถ จเปตฺวา ทณฺฑที่ปานิ อุชฺชาเลตฺวา ตโต สณฺจาคารโต ยาว มกุฏพนฺธนเจติยา กฏฺฐสาร์ สณฺจราเปตฺวา กทฺทลิจตตฺตชปฏากจามราทีนิ อุตฺสาเปตฺวา ปุปฺผสณฺจรั สณฺจริตฺวา อลงฺกต- หตฺถิชนฺธเ^{๑๒๐๕} สห ชาตฺตฺหิ^{๑๒๐๖} สฺวณฺณโทณเ จเปตฺวา^{๑๒๐๗} ที่ปฐฺบคณฺฐมาลาทีหิ ปุเชตฺวา อนฺโต- นครํ ปเวเสตฺวา สณฺจาคารเ รตนปัลลวงฺเก เสตจตฺตสฺส เหมจฺจา จเปสฺสุ.^{๑๒๐๘} เอว เต มลฺลราชาโน ภควโต ชาตฺตโย คเหตฺวา นครมชฺเฌ สณฺจาคารสาลาเย ปเวเสตฺวา จินฺตฺเตสฺสุ “มยํ สตฺตาหํ นจฺจคีตาทีหิ ภควโต ชาตฺตปฺุชฺ กโรนฺตา อมฺหากํ ปมตฺตภาวํ ฅตฺวา โกจิเทว ปุริโส อาคณฺดฺวา ชาตฺตโย คณฺเฑยฺย, สาธุกีพิตฺตาย^{๑๒๐๙} มยํ โอภาสํ น ลภิสฺสาม, ตสฺมา อารกฺขํ จเปตฺวา สตฺตาหํ สาธุกีฬํ^{๑๒๑๐} กีฬิสฺสามา”^{๑๒๑๑}ติ. เต เตสํ สุตฺวา “สาธู กริสฺสามา”ติ วทีสฺสุ. อถ เต มลฺลราชาโน

๑๑๙๔ ล. ชาตุนิ.

๑๑๙๕ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทธเม.

๑๑๙๖ ล. ปาตุภวิตฺวา.

๑๑๙๗ ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตฺตกํ.

๑๑๙๘ ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชตสฺวณฺณมณฺเฏ.

๑๑๙๙ ล. ปุเรตฺวา.

๑๒๐๐ ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตฺตกํ.

๑๒๐๑ พ.,ล. เอว.

๑๒๐๒ ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตฺตกํ.

๑๒๐๓ ท.,น.,ร.,พ. มาลาทามคณฺฐทามรชตทามานิ, ล. มาลานามคณฺฐทามรชตทามานิ.

๑๒๐๔ ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชตกาณฺจนกปัลลํ.

๑๒๐๕ ท.,น.,ร. อลงฺกตหตฺถิชนฺธเ.

๑๒๐๖ ล. ชาตฺตฺหิ.

๑๒๐๗ พ.,ล. ถเปตฺวา.

๑๒๐๘ ท.,น. จาเปสฺสุ.

๑๒๐๙ ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาธุกีพิตฺตาย.

๑๒๑๐ ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาธุกีฬํ.

๑๒๑๑ ท.,น.,ร.,พ.,ล. กีฬิสฺสาม.

ภควโต ธาตุโย อารกขณตถาย หตถีกุมภเณ หตถีกุมภํ ปหรนฺเตเนว ปริกฺชิปาเปสฺสุ. ตโต อสฺสเส
 คีวายํ คีวํ ปหรนฺเต. ตโต รัตถินิ โกฏฺฐิยา โกฏฺฐิ ปหรนฺตานิ. ตโต โยเช พานฺนา พาทูํ ปหรนฺเต.
 ตโต ธนุปาการํ ปริกฺชิปิ ตวา สดฺติปณฺชร์ กตฺวา นจฺจคิตฺวาทิตฺเทหิ สทฺธิํ ที่ปฐฺปนคณฺธมัลลาทิตฺธิ^{๑๒๑๒}
 ปุชฺชํ กโรนฺตา สดฺตาหํ สาธุกิฬฺ^{๑๒๑๓} กิฬฺสฺ. ^{๑๒๑๔} เอวํ ภควา ปรีนิพฺพุตํทิวสโต ปฏฺจาย
 ยมกสาลานมนฺตเร สดฺตาหํ เทวมนุสฺเสหิ สกฺกาโรโต ตโต จิตฺกาย^{๑๒๑๕} สดฺตาหํ ทยฺหิตโต ตโต
 ปฏฺจาย สณฺจาคารสาลายํ สดฺตาหํ สกฺกาโรโต^{๑๒๑๖}ติ เอกวิสฺติ ทิวสา อติกฺกนฺตา ชาตา อหฺสฺ. ^{๑๒๑๖}

[อสุสฺสสิ ราชา มาคฺโช อชาตสฺสตุ เวเทหิปฺตุโต “ภควา ทิว กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโต”ติ.
 กถํ อสุสฺสสิ. ปจฺมเมว^{๑๒๑๗} กิรสฺส อมจฺจา สุตฺวา จินฺตยีสฺสุ “สดฺธา นาม ปรีนิพฺพุโต, น โส
 สกฺกา ปุณฺ อหริตฺตํ ปุณฺชฺชนสทฺธาย ปน อมฺหากํ รมฺเณ สทิสฺโส นาม นตฺถิ, สจฺเจ เอส อิมินา ว
 นียาเมเนว^{๑๒๑๘} สฺสนิสฺสติ, หทยมสฺส ผลิสฺสติ ราชา โข ปน อมฺเหหิ อนฺรกฺชิตพฺโพ”ติ. เต ติสฺโส
 สุวณฺณโทณิโย อหริตฺวา จตฺมธฺรฺสฺส^{๑๒๑๙} ปุเรตฺวา^{๑๒๒๐} รมฺเณ สนฺติกํ คณฺตฺวา เอตทวโจ
 “เทว อมฺเหหิ สฺสปินฺโก ทิฏฺฐโ, ตสฺสฺสปฺภาวนตฺถํ^{๑๒๒๑} ตมฺเหหิ ทุกฺลปฺภํ นีวาเสตฺวา, ยถา
 นาสาปฺภมตฺถํ^{๑๒๒๒} ปณฺณายติ, เอวํ จตฺมธฺรฺโทณียา นิปชฺชิตฺตํ วฏฺฏตี”ติ. ราชา อตฺถจฺรกานํ
 อมจฺจานํ วจฺนํ สุตฺวา “เอวํ โหตุ ตาตา”ติ สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา ตถา อกาสิ.

อถสฺส เอโก อมจฺโจ อลงฺการํ โอมุญฺจิตฺวา เกเส ปกิริย,^{๑๒๒๓} ยาย ทิสาย สดฺธา
 ปรีนิพฺพุโต, ตทภิมฺโข หุตฺวา อณฺชลี ปคฺคยฺห ราชานํ อห “เทว มรณโต มุญฺจนกสฺสโต นาม
 นตฺถิ, ตมฺหากํ อายุวฑฺฒโน^{๑๒๒๔} เจตฺติยญฺจานํ ปุณฺณกฺเขตตํ อภิสฺสกปิฏิกโก^{๑๒๒๕} โส ภควา สดฺธา
 กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโต”ติ. ราชา สุตฺวา ว วิสณฺณิ ชาโต จตฺมธฺรฺโทณียา อุสฺสมํ มุญฺจิ. ราชานํ

^{๑๒๑๒} พ. ที่ปฐฺปนคณฺธมัลลาทิตฺธิ, ล. ที่ปฐฺปนคณฺธมัลลาทิตฺธิ.

^{๑๒๑๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาธุกิฬฺ.

^{๑๒๑๔} ท.,ร.,พ.,ล. กิฬฺสฺ.

^{๑๒๑๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จิตฺตฺกาย.

^{๑๒๑๖} ท.,ร.,ล. อหฺสฺ.

^{๑๒๑๗} ร.,พ.,ล. ปจฺมเมว.

^{๑๒๑๘} น. นียาเมเนว.

^{๑๒๑๙} น. จตฺมธฺรฺสฺส.

^{๑๒๒๐} ท.,ร.,ล. ปุเรตฺวา.

^{๑๒๒๑} ท.,น.,ร., ตสฺส ปฏฺิจฺจิตฺตํ.

^{๑๒๒๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นาสาปฺภมตฺถํ.

^{๑๒๒๓} ท.,ร.,พ.,ล. ปกิริย, น. ปรีกิริย.

^{๑๒๒๔} ท.,น.,ร.,ล. อายุวฑฺฒโน.

^{๑๒๒๕} ท.,น.,ร.,ล. อภิสฺสกปิฏิกกา, พ. อภิสฺสกปิฏิกโก.

อุกขิปีตวา ทุตติยา^{๑๒๒๖} โทณียา นิปชชาเปสฺสุ.^{๑๒๒๗} โส ปุณฺ สณฺณํ ลภิตฺวา “ตาดตา กิ วเทถา”ติ
 ปุจฺฉิ. “สตถา มหาราช ปรีนิพฺพุโต”ติ. ราชชา ปุณฺ วิสณฺณํ ชาโต จตฺตมธฺรฺโทณียา อุตฺตมํ มุณฺจิ. อถ นํ
 เต อุกขิปีตวา ตุตติยา โทณียา นิปชชาเปสฺสุ.^{๑๒๒๘} โส ปุณฺ^{๑๒๒๙} สณฺณํ ลภิตฺวา “ตาดตา กิ วเทถา”ติ
 ปุจฺฉิ. “สตถา มหาราช ปรีนิพฺพุโต”ติ. ราชชา ปุณฺ วิสณฺณํ ชาโต. อถ นํ อุกขิปีตวา นฺหาเปตฺวา
 มตฺถเก^{๑๒๓๐} มฺเฏหิ อุกกํ อาสิณฺจิสฺสุ.

ราชชา สณฺณํ ลภิตฺวา อาสนา วุฏฺฏาย คณฺฐปรีภาวิตฺเต มณฺวิณฺณเณ เกเส วิกิริตฺวา
 สุวณฺณผลกฺวณฺณาย ปิฏฺฐิจยา ปกิริตฺวา^{๑๒๓๑} ปาณินา อูรํ ปหริตฺวา ปวาพงฺกุรฺวณฺณาหิ
 สุวณฺณุตฺตงฺกุลิหิ^{๑๒๓๒} สุวณฺณพิมฺพิทกฺวณฺณํ อูรํ สํสิพฺพนฺโต^{๑๒๓๓} วีย คเหตฺวา ปรีเทวมาโน อุมฺมตฺตก-
 เวเสน^{๑๒๓๔} อนฺตรวิถิ อิตฺถโน. โส อลงฺกตนาฏกปริวฺตุโต^{๑๒๓๕} นครโต นิทฺทมิตฺวา ชีวกมฺพวนํ^{๑๒๓๖}
 คณฺดฺวา ยสฺมี จาเน^{๑๒๓๗} นิสินฺเนน ภควตา ฆมฺโม เทสิโต, ตํ โอโลเกตฺวา “ภควา สพฺพณฺณ”^{๑๒๓๘}
 นนฺ^{๑๒๓๙} อิมสฺมี จาเน นิสิตฺวา มม ฆมฺมํ เทสยิตฺถ, โสภสฺสํ เม^{๑๒๔๐} วินฺทยิตฺถ, ตุมฺहे
 มยฺหํ โสภสฺสํ นีหริตฺถ,^{๑๒๔๑} อหํ ตุมฺหากํ สรณํ คโต, อิทานิ ปน เม ปฏฺวีจณฺปิ น เทถ
 ภควา”ติ ปุณฺปุณฺ ปรีเทวิตฺวา “นนฺ ภควา อหํ อณฺณทา”^{๑๒๔๒} เอวรูปเป กาเล ‘ตุมฺहे มหาภิกฺขุสํ-

๑๒๒๖ ท.,น. ทุตติยา.

๑๒๒๗ ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิปชชาเปสฺสุ.

๑๒๒๘ ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิปชชาเปสฺสุ.

๑๒๒๙ ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ปุณฺ”ติ น ทิสฺสติ.

๑๒๓๐ น. มตฺถเก.

๑๒๓๑ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปกิริตฺวา.

๑๒๓๒ ล. สุวณฺณุตฺตงฺกุลิหิ.

๑๒๓๓ ท.,น.,ร.,พ.,ล. สํสิพฺพนฺโต.

๑๒๓๔ ท.,น. อุมฺมตฺตกํ เวเสน.

๑๒๓๕ ท.,น.,ร.,พ.,ล. อลงฺกตนาฏกปริวฺตุโต.

๑๒๓๖ ท.,น.,ร.,ล. ชีวิกมฺพวนํ, พ. ชีวกมฺพวนํ.

๑๒๓๗ ท.,ร. จาเน, ล. จาเน.

๑๒๓๘ ล. สพฺพณฺณ.

๑๒๓๙ ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “นนฺ”ติ น ทิสฺสติ.

๑๒๔๐ ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “เม”ติ น ทิสฺสติ.

๑๒๔๑ ท.,น.,ร. นีหริตฺวา.

๑๒๔๒ ท.,น.,ร.,พ.,ล. อณฺณทา.

ปรีวารา^{๑๒๔๓} ชมพูทีปตเล^{๑๒๔๔} จาริกั จรธา'ติ สุโณมิ, อิทานิ^{๑๒๔๕} ปนาห์^{๑๒๔๖} ตุมหากั
 อนนรูปุ อยุดตัม ปวุดตี^{๑๒๔๗} สุโณมี"ติ เอวมาทีนิ จ วตวา สฏฐิมตดาหิ^{๑๒๔๘} คาธาหิ ภควโต คุณั
 อนุสสุริตวา จินฺเตสิ "มม ปรีเทวิเตเนว"^{๑๒๔๙} น^{๑๒๕๐} สมิชฌติ, ทสพลสฺส ธาตุโย อารามิ"ติ]^{๑๒๕๑}
 โกสินารกานํ มลฺลานํ ทุตํ จ ปณฺณํ จ เปเสสิ "ภควาปิ ขตฺติโย, อหํปิ ขตฺติโย, อหํปิ อรหามิ
 ภควโต สรีรานํ ภากํ, อหํปิ ภควโต สรีรานํ ญูปญจ มหญจ กริสฺสามิ"ติ. เปเสตวา จ ปน "สเจ"^{๑๒๕๒}
 ทสฺสนฺติ, สฺนุทฺรํ. โน เจ ทสฺสนฺติ, อารญฺปาเยน อาริสฺสามิ"ติ จตฺตฺรฺกฺนิ เสนํ สนฺนยฺหิตฺวา
 สยํปิ^{๑๒๕๓} นิฏฺชนฺโตเยว.

อสฺโสสุ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี "ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโต"ติ. อถ โข เวสาลิกา
 ลิจฺฉวี โกสินารกานํ มลฺลานํ ทุตํ^{๑๒๕๔} ปาเหสุ "ภควาปิ ขตฺติโย, มยํปิ ขตฺติยา,^{๑๒๕๕} มยํปิ
 อรหาม"^{๑๒๕๖} ภควโต สรีรานํ ภากํ, [^{๑๒๕๗}] มยํปิ ภควโต สรีรานํ ญูปญจ มหญจ กริสฺสามา"ติ.^{๑๒๕๘}
 เปเสตวา จ ปน "สเจ ทสฺสนฺติ สฺนุทฺรํ โน เจ ทสฺสนฺติ, อารญฺปาเยน อาริสฺสามา"ติ จตฺตฺรฺกฺนิ
 เสนํ^{๑๒๕๙} สนฺนยฺหิตฺวา สยํปิ นิฏฺชนฺตาเยว.

^{๑๒๔๓} พ. มหาภิกขุสงฆปรีวารา.

^{๑๒๔๔} ท.,น.,พ. ชมพูทีปตเล.

^{๑๒๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สุโณมิตานิ.

^{๑๒๔๖} ท.,น. ปนาห์.

^{๑๒๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อยุดตปวุดตี.

^{๑๒๔๘} ล. สฏฐิมตดาหิ.

^{๑๒๔๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปรีเทวมาเนน.

^{๑๒๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "นา"ติ น ทิสฺสติ, เอตฺถนฺตเร ปน "กิริา"ติ ทิสฺสติ.

^{๑๒๕๑} ที.ม.อ. ๒/๒๓๖/๒๑๕-๖.

^{๑๒๕๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "สเจ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สยํ จ.

^{๑๒๕๔} ท.,น. ทุต.

^{๑๒๕๕} ร. ขตฺติโย.

^{๑๒๕๖} ท.,ร.,ล. อรหา.

^{๑๒๕๗} [] น. เอตฺถนฺตเร "มยํปิ อรหาม ภควโต สรีรานํ ภากนุ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๕๘} ที.ม.๑๐/๒๓๖/๑๔๔.

^{๑๒๕๙} พ.,ล. จตฺตฺรฺกฺนิเสน.

อสฺโสสุ โข กปิลวตฺถวาสี^{๑๒๖๐} สกฺยา “ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโตติ. อถโข
กปิลวตฺถวาสี^{๑๒๖๑} สกฺยา โกสินารกานํ มลฺลานํ ทฺวํ^{๑๒๖๒} ปาเหสุ “ภควา อมฺหากํ ฌาติสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มยฺปิ อรหาม ภควโต สรรานํ^{๑๒๖๓} ภาคํ, มยฺปิ ภควโต สรรานํ^{๑๒๖๔} ญฺปณฺจ มหณฺจ
กริสฺสามา”ติ.^{๑๒๖๕} เปสฺเสตฺวา จ ปน “สเจ”^{๑๒๖๖} ทสฺสนฺติ, สุนฺทรํ โน เจ ทสฺสนฺติ, อารณฺญาเยน^{๑๒๖๗}
อาหริสฺสามา”ติ จตฺตฺรํคินิ เสนํ^{๑๒๖๘} สนฺนยฺหิตฺวา สยฺปิ นิทฺทมนฺตาเยว.

อสฺโสสุ^{๑๒๖๙} โข อลฺลกปฺปกา^{๑๒๗๐} พุโลโย^{๑๒๗๑} “ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโต”ติ.
อถโข อลฺลกปฺปกา^{๑๒๗๒} พุโลโย^{๑๒๗๓} โกสินารกานํ มลฺลานํ ทฺวํ^{๑๒๗๔} ปาเหสุ^{๑๒๗๕} “ภควาปิ ขตฺติโย,
มยฺปิ ขตฺติยา, มยฺปิ อรหาม ภควโต สรรานํ ภาคํ, มยฺปิ ภควโต สรรานํ ญฺปณฺจ มหณฺจ
กริสฺสามา”ติ.^{๑๒๗๖} เปสฺเสตฺวา จ ปน “สเจ ทสฺสนฺติ, สุนฺทรํ โน เจ ทสฺสนฺติ, อารณฺญาเยน
อาหริสฺสามา”ติ จตฺตฺรํคินิ เสนํ สนฺนยฺหิตฺวา สยฺปิ นิทฺทมนฺตฺวาเยว.

อสฺโสสุ โข รามคามกา^{๑๒๗๗} โกเลีย “ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโต”ติ. อถโข
รามคามกา โกเลีย^{๑๒๗๘} โกสินารกานํ มลฺลานํ ทฺวํ^{๑๒๗๙} ปาเหสุ “ภควาปิ ขตฺติโย, มยฺปิ ขตฺติยา,

^{๑๒๖๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กปิลวตฺถวา.

^{๑๒๖๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กปิลวตฺถวา.

^{๑๒๖๒} น. ทฺวํ.

^{๑๒๖๓} น. สรรานํ.

^{๑๒๖๔} น. สรรานํ.

^{๑๒๖๕} ที.ม.๑๐/๒๓๖/๑๔๔.

^{๑๒๖๖} น. สเว.

^{๑๒๖๗} น. อารณฺญาเยน.

^{๑๒๖๘} พ.,ล. จตฺตฺรํคินิเสนํ.

^{๑๒๖๙} ท.,น. อสฺโสสุ.

^{๑๒๗๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อลฺลกปฺปกา.

^{๑๒๗๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุโลโย.

^{๑๒๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อลฺลกปฺปกา.

^{๑๒๗๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปุโลโย.

^{๑๒๗๔} น. ทฺวํ.

^{๑๒๗๕} ร. ปาเหสุ.

^{๑๒๗๖} ที.ม.๑๐/๒๓๖/๑๔๔.

^{๑๒๗๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รามกา.

^{๑๒๗๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รามโกเลีย.

^{๑๒๗๙} น. ทฺวํ.

มยฺปิ อรหามภควโต สรรานํ ภาคํ, มยฺปิ^{๑๒๘๐} ภควโต สรรานํ ญฺปนฺจ มหฺนฺจ กริสฺสามา"ติ.^{๑๒๘๑}
 เปเสตฺวา จ ปน "สเจ ทสฺสนฺติ, สฺนฺทํ โน เจ ทสฺสนฺติ, อหฺรณฺญาเยน อหฺริสฺสามา"ติ จตฺตฺรํคิณิ
 เสนํ สนฺนยฺหิตฺวา สยฺปิ นิภฺขมียฺสฺเยว.

อสุสฺสสิ โข เวฏฺฐทึปโก พุราหฺมณฺเ "ภควา กิร กุสึนารายํ ปรีนิพฺพุโต"ติ. อถ โข
 เวฏฺฐทึปโก^{๑๒๘๒} พุราหฺมณฺเ^{๑๒๘๓} โกสึนารกานํ มลฺลานํ ทฺตํ ปาเหสิ "ภควาปิ ขตฺติโย, อหฺปิ
 พุราหฺมณฺเ, อหฺปิ อรหามิ ภควโต สรรานํ ภาคํ, อหฺปิ ภควโต สรรานํ ญฺปนฺจ มหฺนฺจ
 กริสฺสามิ"ติ.^{๑๒๘๔} เปเสตฺวา จ ปน "สเจ ทสฺสนฺติ, สฺนฺทํ โน เจ ทสฺสนฺติ, อหฺรณฺญาเยน
 อหฺริสฺสามิ"ติ จตฺตฺรํคิณิ เสนํ สนฺนยฺหิตฺวา^{๑๒๘๕} สยฺปิ นิภฺขมียฺเว.

อสุสฺสํ โข ปาเวยฺยกา มลฺลา "ภควา กิร กุสึนารายํ ปรีนิพฺพุโต"ติ. อถ โข
 ปาเวยฺยกา มลฺลา^{๑๒๘๖} โกสึนารกานํ มลฺลานํ ทฺตํ ปาเหสํ "ภควาปิ ขตฺติโย, มยฺปิ ขตฺติยา, มยฺปิ
 อรหาม ภควโต สรรานํ ภาคํ, มยฺปิ^{๑๒๘๗} ภควโต สรรานํ ญฺปนฺจ มหฺนฺจ กริสฺสามา"ติ.^{๑๒๘๘}
 เปเสตฺวา จ ปน "สเจ ทสฺสนฺติ, สฺนฺทํ โน เจ ทสฺสนฺติ, อหฺรณฺญาเยน อหฺริสฺสามา"ติ จตฺตฺรํคิณิ
 เสนํ สนฺนยฺหิตฺวา^{๑๒๘๙} สยฺปิ^{๑๒๙๐} นิภฺขมียฺสฺเยว.

[ตตฺถ ปาเวยฺยกา สพฺเพหิปี อาสนฺนฺตรา^{๑๒๙๑} กุสึนารโต ติกาวุตฺตฺนฺตเร นคเร
 วสนฺติ^{๑๒๙๒} ภควาปิ ปาวํ ปวิสิตฺวา กุสึนารํ คโต. อถ กสฺมา ปจฺมตฺรํ น อาคตา^{๑๒๙๓}ติ เจ.
 มหาปรีวารา ปเนเต ราชานํ มหาปรีวารํ กโรนฺตา ว [^{๑๒๙๔}] ปจฺจนโต ชาตาติ.^{๑๒๙๕}

^{๑๒๘๐} พ. เอตฺถนฺตเร "มยฺปิ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๘๑} ที.ม.๑๐/๒๓๖/๑๔๕.

^{๑๒๘๒} ล. เวฏฺฐทึปโก.

^{๑๒๘๓} ล. พุราหฺมณฺเ.

^{๑๒๘๔} ที.ม.๑๐/๒๓๖/๑๔๕.

^{๑๒๘๕} พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "สนฺนยฺหิตฺวา"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๘๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาเวยฺยมลฺลา.

^{๑๒๘๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "มยฺปิ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๘๘} ที.ม.๑๐/๒๓๖/๑๔๕.

^{๑๒๘๙} ล. สนฺนยฺหิตฺวา.

^{๑๒๙๐} ท.,น.,ร. สยํ, พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "สยฺปิ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๒๙๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาสนฺนฺตรา.

^{๑๒๙๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ติกาวุตฺตฺนฺตเรเน วสนฺติ.

^{๑๒๙๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาคโต.

^{๑๒๙๔} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "ปาเวยฺยกาติ ทิสฺสติ.

^{๑๒๙๕} ท.,ร.,พ.,ล. อาคตาติ. น. อาคตาสิ.

สพเพปิ เต ราชานो गुสินार् पत्वा चन्नावारं निवासेत्वा नक्रं प्रिवाเรत्वा “ภควโต
 ชาติโย อมหากं वा เทन्द, युत्वं वा”ติ आहसु.^{๑๒๙๖} เอว วุตเต गोสินारका मल्ला เตस् एตทโวจ
 “ภควापि อมหากं कामกเขตเต परिณิพพุโต, न तसुसाम भक्वतो स्त्रीरानं गार्क, न मयं सत्तु सासनं
 परिณिमहा, नपि कन्दवा आनयिमहा, सत्ता पन सयमेव आकन्दवा सासनं पेसेत्वा अमहे
 पक्कोसापेसि. दุมहेपि चो पन, यं दุมहाकं कामกเขตते रत्तं उपपत्ति, न अमहाकं तेण, सत्तेवे
 लोके पुत्तरत्तन्समं रत्तं नाम नत्ति, एवरूपं उत्तमरत्तं लभित्वा न तसुसाम, न चो पन दุมहेहिเยव
 मात्तु त्थतो चिरं पित्त,^{๑๒๙๗} न दุมहेयेव प्रिसा, मयंปิ प्रिसा होमा”ติ. ते अण्णम्मण्णं ओहकारं กत्वा
 सासनปฏิसासनं^{๑๒๙๘} पेसेन्ति, अण्णम्मण्णं मानक्खจิต्तं क्खत्ते.^{๑๒๙๙} युत्ते पन สติ गोสินารกานं
 येव चโย ओภวิสส. กสฺมา. ชาติပ္ပชन्दถ์ อาคตา เทวตา เตस् ปक्खा ओहेส.

อถ โข โทณพราหมणे อิมं เตสํ วิวาทํ สุตวา “เอเต ราชานो ภควโต परिณิพพุตจาเน
 วิวาทํ กโรนฺติ, न चो ปเนตํ ปฏิรูป, อลं อิมินา กลहेन, วุप्पเมยฺยาม นน”ติ จินฺเตตฺวา
 อุนฺนตปฺปเทเส^{๑๓๐๐} จตฺวา^{๑๓๐๑} เทวภาณวาร์ปฏิมณฺฑิตํ โทณคฺขจิต्तํ^{๑๓๐๒} नाम โอวจ. ตตฺถ
 ปจฺมภาณวारे ตาว เอกปทํปิ^{๑๓๐๓} เต น ชานีสฺส. ทุตฺติยภาณวาร์ปรีโยसानะ “อาจารย์สฺส วิย โภ
 สทฺโท, อาจารย์สฺส วิย โภ สทฺโท”ติ สพเพ นีรวา ओहेส. ชมฺพุทฺทีปตเล กิร กุลมเร ชาตา^{๑๓๐๔}
 เยภฺยูเยน ตสฺส น อนฺเตवासิกา^{๑๓๐๕} नाम นตฺติ. อถ โข โส เตสํ ตํ อตฺตโน วจํ สุตฺวา นีรเว^{๑๓๐๖}
 ตฺถนฺทีกฺขเต^{๑๓๐๗} วิทิตฺวา เต สํมคเณ เอตทโวจ

^{๑๒๙๖} ล. อาหส.

^{๑๒๙๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปิต.

^{๑๒๙๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาสนเมว.

^{๑๒๙๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. คชจติ.

^{๑๓๐๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อุนฺนตปฺปเทเส.

^{๑๓๐๑} น. ถตฺวา.

^{๑๓๐๒} ท.,ร.,พ.,ล. โทณคฺขจิต्तํ, น. โทณคฺขจิต.

^{๑๓๐๓} น. เอกปท.

^{๑๓๐๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชาโต.

^{๑๓๐๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อนฺเตवासิก.

^{๑๓๐๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นีรเว.

^{๑๓๐๗} ท.,น.,ร.,ล. ตฺถนฺทีกฺขเต.

“สุนนตุ โภณโต มม เอกวากุย
 อมฺหาก^{๑๓๐๘} พุทฺโธ อหุ ขนฺติวาโท,
 น หิ สาธุ, ย^{๑๓๐๙} อุตฺตมปฺกฺกสฺส
 สรรีภาเค^{๑๓๑๐} ลีย^{๑๓๑๑} [^{๑๓๑๒}] สมนฺปหาโร.^{๑๓๑๓} [๕๒]
 สพฺเพว โภณโต สหิตา สมคฺคา
 สมโมทมานา กโรมฺภูจ^{๑๓๑๔} ภาเค,
 วิตุถาริกา โหนฺตุ ทิสาสฺส ญฺปา
 พหุ^{๑๓๑๕} ชนา จกฺขุมโต^{๑๓๑๖} ปสนฺนา”ติ.]^{๑๓๑๗} [๕๓]

[เต ดสฺส วจันฺ สมปฺปฏิจันฺสู “เตนฺหิ พุราหฺมณฺ ตวฺเยว ภควโต สรรีรํ อฏฺฐชา สมํ
 สุวิภคฺตํ วิภชฺชาหิ”ติ. พุราหฺมณฺ เตสํ วจันฺ ปฏิสฺสณฺติวา^{๑๓๑๘} สุวณฺณโทณิ วิวราเปสิ. ราชานो
 อาคณฺตวา โทณียํเยว^{๑๓๑๙} จิตา สุวณฺณสุวณฺณา ธาตุโย^{๑๓๒๐} ทิสฺวา “ภควา สพฺพญฺญ ปุพฺเพ มยํ
 ดุมฺหากํ ทวตฺตีสมหาปฺริสลกฺขณปฏิมณฺทิต^{๑๓๒๑} จพฺพณฺณพุทฺธรัสสีขจิต^{๑๓๒๒} อสิตฺยานุพฺยุชฺชน-
 สมุชฺชลํ โสภ^{๑๓๒๓} สุวณฺณวณฺณํ สรรี อทุกฺสาม,^{๑๓๒๔} อิทานิ สุวณฺณวณฺณา ธาตุโย อวสิฏฺฐา
 ชาตา, น ยุตฺตมิตํ ภควา ดุมฺหากนฺ”ติ ปรีเทวีสุ.

^{๑๓๐๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อมฺหาก.

^{๑๓๐๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาธุเยว.

^{๑๓๑๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สรรี เต.

^{๑๓๑๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ลียา.

^{๑๓๑๒} [] ล. เอตฺถนฺตเร “ญฺปา”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๓๑๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมนฺปหาโร.

^{๑๓๑๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กโรมฺ อฏฺฐ.

^{๑๓๑๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พหุ.

^{๑๓๑๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จกฺขุมมา.

^{๑๓๑๗} ที.ม.๑๐/๒๓๗/๑๔๕, ชินมหา.๒๘๔-๒๘๘.

^{๑๓๑๘} ล. ปฏิสฺสณฺติวา.

^{๑๓๑๙} พ.,ล. โทณียํเยว.

^{๑๓๒๐} ท.,ร.,พ.,ล. สุวณฺณสุวณฺณาธาตุโย, น. สุวณฺณาธาตุโย.

^{๑๓๒๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทวตฺตีสมหาปฺริสลกฺขณปฏิมณฺทิต.

^{๑๓๒๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จพฺพณฺณพุทฺธรัสสีขจิต.

^{๑๓๒๓} ล. อสิตฺยานุพฺยุชฺชนสมุชฺชลิตโสภ.

^{๑๓๒๔} อทุกฺสิมหาติ ยชฺชติ.

พราหมณ์โน ดสมี สมเย เตสํ ปมตตภาวํ ฅตฺวา ภควโต ทกฺขิณทาจํ^{๑๓๒๕} คเหตฺวา
เวฏฺฐนฺนตฺเร จเปสิ.^{๑๓๒๖} อถ ปจฺจนา อฏฺฐธา สมนํ สุวิภตฺตํ วิภชฺชิ.^{๑๓๒๗} สพฺพทาจปี^{๑๓๒๘} ชาติฺโย ปกฺติ-
นาฬียา โสฬส นาฬียอ อหฺสํ. เอเกกนคฺรวาสีโน^{๑๓๒๙} เทว^{๑๓๓๐} เทว นาฬียอ ลภีสุ.

พราหมณฺสส ชาติฺโย วิภชฺชนตฺสเสว^{๑๓๓๑} สกฺโก เทวานมินฺโท “เกน นุ โข สเทวกสฺส
โลกสฺส กงฺขาณฺเฑนตฺถาย^{๑๓๓๒} จตฺสจฺจกถาย ปจฺจยภฺตฺตา^{๑๓๓๓} ภควโต ทกฺขิณทาจํ^{๑๓๓๔} คหิตา”ติ
โอโลเกนฺโต “พฺราหมเณน คหิตา”ติ ทิสฺวา “พฺราหมณ์ ทาจาย^{๑๓๓๕} อนฺจจฺวิกํ สกฺกํ กาทํ น
สกฺขิสฺสติ, คณฺหามิ นนฺ”ติ เวฏฺฐนฺนตฺเรโต คเหตฺวา สุวณฺณจฺงโกฏฺเท^{๑๓๓๖} จเปตฺวา เทวโลกํ เนตฺวา
จุฬามณฺเฑติเย ปติฏฺฐเปสิ. พฺราหมณ์ปี ชาติฺโย วิภชฺชิตฺวา^{๑๓๓๗} ทาจํ^{๑๓๓๘} อปสฺสนโต^{๑๓๓๙} จีรกาย
คหิตตฺตา^{๑๓๔๐} “เกน เม ทาจํ^{๑๓๔๑} คหิตา”ติ ปุจฺฉิตฺุํ นาสกฺขิ. “นนฺ ดยา ว ชาติฺโย ภาชิตา, ก็ ตฺวํ
ปจฺมเยว อตฺตโน ชาติฺยา อตฺตภาวํ น อณฺเฑาสี”ติ อตฺตนิ โทสาโรปนํ ปสฺสนโต “มยฺหํปี โกฏฺจาสํ
เทธา”ติ วตฺตุํ นาสกฺขิ. ตโต “อํยํปี สุวณฺณคฺคฺมโป ชาติฺยคฺคฺติโก ว, เยน ตถาคตสฺส ชาติฺโย มิตา^{๑๓๔๒}
อิมิสฺสาหํ ภูปํ กริสฺสามี”ติ จินฺเตตฺวา “อิมํ เม โภณฺโต คฺคฺมพํ ททนต์,^{๑๓๔๓} อหํปี คฺคฺมพสฺส
ภูปณฺจ มหณฺจ กริสฺสามี”ติ อาห . เต ราชานอ “สาธู”ติ^{๑๓๔๔} ดสฺส อหฺสํ.

^{๑๓๒๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทกฺขิณทาจํ.

^{๑๓๒๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จเปตฺวา.

^{๑๓๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิภชฺชิ.

^{๑๓๒๘} ล. สพฺพทาจปี.

^{๑๓๒๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอกคฺคฺมพ นคฺรวาสีโน.

^{๑๓๓๐} ท.,น.,ร. เอตฺถนตฺเร “เทวา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๓๓๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิภชฺชนตฺสเสว.

^{๑๓๓๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. น อจฺเฑนตฺถาย.

^{๑๓๓๓} ท.,น.,ร.,ล. ปจฺจยภฺตฺตา.

^{๑๓๓๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทกฺขิณทาจํ.

^{๑๓๓๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทาจาย.

^{๑๓๓๖} ร.,ล. สุวณฺณจฺงโกฏฺเท.

^{๑๓๓๗} ท.,ร.,พ.,ล. วิภชฺชิตฺวา.

^{๑๓๓๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทาจํ.

^{๑๓๓๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อทสฺสนโต.

^{๑๓๔๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. คหิตา.

^{๑๓๔๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทาจํ.

^{๑๓๔๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จปีโต.

^{๑๓๔๓} ล. ททนต์.

^{๑๓๔๔} น. สาธูติ.

[อสุโสสุ โข ปิปลลวณียา โมรียา จ “ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพพุโต”ติ. อถ โข ปิปลลวณียา โมรียา โกสินารากานํ มลลानํ ทูตํ ปาเหสุ “ภควาปิ ขตติโย, มยंपิ ขตติยา, มยंपิ อรหาม ภควโต สรราน”^{๑๓๔๔} ภาคํ, มยंपิ ภควโต สรราน”^{๑๓๔๖} ญูปญจ มหญจ กริสสามา”ติ. เปเสตวา จ ปน สยंपิ นิกขมีสุ. “นตถิ ภควโต สรรานํ ภาค, วิภตตานิ ภควโต สรราน, ”^{๑๓๔๗} อโต องการํ หรธา”ติ. เต ตโต องการํ หรัส.]^{๑๓๔๘}

อถ โข ราชา มากโธ อชาตสตต”^{๑๓๔๙} เวเทหิปุโต”^{๑๓๕๐} ราชคเห ภควโต สรรานํ ญูปญจ มหญจ อกาสิ. กถํ อกาสิ.]^{๑๓๕๑} กุสินารโต ราชคหํ ปญจวิสติโยชนานิ, เอตถนตเร อญจ อสุภวิตถตํ มคค”^{๑๓๕๒} สมตลํ กาเรตวา ยาทิสํ มลลราชาโน มกุฏพนนสนส จ สณจาการสส จ อนตเร ปุชํ กาเรสุ. ตาทิสํ ปญจวิสติโยชนานิ มคเค ปุชํ กาเรตวา โลกสส อนุกกณจนตถํ สพพตถ อนตราบणे ปสาเรตวา สุวณณโทณิยํ ปกขิตชาตโย ราชเร”^{๑๓๕๓} ปติฏจเปตวา”^{๑๓๕๔} สตติปณฺชเรน ปริกขิปาเปตวา อตฺตโน วิชิตे ปญจโยชนสตปริมณฺทเล มนุสฺเส สนนิปาเตสิ. เต ชาตโย คเหตวา กุสินารโต สาธุกัพิก”^{๑๓๕๕} กัพนฺดา”^{๑๓๕๖} นิกขมิตฺวา ยตถ ยตถ สุวณณวณฺณานิ ปุปฺผานิ ปสฺสนฺติ. ตตถ ตตถ ชาตโย สตติอนตเร จเปตวา ปุชํ อกํสุ. เตสํ ปุปฺผานิ ชีณกาเล กจฺจนฺติ. รตฺสส ชฺรฏฺจาน”^{๑๓๕๗} ปจฺฉิมฏฺจานเ สมปฺตเต”^{๑๓๕๘} สตฺต ทิวเส สาธุกัพิก”^{๑๓๕๙}

^{๑๓๔๔} น. สรราน.

^{๑๓๔๖} น.,ร. สรราน.

^{๑๓๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สรราน.

^{๑๓๔๘} ที.ม. ๑๐/๒๓๘/๑๔๖, ชินมหา. ๒๘๘-๙.

^{๑๓๔๙} ล. อชาตสตต.

^{๑๓๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเทหิปุโต.

^{๑๓๕๑} ที.ม. ๑๐/๒๓๘/๑๔๖.

^{๑๓๕๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตถนตเร “มคค”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๓๕๓} ล. ราชาเถ.

^{๑๓๕๔} ท.,ร. ปติฏจเปตวา, น. ปติตถเปตวา.

^{๑๓๕๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาธุกัพิก.

^{๑๓๕๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กัพนฺดา.

^{๑๓๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชฺรฏฺจาน.

^{๑๓๕๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปจฺฉิมฏฺจานสมปฺตเต.

^{๑๓๕๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาธุกัพิก.

กีพนฺติ.^{๑๓๖๐} เอวฺ ชาติโย คเหตฺวา อากจฺจนฺตานํ สดฺด วสฺसानิ สดฺด มาसानิ สดฺด ทิวसानิ
 วิตฺตวตฺตานิ.^{๑๓๖๑}

มิจฺฉาทิฏฺฐิกา “สมณสฺส โคตมสฺส ปรีนิพฺพุตกาลโต ปฏฺจาย พลฺกกาเรน”^{๑๓๖๒} สาธุ-
 กิพฺพิทาย”^{๑๓๖๓} อุปทฺตมฺหา”^{๑๓๖๔} สพฺเพ”^{๑๓๖๕} โน กมฺมนฺตา นฏฺจา”ติ อฺชฺฌายนฺตา มนํ ปโทเสตฺวา
 จพาสีตีสหสฺสมตฺตา อปาเย นิพฺพุตฺตา. ขีณาสฺวา อวชฺชิตฺวา”^{๑๓๖๖} “มหาชนฺโน มนํ ปโทเสตฺวา
 อปาเย นิพฺพุตฺตี”ติ”^{๑๓๖๗} “สกุํ เทวราชานํ ทิสฺวา ชาติอาหารญฺปิยา”^{๑๓๖๘} กเถสฺสามา”ติ มนฺเตตฺวา
 ตสฺส สนฺติกํ คณฺดฺวา ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา “ชาติอาหารญฺปิยา”^{๑๓๖๙} [] กโรหิ มหาราช”ติ อาหํสฺ.
 สกุโก อาห “ภนฺเต ปุณฺณชนฺโน นาม อาชาตสตฺตฺตนา สโม สทฺโธ นตฺถิ, น โส มม วจฺนํ กริสฺสตี,
 อปิจ โข มารวิภีสกสทิสํ วิภีสกํ”^{๑๓๗๐} ทสฺเสสฺสามิ,^{๑๓๗๑} มหาสทฺทํ สาเวสฺสามิ, ยกฺขคาก-
 ขิปิตกอาโรจเก”^{๑๓๗๒} กริสฺสามิ, ตุมฺเห”^{๑๓๗๓} “อมนุสฺสา มหาราช กุปิตา”^{๑๓๗๔} ขิปฺปิ”^{๑๓๗๕} ชาติโย
 อาหาราเปถา”ติ วเทยฺยาถ, เอว”^{๑๓๗๖} โส อาหาราเปสฺสตี”ติ. อถ โข สกุโก ตํ สพฺพํ อกาสิ.

^{๑๓๖๐} ท., น., ร., พ., ล. กีพนฺติ.

^{๑๓๖๑} ร., ล. วิตฺตวตฺตานิ.

^{๑๓๖๒} ท., น., ร., พ., ล. พลกาเรน.

^{๑๓๖๓} ท., น., ร., พ., ล. สาธุกิพฺพิทาย.

^{๑๓๖๔} ท., น., ร., พ., ล. อุปทฺตมฺหา.

^{๑๓๖๕} ท., น., ร., พ., ล. สพฺเพ.

^{๑๓๖๖} ท., น., ร., พ., ล. อวชฺชิตฺวา.

^{๑๓๖๗} ท., น., ร., พ., ล. นิพฺพุตฺตี.

^{๑๓๖๘} ท., น., ร., พ., ล. ชาติอาหารญฺปิยา.

^{๑๓๖๙} ท., น., ร., พ., ล. ชาติอาหารญฺปิยา.

^{๑๓๗๐} [] ท., น., ร., พ., ล. เอตฺถนฺตเร “กีน”ติ ทิสฺสตี.

^{๑๓๗๑} ท., น., ร., พ., ล. วิภีสกํ.

^{๑๓๗๒} ท., น., ร., พ., ล. ทสฺเสสฺสามิ.

^{๑๓๗๓} ท., น., ร., พ., ล. ยกฺขคากขิปิตกอาพาธเก.

^{๑๓๗๔} ท., น., ร., พ., ล. ตุมฺหาก.

^{๑๓๗๕} ท., น., ร., พ., ล. กุปิตา.

^{๑๓๗๖} ท., น., ร., พ., ล. เอตฺถนฺตเร “ขิปฺปน”ติ น ทิสฺสตี.

^{๑๓๗๗} ร. เอว.

เถราภิ ราชาน^{๑๓๗๘} อุปสงกมิตวา^{๑๓๗๙} “มหाराช อมนุสสา^{๑๓๘๐} กุปิตา^{๑๓๘๑} ธาตุโย
 ขิปปํ อหฺราเปหิ”ติ อหํสุ. ราชาน “น ตาว ภนฺเต มยํ จิตฺตํ ตุสฺสติ, เอวํ สนฺเตปิ อหฺรณฺตฺว”ติ อห.
 สดฺดเม ทิวเส ธาตุโย อหํสุ. เอวํ ภควโต ธาตุโย คเหตฺวา ราชาน ราชคเห ญฺปนฺจ มหฺนฺจ
 อกาสิ.]^{๑๓๘๒}

[เวสาลิกาปิ ลิจฺฉวี^{๑๓๘๓} เวสาลิยํ ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺจ มหฺนฺจ อกํสุ. กปิลวตฺถุ-
 วาสิกา สกฺยา กปิลวตฺถุสฺมี ภควโต สรีรานํ^{๑๓๘๔} ญฺปนฺจ มหฺนฺจ อกํสุ.^{๑๓๘๕} อลฺลกปฺปกา^{๑๓๘๖}
 พุลิโย^{๑๓๘๗} อลฺลกปฺเป ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺจ มหฺนฺจ อกํสุ. รามคามกปิ โกสิยา^{๑๓๘๘} รามคาเม
 ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺจ อกํสุ. เวฏฺฐทีปโกปิ พุราหฺมโณ เวฏฺฐทีเป^{๑๓๘๙} ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺจ
 มหฺนฺจ อกาสิ. ปาเวยฺยกปิ มลฺลา ปาวายํ ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺจ มหฺนฺจ อกํสุ. โกสินารกปิ
 มลฺลา กุสินารายํ ภควโต สรีรานํ ญฺปนฺจ มหฺนฺจ อกํสุ. โทณฺเฑปิ พุราหฺมโณ ตุมฺพสฺส ญฺปนฺจ
 มหฺนฺจ อกาสิ. ปิप्พลินฺยาปิ โมริยา ปิप्พลินฺเ อญฺคารานํ ญฺปนฺจ มหฺนฺจ อกํสุ.^{๑๓๙๐} สพฺพา
 ปริกฺขาราน นานานคเรหิ นีตาเยว.^{๑๓๙๑} อิติ อญฺจ สรีรธาตฺถุปา นวโม ตุมฺพญฺโป ทสฺโม อญฺคารญฺโป
 เอวเมตํ ภูตปฺปพฺพนฺติ]^{๑๓๙๒} ปจฺฉา สงฺคีติการกา อหํสุ.

^{๑๓๗๘} น. ชาน.

^{๑๓๗๙} น. อุปสํกมิตวา.

^{๑๓๘๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อมนุสสา.

^{๑๓๘๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กุปิตา.

^{๑๓๘๒} ที.ม.อ. ๒/๒๓๖-๔๐/๒๑๖-๒๐.

^{๑๓๘๓} ท.,น.,ร. ลิจฺฉวี.

^{๑๓๘๔} ท.,น. สรีราน.

^{๑๓๘๕} ล. อกาสิ.

^{๑๓๘๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อลฺลกปฺปิกา.

^{๑๓๘๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จุลิโย.

^{๑๓๘๘} ท.,น.,ร. โกสิยา.

^{๑๓๘๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวฏฺฐทีปเก.

^{๑๓๙๐} ที.ม. ๑๐/๒๓๙/๑๔๖, ชินมหา. ๒๘๙-๒๙๐.

^{๑๓๙๑} ล. นีตาเยว.

^{๑๓๙๒} ที.ม. ๑๐/๒๓๙/๑๔๖.

“อุณฺหิสี ^{๑๓๙๓} จตฺสโร ^{๑๓๙๔} ทาจา ^{๑๓๙๕} อกฺขกา เทว จ ธาตุโย ^{๑๓๙๖}	
อสมภินฺนา อีมา ^{๑๓๙๗} สดฺต	เสสา ภินฺนา ว ^{๑๓๙๘} ธาตุโย. ^{๑๓๙๙} [๕๔]
มหนฺตา ภินฺนมฺคฺคา ^{๑๔๐๐} จ	มชฺฌิมา ภินฺนตณฺฑุลา ^{๑๔๐๑}
ขุทฺทกา สาสปมตฺตา	เอวํ ธาตุปมาณิกา. [๕๕]
มหนฺตา สุวณฺณวณฺณา	มชฺฌิมา ผลิกปฺปกา
ขุทฺทกา มกฺกุลวณฺณา ^{๑๔๐๒}	ดีณิ วณฺณานิ ธาตุโย. [๕๖]
เอตฺตกา ธาตุโย สพฺพา	สมปฺปิณฺเต อฏฺฐ โทณกํ
โทณเณกํ ^{๑๔๐๓} นาฬิ เทว จ	โสฬส นาฬิโย ^{๑๔๐๔} มิตา. ^{๑๔๐๕} [๕๗]
มหนฺตา ปณฺจ นาฬิ จ	มชฺฌิมา ปณฺจ นาฬิกา
ขุทฺทกา จ ฉ นาฬิ จ	โสฬส ธาตุโย มิตา. [๕๘]
อุทฺธํ ทกฺขิณทาณฺณจ ^{๑๔๐๖}	ดาวดีเส ปติฏฺฐิจิตํ
อโร ทกฺขิณทาณฺณจ ^{๑๔๐๗}	กาลิงฺเค สุปติฏฺฐิจิตํ [๕๙]
วามทาณฺณจ ^{๑๔๐๘} อุทฺธิปิ	คณฺฐารฏฺฐเจ ^{๑๔๐๙} ปติฏฺฐิจิตํ
วามทาณฺณจ ^{๑๔๑๐} อโรปิ	นาคโลเก ^{๑๔๑๑} ปติฏฺฐิจิตํ. [๖๐]

๑๓๙๓ ท.,น.,ร.,พ.,ล. อุณฺหิสี.

๑๓๙๔ ท.,น.,ร.,พ.,ล. จตฺโร.

๑๓๙๕ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทาจา.

๑๓๙๖ ท.,น.,ร.,พ.,ล. สดฺติมา.

๑๓๙๗ ท.,น.,ร.,พ.,ล. จ ตา.

๑๓๙๘ ท.,น.,ร.,พ.,ล. จ.

๑๓๙๙ ขุ.พทุธ.๓๓/๖/๕๗๙.

๑๔๐๐ ล. ภินฺนมฺตฺตา.

๑๔๐๑ น. ภินฺนตณฺฑุลา.

๑๔๐๒ ท.,น.,ร.,พ.,ล. พกฺกุลวณฺณา.

๑๔๐๓ ท.,น.,ล. โทณเณกํ.

๑๔๐๔ น. นาฬิโย.

๑๔๐๕ ท.,น.,ร.,ล. มิตา.

๑๔๐๖ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทกฺขิณทาณฺณจ.

๑๔๐๗ ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทกฺขิณทาณฺณจ.

๑๔๐๘ ท.,น.,ร.,พ.,ล. วามทาณฺณจ.

๑๔๐๙ ท.,น.,ร.,พ.,ล. คณฺฐารฏฺฐเจ.

๑๔๑๐ ท.,น.,ร.,พ.,ล. วามทาณฺณจ.

๑๔๑๑ ร.,พ.,ล. นาคเณเก.

ทกขิณอกุขธาตุ จ	ดาวดีเส ปติฏฐิตา	
วามอกุขนอุณฺหิสา	พฺรหมโลก ปติฏฐิตา.	[๖๑]
จตุตทาฬีส สมา ทนฺดา	เกสา โลมา นขาปี จ	
เทวา หรณฺติ เอเกกํ	จกุกวาพปฺปรมฺปรา.	[๖๒]
ปาฏฺฐลิปฺตฺตณฺคเร	สตฺถุโน กายพฺนฺธํ	
ปญฺจาโลทกฺสากญฺ	จมฺมขนฺธญฺจ โกสเล.	[๖๓]
อรณํ จ มิถิลายํ	เวเทเห ปฺริสวานํ	
วาสี ^{๑๔๑๒} สุจฺจิ ชฺรณฺจาปี	อินฺทปตฺเต ปติฏฺฐิตํ.	[๖๔]
อุปาหนํ กุญฺจิกญฺจ	ถวิกาย ^{๑๔๑๓} จ สตฺถุโน	
อุสิรพฺรหฺมณคามา	รตนมยภาริเต ^{๑๔๑๔}	[๖๕]
ปจฺจตฺถรณํ มกฺขเต	ภทฺทรญฺเจ ดีจิวํ	
ลงฺกาทีเป ปตฺตญฺจาปี	กฺรฺรญฺเจ นิสินฺ ^{๑๔๑๕}	[๖๖]
ตา สพฺพา สตฺถุ ธาตุโย	ปฺริกฺขารญฺจ สพฺพโส	
ปฺฐิตา ^{๑๔๑๖} นรเทเวหิ	อหํ วนฺทามิ ธาตุโย"ติ.	[๖๗]

ธาตุวิภชฺชนปฺริวตฺโต นิฏฺฐิตโต.^{๑๔๑๗}

^{๑๔๑๒} ท.,น.,ร. วาสี.

^{๑๔๑๓} ท.,น. ถวิถาย.

^{๑๔๑๔} ร. รตนมยภาริเต.

^{๑๔๑๕} น. นิสิน.

^{๑๔๑๖} ล. ปฐิตา.

^{๑๔๑๗} ท.,ร.,พ.,ล. ธาตุวิภชฺชนปฺริวตฺโต สมตฺโต, น. ธาตุวิภชฺชนปฺริวตฺโต สมโต.

๓.๖ มารพนฺธนปริวตฺต [๒๙]

[เอาจิ ปติฏฺฐิตะสฺส ปน ญฺเปสฺส มหากัสสปตเถโร ธาตุณฺ อนุตฺตรายํ ทิสฺวา ราชาณํ
 อชาตสตุตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา “มหาราช เอาจิ ธาตุณิธานํ กาคํ วฏฺฏตฺติ”ติ อาห. “สาธุ ภนฺเต,^{๑๔๑๘}
 นิธานกมฺมนฺตา ว มม โหตุ, เสสธาคฺคโย ปน กถํ อหฺรามี”ติ. “น มหาราช ธาตุอาหารณํ ดุยฺหํ ภาวโร
 อมฺหากํ ภาวโร”ติ. “สาธุ ภนฺเต, ดุมฺเห ธาคฺคโย อหฺรณ, อหํ นิธานํ กริสฺสามิ”ติ. เถโร เตสํ เตสํ
 ราชกุลานํ ปฏิจฺรณมตฺตเมว จเปตฺวา เสสธาคฺคโย อหฺริ. รัมคามา ปน^{๑๔๑๙} ธาคฺคโย นาคา^{๑๔๒๐}
 ปริคฺคณฺหิสฺส,^{๑๔๒๑} ตาสํ อนุตฺตรายํ^{๑๔๒๒} นตฺถิ. “อนาคเต กาเล ลุงกาทีเป มหาวิหาเร มหาเจตฺติยมฺหิ
 นิทหิสฺสนฺตฺติ”^{๑๔๒๓} ตา อนาหฺริตฺวา^{๑๔๒๔} เสเสหิ สตุตฺตหิ นคเรหิ อหฺริตฺวา ราชคหสฺส ปาจิณ-
 ทกฺขิณทิสภาเก^{๑๔๒๕} จเปตฺวา “อิมสฺมิ จาเน โย ปาสาณเ อตฺถิ, โส อนุตฺตรายตฺตํ, ปัสส วิย
 สุตฺตา โหตุ อุตฺกํ มา อญฺจหตุ”ติ อธิฏฺฐาสิ.

ราชา ตํ จานํ ขนาเปตฺวา ตโต อุตฺตมฺปัสฺสนา อธิฏฺฐกา กาเรตฺวา อสฺสีติมหาสาวกานํ
 เจตฺติยานิ กาเรติ.^{๑๔๒๖} “อิธ ราชา กิ กาเรตฺติ”ติ ปุจฺจนฺตานํปิ มหาสาวกานํ เจตฺติยานิ”ติ วทนฺติ.
 น โกจิ ธาตุณิธานภาวํ ชานาติ. อสฺสีติหตฺถกมฺภีเร ปน ตสฺมิ ปเทเส ชาเต เหมจฺจา โลหสนฺถารํ^{๑๔๒๗}
 สนฺถราเปตฺวา ตตฺถ ญฺปารามे เจตฺติยฆรปฺปมาณํ ตมฺพโลหมยํ เคหํ การาเปตฺวา อญฺจ อญฺจ
 หริจฺนุทฺตานิมเย^{๑๔๒๘} กรณฺเต จ ญฺเป จ การาเปสิ. อถ ภควโต ธาคฺคโย หริจฺนุทฺตนกรณฺเต
 ปกฺขิปปิตฺวา^{๑๔๒๙} ตํ หริจฺนุทฺตนกรณฺตมฺปิ^{๑๔๓๐} อณฺณสฺมิ หริจฺนุทฺตนกรณฺเต ปกฺขิปปิตฺวา^{๑๔๓๑} ตมฺปิ
 อณฺณสฺมินฺติ เอาจิ อญฺจ หริจฺนุทฺตนกรณฺเต เอกโต หุตฺวา เอเตเนว อุปาเยน เต อญฺจ กรณฺเต อญฺจสฺ
 หริจฺนุทฺตนญฺเปสฺส, อญฺจ หริจฺนุทฺตนญฺเป อญฺจสฺส โลหิตจฺนุทฺตนกรณฺเตสฺส, อญฺจ โลหิตจฺนุทฺตนกรณฺเต

^{๑๔๑๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภนฺเตติ.

^{๑๔๑๙} ล. ปน.

^{๑๔๒๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นาคราชาโน.

^{๑๔๒๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปริคฺคณฺหิสฺส.

^{๑๔๒๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อนุตฺตรายํ.

^{๑๔๒๓} พ. นิทหิสฺสนฺตฺติ.

^{๑๔๒๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นาหฺริตฺถ.

^{๑๔๒๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาจิณทกฺขิณทิสภาเก.

^{๑๔๒๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กาเรสิ.

^{๑๔๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โลหสนฺถารํ.

^{๑๔๒๘} น. หริจฺนุทฺตานิมเย.

^{๑๔๒๙} น.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ปกฺขิปปิตฺวา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๓๐} ท.,น.,ร.,พ. หริจฺนุทฺตนกรณฺตํ, ล. หริจฺนุทฺตนทฺตนกรณฺตํ.

^{๑๔๓๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปกฺขิปปิ.

อฏฺฐสฺส โลหิตจหนฺตญฺเปสฺ, อฏฺฐ โลหิตจหนฺตญฺเป อฏฺฐสฺส ทนฺตกรณฺเทสฺ, อฏฺฐ ทนฺตกรณฺเท
 อฏฺฐสฺส ทนฺตญฺเปสฺ, อฏฺฐ ทนฺตญฺเป อฏฺฐสฺส สพฺพรตฺนกรณฺเทสฺ, อฏฺฐ สพฺพรตฺนกรณฺเท อฏฺฐสฺส
 สพฺพรตฺนญฺเปสฺ, อฏฺฐ สพฺพรตฺนญฺเป อฏฺฐสฺส สุวณฺณกรณฺเทสฺ,^{๑๔๓๒} อฏฺฐ สุวณฺณกรณฺเท^{๑๔๓๓}
 อฏฺฐสฺส สุวณฺณญฺเปสฺ, อฏฺฐ สุวณฺณญฺเป อฏฺฐสฺส รชตกรณฺเทสฺ,^{๑๔๓๔} อฏฺฐ รชตกรณฺเท^{๑๔๓๕} อฏฺฐสฺส
 รชตญฺเปสฺ,^{๑๔๓๖} อฏฺฐ รชตญฺเป^{๑๔๓๗} อฏฺฐสฺส มณฺิกรณฺเทสฺ, อฏฺฐ มณฺิกรณฺเท อฏฺฐสฺส มณฺิญฺเปสฺ,^{๑๔๓๘}
 อฏฺฐ มณฺิญฺเป อฏฺฐสฺส โลหิตจฺคกรณฺเทสฺ, อฏฺฐ โลหิตจฺคกรณฺเท^{๑๔๓๙} อฏฺฐสฺส โลหิตจฺคญฺเปสฺ,^{๑๔๔๐}
 อฏฺฐ โลหิตจฺคญฺเป อฏฺฐสฺส มสํารคฺคกรณฺเทสฺ,^{๑๔๔๑} อฏฺฐ มสํารคฺคกรณฺเท^{๑๔๔๒} อฏฺฐสฺส
 มสํารคฺคญฺเปสฺ,^{๑๔๔๓} อฏฺฐ มสํารคฺคญฺเป^{๑๔๔๔} อฏฺฐสฺส ผลิกมยกรณฺเทสฺ, อฏฺฐ ผลิกมยกรณฺเท
 อฏฺฐสฺส ผลิกมยญฺเปสฺ^{๑๔๔๕} ปกฺขิปี.^{๑๔๔๖}

สพฺเพสํ อฺปรํ ผลิกเจติยํ ญฺปารามे เจติยปฺปมาณํ อโหสิ, ตสฺส อฺปริ สพฺพรตฺนมยํ
 เคหํ กาเรสิ, ตสฺส อฺปริ สุวณฺณมยํ, ตสฺส อฺปริ รชตมยํ,^{๑๔๔๗} ตสฺส อฺปริ ตมฺพโลหมยํ^{๑๔๔๘} เคหํ
 อโหสิ. ตตฺถ^{๑๔๔๙} สพฺพรตฺนมยํ วาลิกํ^{๑๔๕๐} โอิกิริตฺวา ชลชถลชปฺปฺผานํ สหสฺसानิ วิปฺปกิริตฺวา

-
- ^{๑๔๓๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วณฺณกรณฺเทสฺ.
^{๑๔๓๓} ล. วณฺณกรณฺเท.
^{๑๔๓๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชฏกรณฺเทสฺ.
^{๑๔๓๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชฏกรณฺเท.
^{๑๔๓๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชฏญฺเปสฺ.
^{๑๔๓๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชฏญฺเป.
^{๑๔๓๘} ท.,น.,ร. มณฺิญฺเปสฺ.
^{๑๔๓๙} น. โลหิตจฺคกณฺเท.
^{๑๔๔๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โลหิตจฺคญฺเป.
^{๑๔๔๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มํสํารคฺคกรณฺเทสฺ.
^{๑๔๔๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มํสํารคฺคกรณฺเท.
^{๑๔๔๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มํสํารคฺคญฺเปสฺ.
^{๑๔๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มํสํารคฺคญฺเป.
^{๑๔๔๕} ล. ผลิกมยญฺเปสฺ.
^{๑๔๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปกฺขิปีตฺวา.
^{๑๔๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชฏมยํ.
^{๑๔๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตมฺพโลหมยํ.
^{๑๔๔๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตสฺส.
^{๑๔๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สพฺพรตฺนมยวาลิกํ.

อหุณณญจานิ ชาตกสตานิ อสีติมหาเถเร^{๑๔๕๑} สุทฺธโชนมหาราชานํ มหามายาเทวี^{๑๔๕๒}
 สดุด สหชาเตติ สพฺพานิ จานิ สุวณฺณมยาเนว กาเรสิ. ปณฺจปณฺจสเด สุวณฺณรชตมเย^{๑๔๕๓}
 ปุณฺณมเง จปาเปสิ. ปณฺจ สุวณฺณธชสเด^{๑๔๕๔} อุตฺสาเปสิ. ปณฺจสเด สุวณฺณทีเป ปณฺจสเด
 รชตทีเป^{๑๔๕๕} กาเรตฺวา สุกนฺธเตลลสฺส ปุเรตฺวา เตสุ ทุกฺกุลวณฺณิโย^{๑๔๕๖} จเปสิ.

อถายสฺมา มหากสฺสโป “มาลา มา มิลายนฺตุ, คนฺธา มา วินสฺสนฺตุ, ทีปา มา
 วิชฺฌายนฺตุ”ติ อธิฏฺฐจิตฺวา สุวณฺณปฏฺเฏ^{๑๔๕๗} อกฺขรานิ จินฺหาเปสิ :-

อนาคเตปิ ยทา อโสโก นาม กุมารโ ฉดตฺ อุตฺสาเปตฺวา อโสโก ฌมฺมราชา ภวิสฺสติ,
 โส อีมา ธาตุโย วิตุถาริกา^{๑๔๕๘} กริสฺสตี”ติ.

ราชา สพฺพปสาธเนหิ ปุเชตฺวา อาทิตฺโต ปฏฺจาย ทวารํ ปิทหนฺโต นิกฺขมิ,^{๑๔๕๙}
 โส ตมฺพโลหทวารํ^{๑๔๖๐} ปิททิตฺวา อาวิณฺชนรชชฺยังฺ กุณฺณจิกมฺพุทฺธิกํ พนฺธิตฺวา^{๑๔๖๑} ตตฺถเวย มหนฺตํ
 มณฺธิชนฺธํ^{๑๔๖๒} จเปสิ “อนาคเต ทลิตฺทราชา อิมํ มณฺธิ คเหตฺวา ธาตุณํ สกฺกการํ^{๑๔๖๓} กโรตฺตู”ติ^{๑๔๖๔}
 อกฺขรํ^{๑๔๖๕} จินฺหาเปสิ.

สกุโก เทวราชา วิสฺสกกมฺมํ^{๑๔๖๖} อามนฺเตตฺวา “ตาด อชาตสตุตฺตนา ธาตุนิธานํ กตํ
 เอตฺถ^{๑๔๖๗} อารกฺขํ ปฏฺจเปหี”ติ ปหิณฺ, โส อาคนฺตฺวา วาพสฺสํมาญฺยนฺตํ โยเชสิ, กฏฺจรูปกานิ ตสฺมี
 ธาตุคพฺเภ ผลิกวณฺณชคฺเค คเหตฺวา วาดสทิสฺเสน เวเคน อนุปฺริยายนฺตํ โยเชตฺวา เอกายเวย

^{๑๔๕๑} ล. อสีติมหาเถเร.

^{๑๔๕๒} ล. มหาโมคฺคัลลยาเทวี.

^{๑๔๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สุวณฺณรชฏมเย.

^{๑๔๕๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปณฺจสุวณฺณธชชสเด.

^{๑๔๕๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รชฏทีเป.

^{๑๔๕๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทุกฺกุลวณฺณิโย.

^{๑๔๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สุวณฺณปตฺเต.

^{๑๔๕๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิตุถาริตา.

^{๑๔๕๙} น.,พ.,ล. นิกฺขมิตฺวา.

^{๑๔๖๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตามพโลหทวารํ.

^{๑๔๖๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. พนฺธิ.

^{๑๔๖๒} ร. มณฺธิชนฺธ.

^{๑๔๖๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ธาตุสกฺกการ.

^{๑๔๖๔} ล. กตฺวาโรตฺตูติ.

^{๑๔๖๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อกฺขรานิ.

^{๑๔๖๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิสฺสกกมฺม.

^{๑๔๖๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตตฺถ.

อาณิยา^{๑๔๖๘} พนฺธิตฺวา สมฺมตโต ติณฺชกาวสธากาเรน^{๑๔๖๙} สีลาปริกฺขเป กตฺวา อุปริ เอกาย
 ปิณฑิตฺวา ปัสสุ ปกฺขิปิตฺวา ภูมึ สมฺ^{๑๔๗๐} กตฺวา จสฺส อุปริ ปาสาณญฺปิ ปติฏฺฐเปสิ.^{๑๔๗๑} เอว
 ปรีณฺโณเจเต^{๑๔๗๒} ธาตุนิธานเ ยาวตายุํ จตฺวา เถโรปิ ปรีณฺพุทฺโต, ราชปิ ยถากมฺมํ คโต, เตปิ
 มนุสฺสา กาลกตา.

อปรภาเคปิ ยทา อโสภกฺกมาโร จตฺตํ อสฺสาเปตฺวา อโสโก นาม ทุมฺมราชา หุตฺวา ตา
 ธาตุโย คเหตฺวา ชมฺพุทฺธิเป^{๑๔๗๓} วิตุถาริกา อกาสิ. กถํ ? โส นิโครธสามเณรํ^{๑๔๗๔} นิสฺสาย สาสเน
 ลทฺธปฺปสาโท จตุราสีตฺติวิหารสหสฺसानิ กาเรตฺวา ภิกฺขุสํฆํ ปุจฺฉิ “ภนฺเต มยา จตุราสีตฺติวิหาร-
 สหสฺसानิ^{๑๔๗๕} การิตานิ, ธาตุโย กุโต ลภิสฺสามิ”ติ. “มหาราช ‘ธาตุนิธานํ’ นาม อตฺถิ”ติ สฺโณม น
 ปน ปญฺญาติ^{๑๔๗๖} อสฺกสมิ จาเน”ติ. ราช ราชคเห เจติยํ ภินฺทาเปตฺวา ธาตุํ อปสฺสนฺโต
 ปฏิปาทิกํ กาเรตฺวา ภิกฺขุ ภิกฺขุณิโย อุปาสเก อุปาสิกาโยติ จตฺสฺโส ปรีสา คเหตฺวา เวสาลี คโต.
 ตตฺราปิ อลภิตฺวา กปิลวตฺถุ. ตตฺราปิ อลภิตฺวา^{๑๔๗๗} รามคามํ คโต. รามคามเ นาคา เจติยํ
 ภินฺทิตุํ น อทฺสุ. เจติเย นิปตฺติตฺถุทฺทาโล ชนฺธทาชนฺธํ^{๑๔๗๘} โหติ. เอว ตตฺราปิ อลภิตฺวา อลฺลภปฺปิ
 เวฏฺฐทฺธิปํ^{๑๔๗๙} ปาวํ กุสึนารนฺติ สพฺพตฺถ เจติยานิ ภินฺทิตฺวา ธาตุํ อลภิตฺวา ว^{๑๔๘๐} ปฏิปาทิกานิ
 กตฺวา ปุน ราชคหํ คนฺตฺวา จตฺสฺโส ปรีสา สนฺนิปาเตตฺวา “อตฺถิ เกนจิ สุตฺพุทฺฬ ‘อสฺกฏฺฐจาเน นาม
 ธาตุนิธานนฺ’”ติ ปุจฺฉิ.

ตตฺเรโก วิสฺวสฺสสตีโก เถโร “อสฺกฏฺฐจาเน ธาตุนิธานนฺ”ติ น ชานามิ, มยฺหํ ปน ปิตา
 มหาเถโร มํ^{๑๔๘๑} สตฺตวสฺสกาเล มาลาจโกฏฺฏกํ คานฺหาเปตฺวา “เอहि สามเณร อสฺกคจฺจนฺตเร
 ปาสาณญฺปิ อตฺถิ, ตตฺถ คจฺจามา”ติ คนฺตฺวา ปุเชตฺวา “อิมํ จานํ อุปฺชาเรตุํ วฏฺฐติ สามเณรา”ติ

^{๑๔๖๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาณิยา.

^{๑๔๖๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ติณฺชกาวสธากาเรน.

^{๑๔๗๐} น.,ล. ภูมิสฺม.

^{๑๔๗๑} น. ปติฏฺฐาเปสิ, ล. ปตฺฏฐาเปสิ.

^{๑๔๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิณฺโณเจเต.

^{๑๔๗๓} ล. ชมฺพุทฺธิเป.

^{๑๔๗๔} ท.,น.,ร. นิโครธสามเณร.

^{๑๔๗๕} ล. มหาจตุราสีตฺติวิหารสหสฺसानิ.

^{๑๔๗๖} น. ปญฺญาติ.

^{๑๔๗๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “กปิลวตฺถุ. ตตฺราปิ อลภิตฺวา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๔๗๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชนฺธทาชนฺธ.

^{๑๔๗๙} ล. เวฏฺฐทฺธิ.

^{๑๔๘๐} ล. อลภิตฺวา ว.

^{๑๔๘๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “มณฺ”ติ น ทิสฺสติ.

อาห. “อหํ เอตตํ ชานามิ มหาราชา”ติ อาห. ราชา “เอตทว จานน”ติ วตฺวา คจฺเณ^{๑๔๘๒}
 หาเรตฺวา ปาสาณญฺปนฺจ^{๑๔๘๓} ปัสสุ จ อปนฺเตวฺวา เหมจฺจา สุธามฺมํ อทฺทส. ตโต สุธา จ^{๑๔๘๔}
 อิกฺขกาโย จ หาเรตฺวา อนฺุพฺพุเพน ปรีเวณํ โอรุยฺห สดฺตรตฺนวาลิกํ อสิหตฺถานิ จ กฏฺจรูปกานิ
 สมฺปรีวตฺตฺนฺตานิ^{๑๔๘๕} อทฺทส. โส ยกฺขทาสเก^{๑๔๘๖} ปกฺโกสาเปตฺวา พลิกมมํ กาเรตฺวาปิ เนว
 อนฺตํ น โกฏฺฐิ ปสฺสนฺโต เทวตาโย นมสฺสฺมาโน “อหํ อีมา ธาตุโย คเหตฺวา จตฺราสีติยา วิหาร-
 สหสฺสเสสุ นิทฺทิตฺวา สกฺการํ กโรมิ, มา เม เทวตา [^{๑๔๘๗}] อนฺตรายํ กโรนฺตุ”ติ อาห.

สกุโก เทวราชา จาริกํ จรฺนโต^{๑๔๘๘} ตํ ทิสฺวา วิสฺสกมมํ^{๑๔๘๙} อามนฺเตสิ “ตาด อโสโก
 ฌมฺมราชา ‘ธาตุโย นิหริสฺสามิ’ติ^{๑๔๙๐} ปรีเวณํ โอดิตฺถโน, คนฺตฺวา กฏฺจรูปกานิ^{๑๔๙๑} หาเรสิ”ติ. โส
 ปญฺจจุพคามธารกเวเสน^{๑๔๙๒} คนฺตฺวา รณฺโณ ปุโรโต ธนฺหตฺโต จตฺวา “หรามิ มหาราชา”ติ อาห.
 “หร ตาดา”ติ สรํ คเหตฺวา สนฺธิมฺหิเยว วิชฺฌิ, สพฺพํ วิปฺปกิริยิตฺถ. อถ ราชา อาวิญฺชเน พนฺธํ
 กุญฺจิกมฺพุทฺธิกํ คณฺหิตฺวา มณฺชิพนฺธํ ปสฺสิ. อนาคเต ทลิตฺทราชา อิมํ มณฺเฑ คเหตฺวา ธาตุณํ สกฺการํ
 กโรนฺตุ”ติ ปุณ อกฺขรานิ ทิสฺวา กุชฺฌิตฺวา “มาทิสํ นาม ราชนํ ทลิตฺทราชา”ติ วตฺตุํ ยยุตฺตฺน^{๑๔๙๓}”ติ
 ปุณฺปฺปุณํ ฌมฺเฏวฺวา ทวาร์ วิวราเปตฺวา^{๑๔๙๔} อนฺโตเคหํ ปวิฏฺโง.

อฏฺฐารสวสฺสาธิกานํ ทฺวินฺนํ วสฺสสฺตานํ อฺปฺริ อาโรปิตทึปา ตเถว ชลนฺติ,^{๑๔๙๕}
 นีลุปฺพลุปฺพานิ ตํขณํ อahrtฺวา อาโรปิตานิ วีย, ปุณฺณสนฺถาโร ตํขณํ สนฺถโต วีย, คนฺธา
 ตมฺหุตฺตํ ปีเสตฺวา จปีตา^{๑๔๙๖} วีย. ราชา สุวณฺณปฏฺฐํ คเหตฺวา “อนาคเตปิ ยทา อโสโก นาม กุมารो
 จตฺตํ อสฺสาเปตฺวา อโสโก นาม ฌมฺมราชา ภวิสฺสตี, โส อีมา ธาตุโย วิตฺถาริกา ภริสฺสตี”ติ

^{๑๔๘๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. คจฺณ.

^{๑๔๘๓} น. ปาสาณญฺปนฺจ.

^{๑๔๘๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สุธญฺจ.

^{๑๔๘๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สัมปรีวตฺเตนฺตานิ.

^{๑๔๘๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยกฺขทาสิก.

^{๑๔๘๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ปวีสฺสสา”ติ ทิสฺสตี.

^{๑๔๘๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จโรนฺโต.

^{๑๔๘๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิสฺสกมมํ.

^{๑๔๙๐} ท.,น.,ร.,ล. นิหริสฺสามิตี.

^{๑๔๙๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กฏฺจรูปกานิ.

^{๑๔๙๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปญฺจจุลคามธารกเวเสน.

^{๑๔๙๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยยุตฺต.

^{๑๔๙๔} ท.,ร. วิวเรตฺวา, น.,พ.,ล. วิวริตฺวา.

^{๑๔๙๕} น. ชลนฺตํ, ล. ชลนฺต.

^{๑๔๙๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชปีตา.

วาเจตวา “ทัญญุโจ โภ^{๑๔๙๗}” อหํ อยฺเยน มหากสฺสปตฺเตเรนา”ติ วตฺวา วามหตฺถํ อากุชฺชิตฺวา^{๑๔๙๘}
ทกฺขิณฺเนน หตฺถेเนน อปฺโปเฆสิ.

โส ดสฺมี จาเน ปริจฺจณชาตุมตฺตเมว^{๑๔๙๙} จเปตฺวา เสสา ธาตโย สพฺพา คเหตฺวา
ชาตฺตเกหํ ปุพฺเพ ปิทยิตฺตนิยเมว^{๑๕๐๐} ปิทยิตฺวา สพฺพํ ยถาปากตฺติกเมว^{๑๕๐๑} กตฺวา อุปริ ปาสาณ-
เจตฺติยํ ปตฺติญฺจเปตฺวา^{๑๕๐๒} ธาตฺตฺรตฺนํ [^{๑๕๐๓}] สกฺกาเรน คเหตฺวา ราชิตฺธิยา ชีณาสวิตฺธิยา จ
สกลชมฺพุทฺธิปตฺเต^{๑๕๐๔} จตฺตฺราสีตฺติณฺครสฺสเสสฺสํ สุวณฺณรตฺนมยํ มหาญฺปิ การาเปตฺวา เอกภากํ
จเปตฺวา สพฺพพรตฺนธาดุํ ญฺเปสฺส ปตฺติญฺจาเปตฺวา ปุณฺ ปาตลีสํปฺตฺตฺนคเร มหาคงฺกาย ตีเร อทฺธมฺโยชน-
ปริมาณํ^{๑๕๐๕} มหาญฺปิ นานารตฺนปฏิมณฺฑิตํ^{๑๕๐๖} อนฺเกราชปฏฺฐากจตฺตสํกิณฺณํ รตฺนปภาหิ
สมุชฺฉนฺตํ เกลาสสิขรปฏฺฐิกากํ^{๑๕๐๗} การาเปตฺวา จปิเตกภากํ สรรีธาตฺตฺรตฺนํ ดสฺมี มหาญฺเป
ปตฺติญฺจาเปสิ.

ดโต ราชา เตสฺสยจ สกลชมฺพุทฺธิเป^{๑๕๐๘} จตฺตฺราสีตฺติญฺปสฺสสฺสํ อิมสฺส มหาญฺปสฺส
อุสฺสาปนํ กตฺตฺกามา^{๑๕๐๙} เอวํ สมจฺฉินฺเตสิ “อหํ โข ปเนตฺรหิ อิมสํ ญฺปานํ^{๑๕๑๐}” อุสฺสาปนํ
กโรนฺโต มหาปุชฺฌยจ กตฺตฺกามา^{๑๕๑๑} สดฺดํ วสฺसानิ สดฺดํ มาसानิ ทิวसानิ มยฺหํ อนุรูปํ ภวิสฺสติ,
เกณ นฺ ชฺ โข อุปาเยน มม ปุณฺณนฺตฺราโย มา ภวิสฺสติ, นนฺทาหํ อริยสํฆํ ปุจฺฉนิสฺสามิ”ติ. ราชา
อมจฺจคณฺปรีวฺตโต^{๑๕๑๒} มหาวิหาเร ภิกฺขุสํฆํ อุปสงฺกมิตฺวา เอกมณฺตํ จโต สัมเมรเมตฺทโวจ “มยฺหํ
ภนฺเต เถรอนุกมฺปาย เอกํ ภิกฺขุํ อิทฺธิมณฺตํ มม ปุณฺณนฺตฺรายสฺส วิฆาฏฺณสมตฺถํ อาณาเปสิ, อหํปิ

^{๑๔๙๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ดาตา.

^{๑๔๙๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อากุชฺชิตฺวา.

^{๑๔๙๙} น. ปริจฺจณชาตุมตฺตเมว.

^{๑๕๐๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปิทยิตฺตนิยเมว.

^{๑๕๐๑} น. ยถาปากตฺติกเมว.

^{๑๕๐๒} ที่.ม.อ. ๒/๒๔๐/๒๒๐-๔.

^{๑๕๐๓} [] ท.,น.,ร. เอตฺถนฺตเร “สมฺมา”ติ ทิสฺสติ, ล. เอตฺถนฺตเร “สกฺกา”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๕๐๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สกลชมฺพุทฺธิปตฺเต.

^{๑๕๐๕} ท.,น.,ร.,ล. อทฺธมฺโยชนปริมาณ.

^{๑๕๐๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นานารตฺนปฏิมณฺฑิต.

^{๑๕๐๗} ท.,ร.,พ.,ล. เกลาสสิขรปฏฺฐิกากํ, น. เกลาสสิขปฏฺฐิกาก.

^{๑๕๐๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สกลชมฺพุทฺธิปตฺเต.

^{๑๕๐๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กตฺกามา.

^{๑๕๑๐} น. ญฺปาน.

^{๑๕๑๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กตฺกามา.

^{๑๕๑๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อมจฺจคณฺปรีวฺตโต.

สดตวสฺสยจ สดตมาสยจ สดตทิวสยจ มหาญูป ปุชฺช กริสฺสามิ”ติ. ตํ สุตฺวา สํมเถโร “โสภโน
มหาราช ตว ปรีวิตฺตโก อีทิสํ ภิกฺขุํ ปริเยสิสฺสามา”ติ.

ตํ สุตฺวา ราชา ตฺตฺถมาสนโส^{๑๔๙๓} ภิกฺขุสํฆํ วนฺทิตฺวา ปกฺกามิ. ตโต ภิกฺขุสํฆเ
สนฺนิปตฺติโต รณฺโณ ปุณฺณนฺตรายการณํ โอลฺลเกนฺโต มารํ ปสฺสิตฺวา สํมเถโร อาห “กโรถ ภนฺเต
มหาเถร รณฺโณ ปุณฺณนฺตราย”^{๑๔๙๔} มารสฺส การสฺส ปฏฺิเสธนฺ”^{๑๔๙๕}ติ. “อหํ อาวุโส พหุกิจฺโจ
ทุพฺพโล น สกฺโกมิ”ติ. ตโต อนนฺตรเถโร ยาจิโต. โส เนว อิจฺฉติ. เอวํ ยาว สํฆนวกํ ตํ ยาจิ. โส
เนว สกฺโกติ. ทุตฺติยทิวเส เอตทตฺถายว ภิกฺขุสํฆเ สนฺนิปตฺติโต. ตสฺมี สมเย นาคภวนา เอโก
นาคราชา ภิกฺขุสํฆํ วนฺทิตฺตมาคโต. ตสฺมี ภิกฺขุสํฆเ วนฺทิตฺตมาเน อถ ทกฺขิณจกฺกวาพปพฺพตโต
เอโก ครุพฺพรชา สหสา อากาเสน ปกฺขนฺทฺโต ตํ นาคราชํ วนฺทิตฺตมานํ ทิสฺวา นํ คณฺหิตฺตกาโม
ปกฺขวาเตน มหาสทฺเทน โอลฺลงฺขิ. นาคราชา ชานิตฺวา ภีโต อุตฺตราโส สรณํ คเวสนฺโต
สํมเถรสฺส ปาทพฺพภนฺตเร ปวิฏฺโง “มม ชีวิตํ ภนฺเต เทหิ”ติ ยาจิ. สํมเถโร ปฏฺิกฺกขิปี”^{๑๔๙๖} “น สกฺโกมि
นาคราชา”ติ. ทุตฺติยมฺปิ ปรีปฺรา ยาว สํฆนวกา. “น สกฺโกมि สฺมาปชฺชิตฺตํ ตสฺมี ขณฺเ ครุพฺพสฺส
ปฏฺิเสธนฺ”^{๑๔๙๗}ติ อาหฺสฺ. ^{๑๔๙๘}ตทา เอโก อาคณฺธุโก สดตวสฺสทฺเทสิโก สามเณโร อาสนสมมุเข
นิสินฺโนว อโหสิ. สํมเถโร ตํ อาห “ตยา หิ สามเณร นาคราชสฺส อุปการํ กาดุน”ติ. โส อาห
“ตฺตฺมเห ภนฺเต น สกฺโกถ นาคราชานํ คาทิตฺตํ, กิมํคํ ปนาหํ ขุทฺทโก สามเณโร สมตฺโต คาทิตฺตุน”ติ.
ปุน พหุหิ ภิกฺขุหิ ปุนปฺปุนํ โตเสนฺโต อิทฺธิพลฺโล โส ปตฺติฏฺฐิตโต โยกํ หสฺสิตฺวา เถรเมตทโวจ “สาธุ
ภนฺเต สมปฏฺิจฺฉามิ”^{๑๔๙๙} ยาว ครุโ พ นาคราชสฺส โปริสมตฺตํ กายํ อปฺปตฺโต ตทาหํ ยุกนฺตวาทสทิสํ
มหาวาเตน ตฺลปิจฺมิว ครุพฺห์ ปฏฺิกฺกมาเปตฺวา ปลาเปสฺสามิ”ติ.

อถ โส ครุโ นาคราชสฺส กายํ โปริสมตฺตํ อมุสฺสติ. ปุน สามเณรํ ภณฺนติ “อฺกฺกขิปาหิ
สามเณร ครุพฺหน”ติ. สามเณโร ลหฺตฺรเมว ฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา อธิฏฺฐิตฺวา ยุกนฺตวาทสทิสเณ
มหาวาเตน สมุฏฺฐิตฺเตน ครุพฺห์ ปิจฺมิว ปลาเปสิ. ครุโ นาคราชํ คาทิตฺตํ อสกฺโกนฺโต ปลาโต อทฺสสนฺ
คโต. อถ โส นาคราชา อสฺสาสํ ลภิ เอวมาห “อโห ภทฺทนฺต สามเณรสฺส คฺคเณน มม ชีวิตํ
ลทฺธุน”ติ ภิกฺขุสํฆํ วนฺทิตฺวา สามเณรสฺส วิปฺลปฺปสาทญจ ชนฺยิตฺวา นาคภวานํ ปาวีสิ.”^{๑๕๐๐}

^{๑๔๙๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตฺตฺถมาสนโส.

^{๑๔๙๔} น. ปุณฺณนฺตรายโย.

^{๑๔๙๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปตฺติเสธน.

^{๑๔๙๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปตฺติกฺกขิปี.

^{๑๔๙๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปตฺติเสธน.

^{๑๔๙๘} ล. อาหฺส.

^{๑๔๙๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมปฏฺิจฺฉามิ.

^{๑๕๐๐} ท.,น.,ร.,ล. ปาวีสิ.

ดโต ภิกขุสโม ตํ สามเณรํ ปฏิจาเทนโต^{๑๕๒๑} เอวมาห “กิสฺส ตวํ สามเณร ภิกขุ-
 สัมมสฺส วจัน น กโรสิ, ปจฺมเยว^{๑๕๒๒} หสิตํ กตฺวา ปจฺฉา มตฺถิ กโรสิ, อยฺยตฺตฺนเต กมฺมํ ตสฺมา เอตํ
 ทณฺฑกมฺมํ ตยา กตฺตพฺพน”ติ. “กํ ทณฺฑกมฺมํ ภาณเต”ติ. “อตุถิ อิทานิ ราชา อโสโก สดฺตวสฺสณฺจ
 สดฺตมาสณฺจ สดฺตทิวสณฺจ มหาญฺปิ อุตฺสาปนํ มหาปฺชณฺจ กริสฺสตี ตทา มาโร รณฺโณ
 ปุณฺณนฺตรายํ กริสฺสตี, ตํ ปฏิสฺเสเชสิ^{๑๕๒๓} ตวณฺ”ติ. สามเณโร เอวมาห “ภาณเต อหํ สามเณโร
 ขุทฺทกตโร [^{๑๕๒๔}] อปฺปิทฺธิโก กถํ สกฺโกมิ มารสฺส ปฏิสฺเสเชตฺถ, ยถิ ภาณเต อณฺโณ ภิกขุ มหิทฺธิโก
 มยา ทิฏฺฐโ, ตุมฺहेหิ อิจฺฉิตฺโต, โส สมตฺโต มารํ ทเมตฺถน”ติ. “กตโม โส ภิกขุ ตยา มหิทฺธิโก
 มหานุภาโว กตรสฺมี ปเทเส วสตี, อิทานิ ปน อมฺหากมฺนฺตเร ยถิ ตวํ น ติฏฺฐสฺสิ มหาลชฺโช อมฺหากํ
 ภวิสฺสตี”ติ. “ภาณเต มหาสมุทฺทพฺพภาณฺตเร มหนตํ อุตฺกขณฺธ”^{๑๕๒๕} วิภขมฺภิตฺวา ว^{๑๕๒๖} ตสฺสาพฺพภาณฺตเร
 สพฺพรตฺนมยํ ปาสาทํ อภินิมฺมิตฺวา^{๑๕๒๗} ปาสาทสฺส มชฺเฌ รตฺนปฏิมณฺฑลิตฺเต^{๑๕๒๘} ปลลฺงเก
 อเนกรตฺนสมุทฺทเล^{๑๕๒๙} กมฺมทปฺปลาทฺธิ^{๑๕๓๐} นานาปฺปເເຖີ อຸປໂສກິເຕ ສຸກິດເຖີ ປວາຣສິຣິເກ^{๑๕๓๑}
 ສິຣິສຍເນ ນິສິນໂນ ໂສ ກິກຂຸ ກິສຸນາໂຄ ນາມ ອຸປຄຸຕໂຕ ຝານສມາປຕຸຕິຖິ ຈ ພູ^{๑๕๓๒} ທິວສານີ
 ວິດີນາເມນໂຕ^{๑๕๓๓} ນິຣາຮາໂຣ ສເຈ ອຍິ ກິກຂຸ ສມາຄມິ ອາຄຈຸຕິສສຕິ, ມາຣິ ປາປິມິ ທເມສສຕິ, ອຍິ ຖິ
 ອຕິເຕ ກິຣ ກວຕາ ພຸຍາກໂຕ^{๑๕๓๔} ອຸປຄຸຕໂຕ ນາມ ກິກຂຸ ມາຣິ ວິເນສສຕິ ພຸທຸຣປັດຶຍ໌^{๑๕๓๕} ກາເຣສສຕິ,
 ຕັ ກວາ ພຸຍາກໂຣຕິ ກຸນເຕ”ຕິ.

^{๑๕๒๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิจาเทนโต.

^{๑๕๒๒} ท.,น.,ร.,ล. ปจฺมเยว.

^{๑๕๒๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิสฺเสเชสิ.

^{๑๕๒๔} [] พ. เอตฺถนฺตเร “ขุทฺทกตโร”ติ ทิสฺสตี.

^{๑๕๒๕} น. อุตฺกขณฺธ.

^{๑๕๒๖} ท.,น.,ร. เอตฺถนฺตเร “ว”ติ น ทิสฺสตี.

^{๑๕๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อภินิมฺมิตฺวา.

^{๑๕๒๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. รตฺนปฏิมณฺฑลิตฺเต.

^{๑๕๒๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อเนกรตฺนสมุทฺทเล.

^{๑๕๓๐} ล. กมฺมทปฺปลาทฺธิ.

^{๑๕๓๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ປວາຣສິຣິເກ.

^{๑๕๓๒} น.,ล. ພູ.

^{๑๕๓๓} ท.,น.,ร.,ล. ວິດີນາເມນໂຕ.

^{๑๕๓๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ພຸຍາກຕາ.

^{๑๕๓๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ພຸທຸຣປັດຶຍ໌.

ตัม สุตฺวา ภิกฺขุสํโฆ อนฺโมทิตฺวา เทว ภิกฺขุ เปเสตฺวา “ตุมฺเห ภิกฺขุสํฆวจนฺเนน คเหตฺวา
 คจฺจนฺตา”ติ อาห. เต เทว ปจฺวีย^{๑๔๓๖} นิมุขฺชิตฺวา^{๑๔๓๗} มหาสมฺมุเท ปาสาทกฺกฺจาเน^{๑๔๓๘} อุมมุขฺชิตฺวา
 สํฆสฺส สาสนํ สาวีสุ. โส^{๑๔๓๙} ภิกฺขุ เตน ธมฺมโฆเสน สมฺปาตติโต วุฏฺฐหติ. ยถาห. ขีณาสฺวา
 สํฆเถรปมฺพา สุตฺวาน วจนํ อนฺโมทิสฺส. สํฆเถรสฺส ภิกฺขุสํฆสฺส จ เทว ภิกฺขุ สพฺเพสํ วจนํ คเหตฺวา
 นิมุขฺชิสฺส^{๑๔๔๐} ปจฺวีย^{๑๔๔๑} สมฺมุทฺตมฺมชฺเฌ มโหฆคฺคมฺภีเร ปาสาทกฺกฺจาเน อุมมุขฺชิสฺส.^{๑๔๔๒} โส ภิกฺขุ ปุจฺฉิ
 “กึ อวฺสุโส อาคจฺจนฺตา”ติ. “ภิกฺขุสํฆวจนฺเนน ฆนฺเต สํฆสามคฺคึ อฺเปหิ”ติ. “สาธุ สุฏฺฐ”ติ อนฺโมทิตฺวา
 สํฆการเวเน เอตทวโจ “คจฺจนฺถ อวฺสุโส ปจฺม”^{๑๔๔๓} อหํ ปจฺจนาคจฺจนํ”ติ. เต อฺยุโยเชตฺวา ลหฺกตฺราย
 อิทฺธิยา ปจฺมตฺรเมว^{๑๔๔๔} กตฺวา ภิกฺขุสนฺนิปาตํ ปตฺวา วุฑฺฒตฺเร^{๑๔๔๕} ภิกฺขุ วนฺทิตฺวา อตฺตโน
 ยุตฺตาสเน นิสิตฺติ. เต เทว ภิกฺขุ ตฺริตฺตาย อิทฺธิยาเยว ปจฺฉา อาคณฺตฺวา ตํ นิสินฺนํ เถรํ ปสฺสิตฺวา
 วิมฺหยชาตา เอว ฆณฺหนติ “เถโร อมฺเห ปจฺม”^{๑๔๔๖} อฺยุโยเชตฺวา ปจฺฉา อาคโต, อิทานิ อมฺเหหิ
 ปจฺมตฺร^{๑๔๔๗} อาสเน นิสิตฺติ, อโห มหิตฺธิกตโร เถโร”ติ. สํโฆ กิสนาคอฺปคฺคตฺตเถรสฺส ทณฺฑกมฺมํ
 นิยุยาเทตฺถกาโม เอวมาห “กึ ตวํ อวฺสุโส อฺปคฺคตฺต ปกฺเข อฺโปสถสามคฺคีสฺส น วุสฺสิ, อตฺตโน
 ผาสฺสเกน วิหริตฺวา ครุกํ น กโรสฺสิ, ภควตา มหากปฺปิโน^{๑๔๔๘} เถโร ครหิโต สํฆการเวเน,
 ตสฺมา อวฺสุโส ทณฺฑกมฺมํ กาคฺคฺมรหสฺสี”ติ. เถโร สํฆการเวเน^{๑๔๔๙} กิ ฆนฺเต ทณฺฑกมฺมํ สิริสา^{๑๔๕๐}
 สมฺปฏฺิจฺฉิสฺสามิ^{๑๔๕๑}”ติ. “อวฺสุโส อฺปคฺคตฺต อโสโก สํฆปฏฺิจาโก อิทานิ จตฺราสํติสฺสสฺสานิ ญฺูปานิ
 อิมสฺส มหาญฺูปสฺสปี อฺสฺสาปนํ กิริสฺสติ, มหาปฺุชฺฌจ สตฺตวสฺสญฺจ สตฺตมาสญฺจ สตฺตทิวสญฺจา”ติ

^{๑๔๓๖} ท.,น.,ร. ปถวีย, พ.,ล. ปถวีย.

^{๑๔๓๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิมุขฺชิตฺวา.

^{๑๔๓๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาสาทกฺกฺจานํ.

^{๑๔๓๙} ล. สา.

^{๑๔๔๐} ท.,น.,ร.,ล. นิมุขฺชิ.

^{๑๔๔๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปถวีย.

^{๑๔๔๒} ท.,น.,ร.,ล. อุมมุขฺชิ.

^{๑๔๔๓} น.,พ.,ล. ปถม.

^{๑๔๔๔} น.,พ.,ล. ปถมตฺรเมว.

^{๑๔๔๕} น. วุฑฺฒตฺเร.

^{๑๔๔๖} น.,พ.,ล. ปถม.

^{๑๔๔๗} น.,พ.,ล. ปถมตฺรเมว.

^{๑๔๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มหากปฺปิโน.

^{๑๔๔๙} ร. สํฆการเวเน.

^{๑๔๕๐} พ.,ล. สิริสา.

^{๑๔๕๑} ท.,ร. สมฺปฏฺิจฺฉิสฺสามิ.

เอวปี กาเล ตทา มาโร ปาปีมา รณโย^{๑๔๔๒} ปุณฺณนฺตราย^{๑๔๔๓} กริสฺสติ, ตวฺ มาเรสนํ มาเรวิสยํ
อปเนหี"ติ.

เถโร สิริสา^{๑๔๔๔} ตํ สมปฏิจฺจิตฺวา^{๑๔๔๕} เถรานํ ภิกฺขุณฺ ปาเท วนฺทิตฺวา เอวมาห
“อหเมว ปรีเยสฺสิตฺวา ภนฺเต กปฺปิยํ ปิณฺหปาตํ คณฺหิตฺวา ปรีภุณฺชิตฺวา มารํ วินยิสฺสามิ, มา มาโร
रणโย ปุณฺณนฺตรายมกาสิ, ภควตา จ ทิฏฺฐโจะ อหํ อนาคเต อุปคฺคโต มารํ วินยิสฺสตี"ติ. ปุณฺทิวเส
อโสโก สัมมเถรํ ปุจฺฉิ “กจฺฉิ ภนฺเต โย ภิกฺขุ ยาจิโต มารนฺนิสฺเสชฺโก, โส ภิกฺขุ อิทฺธิมา ลทฺโธ"ติ.
“อาม มหาราช ลทฺโธ"ติ. โส ปณฺทิตो วียตฺโต เมธาवीติ. สมาริปณฺณาทิ สมนฺนาคโต อติอิทฺธิยา จ
สมตฺโต จ สหสฺสमारํ อนฺตรายกํ ปฏิสฺสเรตฺตุน^{๑๔๔๖}"ติ. “กตโม โส"ติ. “เอส มหาราช กีสฺสนาโค
อุปคฺคโต นามา"ติ. ตโต ราชา อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทนฺโต ปสฺสติ เถร^{๑๔๔๗} วิรูปํ อติเกีสฺสญฺจ ปสฺสิตฺวา
“กี นุ โข ภทฺทนฺโต สมตฺโต อุตฺทาหุ น สมตฺโต"ติ จินฺตเตว อฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ. ทุตฺติยทิวเส
ตสฺส रणโย เอวรูปา พุทฺธิ อุปฺปนฺนา “ยณฺฺนนาห^{๑๔๔๘} เถรํ วิมฺบิสฺสสามิ,^{๑๔๔๙} ยทิ สมตฺโต วา น
สมตฺโต"ติ.

ตสฺมี สมเย อุปคฺคโต रणโย จิตฺตํ อาราเชตฺตํ ราชกฺลํ ปิณฺหาเย^{๑๔๕๐} ปาวิสิ.^{๑๔๕๑} ราชา
ปิณฺหปาตํ ทตฺวา เถเร นิภฺชมนฺเต หตฺถิ^{๑๔๕๒} ปภินฺนมหทํ มุญฺจาเปสิ. โส นทฺนโต เถรํ คจฺฉนฺตํ
อนุพนฺธิ. สมีปกตสฺส^{๑๔๕๓} หตฺถิสฺส ปุรโต^{๑๔๕๔} ฉายา ทิสฺสติ. เถโร ตํ ฉายํ ปสฺสิตฺวา อयํ มม
อนุพนฺธาเปตฺวา ปริมฺบิสฺสกาโม หตฺวา ราชา, ยถา โส หตฺถิ^{๑๔๕๕} ปาสาณมโย ชาโต^{๑๔๕๖} ตถา

^{๑๔๔๒} ล. รโย.

^{๑๔๔๓} ล. ปุณฺณนฺตราย.

^{๑๔๔๔} ท.,ร. สิริสา.

^{๑๔๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมปฏิจฺจิตฺวา.

^{๑๔๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏิสฺสเรตฺต.

^{๑๔๔๗} ร. เถร.

^{๑๔๔๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยณฺฺนนาห.

^{๑๔๔๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิมฺบิสฺสสามิ.

^{๑๔๕๐} ล. ปิณฺหา.

^{๑๔๕๑} ร. ปาวิสิ.

^{๑๔๕๒} ท.,น.,ร.,ล. หตฺถิ.

^{๑๔๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมีปกตสฺส.

^{๑๔๕๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปุรโต.

^{๑๔๕๕} ท.,น.,ร.,พ. หตฺถิ, ล. หตฺถิ.

^{๑๔๕๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชาโตติ.

อธิฏฐาสิ. ตทา นาโค เถรสฺส เตชานุภาเวน ปาสาณเ ชาโต หุตฺวา ติฏฺฐติ. ทฺวณฺจ^{๑๕๖๗} เถโร คโต.
 ราชานํ อนุพนฺธิตฺวา หตฺถิสมีป^{๑๕๖๘} คนฺตฺวา ตํ หตฺถิ ปสฺสิตฺวา อติวิมฺหโย ชาโต กถํ หิ นาม
 เอวรูปฺโป หตฺถินาโค สพฺพผลฺกขณสมฺปนฺโน ปาสาณมโย ชาโต ตฺวณฺจ^{๑๕๖๙} อุกฺคโค คโต^{๑๕๗๐} “อโห
 สมฺมตฺโต ภทฺทนฺโต มารํ ปฏฺิเสเชตฺตุน^{๑๕๗๑}”ติ ตฺริโต เถรสฺส สมี่ป^{๑๕๗๒} คนฺตฺวา เถรํ ขมาเปสิ ขมตฺ
 ภทฺทนฺโต นาหํ ตํ^{๑๕๗๓} วิเหเจตฺตากาโม วิมฺสาธิปฺปาเยน^{๑๕๗๔} เอวํ กโรมี”ติ สุขิโต หิ “มหาราช
 หตฺถิ^{๑๕๗๕} สกฺกจฺานํ^{๑๕๗๖} กจฺจตุ สรฺูปเนว”ติ เถเรน ภณฺติมตฺเต หตฺถินาโค^{๑๕๗๗} สกฺกจฺานํ
 คนฺตฺวา ติฏฺฐติ. ตทา เถรสฺส อิทฺธิปภาหิเรน สพฺพโลกวิมฺหยา ชาทา. ตโต ราชานํ คงฺคาย ตีเร
 มหาญฺูปสฺส ปุชิตฺตากาโม โหติ. ยถา^{๑๕๗๘}

“ วิจิตฺตวตฺถาภรณฺน สพฺเพ

อลงฺกตา เทวสมานวณฺณา

อนेกสํชา สุขฺมา ปิตฺตา

ชนาธิปฺนเต ปริวารยีสฺ. [๖๘]

ขตฺติยา พฺรหฺมณา เจว

เนคมา จ สมาคตา

ปฺปฺมาทีนํ คเหตุวาน

สพฺเพเลงฺการวิญฺญิตา. [๖๙]

คณฺหา วิตฺตวตฺตา^{๑๕๗๙} เต

อนेกวิภวฺนา ชนา

สมฺมุตฺโต ปตฺตฺรตฺเตว

ขตฺติยา สมุปาคตา. [๗๐]

ราชานํ ปริวารเตว

อลงฺกตมฺหาชนา

สกุโก ยถา เทวราชา

อฏฺฐาสิ เจติยงฺคณฺ. [๗๑]

^{๑๕๖๗} ท.,ร.,พ.,ล. ทฺวณฺจ, น. ทฺวณฺจ.

^{๑๕๖๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. หตฺถิสมีป.

^{๑๕๖๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตฺวณฺจ.

^{๑๕๗๐} น. ตโต.

^{๑๕๗๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปตฺติเสเชตฺต.

^{๑๕๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สมี่ป.

^{๑๕๗๓} น. ต.

^{๑๕๗๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิมฺสาธิปฺปาเยน.

^{๑๕๗๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. หตฺถิ.

^{๑๕๗๖} ร. สกฺกจฺาน.

^{๑๕๗๗} ท.,น.,ร.,ล. หตฺถินา.

^{๑๕๗๘} พ.,ล. ยถา.

^{๑๕๗๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิตฺตวตฺตา.

สาธุวาเทน สุตตานํ

ปณฺจางคิกตฺริเยน

หตฺถิสฺสรตฺสทฺเทน

สมากิณฺณํ มหีตลนฺ"ติ.

[๗๒]

คงฺคาย อนุตฺตีเร^{๑๕๘๐} อหฺมโยชนมตฺตปฺปเทเส^{๑๕๘๑} รณฺเฎ^{๑๕๘๒} การาปีตา มหาญฺปสฺส
 สมณฺดา มหาทีปา ปชฺชิตา มหาภิกฺขุสํโฆ สนนฺิปตฺโต มหาญฺปิ วนฺทนฺตถาย. ตํชณฺเฎเยว
 มาโร วาตวุฏฺฐิ^{๑๕๘๓} วุฏฺฐาเปตฺวา^{๑๕๘๔} ทูเร ทิปานํ^{๑๕๘๕} นิพฺพาเปตฺกามา ญฺปิ ปุชฺชนฺตรายํ^{๑๕๘๖}
 กตฺตูกาโม^{๑๕๘๗} โหติ. ตสฺมี ชณฺเฎ เถโร อุปฺคฺตฺโต อธิญฺจานิทฺธิยา สพฺพํ มารสฺส วิการํ
 วาตวุฏฺฐิ^{๑๕๘๘} ปรีคฺคเหตฺวา ทูเร^{๑๕๘๙} จทฺทเทสิ.^{๑๕๙๐} มาโรปิ โช ปุณฺปิ วาลูกวสฺสํ^{๑๕๙๑} วสฺสาเปสิ.
 เถโร ตํ ปรีคฺคเหตฺวา พหิจฺกกวาเพ จทฺทเทสิ.^{๑๕๙๒} ตโต สกฺขรวสฺสํ^{๑๕๙๓} ตโต ปาสาณวสฺสํ ตโต
 อองฺการวสฺสํ วสฺสาเปสิ. เถโร อธิญฺจานิทฺธิยา ตํ ปรีคฺคเหตฺวา ทูเร^{๑๕๙๔} จทฺทเทสิ.

ตโต มาโร อหฺมโยชนทฺวิโยชนตฺติโยชนาทิปฺปมาณํ^{๑๕๙๕} ปพฺพตฺกฏฺฏปฺปชารณ-
 สมตฺถํ^{๑๕๙๖} ปฺรตฺติมาทิมาทํ วาตวสฺสํ วสฺสาเปสิ. เถโร อธิญฺจานิทฺธิยา ปรีคฺคเหตฺวา ทูเร
 จทฺทเทสิ.^{๑๕๙๗} นวรูกฺขา ชทฺธิเรน^{๑๕๙๘} อุปฺริภาเคน ปหาย ปวตฺตานํ วุฏฺฐิธาราวะเคน ปจฺวิจฺฉิทํ^{๑๕๙๙}

๑๕๘๐ ร. อนุตฺตีเร.

๑๕๘๑ น. อหฺมโยชนมตฺตปฺปเทเส.

๑๕๘๒ ล. รณฺเฎ.

๑๕๘๓ ท., น., ร., พ., ล. วาตวุฏฺฐิ.

๑๕๘๔ ท., น., ร., พ., ล. วุฏฺฐาเปตฺวา.

๑๕๘๕ น., ร. ทิปานํ.

๑๕๘๖ ท., น., ร. ปุชฺชนฺตรายํ.

๑๕๘๗ ท., น., ร., พ., ล. กตฺตูกาโม.

๑๕๘๘ ท., น., ร., พ., ล. วาตวุฏฺฐิ.

๑๕๘๙ ท., น., ร., พ., ล. ทูเร.

๑๕๙๐ ท., น., ร. จทฺทเทสิ, ล. จเทสิ.

๑๕๙๑ ท., น., ร., พ., ล. พาลูกวสฺสํ.

๑๕๙๒ ท., น., ร. จทฺทเทสิ.

๑๕๙๓ ท., น., ร., พ., ล. สกฺขรวสฺสํ.

๑๕๙๔ ท., น., ร., พ., ล. ทูเร.

๑๕๙๕ ท., ร., พ., ล. อหฺมโยชนทฺวิโยชนตฺติโยชนาทิปฺปมาณํ, ร. อหฺมโยชนทฺวิโยชนตฺติโยชนาทิปฺปมาณํ.

๑๕๙๖ ท., น., ร., พ., ล. ปพฺพตฺกฏฺฏปฺปชารณสมตฺถํ.

๑๕๙๗ ท., น., ร. จทฺทเทสิ, ล. จเทสิ.

๑๕๙๘ ท., น., ร., ล. ชทฺธิเรน, พ. ชทฺธิรณ.

๑๕๙๙ ท., น., ร., พ., ล. ปจฺวิจฺฉิทํ.

กุรุมาน^{๑๖๐๐} ภิสนกขรวสสํ วสฺสํ. ตํ ปรีคฺคเหตฺวา ทูเร^{๑๖๐๑} จตฺตฺเทสํ.^{๑๖๐๒} ทูมายนฺตํ^{๑๖๐๓} ปชฺชนฺตํ
 เอกโตธารอุภยโตธาราภิเกทํ^{๑๖๐๔} อติตฺติกฺขณชคฺคํ ฌนฺสฺรโตมฺรธาภิเกทํ^{๑๖๐๕} ปหฺรณวสฺสํ.^{๑๖๐๖} ตํ
 ปรีคฺคเหตฺวา ทูเร จตฺตฺเทสํ.^{๑๖๐๗} อชณฺณํ อติวณฺณํ นิริยธาภิกสฺริกฺขกํ^{๑๖๐๘} อติทารุณํ^{๑๖๐๙}
 เตชวณฺตํ กุกฺกวลวสฺสํ. ตํ ปรีคฺคเหตฺวา ทูเร^{๑๖๑๐} จตฺตฺเทสํ^{๑๖๑๑} ฌเปยฺย จตฺตฺรํคสมนฺนาคตํ ภิสนกํ
 อนฺธการวสฺสํ^{๑๖๑๒} วสฺสาเปสํ. เถโร อธิฏฺฐจฺฉานทิฐิยา พฺเลน ตํ พหิจกฺกฺวาเพ จตฺตฺเทสํ.^{๑๖๑๓} ตโต
 มาโร กุกฺกฺโร มหฺนตํ อฺสภฺรูปํ นิมฺมิตฺตวา^{๑๖๑๔} ฌาณฺโต ปทีปํ^{๑๖๑๕} วินาสฺเสตฺถกาโม โหติ. เถโร
 พยคฺขรูปํ นิมฺมิตฺตวา^{๑๖๑๖} ฌาณฺโต อฺสภํ คณฺหิ. โส อฺสภโก ภยฺชาโต เกรณฺสทฺทํ รวติ.^{๑๖๑๗}
 มหาชนสมาคโม ตํ ปสฺสติ. ราชปิ ภิกฺขุสํโฆปิ ตํ ปสฺสติ. ทฺวินฺนํปิ ยุตฺถมานานํ โส มาโร
 ปราชโต สมานอ อฺสภวณฺณํ วิชฺหิตฺวา นาควณฺณํ อภินิมฺมิตฺตวา^{๑๖๑๘} สตฺตสํสํ มหาพยคฺขรูปํ
 ทํสฺสิตฺถกาโม^{๑๖๑๙} อโหสิ. เถโร พยคฺขรูปํ วิชฺหิตฺวา ฌรฺพรูปํ อภินิมฺมิตฺตวา^{๑๖๒๐} นาคสฺส สํสํ

^{๑๖๐๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กุรุมาน.

^{๑๖๐๑} ท.,น.,ร. ทูเร.

^{๑๖๐๒} ท.,น.,ร. จตฺตฺเทส.

^{๑๖๐๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทูมายนฺต.

^{๑๖๐๔} น.,ล. เอกโตธารอุภยโตธาราภิเกท.

^{๑๖๐๕} ท.,ร. ฌนฺสฺรโตมฺรธาภิเกท, พ. ฌนฺสฺรโตมฺรธาภิเกท.

^{๑๖๐๖} ท.,น.,ร.,ล. ปหฺรณวสฺส.

^{๑๖๐๗} ท.,น.,ร. จตฺตฺเทส.

^{๑๖๐๘} ท.,น.,ร. นิริยธาภิกสฺริกฺขก.

^{๑๖๐๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อติทารุณ.

^{๑๖๑๐} ท.,น.,ร. ทูเร.

^{๑๖๑๑} ท.,น.,ร. จตฺตฺเทส.

^{๑๖๑๒} พ. อนฺธการวสฺส.

^{๑๖๑๓} ท.,น.,ร. จตฺตฺเทส.

^{๑๖๑๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิมฺมิตฺตวา.

^{๑๖๑๕} ร. ปทีป.

^{๑๖๑๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิมฺมิตฺตวา.

^{๑๖๑๗} ท.,น. ภาวติ.

^{๑๖๑๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อภินิมฺมิตฺตวา.

^{๑๖๑๙} ท.,น. ทํสฺสิตฺถกาโม.

^{๑๖๒๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อภินิมฺมิตฺตวา.

ทํัสิตวา^{๑๖๒๑} กทฺธมากทฺธมนํ^{๑๖๒๒} [^{๑๖๒๓}] กโรนฺโต คจฺจนฺติ. โส มาโร ปราชีโต หุตฺวา ทุสฺมาโน
 นาครูปํ วิชฺชิตฺวา ภีสนกํ ยกฺขรูปํ อภินิมฺมิตฺวา^{๑๖๒๔} มหนฺตํ ตาลปฺปมาณํ โสหมยํ ทณฺทํ
 อภินิมฺมิตฺวา^{๑๖๒๕} ตํ หตฺถेณ คเหตฺวา ครุฬํ ปหาเรตฺถกาโม อากโต. เถโรปิ ครุฬํ รูปํ วิชฺชิตฺวา
 ทฺวิคฺฌนํ มหนฺตตรํ ยกฺขรูปํ อภินิมฺมิตฺวา^{๑๖๒๖} เทว ทณฺฑะ ปชฺชิตฺเต สํชิตฺถิฏฺเฐ นิมฺมิตฺวา^{๑๖๒๗}
 ทฺวิหิ ทณฺฑะหิ มารสฺส สีสํ ปหริตฺถกาโม วีย โหติ.

โส อุตฺราโส ตสฺส เอตทโหสิ “ยํ ยํ มया อภินิมฺมิตฺวา^{๑๖๒๘} ตํ ตํ อิมินา สมณฺเณ
 ทฺวิคฺฌนํ อภินิมฺมิตํ กิมิทาหํ^{๑๖๒๙} กริสฺสามิ”ติ. “ปราชีโตมฺหิ ชฺชิตฺโต มํ อนเณนา”ติ จินฺเตตฺวา เณรสฺส
 ปฺรโต^{๑๖๓๐} อฏฺฐาสิ. เถโรปิ ตํ ปสฺสิตฺวา เอวํ สมจินฺเตสิ “ยนฺนุนาหํ^{๑๖๓๑} อयํ ยกฺโข นีราโส ภาเวยฺย,
 ตถา กริสฺสามิ”ติ ตโต ยกฺขรูปํ วิชฺชิตฺวา “กุกฺกุรฺกฺกนํ ทุคฺคํ กิมิปรํ อสฺสจฺฉิปรมชฺชิจฺจนํ
 นิมฺมิตฺวา^{๑๖๓๒} ตสฺส กณฺเฐ ลคฺฆมาเปสิ, น โกจิ มุญฺจิจฺจุํ สกฺโกติ เทวตา พุรฺหุมาทโย ‘คจฺจนฺ ตวํ
 ปาปิมา”ติ อาห. โส มาโร สห กุกฺกุรฺกฺกนเปณ กณฺเฐ ลคฺฆิเตน เยน จตฺตโลกปาสา เตณ คโต
 เอวมาห “มุญฺจาหิ มาริสฺสา กุกฺกุรฺกฺกนํ มม กณฺโฑโต”ติ. เต อาหํสฺ “เกณ มาริสฺ ตฺยหํ กณฺเฐ ลคฺฆิโต
 กฺกนโป”ติ. “อุปคฺคฺเตน ภิกฺขุณา”^{๑๖๓๓} ลคฺฆิโต”ติ. “ยทิ เตณ ลคฺฆิโต น สกฺกา อมฺเหหิ ตํ โมเจตฺตุ,
 มเหสฺสโกโข หิ โส ภิกฺขุ มหิทฺธิโก จา”ติ. ตโต โส เยน สกฺโก เทวานมฺินฺโท เตณ คโต เอวมาห
 “ตํ มม กณฺโฑโต โมเจหิ ตฺวน”ติ. โส “น สกฺโกมิ มาริสฺ โมเจตฺตุน”ติ อาห. ตโต มาโร เยน
 สฺยยามเทวปฺตโต เยน สนฺตฺสฺสโต^{๑๖๓๔} เตณ คโต “ตฺมฺเห มุญฺจถา”ติ อาห. “น สกฺโกมฺ เต มาริสฺ
 มุญฺจิจฺจุํ มเหสฺสโกโข โส ภิกฺขุ”ติ อาหํสฺ. อถ มาโร เยน พุรฺหมโลโก เตณฺสปสงฺกมิตฺวา

^{๑๖๒๑} ท.,น.,ล. ทํัสิตวา.

^{๑๖๒๒} น. กทฺธกทฺธมนํ.

^{๑๖๒๓} [] ท.,น. เอตฺถนฺตเร “นา”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๖๒๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อภินิมฺมิตฺวา.

^{๑๖๒๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อภินิมฺมิตฺวา.

^{๑๖๒๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อภินิมฺมิตฺวา.

^{๑๖๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิมฺมิตฺวา.

^{๑๖๒๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อภินิมฺมิตฺวา.

^{๑๖๒๙} ล. กิมิทาหํ.

^{๑๖๓๐} น. ปฺรโต.

^{๑๖๓๑} ท.,น.,ร.,ล. ยนฺนุนาหํ.

^{๑๖๓๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิมฺมิตฺวา.

^{๑๖๓๓} ล. ภิกฺขุ.

^{๑๖๓๔} ท.,น.,ร.,ล. สนฺตฺสฺสโต.

มหาพुरुหฺมานเมตทวโจ^{๑๖๓๔} “โก มหาพुरुหฺเม [^{๑๖๓๖}] อิมํ กุกฺกุรฺกฺกณฺปิ มม กณฺจโต^{๑๖๓๗} มุญฺจาหิ
อนุกฺกมฺปิ อุปาทายา”ติ.

อถ โข มหาพुरुหฺมา มารกเมตทวโจ “น สกฺโกมิ มาริส ตํ มุญฺจิตํ, มหฺสกุโข โส ภิกฺขุ
ภควโต สวโก อรหา เจว จพฺปณฺโณ จ น สกฺโก ดสฺส พนฺธํ ปโมเจตํ, คจฺฉ ตวํ มาริส ตเมว
ภิกฺขุสฺส สนฺติกํ คนฺตวา มธฺรจฺจนฺน ยาจาหิ^{๑๖๓๘} โส ตํ อสฺสจี โมเจสฺสตี”ติ. ตํ สุตฺวา มาโร
นिरาโส หุตฺวา เยน อุปคฺคตเถโร เดน กุกฺกุรฺกฺกณฺเปน^{๑๖๓๙} สทฺธิ เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา เถรํ มธฺรจฺจนฺน
ปโลภียมาโน เอตทวโจ “มุญฺจตุ^{๑๖๔๐} ภาณฺเต อิมํ อสฺสจี, ชฺชิตฺถํ, ตยา ภาณฺเต ปราชโยหนฺ”ติ. เถโร
เอวมาห “คจฺฉ ปาปิมา^{๑๖๔๑} มาร เอตํ ปพฺพตฺน”ติ. โส เวเคน ตํ อคฺมาสิ,^{๑๖๔๒} เถโร ดสฺส กณฺจ
กุกฺกุรฺกฺกณฺปิ มุญฺจิตฺวา อตฺตโน กายพนฺธเนน มารสฺส คีว^{๑๖๔๓} พนฺธิ, ตณฺจ กายพนฺธํ ทิฆํ
นิมฺมิตฺวา^{๑๖๔๔} ปพฺพตํ ปรีเวเชตฺวา ทพฺพํ พนฺธิตฺวา ตํ เอวมาห “อิธ ติฏฺฐหิ, มา คจฺฉหิ, ยาว
ราชา อโสโก สตฺตวสฺสณฺจ สตฺตมาสณฺจ สตฺตทิวสณฺจ มหาญฺเป อสฺสาปนํ มหาปฺชณฺจ
นิฏฺฐเปสฺสตี, ตาว อิเชว อจฺฉาหิ”ติ. โส มาโร อโมฆเยว อจฺฉตี. เถโรปิ ตโต ยถาสฺสํ วิหฺรตี. เอวํ
จिरกาโล^{๑๖๔๕} วตฺตตี. มหาปฺชาทิมฺหิ นิฏฺฐิตฺเต สมานเณ เถโร ปน ตตฺถ คนฺตวา มารสฺส สทฺทํ
โสตุกามา นิลิโน^{๑๖๔๖} อจฺฉตี. โส มาโร นิพฺพิเสวโน ภควโต คุณํ อนุสฺสริตฺวา เอวมาห “โกธเวโค
อสกฺโกนฺโต วชฺชิรปพฺพตํ^{๑๖๔๗} เวพฺพกฺลิร์ วิย จินฺทิตุํ สมตฺถํ อติตฺติกฺขํ ทิพฺพานุภาวยุตฺตํ ชุรธารา-
จกฺกาวัธํ วิสขฺเขมี”ติ. ดสฺส ติปารมฺมียो^{๑๖๔๘} อวชฺเชนฺตสฺส อุปริภาเค กุสุมวิทานํ หุตฺวา อฏฺฐาสิ.

^{๑๖๓๔} น. มหาพुरुหฺมาเมตทวโจ.

^{๑๖๓๖} [] ล. เอตฺถนฺตเร “เม”ติ ทิสฺสตี.

^{๑๖๓๗} น. กณฺจโต.

^{๑๖๓๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยาจิตฺวา.

^{๑๖๓๙} ล. กุกฺกณฺเปน.

^{๑๖๔๐} ล. มุญฺจิตุ.

^{๑๖๔๑} ร. ปาปิมา.

^{๑๖๔๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อคฺคมาสิ.

^{๑๖๔๓} ท.,ร. คีว.

^{๑๖๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิมฺมิตฺวา.

^{๑๖๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จีรกาโล.

^{๑๖๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิลิโน.

^{๑๖๔๗} ท.,ร. วชฺชิรปพฺพตํ, น.,พ.,ล. วชฺชิรปพฺพตํ.

^{๑๖๔๘} ร. ตํ ปารมฺมียอ, ท.,น.,พ. ตํ ปารมฺมียอ.

เสสमारปรีสา^{๑๖๔๙} มหันตานิ มารานุกาเวน ปชชนนตานิ ปพพตกุฎาทีนิ วิสขุเชสฺสุ. ตานิ ตานิ จ
ตสฺसानุกาเวน มาลาคุลภาวํ อาปชฺชิตฺวา ภูมียํ ปตีสฺสุ. มาโร ภควโต คุณํ อนุสฺสริตฺวา เอวมาห.

“นโม เต ปุริสาชฌเณ” ^{๑๖๕๐}	นโม เต ปุริสุตตเม	
สเทวกสมี โลกสมี	นตฺถิ เต ปฏฺฐิปุคฺคโล” ^{๑๖๕๑}	[๗๓]
ตุวํ พุทฺโธ ตุวํ สตฺถา	ตุวํ มาราภิภู มุนิ	
ตุวํ อนุสเย เจโก	ติณฺโณ ตาเรสิมํ ปชฺช.” ^{๑๖๕๒}	[๗๔]
โย สพฺพทา การุณิโก	สพฺพโลกหิเตสิโน	
อนาถาน” ^{๑๖๕๓} สทา นาโถ	โส เม นาโถ อนุตฺตโร”ติ.	[๗๕]

ปุพฺเพ โข มया ภควโต สนฺติเก พหุวิธานิ วิปฺปการกมฺมานิ กตานิ อเหสฺสุ, น จ ภควา
กิญฺจิ ปฏฺฐิโทสํ อกาสิ, อิทานิ ปน สาวโก”^{๑๖๕๔} อการุณิโก เอวํ มมํ ทุกฺขํ อกาสิ”ติ วตฺวา ทุกฺขิโต
มาโร ปพฺพตํ ปาเทหิ มทฺทนฺโต อุทฺธมฺโห ติริยํ สหสา สญฺจาเลสิ. ตทา มหามหิ กมฺปิ
สมฺมุทฺโท สํขุภิ สิเนรุ โอนมิ. โส นิราโส หุตฺวา ปุน สนฺตมานโส ภควโต คุณํ จ ปภาวญฺจ
ชนฺติโสรัจฺฉญฺจ”^{๑๖๕๕} จินฺนฺเตนฺโต เอวมาห “ยถิ อตฺถิ กุสลํ มยฺหํ อนาคเต กาเล, ยถา ภควา โลก
อุปฺปนฺโน, ตถา อหํปิ พุทฺโธ ภวิสฺสามิ, มหาการุณิโก นาโถ สพฺพสตฺตานํ หิเตสิสฺสามิ”ติ. เอวํ
ภณิตมตฺเต เถโร ตฺริตตฺริโต อากนฺตฺวา ลหุํ พนฺธนํ โมเจตฺวา ตํ ขมาปิโต “ขมาหิ เทวปฺตฺต ตว
อตฺถิ มया อุปฺปาติโต, รณฺโณ”^{๑๖๕๖} ปุณฺณนฺตราโย”^{๑๖๕๗} มया วาริโต, ตยา พุทฺธตฺตปฏฺฐิณฺโณ”^{๑๖๕๘}
คหิโต, ตโต ตุวํ ปุชฺชนิโย”ติ. โส เอวมาห “ยาทิสสา ตุมฺहे สาวกา อการุณิกา มาราน्ह”^{๑๖๕๙}
อิทิส”^{๑๖๖๐} อโหสิณ”ติ. มารมาห “เอวํ อการุณิโก อโหสิ, มยํ ปภาเวน ตุวํ ปตฺถेสิ, นิจฺจเยน พุทฺโธ

^{๑๖๔๙} ล. เสสमारปรีสาย.

^{๑๖๕๐} ล. ปุริสาชฌ.

^{๑๖๕๑} ท., น., ร., ล. ปตฺฐิปุคฺคโล.

^{๑๖๕๒} ขุ. ส. ๒๕/๕๕๐/๔๔๑.

^{๑๖๕๓} ท., น., ล. อนานํ, ร. อถาน.

^{๑๖๕๔} ล. สามิโก.

^{๑๖๕๕} น., พ., ล. ชนฺติโสรัจฺฉญฺจ.

^{๑๖๕๖} ล. รโณ.

^{๑๖๕๗} ล. ปุณฺณนฺตราโย.

^{๑๖๕๘} ท., น., ร., พ. พุทฺธตฺตปตฺธิณฺโณ, ล. พุทฺธตฺตปตฺธิโณ.

^{๑๖๕๙} ร. มาราน्ह.

^{๑๖๖๐} ท., น., ร., พ. อิทิส.

ภวิสฺสสฺส, ภควตา หิ เทสฺสโต มาโร มยา อนาคเต วินีเต^{๑๖๖๑} ทมิโต จ โส พุทฺธตตปฏินฺณ^{๑๖๖๒}
 คเหสฺสตี"ติ "กีนฺนุ ตฺวํ มม อนุคฺคหํ อนุกมฺปํ กโรสิ ภควา กิร โลกเก อุปฺปนฺโน ภควโต ชมฺมกาโย
 เอว ทิฏฺฐโจ มยา ภูตกาโย ปน น ทิฏฺฐปฺพุโพ ตสฺมา อนุกมฺปํ อุปาทาย ยถาหํ ภควโต ภูตกาโย
 ปจฺจกฺขํ สสาวกยฺคํ^{๑๖๖๓} สพฺพการปริปฺพณฺณํ อิทฺธิยา ทสฺเสหิ"ติ. มาโร อาห "สเจ ตฺวํ มํ น
 วนฺทเยยฺยาสิ, เอวํ กริสฺสสามิ"ติ. เถโร ตํ อนฺุโมทฺติ. โส มาโร อณฺเวยตรํ^{๑๖๖๔} วนฺสณฺฑํ ปาวีสิ.^{๑๖๖๕} เถโร
 พหุ จ ภิกฺขุ ลหฺมํ ลหฺมํ อิทฺธิยา สนฺนิปาตาเปสิ. "เยเกจิ ภควนฺตํ ปสฺสิตุกามา สพฺเพเต ฐปฺคนฺธ-
 วิเลปนหตฺถา^{๑๖๖๖} เถรํ อุปคฺคตํ ปริวาทเวตฺวา ติฏฺฐนฺติ, ภควนฺตํ ปสฺสิสฺสสาม, มยํ ปุเชสฺสามา"ติ.

อถ โข มาโร ภควโต ฐปํ ทฺวตฺตีสมหาปริสลกฺขณปฏิมณฺฑิตํ^{๑๖๖๗} พยามปฺปภา-
 สมลงฺกตํ สาวกยฺคํ^{๑๖๖๘} ทกฺขิณปสฺเส จิตํ มหาสาวกํ ปริวาริตํ^{๑๖๖๙} ชชฺชลมานูรูปํ ทสฺเสสิ เถร-
 ปมุขสฺส มหาชนกาเยสฺส. เกจิ อาจริยา ภณฺเณติ "ราชา อโสโก สามจฺโจ สปริชโน ตตฺถ ติฏฺฐตี"ติ.
 ตโต เถโร ภควโต ฐปํ สปริวารํ สพฺพการปริปฺพณฺณํ ปสฺสิตฺวา ปหฺนฺจโลมหํสชาโต^{๑๖๗๐}
 อจฺลปฺปสาเทเนว มารสฺส ปฏินฺณ^{๑๖๗๑} เนว อนุสฺสริตฺวา ภควโต ฐปํ ปณฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทฺติ.
 เถโร จ สพฺโพ ราชา จ ปมุโข มหาชนกาโย มหาปุชฺฌจ กตฺวา อฏฺฐาสิ. มาโร สพฺพํ พุทฺธรูปํ
 อนฺตรธาเปตฺวา มหาชนกาเย ราชปมุখে จปิโต เถรเมตทโวจ "กิสฺส ปน ภนฺเต มํ วนฺทสี"ติ. เถโร
 อาห "น ตฺวํ อหํ วนฺทามิ, ภควนฺตํ สสาวกสํฆํ ปจฺจกฺขํ วนฺทามิ"ติ. ตโต มาโร ถปฺปฏฺติ^{๑๖๗๒}
 พุทฺธสาสเน มุทฺโท ชาติ. เถโรปิ "ยถาสฺสํ คจฺจนฺหิ"ติ^{๑๖๗๓} อาห. มาโร สกฺกฺจฺจานเมว คโต.

^{๑๖๖๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วินีเต.

^{๑๖๖๒} ท.,น.,ร.,พ. พุทฺธตตปติณฺณ, ล. พุทฺธตตปติณ.

^{๑๖๖๓} ท.,น.,ร.,พ. สสาวกยฺคํ, ล. สสาวกยฺค.

^{๑๖๖๔} ล. อณฺเวยตร.

^{๑๖๖๕} ท.,น.,ร. ปาวีสิ, พ. ปาวิส.

^{๑๖๖๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ฐปฺคนฺธวิเลปนหตฺถา.

^{๑๖๖๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทฺวตฺตีสมหาปริสลกฺขณปฏิมณฺฑิต.

^{๑๖๖๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สสาวกยฺค.

^{๑๖๖๙} ท.,น.,พ.,ล. ปริวาริต.

^{๑๖๗๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปหฺนฺจโลมหํสชาโต.

^{๑๖๗๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปติณฺณ.

^{๑๖๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตปฺปฏฺติ.

^{๑๖๗๓} ท.,น.,ร.,พ. คจฺจนฺตฺติ, ล. คจฺจนฺตติ.

ราชา อโสก สดุดทิวเส อตฺตโน สรีเรน มหาญฺญปฺปชฺช กตฺตกาโม^{๑๖๗๔} อตฺตโน
 สรีรํ กปฺปาสิกปิฏฺหิ เวเจตฺวา^{๑๖๗๕} ยาว ปาทโต ตาลปฺปมาณํ^{๑๖๗๖} กตฺวา ปญฺจสตมฺภสฺส-
 คณฺฐเตเลน เตเมตฺวา จิตฺโกเยว มหาญฺเย ปุรโต อณฺชลิ^{๑๖๗๗} สิริสิ ปติฏฺฐเปตฺวา^{๑๖๗๘} [๑๖๗๙]
 พุทฺธานุคตานุสฺสติยา สรีรํ อุชฺชาลาเปสิ.^{๑๖๘๐} อกมฺปมาโน ปทํโป^{๑๖๘๑} วีย สดฺตปฺริสสีส-
 มตฺตมคฺคิชาลา^{๑๖๘๒} อากาเส อุฏฺฐหิตฺวา ราชา พุทฺธตฺตฺติ ภาณฺนโต^{๑๖๘๓} “นโม ตสฺส ภควโต
 อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส, อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน
 สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา”ติ. พหุชนหิตาย
 ปฏฺิปนฺนสฺส^{๑๖๘๔} ฌมํ เทเสนฺตสฺส. “สฺวากฺขาโต^{๑๖๘๕} ภควตา ฌมโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก
 เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจจฺดํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ^{๑๖๘๖}”ติ. “สฺสปฏฺิปนฺโน^{๑๖๘๗} ภควโต สวากสฺโม”ติ
 เอวํ ติณิ^{๑๖๘๘} รตนานิ อนุสฺสริตฺวา จิตฺตสฺส อคฺคิชาเล น กิณฺจิ สรฺริสฺส^{๑๖๘๙} วิการํ นาโหสิ สีตลํ สรีรํ
 จนฺทสีตลมิวโหสิ.

เอวํ พุทฺธยทิวเสปิ ยาว สดฺตเม ทิวเส เอวํ สกฺลสรีเรน^{๑๖๙๐} จ ชลาเปณฺเตน มหาญฺญ-
 ปฺปชฺช^{๑๖๙๑} กตฺวา นฺหายิตฺวา สพฺพพารณญฺสีโต อมจฺจกณฺปรีวฺโต^{๑๖๙๒} ญฺปสฺส วนฺทํ กตฺวา ติกฺขตฺตํ
 ปทกฺขิณํ กตฺวา สดฺตรรตฺตินทิว ฌมฺมสฺสวณํ สุตฺวา ภิกฺขุสํมญฺจ โภเชตฺวา นานาทานานิ ทตฺวา

^{๑๖๗๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กตฺตกาโม.

^{๑๖๗๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เวเจตฺวา.

^{๑๖๗๖} ท.,น.,ร.,ล. ตาลปฺปมาณ.

^{๑๖๗๗} ท.,น.,ร.,ล. อณฺชลิ.

^{๑๖๗๘} น. ปติฏฺฐเปตฺวา, ร. ปติฏฺฐเปตฺวา.

^{๑๖๗๙} [] น.,ล. เอตฺถนฺตเร “จิตฺโกเยว มหาญฺเย ปุรโต อณฺชลิ สิริสิ ปติฏฺฐเปตฺวา”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๖๘๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อุชฺชาลาเปสิ.

^{๑๖๘๑} ท.,ร. ปทํโป.

^{๑๖๘๒} ท.,ร. สดฺตปฺริสสีสมตฺตมคฺคิชาลา.

^{๑๖๘๓} น. ภาณฺนโต.

^{๑๖๘๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปฏฺิปนฺนสฺส.

^{๑๖๘๕} ล. สฺวากฺขาโต.

^{๑๖๘๖} วิญฺญู.

^{๑๖๘๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สฺสปฏฺิปนฺโน.

^{๑๖๘๘} ล. ติณิ.

^{๑๖๘๙} ท. สรฺริสฺส.

^{๑๖๙๐} ท.,ร. สกฺลสรีเรน.

^{๑๖๙๑} น.,ล. มหาญฺญปฺปชฺช.

^{๑๖๙๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อมจฺจกณฺปรีวฺโต.

อาปุจฉิตวา สปริวโร ปกุกามิ. เอวํ จตุราสีตวิหารสหสเสสุ ธาตุโย จเปตวา มหาเถเร^{๑๖๙๓}
 วนทิตวา ปุจฉิ “กึ ทายาโทมहि ภนฺเต พุทฺธสาสนเ”ติ. “กิสฺส ทายาโท มหาราชา”ติ. “ภนฺเต
 ฉนฺนวุติโกฏฺฐิณํ วิสฺสชฺเชตวา”^{๑๖๙๔} จตุราสีตวิหารสหสฺसानิ กาเรตวา อหํ น ทายาโท”ติ “อณฺเณ
 โกจิ ทายาโท”ติ. ปจฺจยทายโก”^{๑๖๙๕} นาม ตวํ มหาราช โย ปน ปุตฺตณฺจ ชีตฺรณฺจ ปพฺพาเชสิ,
 อयํ สาสนเ ทายาโท นามา”ติ. เถโร ตํ ทีเปนฺโต อิมํ คาถมาห

“จตุกปฺปานิ ทาสสฺส	อฏฺฐกปฺปา อุปสมฺปทา	
อฏฺฐกปฺปานิ ปุตฺตสฺส	โสฬส อุปสมฺปทา.	[๗๖]
โสฬส ภริยาเยว” ^{๑๖๙๖}	ทวตฺติสา อุปสมฺปทา	
ทวตฺติสา อตฺตโน เจว	จตุสฏฺฐี อุปสมฺปทา”ติ.	[๗๗]

เอกกปฺปา นาม กิปฺมาณา คาถมาห

“ปพฺพตํ โยชนฺพุเพธํ	วิตุถารณฺจ ตเถว จ	
ทิพฺพวตฺถเณ สมฺมชฺชํ	สทวสฺสปเนกตํ	
ปพฺพตํปิ สมํ ภูมึ	‘เอกกปฺปน’ติ วุจฺจตี”ติ.	[๗๘]

อโสโก ราชชา ตํ สุตฺวา ตุฏฺฐมานโส มหิณฺทกุมารณฺจ สัมมิตฺตณฺจ กเถนฺโต อิมํ^{๑๖๙๗}

คาถมาห

“มหิณฺท อมฺม ปิยา ชีตา	ปิยา เม ปพฺพชิสฺสถ	
กึ ตุมฺहे หทยํ ตาตา	ปุเรถ” ^{๑๖๙๘} พุทฺธสาสนเ	
ปพฺพชา นาม มหปฺพล” ^{๑๖๙๙}	ทายาโท โหติ สาสนเ”ติ.	[๗๙]

ปีตุ วจันํ สุตฺวา กุมารา “เทว สเจ อิจฺฉสิ มยํ ปพฺพชิสฺสามา”ติ อาหํสุ. ตํ สุตฺวา ราชชา
 โสมนสฺสปตฺโต สพฺพปฺปชาสกุการเหติ มหิณฺทณฺจ สัมมิตฺตณฺจ ปพฺพาเชสิ. เทว กุมารา ปพฺพชิตฺวา จ
 ปน ลทฺฐูปสมฺปทา โหนติ. ภควโต สาสนเ อติวีย ปากฏา”^{๑๗๐๐} อเหสุ. เตน มหาวเส”^{๑๗๐๑} อิมํ
 คาถมาห

^{๑๖๙๓} ท.,ร. มหาเถร.

^{๑๖๙๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิสชฺเชตวา.

^{๑๖๙๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปจฺจยา ทายโก.

^{๑๖๙๖} ร.,พ.,ล. ภริยาเยว.

^{๑๖๙๗} พ. เอตฺถนฺตเร “อิมน”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๖๙๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปุเรถ.

^{๑๖๙๙} ล. มหปฺพล

^{๑๗๐๐} ร. ปากตา.

^{๑๗๐๑} ท.,น.,ร.,ล. มหาวเส.

“สา ภิกขุณี”^{๑๗๐๒} จนฺทเลขา มหิณฺโท ภิกขุ อาทิจฺโจ
 สมฺพุทฺธสาสนาเนเต ตทานิ ปากฏา^{๑๗๐๓} สทา^{๑๗๐๔} [๘๐]
 จพภิญญา วิสารทา^{๑๗๐๕} ปภินฺนปฏิสมฺภิตา^{๑๗๐๖}
 มหาชีณาสวา^{๑๗๐๗} สนฺดา ปาปฺถิสฺสุ จ นิพฺพุตฺติ^{๑๗๐๘}”ติ. [๘๑]

อถ นํ เถโร อาห “อิทานิ มหาราช สาสนเน ทายาโท โหสี”ติ. ตโต ปรี อติเรกตร^{๑๗๐๙}
 ปุณฺณํ กโรนฺโต ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา พุทฺธภตฺติปฺรายโน รตนตฺตเย สฺคารโว สพฺเพสฺส
 เตสฺส ฐุเปสฺส สพฺพปฺุชานํ วิชานํ สํวิทฺหิตฺวา ตโต จวิตฺวา สคฺคปฺรายโน อโหสีติ. ราชานो
 เสนาสติพลพาหนาทโย^{๑๗๑๐} จ ฐูปวิหารการณฺเนน ราชานุโลมิกา หุตฺวา จุตฺตา จุตฺตา จ สคฺคปฺรายนา
 อเหสฺสุ.

मारพนฺธนปฺริวตฺโต นิฏฺฐิตो.^{๑๗๑๑}

^{๑๗๐๒} ร. ภิกขุณี.

^{๑๗๐๓} ร. ปากตา.

^{๑๗๐๔} มหาวิส.๑/๒๑๑/๔๑.

^{๑๗๐๕} ท.,น.,ร.,ล. วิรสาโท.

^{๑๗๐๖} ท.,น.,ร.,ล. ปภินฺนปติสมภิตา.

^{๑๗๐๗} ร. มหาชีณาสวา.

^{๑๗๐๘} ท.,น.,ร.,ล. นิพฺพุตฺตี.

^{๑๗๐๙} ท.,น.,ร.,ล. อติเรกตร.

^{๑๗๑๐} พ. พลพาหนาทโย.

^{๑๗๑๑} ท. มารพนฺธนวตฺโต สมตฺโต, น.ร. มารพนฺธนปฺริวตฺโต สมตฺโต,พ.,ล. มารพนฺธนปฺริวตฺโต สมตฺโต.

๓.๗ ปณฺจอนฺตรธานกถาปริวตฺต [๓๐]

ปณฺจ อนฺตรธานานีติ ปรียตฺติอนฺตรธานาทินิปี ปณฺจ อนฺตรธานานิ. เตสํ
 อาวีภาวนตถํ อยํ อังโคตฺตรเอกเก อฏฺฐจฺานสฺสุตฺตปาฬิ. “อฏฺฐจฺานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส, ยํ เอภิสฺสา
 โลกธาดุยา เทว อรหฺนโต สมฺมาสมฺพุทฺธา อปฺพุพฺพ อจฺริมํ อปฺปชฺเชยฺย,^{๑๗๑๒} เนตํ จานํ วิชฺชติ.
 จานญฺจ โข เอตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ เอภิสฺสา โลกธาดุยา เอโก ว อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อปฺปชฺเชยฺย,
 จานเมตํ วิชฺชติ”ติ.^{๑๗๑๓}

ตตฺถ อฏฺฐจฺานนฺติ^{๑๗๑๔} เหตุปฏิกฺขเปโป. อนวกาโสติ ปจฺจยปฏิกฺขเปโป. อุกฺเขนาปี^{๑๗๑๕}
 การณเมว ปฏิกฺขิปปติ.^{๑๗๑๖} การณ^{๑๗๑๗} हि ตทายตฺตวฺตฺติกตฺาย อตฺตโน ผลสฺส จานนฺติ จ
 อนวกาโสติ จ วุจฺจติ. ยนฺติ เยน การณเณ.^{๑๗๑๘} [เอภิสฺสา โลกธาดุยาติ ทสฺสทสฺสีโลก-
 ธาดุยา.^{๑๗๑๙} ตีณิ हि เขตฺตานิ ชาติเขตฺตํ อาณาเขตฺตํ วิสยเขตฺตนฺติ. ตตฺถ ชาติเขตฺตํ นาม
 ทสฺสทสฺสีโลกธาดุ.^{๑๗๒๐} सा हि ตถาคตฺสฺส มาตฺตุกฺจฺฉิมฺहि โอกฺกมนกาเล^{๑๗๒๑} นิกฺขมนกาเล สมฺโพธิ-
 กाले ऋมฺจกฺกปฺปวตฺตเน आयुสฺสงฺขารไวสฺสชฺชเน ปรีนิพฺพานे ज^{๑๗๒๒} กम्ปติ. โกภิสฺสทสฺส-
 จกฺกวาฬํ ปน อาณาเขตฺตํ นาม. อาฏานาฏियปรีตฺตโมรปรีตฺตรชฺชคฺคปรีตฺตรตฺนปรีตฺตาทิน^{๑๗๒๓}
 हि ऐतद्वा आणा पवत्तति.^{๑๗๒๔} วิสยเขตฺตสฺส^{๑๗๒๕} ปน ปริมาณํ นาม นตฺถิ. พุทฺธานํ हि
 “ยาวตกํ ฌาณํ จาวตกํ ฌेยฺยํ, ยาวตกํ ฌेยฺยํ จาวตกํ ฌาณํ, ฌาณปรียนฺติก^{๑๗๒๖} ฌेยฺยํ,

^{๑๗๑๒} น. อปฺปชฺเชยฺย.

^{๑๗๑๓} อัง.เอกก.๒๐/๒๗๗/๒๙.

^{๑๗๑๔} ท.,น.,ล. อถานนฺติ, ร. อจฺานนฺติ.

^{๑๗๑๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อุกฺเขนาปี.

^{๑๗๑๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปตฺติกฺขิปปติ.

^{๑๗๑๗} ล. การณ.

^{๑๗๑๘} อัง.เอกก.อ. ๑/๒๖๘/๔๐๒.

^{๑๗๑๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทสฺสทสฺสีโลกธาดุยา.

^{๑๗๒๐} ท.,ร.,พ.,ล. ทสฺสทสฺสีโลกธาดุยา, น.ทสฺสทสฺสีโลกธาดุยาติ.

^{๑๗๒๑} ท.,ร.,พ.,ล. มาตฺตุกฺจฺฉิมฺโอกฺกมนกาเล.

^{๑๗๒๒} ท.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “จ”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๒๓} ท.,น. อาฏานาฏियปรีตฺตโมรปรีตฺตรชฺชคฺคปรีตฺตมฺกฺลปรีตฺตรตฺนปรีตฺตาทิน, ล. —ปรีตฺตาทิน.

^{๑๗๒๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปวตฺตติ.

^{๑๗๒๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิสยเขตฺตสฺส.

^{๑๗๒๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ฌาณปรียตฺตก.

ฅฅฅฅฅฅ^{๑๗๒๗} ฅฅฅฅ"ติ วฅฅฅ อวิสโย นาม นตฺถิ.^{๑๗๒๘}

อิมสฺส ปน ติสฺส เขตฺเตสฺส จเปตฺวา อิมํ จกฺกฺวาฬํ อฅฅฅฅฅ จกฺกฺวาฬเพ พุทฺธา
อฺปฺปชฺชนตฺถิตฺติ สุตตํ นตฺถิ, น อฺปฺปชฺชนตฺถิตฺติ ปน^{๑๗๒๙} อตฺถิ. ตีณิ หิ^{๑๗๓๐} ปิฎฺกานิ วินยปิฎกํ
สุตตนตฺถิปิฎกํ อภิธมฺมปิฎกํ. ติสฺโส สงฺคีตฺติโย มหากสฺสปตฺเตรสฺส สงฺคีตฺติ ยสฺสตฺเตรสฺส สงฺคีตฺติ,
โมคคฺลিপฺตตตฺติสฺสตฺเตรสฺส สงฺคีตฺติ.^{๑๗๓๑} อิมา ติสฺโส สงฺคีตฺติโย อารุฬฺเห เตปิฎฺเก^{๑๗๓๒} พุทฺธวฅฅ
อิมํ จกฺกฺวาฬํ มุญฺจิตฺวา อฅฅฅฅ^{๑๗๓๓} พุทฺธา อฺปฺปชฺชนตฺถิตฺติ สุตตํ นตฺถิ, น อฺปฺปชฺชนตฺถิตฺติ ปน
อตฺถิ.^{๑๗๓๔}

อฺปฺปฬํ อจฺริมนตฺถิ อฺปฺเร อปจฺฉา, เอกโต น อฺปฺปชฺชนตฺถิ, ปฺเร วา ปจฺฉา อฺปฺปชฺชนตฺถิตฺติ
วุตตํ โหติ.^{๑๗๓๕} ตตฺถ โปธิปฺลลํเก "โปธิ อปฺตฺวา"^{๑๗๓๖} น อฺภูจฺหิสฺสามิ"ติ นิสินฺนกาลโต ปฏฺจาย
ยาว มาตฺกฺกฺจฺฉิสฺมิ ปฏฺฐิสฺนฺธิคฺคหณํ, ตาว ปฺฬเพติ น เวทิตฬฬํ. โปธิสฺตตฺส หิ ปฏฺฐิสฺนฺธิคฺคหณ
ทสฺสทสฺสจกฺกฺวาฬกมฺปเนเนว เขตฺตปฺริคฺคโห กโต, เอตฺถนตฺเร^{๑๗๓๗} อฅฅฅสฺส พุทฺธสฺส อฺปฺปตฺติ
นิวาริตา ว^{๑๗๓๘} โหติ. ปฺรินิฬฺพานโต ปฏฺจาย ยาว สาสปมตฺตปิ ฐาตฺ ติฎฺฐติ, ตาว ปจฺฉาติ
น เวทิตฬฬํ.^{๑๗๓๙} ฐาตฺสฺ หิ จิตาสุ พุทฺธา จิตา นาม โหณฺติ. ตสฺมา เอตฺถนตฺเร อฅฅฅสฺส
พุทฺธสฺส อฺปฺปตฺติ นิวาริตา ว โหติ. ฐาตฺปฺรินิฬฺพาเน ปน ฐาเต อฅฅฅสฺส พุทฺธสฺส อฺปฺปตฺติ
น นิวาริตา.]^{๑๗๔๐}

ปณฺจวิธํ หิ อนตฺตรฅานํ ปฺริยตฺติอนตฺตรฅานํ ปฏฺิปตฺติอนตฺตรฅานํ ปฏฺิเวธอนตฺตรฅานญฺเฅ
ลิ่งคอนตฺตรฅานํ ฐาตฺอนตฺตรฅานนตฺถิ. เอตฺถ ปฺริยตฺติตฺติ ตีณิ ปิฎฺกานิ. ปฏฺิปตฺติตฺติ ปฏฺิปทา.

^{๑๗๒๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เฅยฺยปฺริยตฺตกํ.

^{๑๗๒๘} ท.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนตฺเร "นตฺถิ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๒๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนตฺเร "ปน"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๓๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนตฺเร "หิ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๓๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สงฺคีตฺติ

^{๑๗๓๒} พ. ปิฎฺเก.

^{๑๗๓๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อฅฅฅ.

^{๑๗๓๔} น. เอตฺถนตฺเร "น อฺปฺปชฺชนตฺถิตฺติ ปน อตฺถิ"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๓๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โหติ.

^{๑๗๓๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อปฺตฺวา.

^{๑๗๓๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนตฺเร "เอตฺถนตฺเร"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๓๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนตฺเร "วา"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๓๙} ร.,พ.,ล. เวทิตฬฬ.

^{๑๗๔๐} อง.เอกก.อ. ๑/๒๗๗/๔๐๘-๙.

ปฏิเวธติ อธิคม. ลิงคนฺติ สมณภาว. ธาตุติ สรรชาตุ. ตตถ ปฏิปตฺติ จ ปฏิเวธ จ โหติปิ
น โหติปิ.

เอกสมิํ หิ กाले ปฏิเวธการา ภิกฺขุ พหุ โหนฺติ. ^[๑๗๔๑] “เอส ภิกฺขุ ปุณฺณชโน”ติ
องฺคฺลี ปสาเรตฺวา ทสฺเสตพฺโพ โหติ, อิมสมิํเยว ทีเป เอกวาเร ปุณฺณชนภิกฺขุ นาม นาโหสิ.
ปฏิปตฺติปุรฺกาทิ กทาจิ พหุ ^[๑๗๔๒] โหนฺติ, กทาจิ อปฺปา, อิติ ปฏิปตฺติ จ ปฏิเวธ จ โหติปิ น โหติปิ.
สาสนญฺจิตฺยา ^[๑๗๔๓] ปน ปริกมฺมํ ปุจฺฉิ. ปณฺหิโต หิ เตปิฏกํ ^[๑๗๔๔] สุตฺวา เทวปี ปุเรติ. ยถา
อมฺหากํ โพธิสฺสโต อาพารสฺส ^[๑๗๔๕] สนฺติเก ปญฺจาภิญฺญา ^[๑๗๔๖] สตฺต จ ^[๑๗๔๗] समाปตฺติโย
นิพฺพตฺเตตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมุปตฺติยา ^[๑๗๔๘] ปริกมฺมํ ปุจฺฉิ, โส “น ชานามิ”ติ อาห.
ตโต อุกฺกสฺส ^[๑๗๔๙] สนฺติกํ คนฺตฺวา อธิคตฺวิเสสํ สํสนฺเตตฺวา ^[๑๗๕๐] เนวสญฺญานาสญฺญายตนสฺส ^[๑๗๕๑]
ปริกมฺมํ ปุจฺฉิ. โส อาจิภฺชิ, ตสฺส วจนสมนฺนตฺรเมว มหาสฺสโต ตํ สมฺปาเทสิ, เอวเมว ปณฺณวา
ภิกฺขุ ปริยตฺตี สุตฺวา เทวปี ปุเรติ ตสฺมา ปริยตฺติยา จิตาย สาสนํ จิตํ โหติ. सा परिहायमाना
เอว परिहायติ.

[เตปิฏเก พุทฺธวจนเ สาฏฺจกถา ^[๑๗๕๒] ปาลิ. ^[๑๗๕๓] ยาว สา ติฏฺจติ ตาว ปริยตฺติ ^[๑๗๕๔]
ปริปุณฺณา นาม โหติ. คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต ^[๑๗๕๕] กाले กลียุคฺราชาโน ^[๑๗๕๖] อธฺมมิกา โหนฺติ, เตสุ
อธฺมมิกesu ราชามจฺจาทยเ อธฺมมิกา โหนฺติ, ตโต รฏฺจชนปทฺวาสิโนติ. เอเตสํ อธฺมมิกตาย

^{๑๗๔๑} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “นา”ติ ทิสฺสติ.

^{๑๗๔๒} น. พหุ.

^{๑๗๔๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สาสนจิตฺยา.

^{๑๗๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตปิฏกํ.

^{๑๗๔๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาลารสฺส.

^{๑๗๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ปญฺจาภิญฺญา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “จา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๔๘} ท.,น. เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมุปตฺติยา

^{๑๗๔๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อุกฺกสฺส.

^{๑๗๕๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สนฺเตตฺวา.

^{๑๗๕๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เนวสญฺญานาสญฺญายตนมฺปิ.

^{๑๗๕๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อฏฺจกถา.

^{๑๗๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาฬิ.

^{๑๗๕๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยาว ติฏฺจติ ตาว.

^{๑๗๕๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๕๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กลียุคฺราชาโน.

เทโว^{๑๗๕๗} น สมมา วสฺสตี, ตโต สสฺसानิ น สมปชฺชนตี. เตสุ อสมปชฺชนเตสุ ปจฺจยทายกา ภิกฺขุ-
 สัมมสฺส ปจฺจเย ทาตุํ น สกฺโกณตี. ภิกฺขุ ปจฺจเยหิ กิลมนฺตา อนฺเตवासิกเก สงฺกเหตุ^{๑๗๕๘} น
 สกฺโกณตี. คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต^{๑๗๕๙} กाले ปริยตฺติ ปรีหายตี, อตฺถวเสน ชาเรตุํ น สกฺโกณตี, ปาลิ-
 วเสนว^{๑๗๖๐} ชาเรนตี. ตโต กाले คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต^{๑๗๖๑} ปาลิมปิ^{๑๗๖๒} สกฺลํ ชาเรตุํ น สกฺโกณตี,
 ปจฺมํ อภิธมฺมปิฏกํ ปรีหายตี. ปรีหายมานํ มตฺถกโต ปฏฺจาย ปรีหายตี. ปจฺมเมว हि ปฏฺจान-
 มหาปกรณ^{๑๗๖๓} ปรีหายตี, ตสฺมี ปรีหิเน^{๑๗๖๔} ยมกํ กถาวตฺถุ,^{๑๗๖๕} ปุคฺคลปณฺณตฺติ, ชาตฺถกถา
 วิภงฺโก ฐมฺมสงฺคโห^{๑๗๖๖}ติ.]^{๑๗๖๗}

ตสฺมี อนฺตรหิตะ อิตเรสุ ทวีสุ ปิฏฺเฐสุ จิตฺเตสุปิ สาสนํ จิตฺเมว โหตี. ตตฺถ
 สุตฺตนฺตปิฏเก อนฺตรชาเยมานะ ปจฺมํ อังคุตฺตรนิกายเ อเอกาทสฺสโกโต ปฏฺจาย ยาว เอกกา
 อนฺตรชาเยตี, ตทนนฺตรํ สุตฺตนิกายเ จกฺกเปยฺยาลโต ปฏฺจาย ยาว โอฆตฺรณฺนา อนฺตรชาเยตี,
 ตทนนฺตรํ มชฺฌิมนิกายา อินฺทฺริยภาวนโต^{๑๗๖๘} ปฏฺจาย ยาว มุลปฺริยาเย อนฺตรชาเยตี, ตทนนฺตรํ
 ทีฆนิกายเ ทสฺสุตฺตรโต ปฏฺจาย ยาว พุรหฺมชาลา อนฺตรชาเยตี, เอกสฺสาปิ ทฺวินนฺมปิ คาทานํ
 ปุจฺฉา อทฺธานํ คจฺฉตี. ตา สาสนํ ชาเรตุํ น สกฺโกณตี สพฺพิยปุจฺฉา อาพวกปุจฺฉา^{๑๗๖๙} วีย จ. เอตา
 กิร กสฺสพฺพุทฺธกาลีกา อนฺตรา สาสนํ ชาเรตุํ นาสกฺขีสุ. [เอวํ ทีฆนิกายเ ปรีหิเน สุตฺตนฺตปิฏกํ
 ปรีหิเน นาม โหตี. วินยปิฏเกน สทฺธิ ชาตฺถกเมว ชาเรนตี. วินยปิฏกํ ลชฺชโน^{๑๗๗๐} ว ชาเรนตี.
 ลากกามา ปน “สุตฺตนฺเต กถิตปิ”^{๑๗๗๑} สลฺลภฺเชนฺตา นตฺถิ”ติ ชาตฺถกเมว ชาเรนตี. คจฺจนฺเต

^{๑๗๕๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เทวา.

^{๑๗๕๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สังเหตุ.

^{๑๗๕๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสตี.

^{๑๗๖๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาฬิวเสน.

^{๑๗๖๑} ท.,น.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสตี.

^{๑๗๖๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาฬิมปิ.

^{๑๗๖๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มหาปฏฺจานปกรณ.

^{๑๗๖๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปรีหิเน.

^{๑๗๖๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ยมกกถาวตฺถุ.

^{๑๗๖๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ฐมฺมสงฺคิณี.

^{๑๗๖๗} อัง.เอกก.อ. ๑/๑๓๐/๗๙-๘๐.

^{๑๗๖๘} ท.,น., อินฺทฺริยภาวนโต.

^{๑๗๖๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อาลวกปุจฺฉา.

^{๑๗๗๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ลชฺชโน.

^{๑๗๗๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กถิต.

คจฺจนฺเต^{๑๗๗๒} กาลे ชาตกมฺปิ^{๑๗๗๓} ธารตุํ น สกฺโกนฺติ. อถ เนสํ ปจฺมํ เวสฺสนฺตรชาตกํ ปริหายติ,
 ตโต ปฏฺวิโลมกฺกเมน ปุณฺณกชาตกํ,^{๑๗๗๔} มหानารทกสฺสปฺนติ ปริโยसाने อปฺนฺณกชาตกํปิ^{๑๗๗๕}
 ปริหายติ. เอวํ ชาตเก ปริเหเน^{๑๗๗๖} วินยปิฏกเมว ธารเณติ.

คจฺจนฺเต กาลे ตมฺปิ มตฺถกโต ปฏฺจาย ปริหายติ. ปจฺมํ हि ปริวาริ ปริหายติ, ตโต
 ขนฺธโก, ภิกฺขุณีวิภงฺโก,^{๑๗๗๗} มหาวิภงฺโกติ อนุกฺกเมน อุโปสถขนฺธกมตฺตเมว^{๑๗๗๘} ธารเณติ. ตทา
 ปิ ปริยตฺติ อนนฺตรหิตา ว น^{๑๗๗๙} โหติ. ยาว ปน มนุสฺเสสฺส จตฺตูปทิกกาถาปิ^{๑๗๘๐} ปวตฺตติ.^{๑๗๘๑}
 ตาว ปริยตฺติ อนนฺตรหิตา ว น^{๑๗๘๒} โหติ. ยทา สทฺโธ ปสนฺโน ราชา หตฺถิกฺขนฺธ
 สุวณฺณจงฺโกฏกมฺหิ สหสฺสยวํ จปาเปตฺวา “พฺพุเชหิ กถิตํ จตฺตูปทิกํ คาถํ^{๑๗๘๓} ชานนฺตา
 อิมํ สตสฺส^{๑๗๘๔} คณฺหนฺตฺว”ติ นคเร เภริ จาราเปตฺวา คณฺหนํ อลภิตฺวา เอวํ ยาว ตตฺถิยํ เภริ
 จาราเปตฺวา คณฺหนํ อลภิตฺวา ราชปฺริสา ตํ สหสฺสยวํ ปุณ ราชกฺลํ ปเวสนฺติ, ตทา ปริยตฺติ
 อนนฺตรหิตา^{๑๗๘๕} นาม โหตีติ.^{๑๗๘๖} อิทํ ปริยตฺติอนนฺตรชานํ นาม.]^{๑๗๘๗}

[ปฏฺวิปตฺติอนนฺตรชานํ นาม^{๑๗๘๘} คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต^{๑๗๘๙} กาลे ฌานวิปสฺสชานมคฺคผลานิ
 นิพฺพตฺเตตฺถํ อสกฺโกนฺตา จตฺตปฺริสฺสุทฺธิสํมตฺตเมว รกฺขนฺติ. คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต^{๑๗๙๐} กาลे “สีลํ

^{๑๗๗๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๗๓} ล. ชาตกิมฺป.

^{๑๗๗๔} ล. ปุณฺณกชาตกํ.

^{๑๗๗๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อปฺนฺณกชาตกํปิ.

^{๑๗๗๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “เอวํ ชาตเก ปริเหเน”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๗๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภิกฺขุณีวิภงฺโก.

^{๑๗๗๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อุโปสถขนฺธเมว.

^{๑๗๗๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “นา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๘๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จตฺตูปทิกกาถาปิ.

^{๑๗๘๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปวตฺตติ.

^{๑๗๘๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “นา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๘๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จตฺตูปทิกกาถํ.

^{๑๗๘๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สหสฺสํ.

^{๑๗๘๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อนนฺตรหิตํ.

^{๑๗๘๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โหติ.

^{๑๗๘๗} อจฺ.เอกก.อ. ๑/๑๓๐/๘๐-๑.

^{๑๗๘๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “นามา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๘๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๙๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

ปริปัญณ กตฺวา รกฺขาม, ปธานญจ อนุยฺยชาม, น จ มคฺคํ วา ผลํ วา สจฺฉิกาตุํ สกฺโกม,
 นตฺถิ อิทานิ อริยธมฺมปฏฺวิเวชฺโ"ติ [^{๑๗๙๑}] โวसानํ อาปชฺชิตฺวา โกสชฺชพฺพลา อญฺญมญฺญํ น โจเทนฺติ
 น สาเรนฺติ อุกุกฺกัจจกา"^{๑๗๙๒} โหนฺติ, ตโต ปฏฺจาย ชุทฺททานุชฺททกานิ มทฺทนฺติ. คจฺจนฺเต
 คจฺจนฺเต"^{๑๗๙๓} กาลे ปาจิตฺตียถุลลจฺจยานิ"^{๑๗๙๔} อาปชฺชนฺติ, ตโต ครุกาปตฺตี."^{๑๗๙๕} ปาราชิก-
 มตฺตเมว ติฏฺฐติ. จตฺตาริ ปาราชิกานิ รกฺขนฺตานํ ภิกฺขุณฺ"^{๑๗๙๖} สเดปิ สหสฺเสปิ ธรรมานเ ปฏฺิปตฺติ
 อนฺตรหิตา นาม น โหติ. ปจฺฉิมกสฺส ภิกฺขุโน สีลเกเทน"^{๑๗๙๗} วา ชีวิตกฺขเยน"^{๑๗๙๘} วา อนฺตรหิตา
 นาม โหติติ."^{๑๗๙๙} อิทํ ปฏฺิปตฺติอนฺตรธานํ นาม.

อริคโมติ จตฺตาโร มคฺคา จตฺตาริ ผลานิ จตฺสโส ปฏฺิสมฺภิทา ติสฺโส วิชฺชา จ"^{๑๘๐๐}
 อภิญฺญาติ. โส ปริหายมาโน ปฏฺิสมฺภิทโต ปฏฺจาย ปริหายติ. ตสฺมี นานตฺตํ พหุวิชตฺตํ"^{๑๘๐๑}
 ปุรโต"^{๑๘๐๒} ทสฺสยิสฺสาม. ปจฺฉิมกสฺส ปน โสตาปนฺนสฺส ชีวิตกฺขเยน อริคโม อนฺตรหิตโต นาม
 โหติ.]"^{๑๘๐๓} อิทํ ปฏฺิเวธอนฺตรธานํ นาม.

ลึงฺคอนฺตรธานํ"^{๑๘๐๔} นาม คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต กาลे จีวรคฺคหณํ [^{๑๘๐๕}] ปตฺตคฺคหณํ
 สมินฺยชนปสารถิ อาโลกิตฺวิโลกิตํ น ปาสาทิกํ โหติ. นิกฺคณฺจสมณฺา"^{๑๘๐๖} วีย อลาพฺพตฺตํ ภิกฺขุ"^{๑๘๐๗}

^{๑๗๙๑} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "เต"ติ ทิสฺสติ.

^{๑๗๙๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. น กุกฺกัจจกา.

^{๑๗๙๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "คจฺจนฺเต"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๗๙๔} ท.,น.,ร.,ล. ปาจิตฺตียานิ ถุลลจฺจยา, พ.,ล. ปาจิตฺตียานิ ถุลลจฺจยานิ.

^{๑๗๙๕} ท.,น. ครุกาปตฺตี.

^{๑๗๙๖} ล. ภิกฺขุณฺ.

^{๑๗๙๗} ล. สีลเกเทน.

^{๑๗๙๘} ล. ชีวิตกฺขเยน.

^{๑๗๙๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โหติ.

^{๑๘๐๐} ท.,น.,ร. เอตฺถนฺตเร "ฉา"ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๐๑} พ. พหุวิชตฺตํ.

^{๑๘๐๒} ท.,ร. ปุรโต.

^{๑๘๐๓} อจฺ.เอกก.อ. ๑/๑๓๐/๗๙.

^{๑๘๐๔} ท.,น.,ร. ลึงฺคอนฺตรธานํ.

^{๑๘๐๕} [] ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร "วา"ติ ทิสฺสติ.

^{๑๘๐๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. นิกฺคณฺจสมณฺิโย.

^{๑๘๐๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ภิกฺขุ.

ปดุตม์ อคฺคพาหาย ปกฺขิปิตฺวา^{๑๘๐๘} อาทาย วิจฺรณฺติ, เอตฺตาวตปิ ลิงฺคํ อนนฺตรหิตเมว^{๑๘๐๙} โหติ.
 คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต^{๑๘๑๐} กาเล อคฺคพาหโต โอตฺตเรตฺวา หตฺถेเน วา ลิกฺกาย^{๑๘๑๑} วา โอลฺมเพตฺวา
 วิจฺรณฺติ, จีวรณฺปิ รชนสํรูปํ อกฺตฺวา โอลฺมจฺจุจฺวณฺณ^{๑๘๑๒} กตฺวา วิจฺรณฺติ. คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต^{๑๘๑๓}
 กาเล รชนณฺปิ น โหติ. ทสจฺฉินฺนณฺปิ โอลฺมจฺจุจฺวณฺณปิ,^{๑๘๑๔} กปฺปมตฺตํ^{๑๘๑๕} กตฺวา
 วลฺลยฺเชนฺติ.^{๑๘๑๖} ปุณฺ โอลฺมจฺจุ^{๑๘๑๗} วิชฺชิตฺวา^{๑๘๑๘} กปฺปํ^{๑๘๑๙} น กโรนฺติ. ตโต อุกฺกมณฺปิ อกฺตฺวา
 ทสฺสา เจตฺวา^{๑๘๒๐} ปริพฺพาชกา วีย วิจฺรณฺติ. คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต^{๑๘๒๑} กาเล “โก อิมินา อมฺหากํ
 อตฺถโ”ติ ชุทฺทกํ กาสาวชนํ^{๑๘๒๒} หตฺถेเน วา คีวายํ^{๑๘๒๓} พนฺธนฺติ, เกสฺสฺสุ วา อลฺลียาเปนฺติ.^{๑๘๒๔}
 ทารภณฺ^{๑๘๒๕} วา^{๑๘๒๖} กโรนฺตา กสฺสิตฺวา วปีตฺวา ชีวิตํ กปฺเปนฺตา วิจฺรณฺติ. ตทา ทกฺขิณํ เทนฺโด
 ชโน สํฆํ อุกฺกิสฺสฺส เอเตสํ เทติ. อิทํ สนฺธาย ภควตา วุตฺตํ “ภวิสฺสณฺติ โข ปนฺนณฺท อนาคตมทฺธานํ
 โคตฺรภูโน^{๑๘๒๗} กาสาวกณฺจา ทุสฺสีลา ปาปชฺชมา, เตสฺสุ ทุสฺสีเสสฺสุ สํฆํ อุกฺกิสฺสฺส ทานํ^{๑๘๒๘} ทสฺสนฺติ.

^{๑๘๐๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. จเปตฺวา.

^{๑๘๐๙} ท.,น.,ร. อนนฺตรหิตเมว.

^{๑๘๑๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๑๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ลิกฺกาย.

^{๑๘๑๒} ล. โอลฺมจฺจุจฺวณฺณ.

^{๑๘๑๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๑๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทสจฺฉินฺนณฺปิ โอลฺมจฺจุจฺวณฺณปิ.

^{๑๘๑๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. มตฺตํ.

^{๑๘๑๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วลฺลยฺเชนฺติ.

^{๑๘๑๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. โอลฺมจฺจุ.

^{๑๘๑๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. วิชฺชิตฺวา.

^{๑๘๑๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กปฺปํ.

^{๑๘๒๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทสฺสเจตฺวา.

^{๑๘๒๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “คจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๒๒} ท.,น.,ร. กาสาวชนํ.

^{๑๘๒๓} ท.,ร. คีวายํ, น. คียํ.

^{๑๘๒๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อลฺลียาเปนฺติ.

^{๑๘๒๕} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชารตฺตรณํ.

^{๑๘๒๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “วา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๒๗} ท.,น.,ร. โคตฺรภูโน.

^{๑๘๒๘} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอเตสํ.

ตทาปาห^{๑๘๒๙} สัมคตํ ทกฺขิณํ อสฺสชเยยฺยํ อปฺปเมยฺยํ วทามิ”ติ.^{๑๘๓๐} ตโต กจฺจนฺเต
 กจฺจนฺเต^{๑๘๓๑} กาเล นานาวิธานิ กมฺมานิ กโรนฺตา^{๑๘๓๒} “ปฺปญฺโจ นาม^{๑๘๓๓} เอส ก็ ยิมินา
 อมฺหากนฺ”ติ กาสาวชนธํ^{๑๘๓๔} จินฺทิตฺวา อรณฺเณ ขิปนฺติ. เอตสฺมี กาเล ลิงฺคํ อนฺตรหิตํ^{๑๘๓๕}
 นาม โหติ. กสฺสปทสฺพลสฺส กิร กาลโต ปฏฺจาย โยนกานํ เสตกวดถํ^{๑๘๓๖} ปารุปีตฺวา จรณํ
 จาริตํ^{๑๘๓๗} ชาตํ.]^{๑๘๓๘} เสตวตฺถสมณกวํโสปี กสฺสปพฺพุทฺธกาลโต ปฏฺจาย สาสนํ ชาเรตุํ นาสกฺขิ
 อิทํ ลิงฺคอนฺตรธานํ นาม.

[ชาตฺวอนฺตรธานํ ปน^{๑๘๓๙} เอว เวทิตพฺพํ. ตีณิ ปรีนิพฺพานานิ นาม กิเลสปรีนิพฺพานํ
 ขนฺธปรีนิพฺพานํ ชาตฺวปรีนิพฺพานนฺติ. ตตฺถ กิเลสปรีนิพฺพานํ โพรธิปลฺลงฺเก อโหสิ. ขนฺธปรีนิพฺพานํ
 นาม^{๑๘๔๐} กุสินารายํ. ชาตฺวปรีนิพฺพานํ อนาคเต ภวิสฺสติ. กถํ ? ตโต^{๑๘๔๑} ตตฺถ ตตฺถ สกฺกา-
 รสมฺมานํ อลภมาณา ชาตฺวโย พุทฺธานํ อธิฏฺฐานพฺเพลน สกฺกา-
 รสมฺมานลภนฺนฏฺฐานํ^{๑๘๔๒} กจฺจนฺติ.
 กจฺจนฺเต กจฺจนฺเต^{๑๘๔๓} กาเล สพฺพจฺาเนสฺสุ สกฺกา-
 รสมฺมานโน น โหติ. สาสนสฺส โอสกฺกมณกาเล
 อิมสฺมี ตามฺพปณฺณิทีเป^{๑๘๔๔} ชาตฺวโย สนฺนิปตฺติตฺวา มหาเจตฺยํ คมิสฺสนฺติ. มหาเจตฺยโต นาคทีเป
 ราชายตฺนเจตฺยํ. ตโต โพรธิปลฺลงฺกํ คมิสฺสนฺติ. นาคภวโตปี^{๑๘๔๕} เทวโลกโตปี พุรหฺมโลกโตปี
 ชาตฺวโย มหาโพรธิปลฺลงฺกเมว คมิสฺสนฺติ. สาสปมตฺตาปี ชาตฺว^{๑๘๔๖} น อนฺตรา นสฺสิสฺสติ.^{๑๘๔๗} เอว

^{๑๘๒๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตทาปาหา.

^{๑๘๓๐} ม.อ.๑๔/๓๘๐/๓๒๕.

^{๑๘๓๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “กจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๓๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. กโรนฺโต.

^{๑๘๓๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “นามา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๓๔} ท.,น.,ร. กาสาวชนธํ.

^{๑๘๓๕} ล. ลิงฺคอนฺตรหิตํ.

^{๑๘๓๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เสตกานิ.

^{๑๘๓๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ปาริตํ.

^{๑๘๓๘} อัง.เอกก.อ. ๑/๑๓๐/๘๑-๒.

^{๑๘๓๙} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชาตฺวอนฺตรธานมฺปน.

^{๑๘๔๐} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “นามา”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๔๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “ตโต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๔๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สกฺกา-
 รสมฺมานํ ลภนฺนฏฺฐานํ.

^{๑๘๔๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. เอตฺถนฺตเร “กจฺจนฺเต”ติ น ทิสฺสติ.

^{๑๘๔๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ตามฺพปณฺณิทีเป.

^{๑๘๔๕} น.,ล. นาคภวโตปี.

^{๑๘๔๖} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ชาตฺวโย.

^{๑๘๔๗} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สิสฺสนฺติ.

สพฺพชาตฺตโย มหาโพธิมณฑลํ สนฺนิปตฺติว พุทฺธรูปํ คเหตฺวา โพธิมณฑลํ ปลฺลงเกน นิสินฺนํ
 พุทฺธสรีรํ สนฺทสฺเสนฺติ. ทฺวตฺตีสมหาปฺริสลกฺขณานิป^{๑๘๔๘} อสิตฺยานุพฺยณฺชนานิ^{๑๘๔๙} พฺยამปภาติ
 สพฺพํ ปฺริปฺณณเมว โหติ. ตโต ยมกปาฏิหาริยทิวเส วีย ปาฏิหาริยํ กริสฺสนฺติ. จพฺพณฺณา
 พุทฺธรํสีโย วิสฺสชฺเชนฺติ. ตา ทสฺสทสฺสโลกชาตํ ปฺริสฺสนฺติ.^{๑๘๕๐} ตํ จานํ มนุสฺสสฺสวํ สดฺโต นาม
 คนฺดฺวา นตฺถิ, ทสฺสทสฺสจกฺกฺวาเพ ปน เทวตา สพฺพชาตฺตโย สนฺนิปตฺติว “อชฺช ทสฺสโล ปฺรินิพฺพายติ,
 อชฺช สาสนํ โอสกฺกติ, ปจฺฉิมทสฺสนํ อิทํ อมฺหากํ อโธทานิ ปฏฺจาย อนฺธการํ ภวิสฺสตี”ติ ทสฺสทสฺส
 ปฺรินิพฺพานทิวสโต มหฺนตฺตรํ การุญญํ กริสฺสนฺติ. จเปตฺวา อนาคามิโน ชีณาสเว อวเสสา
 สกฺภาเวน สณฺจาเรตฺตํ น สกฺขิสฺสนฺติ. อถ ชาตฺตสรีโร เตโชชาตฺตํ สมฺภูจาย ตํ สรีรํ อปฺณณตฺติกภาวํ
 คเมติ.^{๑๘๕๑} ชาตฺตสรีโร สมฺภูจิตา ชาลา ยาว พุทฺธมฺโลกา อุกฺกจฺจิสฺสตี. สาสปมตฺตายปิ ชาตฺตยา
 สตี เอกชาลํ ภวิสฺสตี. ชาตฺตสฺส ปฺริยาทานํ คตาสฺส ปจฺฉินฺทิสฺสตี. เอวํ มหฺนตํ อานุภาวํ ทสฺสเสตฺวา
 ชาตฺตโย ปฺรินิพฺพายนฺติ. ตทา สนฺนิปตฺติว เทวสฺมา^{๑๘๕๒} พุทฺธานํ ปฺรินิพฺพุตทิวเส วีย ทิพฺพคณฺฐ-
 มาลาตฺติริยาทีหิ^{๑๘๕๓} สกฺการํ กริตฺวา ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณํ กตฺวา วนฺทิตฺวา “อโธ ปฏฺจาย อนาคเต
 อฺปฺปชฺชนกฺพุทฺธ”^{๑๘๕๔} ปสฺสิตฺตํ ลภิสฺสาม ภควา”ติ วตฺวา สกฺกฺจฺจานเมว คจฺจนฺติ. อิทํ ชาตฺตอนฺตรธานํ
 นาม.

อิมสฺส ปญฺจวิธสฺส อนฺตรธานสฺส ปฺริยตฺติอนฺตรธานเมว มฺลํ. ปฺริยตฺติยา หิ
 อนฺตรหิตาย ปฏฺิปปตฺติ อนฺตรชยติ, ปฺริยตฺติยา จิตาย ติฏฺฐติ.]^{๑๘๕๕}

อิตฺติ ปญฺจอนฺตรธานกถา นิฏฺฐิตา.^{๑๘๕๖}

อิจฺเจตํ ปจฺมสมฺโพธิกถานาม^{๑๘๕๗} ปกรณญฺเวย สมตฺตีสปฺริจฺเจทปฺริปฺณณ^{๑๘๕๘} นิฏฺฐิตํ.

^{๑๘๔๘} น. ทฺวตฺตีสมหาปฺริสลกฺขณานิป.

^{๑๘๔๙} ท.,น.,ร.,ล. อสิตฺยานุพฺยณฺชนานิ.

^{๑๘๕๐} ท.,น. ปฺริสฺสนฺติ.

^{๑๘๕๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อปฺณณตฺติกภาวํคเมติ.

^{๑๘๕๒} ท.,น.,ร.,พ.,ล. สนฺนิปตฺติวเทวสฺมา.

^{๑๘๕๓} ท.,น.,ร.,พ.,ล. ทิพฺพคณฺฐมาลาตฺติริยาทีหิ.

^{๑๘๕๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อฺปฺปชฺชนกํ พุทฺธ.

^{๑๘๕๕} อจฺ.เอกก.อ. ๑/๑๓๐/๘๒.

^{๑๘๕๖} ท.,ร.,พ.,ล. สมตฺตา. น. สมตา.

^{๑๘๕๗} ท.,ร.,พ.,ล. ปจฺมสมฺโพธินาม.

^{๑๘๕๘} ท.,ร. สมตฺตีสปฺริจฺเจทปฺริปฺณณ.

นิคมคาถา

อติตานี สมพุทฺธนิพพานกาลา
 สหสฺสาปี ชมฺมานิ รามาสตานิ จ
 วสุสาน^{๑๘๕๕} เสสานิ สดฺดาสิตาธิ หิ
 อาสยฺชมาสมฺหิ กาพฺมุหิ ปกฺขะ. [๘๒]

ปติปเท ทินฺติตฺถิยมานิเต
 สุริยวารสมเยปี นราธิโป
 ปจฺมสมพุทฺธมฺมมโสสิ โข
 ปุรฺปเร อนฺุสนฺุธิมฺมุเจทกั. [๘๓]

ดทา นรินฺโท วรรณชวสั
 อณฺาปเย ตํ ยสรมฺมนาเม
 น เกสรํ วิชิตมิติมํ เสว
 ดโต นิมนฺเตตฺตุมิทํ นิพนฺธา. [๘๔]

นุชิตฺติโนรสาวุหยทดา จ อาณิเต
 มหิปติชตฺติเยน ปน เม ตุ ภิกฺขุณา
 ปุน รจิตฺตุ ปการณํปิทานิ สนฺุธิโต
 อถ ตมห์ กโรมิ ปุน โส สมฺมุชฺฌติ. [๘๕]

ผุสฺสโต ปภุติ ยาว
 ทินฺอามวาสจฺจุทสีปกาพา^{๑๘๖๐}
 เชฏฺฐมาสิยญฺจ โอรตา
 วุหเยปี วสุสฺสปตฺตกาลชีเว. [๘๖]

นิฏฺฐิตํ อิทมฺปิหํ กเร ตุ
 สดฺดตฺมาสสมฺบุณฺเณน ยุตฺตํ
 ราชปฏฺฐนาภิสิขณฺณํ
 ชินฺสฺส สาสเน สุกํ อโยทยิ. [๘๗]

^{๑๘๕๕} ท.,ร. วสุธานี.

^{๑๘๖๐} ท.,ร. ทินฺอามวาสจฺจุทสีปกาพา.

อิมินา กุสเลน อเนกวุฑฒิ^{๑๘๖๑}

จตุรานิ ลภิสฺส วรานิ พลํ

สุขวณฺณทีฆายุมเวรภยํ

นิมโรคฺชีณปิ^{๑๘๖๒} ภาเวสุ ปชา.

[๘๘]

อหํ อุทิสฺสํ กุสลมฺปิ เทวตา

นเมตถ รกฺษาทมฺโห ดุริยํ นภ

ทิสฺเส สมฺนฺตา สกเลน เว ภาเว

อิทานิ สพฺเพ อนฺุโมทยนฺตุ ตํ.

[๘๙]

เต เทวา อนฺุपालยนฺตุ อหํ

สฺยามปฺปเทสํ สทา นานา

โรคฺวิวชฺชํ ยํ อริภยา

หานิํกตํ วา วุฑฺฒิ.

[๙๐]

ราชานํ สพลํ สรชฺชช

สิริโสฺตถิ^{๑๘๖๓} วฑฺฒเนนฺตุ ชฺว

เทโว ปาวสุ ฐมฺมตาย

วิสยํ เวปุลลสฺสสํ ภาเว.

[๙๑]

อิตติ อิมมา ทส^{๑๘๖๔} คาคา อิมสฺมี ปการณาวसानะ^{๑๘๖๕} สุวณฺณรํสีนา นาม อุปชฌาย-
สมฺมเตน นุชิตชโนรสสิริสฺสคตชตฺติยวํสาภิธานน ราชสมฺมเตน เชตวนวิมลมงฺคลาวาสราชมหา-
วิหาเร สํฆาธิปตินา เกเรน กถิตา ยาว พุทฺธศาสนนฺตรธานา จิรํ ติฏฺฐนฺเตว.

ปจฺมสมฺโพธิกถา นิฏฺฐิตา.

^{๑๘๖๑} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อเนกวุฑฒิ.

^{๑๘๖๒} ท.,ร. นิมโรคชีณปิ.

^{๑๘๖๓} ท.,ร. สิริโสฺตถิ.

^{๑๘๖๔} ท.,น.,ร.,พ.,ล. อฏฺฐ.

^{๑๘๖๕} ท.,น.,ร.,ล. ปการณาวसानะ.

จตุตถโก ปริจฺเจโท

นิคมกถาปริกฺขปฺปนกถา

นิคมกถา

อิมสฺมี ปน วิจยสิกฺขเน ปจฺมสมฺโพธิกถาย ปณฺจ คณฺหา โหนฺติ. เสยฺยเถโก. ทยฺย-
ภาสาย “ฉบับรดน้ำดำไท” อิติ ลทฺธนาโม ปจฺมสมฺโพธิกถาคณฺโถ, ทยฺยภาสาย “ฉบับทองน้อย
(๑)” อิติ ลทฺธนาโม ปจฺมสมฺโพธิกถาคณฺโถ, ทยฺยภาสาย “ฉบับทองน้อย (๒)” อิติ ลทฺธนาโม
ปจฺมสมฺโพธิกถาคณฺโถ, ทยฺยภาสาย “ฉบับล่องชาด” อิติ ลทฺธนาโม ปจฺมสมฺโพธิกถาคณฺโถ,
ทยฺยภาสาย “ฉบับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” อิติ ลทฺธนาโม ปจฺมสมฺโพธิกถาคณฺโถติ.
ดตฺตรายํ สรุปรุโธ.

-ออยมฺปน อาทิจตุวิสติมปริจฺเจทปริโยสานตีสติมปริจฺเจทสงฺฆาตา ปจฺมสมฺโพธิกถา
พฺพุทธสาสนิกานํ สทฺธปาสาทมาวหา ปฺปราณกฏฺฐา อติเรกปณฺจวสฺสสตานมจฺจเยน ปรมฺปราย
ปณฺทิตฺเตหิ รจิตา. เยภฺยเยน ลานฺนาอยุชฺฌมยารตนโกสินฺทเท เจว มรมฺมลาวกมฺโพชรามณฺเฑ จ
พฺพุทธสาสนิกา พฺพุทธปฺปวตฺตํ วา สวากปฺปวตฺตํ วา สาสนมฺมํ วา สิกฺขกามา ปจฺมสมฺโพธิกถํ
ปริยาปฺณีสฺส อุกฺคณฺหีสฺส.

ปจฺมสมฺโพธิกถา ปจฺมํ ปโตถเก ปากฏฺฐีฎฺเต ๒๒๑ พฺพุทธสเก ลานฺนารมฺมเจ ปากฏฺฐา
ปาฬิภาสาย ลานฺนากฺขเรน รจิตา. ตสฺสา นว ปริจฺเจทา อเหสฺสุ. อปรภาเค อฺยชฺฌมยารมฺมเจ
ปริยาปฺณิตา เจว ฐาวิตา จ. ตสฺมี สมเย ปณฺทิตา อุกฺคณฺหิตฺวา ปจฺมสมฺโพธิกถาย อปาริปุรํ
ทิสฺวา เตปิฏกปาฬี จ อฏฺฐกถํ จ อณฺณปกรณํ จ นิสฺสาย ปฺน รจิตฺส. อฺยชฺฌมยารมฺมเจ ตสฺสา สดฺตรส
ปริจฺเจทา อเหสฺสุ. รตนโกสินฺทรมฺมเจ ปจฺมสมฺโพธิกถา อนเเกหิ ปณฺทิตฺเตหิ สโมชาเนตฺวา รจิตา.
อนเกา ปจฺมสมฺโพธิกถา ปณฺณายิ. จกฺกิวํสิสฺส ตติยรณฺโณ กาเล มหาเถโร ปรมานุชิตฺติโนโรโส
มหาสมณราชทินฺนนาโม พหุสฺสโต สทฺธมฺมสฺส โกวิทฺโถ ฉนฺทลกฺขณวิทู ปฺปราณกํ ปจฺมสมฺโพธิกถํ
นีสฺสาย ปาฬิภาสายปิ ทยฺยภาสายปิ อภินวปจฺมสมฺโพธิกถํ รจยิ. ตสฺสา ตีส ปริจฺเจทา อเหสฺสุ.
อิมิสฺสา ปจฺมสมฺโพธิกถาย การณานิ อนฺนุพฺพเพน ปวตฺตีสฺส. ตสฺมา อยํ ปจฺมสมฺโพธิกถา ภาสา-
สลิฏฺฐจิกา ปาฬิวํสวตารา อตฺตพฺยณฺชนสมปฺปิตาติ วุตฺตา โหติ.

-เอเกโก ปโตถโก อายามโต ทฺวาวิสตยงฺกุลิปฺปมาเณ วิตฺถารโต ทฺวยงฺกุลิปฺปมาเณ.
เอเกกสฺมี เลเช ปมาเณน สดฺตติปิ อสฺติปิ อกฺขรานิ โหนฺติ.

-ปโตถกสฺสจิวํชณฺนลกฺขणे เยภฺยเยน อณฺณวคฺเค พฺยณฺชนา อณฺณวคฺเค, สมวคฺเค
พฺยณฺชนา สมวคฺเค, อสณฺโณคณฺฐาเน สณฺโณคกรณํ, สณฺโณคณฺฐาเน อสณฺโณคกรณํ, อติเรก-
พฺยณฺชนโน โหติ, ทีโฆ รสฺโส กโต, รสฺโส ทีโฆ กโต, สโร วิปตฺตํ ปปฺโปติ.

-ปรมปราณลิขเน โปตุถกายุ รตนโกสินเท จกุกิ่วสิกสส ตติยราชโต ปฏจาย ยาว
จตุตถธรรณว ปากฏ.

-ภาสาโวหารลกขณ. กถ. กตถจิ ปโยเค ปจจตตวจน กิริยาปทวจนเน อสม,
สพพนามสททคณนามสทเทเน สห นามสททสส ลิงค์ อสม, ตวาปจจโย ปโยเค กิริยาปท ไหติ.

ปริกปปนกถา

อิทานิ ปจสมโพธิกถาย ตีส ปริจเจทา ปริวตติตา เจว. โสธิตา จ. อัย ปจสมโพธิ-
กถา ปาริปุร ปปโปติ. อถสส มยห เอตทโหสิ “อนาคเต ตสสา มุททาปนํ สียา, ตณฺหิ สุขเขน
สิขุกามานํ สปปายํ อตถาย หิตาย สํวตตตี”ติ.

ปณฺณานุกฺโม

๑. ปาฬิภาษา

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎกั ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฎฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎกั ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. ชินาลงการฎีกา. พิมพ์ครั้งแรก, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๕.

_____. มลิตนุทปญฺหปกรณํ. พิมพ์ครั้งแรก, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๐.

_____. วิสสุทฺธิมคฺคปกรณํ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสสุทฺธิมคฺคปกรณํ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. ธมฺมปทฎฐกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปจฺมสมุโพธิกถา ฉบับตัวเขียน

ปจฺมสมุโพธิ วิตุถาร. ฉบับรดน้ำดำไท ร.๓ เลขที่ ๒๓๘๒/๑๖-๓๐ ฐั ๑๐ ชั้น ๕/๒ อักษรขอมภาษาบาลี หอสมุดแห่งชาติ.

_____. ฉบับทองน้อย (๑) ร.๓ เลขที่ ๒๒๒๖/๑๖-๓๐ ฐั ๑๐ ชั้น ๒/๒ อักษรขอมภาษาบาลี หอสมุดแห่งชาติ.

_____. ฉบับทองน้อย (๒) ร.๓ เลขที่ ๒๓๒๖/๑๖-๓๐ ฐั ๑๐ ชั้น ๓/๓ อักษรขอมภาษาบาลี หอสมุดแห่งชาติ.

_____. ฉบับล่องชาด ร.๔ เลขที่ ๒๓๓๒/๑๖-๓๐ ฐั ๑๐ ชั้น ๔/๒ อักษรขอมภาษาบาลี หอสมุดแห่งชาติ.

ข. ข้อมูลวิทยุมิ

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (บรรณาธิการ). **ชินมหานิทาน เล่ม ๑ ภาคภาษาบาลี**. พิมพ์ครั้งแรก, หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, กรุงเทพมหานคร : หจก. สหประชาพาณิชย์, ๒๕๐๐.

พระมหาสมปอง มุกติโต. **อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ฉนุโทมณฺชรี**. วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง จัดพิมพ์, ๒๕๒๘.

พระสังฆรักขิตเถระ. **วุดโตทยมณฺชรี** ศึกษาเปรียบเทียบฉันท์ลักษณะบาลี. พระคันธสารากวีวงศ์ (สมลักษณ์ คณธสารโร) เรียบเรียง, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

พระสัทธัมมโชติपालเถระ. **กัจจายนสูตรตนิเทศ** คัมภีร์อธิบายสูตรกัจจายนไวยากรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยรายวัน, ๒๕๔๕.

ภัททนต์ วรสัมโพธิเถระ. **ธมฺมปทมหาฎีกา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร (แปล). **ชินมालมาลีปกรณ์ (ภาคภาษาบาลี)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. **ปจฺมสมุโพธิ (ภาษาบาลี)** ฉบับคัดลอกจากคัมภีร์ใบลานอักษรขอม, คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนจัดพิมพ์, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๗.

๒. ทฤษฎีภาษา

(๑) หนังสือทั่วไป

กรมศิลปากร. **ลิลิตปฐมสมุโพธิกถา**. พิมพ์เผยแพร่เนื่องในวโรกาส ๒๐๐ ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บริษัทเอ็ดดิสต์เพรสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๒๗.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (บรรณาธิการ). **ชินมหานิทาน เล่ม ๒ ภาคภาษาไทย**. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, กรุงเทพมหานคร : หจก. สหประชาพาณิชย์, ๒๕๓๐.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. **พระประวัติและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมปรมานุชิตชิโนรส**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๓๕.

บำเพ็ญ ระวิน. **ปฐมสมโพธิ** สำนวนล้านนา.กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรี้นติ้ง เฮ้า, ๒๕๒๕.

ผ่อง เช่งกิ่ง. **ภาพพุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๒๖.

พระเถระ ๓๐ รูป. **ปฐมสมโพธิ ๓๐ ปริจเฉท**. พระเถระ ๓๐ รูป แต่งถวายรัชกาลที่ ๕, พระนคร : โรงพิมพ์ไท, ๒๔๗๑.

พระมหาสุรพล สิงศิริตัน. "ปฐมสมโพธิ ปริจเฉทที่ ๑-๗ : การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์". **วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรี้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๒.

พุทธทาส ภิกขุ. **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๙.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธานุพุทธประวัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว). **ปฐมสมโพธิ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สวัสดี วิเศษวงษ์. **ตำราเรียนอักษรโบราณ**. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๔.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. **อุปกรณ์วรรณคดีพุทธศาสนา คู่มือปฐมสมโพธิ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

สุรณี แก้วกลม. **อักษรที่ใช้บันทึกภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : แผนกบริการ สำนักอธิการบดี พระราชวังสนามจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗.

สุรีย์ มีผลกิจ. **พระพุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๑.

เสมอ บุญมา. **อรรถาธิบายและวิเคราะห์ศัพท์ในปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประกายพริก, ๒๕๓๖.

หอสมุดแห่งชาติ. **คัมภีร์ไบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์**. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปีลายสือไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

(๒) รจนาวิสโย

จรรยา คงเจริญ. "การศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับท้องถิ่นอีสานจากต้นฉบับ วัดใหม่ทองสว่าง จังหวัดอุบลราชธานี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.

ณัฐฉิณี พรหมเกิด. "การศึกษาเรื่องปฐมสมโพธิฉบับมอญจากต้นฉบับวัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาจารึกภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐.

ธีร์ พุ่มทับทิม. “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ลลิสตระและคัมภีร์ปฐมสมโพธิ”. **วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.สาขาวิชาภาษาสันสกฤต, มหาวิทยาลัยศิลปากร,**
๒๕๔๓.

พระมหาสุจิตต์กัญ สุวรรณอาสน์. “ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๑๖-๒๓ : การตรวจชำระและ
ศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา
บาลี, มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๖.**

พระมหาบุญเทียม มุส. “ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ ๘-๑๕ : การตรวจชำระและศึกษาเชิง
วิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาบาลี มหา
วิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๗.**

๓. วิเทศภาษา

Coedes, G. : **Une Vie indochinoise Du Buddha.** La Pathamasambodhi, in : Melangesd'
Indianisme a la Memire de L.Renou. Paris' , 1968.

Malalasakera, G.M. **Dictionary of Pali proper names.** 2 vols. London : Routledge &
Kegan Paul Ltd., 1974.

Rhys Davids, T.W. and Stede, William. **Pali-English Dictionary.** London : Antony
Rowe Ltd., 1992.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

ปฐมสมโพธิกถา (ความย่อ)

ปริจเฉทที่ ๒๔

เทสนาปริวรรต

เทสนาปริวรรต หมายถึง ตอนที่ว่าด้วยพระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดา บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และทรงจำพรรษา ณ ที่นั้น เป็นพรรษาที่ ๗

เมื่อพระพุทธองค์ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ปราบพวกเดียรฉณีให้พ่ายแพ้แล้ว ทรงดำริว่า เป็นกาลสมควรที่จะแสดงธรรมโปรดพระมารดา เพื่อเป็นการตอบสนองพระคุณพระมารดาตามพุทธประเพณี จึงได้เสด็จไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์โดยปาฏิหาริย์เพียง ๓ อย่างก้าวเท่านั้น กล่าวคือ ก้าวที่ ๑ ทรงยกพระบาทเบื้องขวาเหยียบยอดคันทามพฤษ์ ก้าวที่ ๒ ยกพระบาทเบื้องซ้ายเหยียบยอดเขายุคันธรและอิสินธร ก้าวที่ ๓ ยกพระบาทเบื้องขวาเหยียบยอดเขาสินเนรุ อันเป็นที่ตั้งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แล้วเสด็จไปประทับนั่งบนบัณฑุกมพลศิลาอาสน์ ภายใต้นปาริจันทรอันเป็นธงชัยแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ขณะนั้น ท้าวสักกเทวราชทอดพระเนตรเห็นพระพุทธองค์ ทรงเกิดปีติโสมนัส ลุกจากอาสน์ ประกาศให้เทวดาทั้งหลายได้ทราบโดยทั่วกัน เทวดาทั้งหลายทราบข่าวนั้นแล้ว ก็พากันมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ไม่เห็นพระนางสิริมหามายาพุทธมารดาจึงตรัสถามว่า พระมารดาของเราตกคตประทับอยู่ ณ ที่ใด ท้าวสักกเทวราชทราบความประสงค์ของพระพุทธองค์ว่าจะแสดงธรรมโปรดพระมารดา จึงได้เสด็จขึ้นไปสวรรค์ชั้นดุสิต เชิญพระนางสิริมหามายาพุทธมารดา พระนางจึงเสด็จลงมาเฝ้าพระพุทธองค์ พร้อมด้วยทวยเทพผู้เป็นบริวาร ได้ถวายอภิวาทพระพุทธองค์แล้ว ประทับนั่งอยู่ทางเบื้องขวาของพระพุทธองค์

พระพุทธองค์ทรงดำริว่า พระมารดาทรงมีอุปการคุณแก่พระองค์เป็นอันมาก ไม่สามารถที่จะพรรณนาได้ บรรดาคำสอนของพระองค์อันจัดเป็นพระไตรปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกนั้น ทรงเห็นว่า พระอภิธรรมปิฎกเท่านั้นที่ควรนำมาแสดงโปรดพระมารดา แล้วได้ยกพระหัตถ์ขวาเรียกพระมารดาให้เข้ามาประทับ ณ ที่ใกล้แล้ว ทรงแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ โปรดพระมารดา ตามลำดับ คือ ธรรมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และปัจจุฐานเป็นลำดับสุดท้าย พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์นั้นประดับด้วยพระธรรมขันธ์ ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

พระพุทธองค์ทรงแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์นั้น อยู่ ๘๐ วัน คือ ๓ เดือน จึงจบทรงแสดงโดยมิได้ทรงหยุดพักเลย กล่าวคือ เมื่อถึงเวลาวิปัสสนา พระองค์ก็ทรงเนรมิตพระพุทธนิมิตแสดงแทน ส่วนพระองค์เสด็จไปที่สระอโนดาต ทรงกระทำพระสรีริกจเสร็จแล้วไป

บิณฑบาตที่อุดรกรูทวิป แล้วนำมาเสวยที่ฝั่งสระอโนดาต เสร็จแล้วเสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระพุทธรูปก็อันตรธานไป พระองค์ทรงแสดงพระอภิธรรมต่อไป ทรงปฏิบัติดังกล่าวนั้นทุกวัน ตลอดเวลา ๓ เดือน ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา พระนางสิริมหามายาพุทธมารดาได้บรรลुโสดาปัตติผล เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

ปริจเฉทที่ ๒๕ เทโวโรหนปริวรรต

เทโวโรหนปริวรรต หมายถึง ตอนที่ว่าด้วยการเสด็จลงจากเทวโลก กล่าวคือ พระพุทธรูปเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์สู่โลกมนุษย์ ในวันมหาปวารณา คือวันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

เมื่อพระพุทธรูปเสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชาวเมืองสาวัตถีและชาวเมืองอื่น ๆ ซึ่งมาประชุมกันอยู่ที่บริเวณต้นคันถามพฤกษ์นั้น เห็นพระพุทธรูปเสด็จหายลับสายตาไปแล้ว ก็พากันแสดงอาลัยถึง บางพวกก็ร้องไห้คร่ำครวญถึงพระพุทธรูป จึงพากันถามพระมหาโมคคัลลานะ แล้วได้รับคำแนะนำให้ไปถามพระอนุรุทธะ ได้รับคำตอบว่า พระพุทธรูปเสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระมารดา และเมื่อถึงวันมหาปวารณา คือวันออกพรรษา พระพุทธรูปจะเสด็จลงมาเมืองมนุษย์ ประชาชนทราบดังนั้นจึงแจ้งข่าวแก่พระมหาโมคคัลลานะว่า พวกตนจะพากันตั้งค่ายพักอยู่ที่นี่ จนกว่าพระพุทธรูปจะเสด็จลงมา ตลอดเวลา ๓ เดือนนั้น พระมหาโมคคัลลานะรับภาระแสดงธรรมและตอบปัญหาประชาชนทุกวัน ท่านจุลอนาถบิณฑิกคหบดีรับภาระเรื่องเครื่องบริโภคและอุปโภคตลอดเวลา ก่อนจะถึงวันมหาปวารณา ๗ วัน ประชาชนนิมนต์พระมหาโมคคัลลานะไปเฝ้าพระพุทธรูป เพื่อจะได้ทราบว่า พระพุทธรูปจะเสด็จลง ณ ที่ใด พระมหาโมคคัลลานะจึงขึ้นไปเฝ้าพระพุทธรูป แล้วลงมาแจ้งข่าวให้ประชาชนทราบว่า พระพุทธรูปจะเสด็จลงเมืองมนุษย์ในวันมหาปวารณา ณ ที่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนคร ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองสาวัตถีประมาณ ๓๐ โยชน์ ประชาชนทราบแล้ว จึงพากันไปรอรับเสด็จอยู่ที่เมืองสังกัสสนคร

ครั้นถึงวันเพ็ญเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันมหาปวารณา พระพุทธรูปทรงปวารณาออกพรรษาแล้ว จึงลาท้าวสักกะเพื่อเสด็จมายังโลกมนุษย์ ท้าวสักกะจึงทรงจัดการส่งเสด็จอย่างมโหฬาร โดยทรงเนรมิตบันไดทิพย์ ๓ บันได หัวบันไดทั้ง ๓ พาดบนยอดเขาสิเนรุ เชิงบันไดทั้ง ๓ ตั้งลงบนแท่นศิลาใหญ่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนคร บันไดทั้ง ๓ นั้น คือ บันไดทอง อยู่ข้างขวา บันไดเงินอยู่ข้างซ้าย บันไดแก้วอยู่ตรงกลาง บันไดทองเป็นที่ลงของทวยเทพที่ตามส่งเสด็จ บันไดเงินเป็นที่ลงของหมู่พรหมที่ตามส่งเสด็จ บันไดแก้วเป็นที่เสด็จลงของพระพุทธรูป

เมื่อถึงเวลา พระพุทธองค์ได้เสด็จประทับยืนที่บันไดแก้ว ท่ามกลางทวยเทพและหมู่พรหมที่ตามส่งเสด็จ ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์อีกครั้งหนึ่งแล้ว ทรงกระทำโลกวิวรรตปาฏิหาริย์ คือปาฏิหาริย์เปิดโลก โดยทอดพระเนตรขึ้นเบื้องบนทำให้มองเห็นเทวโลกและพรหมโลกทั้งหมด ทอดพระเนตรลงเบื้องล่าง ทำให้มองเห็นไปตลอดถึงอเวจีมหานรก แล้วทอดพระเนตรไปในทิศทั้ง ๘ ทำให้มองเห็นไปทั่วหมื่นจักรวาล จึงเสด็จลงจากเทวโลก โดยมีทวยเทพตามส่งเสด็จทางบันไดทอง หมู่พรหมตามส่งเสด็จทางบันไดเงิน ปญฺจสิขเทพบุตร พร้อมด้วยบริวารดีดพินและพ่อนรำขบร้องนำเสด็จทางบันไดแก้ว ท้าวสันดุสิตเทวราชและท้าวสุยามเทวราช ถือกิพยจามรวายพัตทั้ง ๒ ข้าง ท้าวมหาพรหมถือกิพยเศวตฉัตรกันเบื้องบน ท้าวสักกเทวราช ทรงอุ้มบาตรเสด็จลงทางบันไดทอง มาดลิตเทพบุตรถือนอบทองบรรจูดอกไม้ทิพย์นานาพรรณ โปรยดอกไม้ลงมาตามชั้นบันไดในเบื้องหน้า ขณะนั้น พรหม เทวดา มนุษย์ และสัตว์นรก ต่างก็มองเห็นกันทั่วทั้งหมื่นจักรวาล ได้จัดเครื่องสักการบูชาพระพุทธองค์โดยพร้อมเพรียงกัน

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงแล้ว พระสารีบุตรก็มาถวายอภิวาท ประกาศความปิติยินดีต้อนรับเสด็จ พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะประกาศคุณแห่งพระสาวกในพระพุทธศาสนา ให้ปรากฏแก่ชาวโลก จึงทรงตั้งปัญหาถามตั้งแต่ระดับปุถุชน จนถึงระดับพระอรหันต์ และระดับพุทธวิสัย สาวกของพระพุทธองค์ก็ทูลตอบปัญหาเหล่านั้นได้ในวิสัยของตน ๆ วันนั้น พระสารีบุตรเถระได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่ามีปัญญาเลิศกว่าพระสาวกอื่น ๆ และได้รับบัญชาให้เทศนาโปรดประชาชนที่มารับเสด็จ แผ่นศิลาใหญ่ที่เชิงบันไดทิพย์ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนคร ประชาชนพร้อมกันสถาปนาให้เป็นปูชนียสถาน เรียกชื่อว่า อจลเจตีย์

ปริจเฉทที่ ๒๖

อัครสาวกนิพพานปริวรรต

อัครสาวกนิพพานปริวรรต หมายถึง ตอนที่ว่าด้วยการนิพพานของพระอัครสาวกทั้ง ๒ คือ พระสารีบุตรเถระ อัครสาวกเบื้องขวา พระมหาโมคคัลลานเถระ อัครสาวกเบื้องซ้าย

ตอนต้น ว่าด้วยลำดับการจำพรรษาของพระพุทธองค์ตลอดทั้ง ๔๕ พรรษา นับแต่ตรัสรู้แล้วเป็นต้นไป คือ พรรษาที่ ๑ จำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พรรษาที่ ๔๕ จำพรรษาที่บ้านเวฬุคาม ใกล้เมืองเวสาลี และในพรรษาที่ ๔๕ อันเป็นพรรษาสุดท้ายนี้ พระพุทธองค์ทรงประจวบเหมาะ ได้ทรงบรรเทาโรคาพาธด้วยฌานสมาบัติจนหายเป็นปกติ ครั้นออกพรรษาปวารณาแล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระสารีบุตรว่า “สารีบุตร ในไม่ช้า เราตถาคตก็จักปรินิพพาน พวกเราไปเมืองสาวัตถีพร้อมกันเถิด” พระสารีบุตรกราบทูลรับพุทธ

ดำรัสแล้วแจ้งให้ภิกษุสงฆ์ทราบโดยทั่วกัน จึงได้เสด็จออกจากเวฬุคามเมืองเวสาลี ไปประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี

ครั้งนั้น พระสารีบุตรได้ออกจากสมาบัติแล้ว พิจารณาว่า ตามประเพณีโบราณ พระพุทธเจ้ากับพระอัครสาวกนั้น ไครนิพพานก่อน ก็ทราบด้วยญาณว่า พระอัครสาวกนิพพานก่อน แล้วพิจารณาต่อไปว่า ตนเองจะมีอายุต่อไปอีกเท่าไร ก็ทราบว่า ตนเองจะมีชีวิตอีก ๗ วัน เท่านั้น แล้วพิจารณาต่อไปอีกว่า ตนเองจะปรินิพพาน ณ ที่ใด แล้วจึงตัดสินใจจะปรินิพพานที่ห้องที่มารดาคลอดตน ที่บ้านนาลันทา อันเป็นบ้านของโยมมารดา เพื่อจะได้เทศน์โปรดมารดา ซึ่งเป็นมิจนาคิฎฐิให้เป็นสัมมาทิฎฐิ เป็นการสนองคุณมารดาของตนด้วย จึงสั่งจุนทภิกษุผู้เป็นน้องชายให้แจ้งแก่ภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป เมื่อเตรียมพร้อมแล้ว จึงได้ไปกราบทูลลาพระพุทธองค์ว่า ท่านจะมีอายุอีก ๗ วัน ก็จะปรินิพพาน จึงกราบทูลลาไปปรินิพพานที่บ้านมารดาของตน พระพุทธองค์ทรงอนุญาต พระสารีบุตรพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูปออกเดินทางไปยังบ้านนาลันทา เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

ขณะนั้น อุปเรวัตหลานชายพระสารีบุตร ได้เดินมาพบพระเถระจึงเข้าไปนมัสการ พระเถระจึงสั่งหลานให้ไปบอกนางสารีผู้เป็นมารดาให้ทราบ และเตรียมที่พักสำหรับพระสงฆ์ ๕๐๐ รูปด้วย อุปเรวัตจึงนำความไปบอกนางสารีตามคำสั่งของพระเถระ นางสารีมีความปีติยินดีจัดการตามที่ประสงค์ แล้วจึงให้อุปเรวัตไปนิมนต์พระเถระพร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งหมดให้เข้าพักตามที่จัดเตรียมไว้ โดยพระสารีบุตรพักในห้องที่โยมมารดาคลอดตน พอถึงเวลาปฐมยาม พระสารีบุตรเถระมีอาการไข้รุนแรง ท้าวจาดุมหาราช ท้าวลักกะ ท้าวสุยาม ท้าวสันดุสิตเทวราช และท้าวมหาพรหม ได้มาเยี่ยมอาการไข้มิได้ขาด และได้แสดงตนให้นางสารีเห็นเป็นอัศจรรย์ นางสารีจึงถามจุนทภิกษุว่า อาการไข้ของพระสารีบุตรเป็นอย่างไร ครั้นทราบอาการแล้วจึงเข้าไปถามพระสารีบุตรว่า ผู้ที่มาเยี่ยมเป็นใคร ครั้นได้ทราบแล้ว มีความปลื้มปีติเป็นอย่างยิ่งว่าลูกของตนซึ่งเป็นสาวก ยังมีอานุภาพถึงเพียงนี้ พระศาสดาของลูกชายจะต้องมีอานุภาพยิ่งใหญ่กว่านี้เป็นแน่ พระสารีบุตรทราบวาระจิตของนางสารีแล้ว จึงแสดงธรรมโปรดมารดาจนได้บรรลุโสดาปัตติผล พอเวลาใกล้รุ่ง พระสารีบุตรได้กล่าวขอขมาอำลาพระสงฆ์ แล้วก็ได้ปรินิพพานตรงกับวันเพ็ญเดือน ๑๒ พระสงฆ์พร้อมด้วยประชาชนได้จัดทำฌาปนกิจศพของพระเถระด้วยเครื่องสักการะเป็นอันมาก จุนทภิกษุเอาผ้าขาวห่ออัฐิ แล้วถือเอาบาตรจีวรของพระสารีบุตรไปยังพระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี กราบทูลให้พระพุทธองค์ได้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญ แล้วรับสั่งให้ก่ोजิตี๋ยบรรจุอัฐิของพระสารีบุตรไว้ ณ ที่นั้น

ครั้นบรรจุอัฐิของพระสารีบุตรแล้ว พระพุทธองค์ได้เสด็จไปประทับ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ เวลานั้น พระมหาโมคคัลลานะอัครสาวกเบื้องซ้าย พักอยู่ที่กาฬศิลาในแคว้นมคธ ถูกพวกโจร ๕๐๐ จับแล้วทุบตีจนอัฐิแหลกละเอียด เอาร่างของท่านไปทิ้งไว้ในที่แห่งหนึ่ง ด้วยเข้าใจว่าท่านตายแล้ว จึงพากันหนีไป พระมหาโมคคัลลานะคิดว่าควรไปกราบทูลพระพุทธองค์ก่อนที่จะปรินิพพาน จึงประสานกายด้วยกำลังฉาน แล้วเหาะไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ

เวฬุวันมหาวิหาร พระพุทธองค์รับสั่งให้แสดงธรรมแก่พระองค์ก่อน ท่านได้แสดงปาฏิหาริย์
หลายประการ แสดงธรรมบนอากาศ แล้วลงมาถวายบังคมลาพระพุทธองค์ไปปรินิพพาน ณ
กาฬศิลา ตรงกับวันสิ้นเดือน ๑๒ หลังจากพระสารีบุตรปรินิพพานได้ ๑๕ วัน พระพุทธองค์ได้
เสด็จไปเป็นประมุขทำฌาปนกิจศพของพระมหาโมคคัลลานะ เสร็จแล้วรับสั่งให้ก่อเจดีย์บรรจุอัฐิ
ของท่านไว้ที่ใกล้ชุมประดูพระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี

ปริจเฉทที่ ๒๗

มหาปรินิพพานสูตรปริวรรต

มหาปรินิพพานสูตรปริวรรต หมายถึง ตอนที่ว่าด้วยการเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ของพระพุทธเจ้า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วประกาศพรหมจรรย์
ให้แพร่หลายเป็นประโยชน์แก่มหาชนและเทพยดาทั้งหลายแล้ว ประดิษฐานพระพุทธศาสนา
อย่างมั่นคงตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา

ในพรรษาที่ ๔๕ พระพุทธองค์ได้ประทับจำพรรษาที่เวฬุคาม ใกล้เมืองเวสาลี และ
ในพรรษานั้นพระพุทธองค์ทรงประชวรหนัก วันหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับ ณ พุทธอาสน์
ในพระวิหาร พระอานนทเถระเข้าไปเฝ้ากราบทูลถึงความวิตกกังวลในอาการประชวรของพระ
องค์ และกราบทูลว่า พระพุทธองค์ยังไม่ปรารภภิกษุสงฆ์ ตรัสพระพุทธวณะอันใดอันหนึ่ง จัก
ยังไม่ปรินิพพานก่อน พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ภิกษุสงฆ์ยังจะมาหวังอะไรในเราอีก
ธรรมทุกอย่างเราก็แสดงอย่างเปิดเผยไม่มีนอกไม่มีใน ไม่มีข้อลี้ลับปิดบังซ่อนไว้เพื่อแสดงแก่
สาวกบางพวก หรือเพื่อแสดงให้สาวกทราบในเวลาใกล้จะปรินิพพานนั้น ไม่มีเลย บัดนี้เราก็ชรา
ภาพ มีอายุ ๘๐ ปีแล้ว ร่างกายทรุดโทรมเหมือนเกวียนเก่าที่เขาเอาไม้ไผ่ซ่อมแซมไว้ เธอจง
อาศัยตนเองเป็นที่พึ่งเถิด สิ่งอื่นที่จะเป็นที่พึ่งนั้นไม่มี

วันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาตเสวยภัตตาหาร
แล้ว ตรัสเรียกพระอานนท์ให้นำอาสนะ ไปประทับพักผ่อนที่ป่าवालเจดีย์ แล้วตรัสกับพระ
อานนท์ว่า อานนท์ เมืองเวสาลีนี้เป็นสถานที่นารีนรมย์ ทั้งป่าवालเจดีย์และโคตมเจดีย์ ก็เป็นที่
น่านิรมย์ทุกแห่ง หากบุคคลใดได้เจริญอิทธิบาท ๔ บริบูรณ์แล้ว ผู้นั้น ถ้าปรารถนาที่จะพึงมี
อายุอยู่ได้กี่ปีหนึ่ง หรือมากกว่านั้นได้ พระพุทธองค์ตรัสคำนี้ เป็นนิมิตโอกาสแก่พระอานนท์ให้
ได้เห็นได้ฟังอย่างชัดเจนถึง ๓ ครั้ง ด้วยประสงค์จะให้พระอานนท์กราบทูลอาราธนาให้พระองค์
ดำรงพระชนม์อยู่ตลอดกัปหนึ่ง แต่พระอานนท์กลับนิ่งเฉยเสียไม่กราบทูลอาราธนา ดังนั้น พระ
พุทธองค์จึงตรัสให้พระอานนท์ออกไปข้างนอกหาที่สงบเจริญญาณสมาบัติตามอัธยาศัย

เมื่อพระอานนท์ออกไปข้างนอกแล้ว มารได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ แล้วกราบทูล
ให้พระพุทธองค์เสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนา ตรัสว่า นับแต่นี้ล่วงไปอีก

๓ เดือน เราตกจากเข้าสู่ปรินิพพาน และวันนั้นเป็นวันมาฆปุรณมี เป็นวันกำหนดปลงพระชนมายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ เมื่อพระพุทธองค์กำหนดปลงพระชนมายุสังขารแล้ว ก็บังเกิดเหตุอัศจรรย์บันดาลให้แผ่นดินไหว พระอานนท์เห็นเหตุการณ์นั้นจึงเข้าไปเฝ้าทูลถาม พระพุทธองค์จึงตรัสถึงเหตุแห่งแผ่นดินไหวนั้น ๘ อย่าง คือ (๑) ลมกำเริบ (๒) ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาล (๓) พระโพธิสัตว์จุติจากดุสิตเทวโลกลงสู่พระครรภ์ (๔) พระโพธิสัตว์ประสูติ (๕) พระตถาคตเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ (๖) พระตถาคตทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร (๗) พระตถาคตปลงอายุสังขาร (๘) พระตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน แล้วทรงเล่าถึงเรื่องมารที่มาทูลอาราธนาให้พระองค์ปรินิพพานตั้งแต่แรกตรัสรู้ จนถึงปัจจุบัน และพระองค์ก็ได้รับคำอาราธนาของมาร ได้ปลงอายุสังขาร นับแต่นั้นล่วงไป ๓ เดือน จักปรินิพพาน พระอานนท์ได้ฟังดังนั้น จึงกราบทูลให้พระพุทธองค์ดำรงพระชนม์อยู่ต่ออีกหนึ่งกัป เพื่อบำรุงรักษาชาวโลก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ตรัสห้ามพระอานนท์ถึง ๓ ครั้ง แล้วตรัสเรื่องที่พระองค์ทรงทำนิมิตโอกาสในที่ต่าง ๆ พระอานนท์ก็ได้ทูลอาราธนาพระพุทธองค์ตรัสแล้ว การที่จะรับอาราธนาให้มีอายุต่อไปอีกจึงเป็นไปไม่ได้ แล้วทรงแสดงธรรมโปรดพระอานนท์

พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จไปบ้านภณชุกคาม บ้านหัตถิคาม บ้านอัมพคาม บ้านชัมพูคาม เมืองโกคนคร และอัมพวัน สวณมะม่วงของนายจุนทะบุตรของนายช่างทอง ได้แสดงธรรมโปรดนายจุนทะจนได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ต่อจากนั้น พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ได้เดินทางไปเมืองกุสินารา เพื่อเป็นสถานที่ปรินิพพาน เพราะว่าเมื่อครั้งอดีตเมืองนี้เป็นเมืองใหญ่ มีความเจริญรุ่งเรือง มีพระเจ้าจักรพรรดิประทับอยู่ที่เมืองนี้ พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ไปแจ้งข่าวการจะปรินิพพานแก่พวกมัลลกะศัตริย์ พระอานนท์ได้ทำตามความประสงค์แล้ว

ครั้งนั้น สุภททปริพาชก ซึ่งเป็นสาวกของเดียรธีย์ ได้ทราบข่าวจึงมาเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อถามปัญหา ได้สนทนาทูลถามปัญหาของตนกับพระพุทธองค์แล้วมีจิตศรัทธาเลื่อมใสขอบวชในพระพุทธศาสนา พระองค์จึงรับสั่งให้พระอานนท์จัดการบวชให้เป็นภิกษุในขณะนั้น เมื่อบวชแล้วเรียนกรรมฐาน ทำความเพียร ไม่นานก็บรรลุอรหัตผลในราตรีนั้น เป็นพระอรหันต์ปัจฉิมสาวกของพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงรับสั่งเรียกภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้วประทานปัจฉิมโอวาทว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราผู้ตถาคต จักเดือนท่านทั้งหลายให้รู้ว่าสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวง อันเป็นประโยชน์ตนและผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด ครั้นประทานปัจฉิมโอวาทเสร็จแล้ว พระพุทธองค์ทรงเข้าฌานเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เวลาปัจฉิมยามแห่งวันเพ็ญเดือน ๖

ปริจเฉทที่ ๒๘

ธาตุวิภังคนปริวรรต

ธาตุวิภังคนปริวรรต หมายถึง ตอนที่ว่าด้วยการแบ่งพระบรมธาตุของพระพุทธองค์ แก่พวกกษัตริย์เมืองต่าง ๆ โดยโทณพราหมณ์

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท้าวสหัมบดีพรหม ท้าวสักกเทวราช พระอนุรุทธะและพระอานนท์เกิดธรรมสังเวช ขณะที่พุทธบริษัททั้งหลายที่เป็นปุถุชนต่างก็เศร้าโศกเสียใจพิไรรำพันถึงพระพุทธองค์เป็นอันมาก พระอนุรุทธะและพระอานนท์ได้แสดงธรรม ปลอบประโลมให้พุทธบริษัทคลายความเศร้าโศกเสียใจ มัลลกษัตริย์ได้จัดทำการบูชาพระบรมศพด้วยเครื่องสักการบูชาอันประณีตสวยงามอย่างยิ่ง เป็นเวลา ๖ วัน เมื่อถึงวันที่ ๗ จึงอัญเชิญพระบรมศพไปประดิษฐานที่มกุฏพันธนเจดีย์ ทางด้านทิศตะวันออก แห่งเมืองกุสินารา

ขณะนั้น พระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป กำลังเดินทางมาเพื่อเฝ้าพระพุทธองค์ ระหว่างทางได้พบอาชีวกคนหนึ่งถือดอกมณฑารพเดินสวนทางมา จึงถามและทราบ bahwa พระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วได้ ๗ วัน พระภิกษุสงฆ์อริยบุคคลเกิดธรรมสังเวช พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นปุถุชนต่างก็ร้องไห้เสียใจ แต่มีภิกษุขรรค์รูปหนึ่งชื่อสุภทัตตะ ได้ห้ามภิกษุไม่ให้ร้องไห้เสียใจ กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย พระมหากัสสปเถระได้ฟังแล้วเกิดความสลดใจ กล่าวปลอบภิกษุสงฆ์ให้คลายความเศร้าโศก ออกเดินทางไปยังเมืองกุสินารา เมื่อถึงมกุฏพันธนเจดีย์ สถานที่ถวายพระเพลิงแล้วก็เข้าไปยังจิตกาธานกระทำประทักษิณเวียน ๓ รอบ ถวายอภิวาททางเบื้องพระบาท และกล่าวคำขอขมาเสร็จแล้ว พระเพลิงก็เกิดขึ้นเองที่จิตกาธานด้วยอำนาจของเทพยดา เพลิงได้เผาไหม้พระพุทธรูปลีลา ผ้าห่อ หีบทอง และจิตกาธานจนหมดสิ้น แต่ยังเหลือสิ่งที่พระเพลิงมิได้เผาไหม้ด้วยพุทธานุภาพที่ทรงอธิษฐานไว้ คือ ผ้าห่อหุ้มพระบรมศพชั้นใน ๑ ผืน ชั้นนอก ๑ ผืน พระเชี้ยวแก้วทั้ง ๔ พระรากขวัญทั้ง ๒ พระอุณหิส ๑ ทั้ง ๗ อย่างนี้ ยังคงอยู่เป็นปกติไม่แตกไม่กระจัดกระจาย ส่วนพระธาตุที่เหลือแตกออกมี ๓ ขนาด คือ (๑) ขนาดใหญ่ มีประมาณเท่าเมล็ดถั่วแดง (๒) ขนาดกลาง มีประมาณเท่าเมล็ดข้าวสารหัก (๓) ขนาดเล็ก มีประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด การที่พระบรมสารีริกธาตุของพระศาสดาแตกออกเป็นสามขนาดนั้นก็เป็นที่ไปตามพุทธประสงค์ เพื่อให้พุทธบริษัทนำไปบรรจุในสถูปสำหรับกราบไหว้บูชา

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้ทราบข่าวการปรินิพพานของพระพุทธองค์ ทรงถึงความเศร้าโศกเสียพระทัยยิ่งนัก เมื่อคลายความเศร้าโศกได้แล้วจึงส่งราชทูตไปขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุจากกษัตริย์เมืองกุสินารา และกษัตริย์จากเมืองอื่นๆ ทราบข่าวก็ส่งราชทูตนำราชสาสน์มาขอส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเช่นเดียวกัน รวมทั้งสิ้น ๗ พระนคร คือ เมืองราชคฤห์ เมืองกบิลพัสดุ์ เมืองเวสาลี เมืองอัลลกะปปะ เมืองรามคาม เมืองปาวา และเจ้าเมืองเวฏฐทีปกะ กษัตริย์ทั้งหลาย ต่างมีทิฐิมานะ โต้เถียงกัน การสงครามแย่งพระบรมสารีริกธาตุจะเริ่มอุบัติขึ้น ขณะนั้น โทณพราหมณ์ ซึ่งเป็นอาจารย์ของกษัตริย์เหล่านั้น ทราบเหตุ จึงได้ทำการไกล่เกลี่ย

ประนีประนอม เมื่อตกลงกันได้แล้ว จึงได้เปิดหีบทองที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุให้กษัตริย์ กราบไหว้บูชา โทณพราหมณ์จึงทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุโดยใช้ทะนาควางได้ ๑๖ ทะนาค แบ่งให้พระนครทั้ง ๘ นคร ๆ ละ ๒ ทะนาค ส่วนพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาโทณพราหมณ์ ได้ซ่อนไว้ในผ้าโพกศีรษะ พระอินทร์เห็นเช่นนั้น จึงเสด็จลงมาเอาพระเขี้ยวแก้วไปบรรจุใน พระโกศทอง แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานในพระจุฬามณีเจดีย์ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ต่อมา กษัตริย์โมริยะ ได้ทราบข่าวจึงส่งราชทูตมาขอส่วนแบ่งบ้าง เมื่อทราบว่า พระบรมสารีริกธาตุ แบ่งให้นครต่าง ๆ ไปหมดแล้ว จึงได้เอาพระอังคาร (เถ้า) กลับพระนคร ทุกพระนครได้สร้าง พระสถูปเจดีย์บรรจุไว้เป็นสถานที่สักการบูชาโดยทั่วกัน

ปริจเจทที่ ๒๙

มารพันธปริวรรต

มารพันธปริวรรต หมายถึง ตอนที่ว่าด้วยการผูกมาร กล่าวคือป้องกันมิให้มาร มารบกวนการทำบุญฉลองเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ จึงได้จับมารผูกติดไว้กับภูเขาจนสิ้นฤทธิ์

เมื่อกษัตริย์และพราหมณ์ทั้งหลาย ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุไว้ใน สถูปเจดีย์ตามเมืองต่าง ๆ พระมหากัสสปเถระได้พิจารณาเห็นว่า ต่อไปในอนาคต อันตรายจัก บังเกิดมีแก่พระบรมสารีริกธาตุ ดังนั้น ท่านจึงเข้าถวายพระพรพระเจ้าอชาตศัตรู แนะนำให้ฝัง พระบรมสารีริกธาตุไว้ใต้พื้นดิน จึงจะพ้นอันตราย พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเห็นด้วย ภาระในการ จัดสถานที่เป็นหน้าที่ของพระองค์ ส่วนการนำเอาพระสารีริกธาตุจากเมืองต่าง ๆ นั้นเป็นหน้าที่ ของพระมหากัสสปเถระ พระเถระก็ได้นำเอาพระสารีริกธาตุจาก ๖ เมืองมาบรรจุไว้ในที่แห่ง เดียวกัน ด้านทิศอาคเนย์ของกรุงราชคฤห์ โดยพระเจ้าอชาตศัตรูทรงบัญชาให้ขุดหลุมลึก ๘๐ ศอก บรรจุพระบรมธาตุลงในกล่องทองแดงและกล่องไม้จันทร์ นำมาสวมซ้อนกันกับกล่องชนิด อื่น ๆ อีกหลายชั้น แล้วจารึกอักษรลงในแผ่นทองเป็นคำพยากรณ์ เมื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เสร็จแล้ว สร้างกำแพงรายล้อมอย่างมั่นคง นำแผ่นหินใหญ่มาทำเป็นฝาปิดปากหลุมแล้วถมด้วย ดินอีกจำนวนมาก จากนั้นก็สร้างสถูปทับไว้เบื้องบน เว้นแต่พระบรมธาตุเมืองรามคาม ด้วยเห็น ว่าต่อไปภายหน้า พญานาคจะอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในนาคพิภพ ซึ่งเป็นสถานที่ปลอดภัยไม่ มีอันตราย และกาลต่อจากนั้นพระบรมธาตุส่วนนี้จะไปสถิต ณ ลังกาทวีป

เมื่อพระพุทธศาสนาล่วงมาได้ ๒๑๘ ปี พระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ใน ชมพูทวีป มีพระทัยเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ได้ปฏิบัติตามหลักธรรม คำสอนของพระพุทธองค์อย่างเคร่งครัด บริจาคทรัพย์สร้างพระวิหารในพระพุทธศาสนาถึง ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทรงค้นหาพระบรมธาตุในเมืองต่าง ๆ ทั่วชมพูทวีป พระองค์เสด็จถึงกรุง ราชคฤห์ ได้พบพระเถระผู้มีอายุรูปหนึ่ง ซึ่งท่านเล่าเรื่องเกี่ยวกับสถานที่แห่งหนึ่งให้พระองค์ฟัง พระเจ้าอโศกมหาราชจึงอาราธนาให้พระเถระเป็นผู้นำทาง เสด็จไปถึงแล้วรับสั่งให้ค้นหาก็ค้น ได้พบสถูปดังกล่าว แล้วขุดลงไปจึงได้พบพระบรมธาตุและอักษรจารึกที่พระมหากัสสปะอริษฐาน

ไว้ ได้อัญเชิญไปบรรจุไว้ในเจดีย์ทั้ง ๘๔,๐๐๐ องค์ ท้าวชมพูทวีป หลังจากบรรจุพระบรมธาตุเสร็จแล้วพระองค์มีความประสงค์จะทำการฉลองพระอารามและเจดีย์ จึงกำหนดให้มีหรรสพและพิธีสักการบูชาอย่างยิ่งใหญ่ รวม ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ครั้นบำเพ็ญกุศลสิ้นทรัพย์ถึง ๙๖ โกฏิ แล้วจึงถามพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระว่า พระองค์ทำอย่างนี้ ได้ชื่อว่าเป็นญาติในพระพุทธศาสนา หรือไม่ พระเถระตอบว่า ยังไม่ชื่อว่าเป็นญาติ ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นญาติในพระพุทธศาสนา คือ ผู้ที่ให้บุตรธิดาของตนบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระองค์ทราบดังนั้น เกิดปีติโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง จึงอนุญาตให้พระโอรสและพระธิดาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ต่อมาไม่นาน พระโอรสและพระธิดาก็ได้บรรลุพระอรหัตตผล เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพระเจ้าธรรมมาโคกราช ก็ได้ชื่อเป็นญาติในพระพุทธศาสนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปริจเจทที่ ๓๐

ปัญจอันตรธานปริวรรต

ปัญจอันตรธานปริวรรต หมายถึง ตอนที่ว่าด้วยความเสื่อมสูญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ๕ ประการ

อันตรธานในพระพุทธศาสนามี ๕ ประการ คือ

๑.	ปริยัตติอันตรธาน	ความเสื่อมสูญแห่งปริยัติ
๒.	ปฏิบัติอันตรธาน	ความเสื่อมสูญแห่งการปฏิบัติ
๓.	ปฏิเวธอันตรธาน	ความเสื่อมสูญแห่งการตรัสรู้มรรคผลนิพพาน
๔.	ลिंगอันตรธาน	ความเสื่อมสูญแห่งเพศสมณะ
๕.	ธาตุอันตรธาน	ความเสื่อมสูญแห่งพระบรมสารีริกธาตุ

ปริยัตติอันตรธาน ปริยัติ หมายถึง พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ตราบใดที่ปริยัติยังดำรงอยู่ พระพุทธศาสนาก็ถือว่ายังดำรงอยู่ แต่เมื่อปริยัติเสื่อมสูญ พระพุทธศาสนาก็ถือว่าเสื่อมสูญ การเสื่อมสูญแห่งปริยัติ ย่อมเป็นไปตามลำดับ คือ พระอภิธรรมปิฎกเสื่อมสูญก่อน ต่อจากนั้นพระสุตตันตปิฎกและพระวินัยปิฎกเสื่อมสูญ แม้ถึงอย่างนั้นปริยัติก็ถือว่ายังไม่เสื่อม ถ้าบุคคลยังสามารถท่องจำคาถา ๔ บาทได้ แต่ถ้าท่องไม่ได้ เมื่อนั้น ปริยัติเป็นอันเสื่อมสูญอย่างแท้จริง

ปฏิบัติอันตรธาน การเสื่อมแห่งการปฏิบัติ นั้น เริ่มต้นด้วยการเสื่อมแห่งสมณะและวิปัสสนา ต่อจากนั้นการรักษาศีล เมื่อไม่มีภิกษุที่สามารถรักษาศีลคือปาราชิกสิกขาบทได้แม้แต่รูปเดียว ปฏิบัติก็ถือว่าเสื่อมสูญสิ้น

ปฏิเวธอันตรธาน การเสื่อมแห่งการตรัสรู้มรรคผลนิพพานนั้น กำหนดไว้อย่างต่ำที่สุด คือ ถ้าไม่มีผู้สำเร็จเป็นพระโสดาบันบุคคลสักคนเดียว ก็ถือว่าปฏิเวธอันตรธาน

ลึงค้ออันตราย การเสียมสูญแห่งเพศสมณะ กำหนดไว้อย่างต่ำที่สุด คือ ไม่มีบุคคล
แม้คนเดียวที่ปฎิญาณตนเป็นภิกษุ แล้วละทิ้งผ้าเหลืองชิ้นน้อย ๆ ที่ติดตัวอยู่ จะเป็นที่ข้อมือ
หรือคอ เมื่อนั้นจึงชื่อว่าลึงค้ออันตราย

ธาตุอันตราย การเสียมสูญแห่งพระบรมสารีริกธาตุ จะเกิดขึ้นต่อเมื่อพระบรม
สารีริกธาตุของพระบรมศาสดาที่ประดิษฐานอยู่ในที่ต่างๆ ไม่มีใครสักการบูชา แล้วมารวมกันที่
โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ประหนึ่งว่าพระองค์ทรงพระชนม์อยู่ ประทับนั่งในวันตรัสรู้ แล้วกระทำ
ยมกปาฏิหาริย์ ครั้นแสดงให้ปรากฏแล้ว พระสารีริกธาตุก็เผาผลาญจนหมดสิ้น จึงชื่อว่าธาตุ
อันตรายไป

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	พระมหาวิชราวุธ วชิรเมธี (หนองสูง)
เกิด	:	วันเสาร์ ที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๘
สถานที่เกิด	:	บ้านเลขที่ ๗๙ หมู่ ๒ บ้านดอนแคน ตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๘๐
บรรพชา	:	วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๑ วัดบ้านป่าสังข์ อำเภอจตุร- พักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมี พระครูโสภณบุญเขต เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	:	วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหา วิหาร โดยมี พระธรรมรัตนวิสุทธิ (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์รอง สมเด็จพระราชาคณะที่ พระพุทธิวงศมุนี) เป็นพระอุปัชฌาย์
การศึกษา	:	ป.ธ.๙ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร, รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัย- ธรรมาธิราช พ.ศ. ๒๕๔๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	คณะ ๔ วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ถนนจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐
ตำแหน่งหน้าที่	:	ครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร